



ศึกษาวิเคราะห์กรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
AN ANALYTICAL STUDY OF KAMMA IN BUDDHIST SCRIPTURES

นายเทวินทร์ เหล็งศักดิ์ดา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑



ศึกษาวิเคราะห์กรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

นายเทวินทร์ เหล็งศักดิ์ดา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)



An Analytical Study of Kamma in Buddhist Scriptures

Mr.Taywin Lengsakda

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Tipitaka Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)



บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นักศึกษานิพนธ์
เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์กรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, ดร.)

.....กรรมการ
(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

.....กรรมการ
(พระมหาอุทธาน นรเชฏโฐ, ดร.)

.....กรรมการ
(ผศ. ดร.สุเทพ พรมเลิศ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาอุทธาน นรเชฏโฐ, ดร. ประธานกรรมการ
ผศ. ดร.สุเทพ พรมเลิศ กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....
(นายเทวินทร์ เหล็งศักดิ์ตา)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาวิเคราะห์กรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ผู้วิจัย : นายเทวินทร์ เหล็งศักดิ์ดา

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระไตรปิฎกศึกษา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาอุทธนา นรเชฏโฐ, ดร., ป.ธ.๙, ศษ.บ. (ประณตศึกษา)

ศศ.ม. (พัฒนาชนบทศึกษา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

: ผศ. ดร.สุเทพ พรหมเลิศ พธ.บ. (การสอนสังคมศึกษา),

ศศ.ม. (จารีกภาษาไทย), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาของกัมมนิทานสูตร ๒) เพื่อศึกษากรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สาเหตุของกรรมที่ปรากฏในกัมมนิทานสูตร การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมเรียบเรียงข้อมูลจากเอกสาร วิเคราะห์ และนำผลการวิจัยมาเสนอด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ผลการศึกษาวิจัย พบว่า

กัมมนิทานสูตร เป็นพระสูตรที่ปรากฏในคัมภีร์อังคุตตนิกาย ทสกนิบาต เล่ม ๒๔ ข้อ ๑๗๔ หน้า ๓๑๖ โดยกัมมนิทานสูตรเป็นพระสูตรลำดับที่ ๘ ของ ๑๐ พระสูตรของชาณุสโสณวรรค เนื้อหาสาระที่สำคัญจะกล่าวถึงเรื่องของกรรมเกิดขึ้นจากสาเหตุจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม การกล่าวคำเท็จ การพูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ความโลภอยากได้ของคนอื่น ความพยาบาท และความเห็นผิดตามทำนองคลองธรรม สาเหตุมาจากกิเลส ๓ ประการ คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ที่เป็นฝ่ายอกุศลกรรมเป็นต้นเหตุด้วยการกระทำทางไตรทวาร

กรรม หมายถึง การ กิจ การงานหรือการกระทำที่เกิดขึ้นจากการกระทำตนเอง เกิดขึ้นมาจาก โลภะ โทสะ และโมหะ โดยมีเจตนาเป็นตัวหลักในการกระทำซึ่งมีทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดี กรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม มีทั้งกรรมดำและกรรมขาว และในอรรถกถาได้แบ่งกรรมออกเป็น ๑๒ อย่าง ได้แก่ ขนกกรรม อุปัตถัมภกกรรม อุปปีฬกกรรม อุปฆาตกรรม ครุกรรม อาจิณณกรรมหรือพหุลกรรม อาสันนกรรม กตัตตการกรรม ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม อุปัชชเวทนียกรรม อปราปรเวทนียกรรม และอโหสิกรรม กรรมมีบทบาทและหน้าที่ ๔ ประการ ได้แก่ มีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พี่น้อง และมีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย

เมื่อวิเคราะห์กรรมกับการดำเนินชีวิตแล้ว พบว่า กรรมในพระพุทธศาสนานั้นเกิดจากความเชื่อเรื่องบุญบาป กรรมกับความเชื่อที่เป็นมงคล กรรมกับความประสงค์ในผลสำเร็จด้วยหลักกรรม ในอิทธิบาท ๔ กรรมกับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา และกรรมกับการดำเนินชีวิตจะก่อให้เกิดประโยชน์กับตนเองก็ด้วยการศึกษาในเรื่องของกรรมและผลของกรรม

Thesis Title : An Analytical Study of Kamma in Buddhist Scriptures
Researcher : Mr.Taywin Lengsakda
Degree : Master of Arts (Tipitaka Studies)
Thesis Supervisory Committee:
: Phramaha Yutthana Narajettho, Dr., Pali IX, B.Ed. (Elementary, Education), M.A. (Rural Development Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)
: Asst. Prof. Dr. Suthep Promlert, Pali IX, B.A. (Teaching Social Studies), M.A. (Thai Epigraphy), Ph.D. (Buddhist Studies)
Date of Graduation : March 25, 2019

Abstract

This thesis has three objectives, 1) to study of the structure and issues of *Kammanidānasutta*, 2) to study of *Kamma* appearing in Buddhist Scriptures, and 3) to analytical study of the cause of *Kamma* appearing in *Kammanidānasutta*. This is the qualitative research which gathers data from the documents, analysis, and to lead the result of research present with the descriptive analysis. The result of study found that:-

It found that *Kammanidānasutta* is in the *Aṅguttara Nikāya*, *Dasakanipāta* Book of ten, and number 174. It is the number eight of the ten in the *Jānussoṇivagga*, the main point is stated to the *Kamma*, and it is the cause of killing, stealing, sexual misconduct, false speech, malicious speech, harsh speech, gossip, covetousness, ill will, and wrong view. These are caused by the three defilements; the greed, hatred, and delusion which are the unwholesome course of action.

Kamma means duty, doing, and working or acting which is from their action, it is the causes of the greed, hatred, and delusion. The volition is an important thing for action both good and bad. *Kamma* in Buddhist Scriptures has both good and bad action, dark and bright *kamma*. In *Atthakā* the *kamma* is divided into 12 kinds; the classification according to function, e.g., Reproductive *kamma* (*janaka-kamma*), Supportive *kamma* (*upathambhaka-kamma*), Obstructive or counteractive *kamma* (*upapiaka-kamma*), Destructive *kamma* (*upaghāṭaka-kamma*), the classification according to function the order of ripening, e.g., Weighty *kamma* (*garuka-kamma*), Proximate *kamma* (*asanna-kamma*), Habitual *kamma* (*acinna-kamma*), and Reserve or cumulative *kamma* (*katattā-kamma*), the classification according to time of ripening or taking effect, e.g., Immediately effective *kamma*

(*ditthadhammavedaniya-kamma*), Subsequently effective kamma (*upapajjavedaniya-kamma*), Indefinitely effective kamma (*aparāpariyave daniya-kamma*), and Ineffective kamma (*ahosi-kamma*). There are four roles and functions of *Kamma*; namely all living beings are the owners of their actions, they originate from their actions, they are related through their actions, and they have their actions as their refuge.

The analysis of *Kamma* and the way of living found that, *Kamma* in Buddhism is from the belief in good or bad, *Kamma* and belief in auspicious thing, *Kamma* and the four paths of accomplishment. *Kamma* and the way of living will be the benefit to oneself by studying on the *Kamma* (action) and the result of *Kamma*.

กิตติกรรมประกาศ

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ซึ่งเป็นผู้ไกลจากกิเลสตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง ขอประทานโอกาสกราบขอบพระคุณในความเมตตาของพระราชปรีดีทิวี (สมจินต์ สมมาปัญญา) อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้เห็นความสำคัญของการศึกษาหลักสูตรพระไตรปิฎกศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย จัดให้มีการศึกษาหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา ซึ่งเป็นหลักสูตรที่สนับสนุนให้นิสิตผู้เข้ารับการศึกษามีความรู้เรื่องเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาอุทตนา นรเชฏโฐ (ศิริวรรณ), ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตร คณะพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และ ผศ.ดร.สุเทพ พรหมเลิศ หัวหน้าภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรรมการที่ปรึกษา และนางสาวณัชชา อมราภรณ์ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทุกท่านที่ได้อำนวยความสะดวกและให้ความอนุเคราะห์แนะนำในการเขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบพระคุณ พันเอก วิบูลย์พงศ์ พันธุนนท์ และนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา รุ่นที่ ๔ ร่วมชั้นเรียนทุกรูปทุกท่าน ที่เมตตาช่วยเหลือเกื้อกูลและให้กำลังใจจนทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วง ตลอดจนถึงผู้เป็นเจ้าของผลงานทางวิชาการอันทรงคุณค่าทุกรูปทุกท่านที่ผู้วิจัยนำมาอ้างอิงประกอบในการทำวิจัยในครั้งนี้

บุญกุศลที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าและการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นเครื่องบรรณาการบูชาสักการะแด่พระรัตนตรัย และบูชาบุญคุณบุพการี ปิยชนคนผู้ที่เป็นที่รักที่ได้ลาลับจากโลกนี้ไปสู่ปรโลกเบื้องหน้า มี บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย พระอุปัชฌาย์อาจารย์ ตลอดจนทั้งครูอาจารย์ทุกท่าน และท่านผู้เป็นเจ้าของผลงานที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจนประสบความสำเร็จในการศึกษาในครั้งนี้ด้วยดี

อานิสงส์ผลบุญใดที่เกิดขึ้นจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และจากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของข้าพเจ้า ขออานิสงส์นั้นจงบังเกิดแก่มารดา บิดา ญาติมิตร ครู อาจารย์ ผู้มีพระคุณทุกท่าน ตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งหลาย ขอจงได้มีโอกาสเจริญอยู่ในธรรมแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรารบจนเข้าถึงพระนิพพานโดยทั่วกันเทอญ

นายเทวินทร์ เหลืองศักดิ์ดา

๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๒
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๒
บทที่ ๒ โครงสร้างและเนื้อหาของกัมมนิทานสูตร	๑๓
๒.๑ โครงสร้างและเนื้อหาของกัมมนิทานสูตร	๑๓
๒.๒ หลักธรรมที่เป็นสาเหตุของกรรม	๑๖
๒.๒.๑ วิภวัญญะ ๓	๑๙
๒.๒.๒ กุศลกรรมบถ ๑๐	๒๔
๒.๒.๓ อกุศลกรรมบถ ๑๐	๒๙
๒.๓ เหตุเกิดของกุศลกรรมและอกุศลกรรม	๓๕
๒.๓.๑ กุศลมูล ๓	๓๕
๒.๓.๒ อกุศลมูล ๓	๓๗
๒.๔ ความเชื่อเรื่องกรรม	๓๘
๒.๕ สรุป	๔๖

บทที่ ๓	กรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๔๙
	๓.๑ ความหมายของกรรม	๔๙
	๓.๒ ประเภทของกรรม	๕๒
	๓.๓ บทบาทและหน้าที่ของกรรม	๘๖
	๓.๔ สาเหตุของกรรมและต้นกำเนิดกรรม	๙๐
	๓.๕ วิบากกรรม	๙๔
	๓.๖ สรูป	๑๐๒
บทที่ ๔	วิเคราะห์สาเหตุของกรรมที่ปรากฏในกัมมนิทานสูตร	๑๐๕
	๔.๑ หลักของกรรมและผลของกรรม	๑๐๕
	๔.๒ สาเหตุของกรรมที่ปรากฏในกัมมนิทานสูตร	๑๑๕
	๔.๓ กรรมกับการดำเนินชีวิต	๑๒๐
	๔.๓.๑ กรรมกับความเชื่อในเรื่องบุญและบาป	๑๒๑
	๔.๓.๒ กรรมกับความเป็นมงคล	๑๒๔
	๔.๓.๓ กรรมกับความประสพความสำเร็จ	๑๒๖
	๔.๓.๔ กรรมกับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา	๑๒๘
	๔.๓.๕ กรรมกับการดำเนินชีวิต	๑๓๐
	๔.๔ ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลกรรม	๑๓๓
	๔.๕ สรูป	๑๓๖
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๓๘
	๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๓๘
	๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๔๓
	๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป	๑๔๔
	๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป	๑๔๔
	บรรณานุกรม	๑๔๕
	ประวัติผู้วิจัย	๑๔๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ ฉบับมหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๓ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ ส่วนคัมภีร์อรรถกถาบาลีและภาษาไทย ใช้ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การอ้างพระไตรปิฎก จะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ม. (บาลี) ๑๐/๙๐/๔๓, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๘๙/๒๒๒. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคคปาติ ภาษาบาลี เล่มที่ ๑๐ ข้อ ๙๐ หน้า ๔๓ ฉบับสยามรัฐสวดเตปิฎก พ.ศ. ๒๕๕๓, ทีฆนิกาย มหาวรรค ภาษาไทย เล่มที่ ๑๐ ข้อ ๒๘๙ หน้า ๒๒๒ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

ส่วนอรรถกถา จะระบุชื่อคัมภีร์ ลำดับเล่ม (ถ้ามี)/หน้า เช่น ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๑๗. หมายถึง มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มูลปณณาสกอรรถกถาบาลี ภาษาบาลี เล่ม ๑ หน้า ๑๑๗ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๓๕๒/๑๗๕. หมายถึง มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มูลปณณาสก ภาษาไทย เล่ม ๒ ข้อ ๓๕๒ หน้า ๑๗๕ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามลำดับดังนี้

คำอธิบายคำย่อในภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

คำย่อ	พระวินัยปิฎก	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	ภาษาไทย
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค	ภาษาไทย
วิ.ป. (ไทย)	= วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	ภาษาไทย

คำย่อ	พระสุตตันตปิฎก	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค	ภาษาไทย
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	ภาษาไทย
ม.ม. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกปาติ	ภาษาบาลี
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก	ภาษาไทย
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก	ภาษาไทย
ม.อ. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย อูปริปณณาสกปาติ	ภาษาบาลี
ม.อ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย อูปริปณณาสก	ภาษาไทย
ส.ส. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สคาถวคคปาติ	ภาษาบาลี
ส.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	ภาษาไทย
ส.นิ. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย นิทานวคคปาติ	ภาษาบาลี
ส.นิ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	ภาษาไทย
ส.สพ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	ภาษาไทย

ส.ม.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวคคปาติ	ภาษาบาลี
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	ภาษาไทย
อง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	ภาษาไทย
อง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	ภาษาไทย
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	ภาษาไทย
อง.ปญจก.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	องคุตตรนิกาย	ปญจกนิปาตปาติ	ภาษาบาลี
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	ภาษาไทย
อง.ฉกก.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	องคุตตรนิกาย	ฉกกนิปาตปาติ	ภาษาบาลี
อง.ฉกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	ภาษาไทย
อง.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	ภาษาไทย
อง.ทสก.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	องคุตตรนิกาย	ทสกนิปาตปาติ	ภาษาบาลี
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	องคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	ภาษาไทย
ขุ.ขุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	ภาษาไทย
ขุ.ธ.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปทปาติ	ภาษาบาลี
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	ภาษาไทย
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	ภาษาไทย
ขุ.สุ.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	ขุททกนิบาต	สุตตนิปาตปาติ	ภาษาบาลี
ขุ.สุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	ภาษาไทย
ขุ.เถร.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	ภาษาไทย
ขุ.ชา.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ติกนิบาตชาดก	ภาษาไทย
ขุ.ชา.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ทุกกนิบาตชาดก	ภาษาไทย
ขุ.ป.	(บาลี)	=	สุตตนต์ปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฐีสัมภิทามคคปาติ	ภาษาบาลี
ขุ.ป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฐีสัมภิทามรรค	ภาษาไทย
ขุ.อป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน	ภาษาไทย

พระอภิธรรมปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา	
อภิ.วิ.	(ไทย) = อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	ภาษาไทย
อภิ.ก.	(บาลี) = อภิธมมปิฎก	กถาวตถุปาติ	ภาษาบาลี
อภิ.ก.	(ไทย) = อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุ	ภาษาไทย
อภิ.ป.	(ไทย) = อภิธรรมปิฎก	ปฎฐาน	ภาษาไทย

ข. คำย่อชื่อคัมภีร์ปกรณ์วิเสส

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิสุทฺธิ.	(ไทย) = วิสุทฺธิมรรคปกรณ์	ภาษาไทย

ค. คำย่อคัมภีร์อรรถกถา

คำย่อ	อรรถกถาพระวินัยปิฎก		ภาษา
		ชื่อคัมภีร์	
ที.ปา.อ. (ไทย)	= ทีฆนิกาย	สูมังคลวิลาสินี ปาฎีกาวรรคอรรถกถา	ภาษาไทย
ม.ม.อ. (บาลี)	= มชุณนิมิกาย	ปปลยจสุทนี มูลปณณาสกอฎฐกถาปาติ	ภาษาบาลี
อง.ติก.อ.(ไทย)	= อังคุตตรนิกาย	มโนรลปุรณี ติกนินบาตอรรถกถา	ภาษาไทย
อง.ฉก.อ.(ไทย)	= อังคุตตรนิกาย	มโนรลปุรณี ฉักกนินบาตอรรถกถา	ภาษาไทย
ช.ป.อ. (บาลี)	= ชุททกนิกาย	สทรมมปปกาสินี ปฎิสสมภิทามคคอฎฐกถาปาติ	ภาษาบาลี
ช.อิติ.อ. (ไทย)	= ชุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี อิติวุตตกอรรถกถา	ภาษาไทย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความเป็นไปตามวิถีแห่งชีวิตของมนุษย์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกันโดยมีต้นเหตุเป็นเครื่องผูกมัดและท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏหาที่กำหนัดในเบื้องต้นและเบื้องปลายไม่พบ ทั้งเสวยความทุกข์ สุขความเจ็บปวดและความพินาศในที่สุด ได้เพิ่มพูนในปฐมที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานนั้นเพราะกรรมเป็นตัวกำหนดให้ต้องมีอันเป็นไปดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “กมฺมฺนา วตฺตตี โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม”^๑ เรื่องกรรมจึงมีความสำคัญและเกี่ยวเนื่องกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เป็นการเคลื่อนจากภพหนึ่งไปยังอีกภพหนึ่งตามเหตุปัจจัยที่สัตว์บุคคลได้กระทำมาแล้วในอดีตไม่ว่าจะเป็นบุญหรือบาป

ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์เดียวเป็นผู้ที่รอบรู้ได้อย่างถูกต้องจึงได้กล่าววาทกรรมว่าที่ เป็นผู้กล่าวถึงเรื่องกรรม^๒ ทรงได้แสดงหลักการว่าด้วยเหตุและผลของการกระทำที่เกิดขึ้นของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นเครื่องกำหนดให้เป็นไปต่าง ๆ นานาที่ปรากฏในภพนี้และภพหน้า ดังพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่า เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้วย่อมกระทำความกรรมทางกาย ทางวาจาและทางใจ”^๓ กรรมจึงเป็นตัวบ่งชี้หรือจำแนกบทบาทหน้าที่ให้เห็นถึงความแตกต่างของมนุษย์ ทั้งทางร่างกายและจิตใจตามความเลวหรือความประณีตของแต่ละคนที่เคยได้กระทำไว้ไม่เหมือนกัน เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล เป็นเรื่องที่ละเอียดและลึกซึ้ง ซับซ้อนเกินกว่าวิสัยของผู้ไม่มีญาณอภิญญาที่จะหยั่งรู้ได้เพราะเป็นอนิจจัง^๔

เรื่องของกรรมเป็นหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่นับว่ามีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวพุทธเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากความเชื่อเรื่องกรรมและกฎแห่งกรรมจึงทำให้บุคคลในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข โดยมีหลักเชื่อว่าถ้าบุคคลทำความดีย่อมได้รับผลดีและตรงกันข้ามถ้าทำความชั่วย่อมได้รับผลชั่วตอบแทนเช่นเดียวกัน ดังพระพุทธพจน์ว่า “ยาทิสํ วปะเต พิชิ ตาทิสํ ลกเต ผลํ กลยณนารี กลยณํ ปาปการี จ ปาปกํ บุคคลหว่านพิชเชนไต ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำความดี ย่อมได้ผลดี ผู้ทำความชั่ว ย่อมได้ผลชั่ว”^๕ ส่วนความหมายของกรรมคือการกระทำของบุคคลที่แสดงออกทางกาย ทางวาจาและทางใจ การกระทำทั้งสามทางนี้ที่สำคัญที่สุดคือทางจิตใจเพราะการกระทำทางกายวาจาแล้ว

^๑ ขุ.ส. (บาลี) ๒๕/๖๖๐/๕๐๑, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๐๗/๕๕๐.

^๒ คณะสงฆ์ธรรม, กรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^๓ อัง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

^๔ อัง.จตุก.ก. (ไทย) ๒๑/๗๗/๑๒๒.

^๕ ส.ส. (บาลี) ๑๕/๓๓๓, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๗๔.

เกิดจากจิตใจเป็นผู้สั่งการทั้งสิ้นและการสั่งการของจิตที่แสดงออกทางกายวาจาอาจจำแนกออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ กรรมดีกระทำแล้วให้ผลดี ไม่ร้อนใจในภายหลัง ส่วนกรรมชั่วกระทำแล้วให้ผลชั่วคือ ร้อนใจภายหลัง^๖ ฉะนั้น ในพระพุทธศาสนาถือว่าบุคคลจะกระทำดีหรือชั่วนั้นย่อมมีสาเหตุมาจากจิตใจก่อนเสมอ หากไม่มีจิตเป็นผู้สั่งการหรือไม่มีเจตนาแล้ว ย่อมไม่มีผลแห่งกรรม ดังพระพุทธพจน์ว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐ สำเร็จแล้วด้วยใจ หากคนมีใจชั่วก็จะพูดหรือทำชั่วตามไปด้วยเพราะความชั่วนั้นทุกข์ย่อมติดตามตนไปดุจล้อเกวียนที่หมุนตามเท้าโคและตรัสอีกว่าหากบุคคลมีใจดีแล้วก็จะพูดหรือทำดีตามไปด้วยเพราะความดีนั้นสุขย่อมติดตามไปดุจเงาติดตามตัวฉะนั้น”^๗ แต่อย่างไรก็ตามพระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่าสรรพสิ่งย่อมเกิดมาจากเหตุและดับไปก็เพราะเหตุโดยทรงอ้างถึงหลักปัจจุสมุปบาทว่าเป็นของลึกลับซึ่งยิ่งนัก สัตว์ทั้งปวงต้องยุ่งเหยิงวุ่นวายต้องเวียนเกิดเวียนตายก็เพราะไม่รู้แจ้งแห่งตลอดซึ่งปัจจุสมุปบาทนี้ หมูสัตว์จึงยุ่งเหมือนขอด้ายของช่างทอ เป็นปมม้วนงมเหมือนกระจุกด้าย เหมือนหย้ามุงกระต่ายและหย้าปล้อง เมื่อตายแล้วมักไม่ข้ามพ้นอบาย ทุกคติวินิบาตและสงสาร^๘

กรรมและการให้ผลของกรรมเป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนไทยให้ความสนใจและมีความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนาว่าเป็นไปได้หากวงจรของปัจจุสมุปบาทยังคงวนเวียนอยู่และไม่ถูกตัดขาดโดยการบรรลุปะระริยบุคคลระดับพระอรหันต์เนื่องจากความสัมพันธ์กันในหลายเหตุปัจจัยที่สืบต่อกันจนแทบหาจุดเริ่มต้นและปลายเหตุไม่ได้ แม้ในการตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ตาม พระองค์ทรงระลึกชาติแต่ปางหลังได้ รู้กำเนิดของสรรพสัตว์คือรู้อวาระแห่งกรรมและผลกรรมของสัตว์นั้นเองโดยเรียกว่า ปุพเพนิวาสานุสติญาณ และจตุปปาตญาณ^๙ ตามลำดับอีกทั้งจิตนิยาม กรรมนิยามและธรรมนิยามทั้ง ๓ ส่วนนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการเกิดใหม่แห่งพีช^{๑๐} คือ จิตของมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลาย โดยมีความสัมพันธ์กับกรรมเก่า กรรมใหม่ กรรมของบุคคลและกรรมส่วนรวมที่บุคคลได้ปฏิบัติหน้าที่การงานร่วมกัน วิชากรรมนั้นมีทั้งส่งผลในระยะใกล้ก็มีระยะไกลข้ามภพข้ามชาติก็มีและให้ผลในปัจจุบันชาติก็มีแล้วแต่เหตุปัจจัยที่ไปสนับสนุนกรรมนั้น ๆ ให้ปรากฏผลเป็นรูปธรรม

แหล่งกำเนิดใหม่ของมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งปวง มีอยู่ ๒ ประการ คือ การเกิดในโลกของโอปปาติกะและการเกิดในโลกมนุษย์ การเกิดในโลกของโอปปาติกะนั้นคือการเกิดผุดขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยพ่อแม่ แต่เกิดโดยอาศัยอดีตกรรม ได้แก่ พวกสัตว์นรก เปรต อสุรกาย เทวดาและพรหม ผู้ที่ตายไปเกิดในโลกของโอปปาติกะถือว่าเป็นชีวิตที่เกิดใหม่ไม่ใช่เป็นชีวิตที่ยังไม่เกิดเป็นชีวิตที่ไม่ประกอบด้วยวัตถุอย่างโลกมนุษย์ เป็นชีวิตที่ละเอียด ไม่มีน้ำหนัก ไม่มีขนาดจำกัด ไม่กินเนื้อที่ไม่ต้อง

^๖ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕-๑๖/๒๘-๒๙.

^๗ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑-๒/๒๓-๒๔.

^๘ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๕/๕๗.

^๙ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๒๗๕.

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙๔.

อาศัยธรรมชาติไม่ต้องอาศัยอาหารเหมือนกับมนุษย์และสัตว์^{๑๑} ส่วนการเกิดของมนุษย์เป็นแบบขาลาปุชะ คือถือกำเนิดในมดลูก โดยอาศัยส่วนประกอบาร่วมหลับนอนของบิดามารดา มารดามีระดูและมีสัตว์ที่จะมาปฏิสนธิในครรภ์ของมารดานั้น^{๑๒} เมื่อวงจรของสังสารวัฏ คือ กิเลส เป็นเหตุให้ทำกรรม กรรมเป็นการกระทำของมนุษย์ที่ประกอบด้วยเจตนาแล้วแสดงออกทางกาย วาจาและใจ ก่อให้เกิดวิบาก ซึ่งเป็นผลลัพธ์อันเกิดจากกรรมอันเป็นเหตุปัจจัยแห่งการเกิดยังคงมีอยู่ตราบไวดรานั้นการเวียนว่ายตายเกิดใหม่ของสรรพสัตว์ทั้งหลายก็ยังคงมีอยู่เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุดไม่ว่าจะตายเกิดในลักษณะใดก็ตาม เว้นแต่บุคคลผู้สามารถทำลายอาสวะกิเลสอันเป็นกระแสแห่งสังสารวัฏ คือ การบรรลุพระนิพพานได้แล้วเท่านั้น จึงไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดในภพได้อีก

เราจะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล มีระบบความเชื่อความศรัทธาที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปัญญา ผู้ที่มีความเชื่อตามคำสอนในพระพุทธศาสนา สามารถนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งถึงวิถีแห่งชีวิตอันเป็นระบบแห่งการดำเนินชีวิตที่จึงทำให้พระพุทธศาสนาแตกต่างจากศาสนาอื่นโดยเชื่อด้วยหลักเหตุผลในเรื่องของกรรมว่าเกิดขึ้นจากความเชื่อในเรื่องกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง (กัมมสัทธา) คือเชื่อว่าการทำอะไรโดยมีเจตนา คือตั้งใจทำทั้งรู้ย่อมเป็นกรรมคือเป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตนเป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่าเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอันวอนหรืออนนคอยโชค เป็นต้น เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง (วิปากสัทธา) คือเชื่อว่าการกระทำแล้วต้องมีผลและผลต้องมีเหตุ ผลดีจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรมจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน (กัมมัสสกตาสัทธา) และเชื่อในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ตถาคตโพธิสัทธา) คือ มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรมบัญญัติธรรมวินัยไว้ด้วยดีทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์คือเราทุกคนนี้หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง จากหลักความศรัทธาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนเรื่องกรรมและให้ความสำคัญหลักกรรมว่าเป็นหลักธรรมใหญ่และสำคัญ ทั้งนี้เพราะกรรมได้มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ กรรมจึงเป็นหลักธรรมมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในสังคม บุคคลจะมีชีวิตที่เจริญขึ้นหรือเสื่อมลงมีทุกข์หรือสุขนั้นมีผลมาจากกรรมของตนเองทั้งสิ้นมิใช่การกระทำของผู้อื่นดังนั้นกรรมจึงเกิดจากการกระทำของตัวเอง มิใช่มีใครมากำหนดการกระทำดี เรียกว่ากรรมดี การกระทำชั่ว เรียกว่ากรรมชั่ว ในการกระทำทุกอย่างย่อมมีผล เรียกว่า วิบาก ที่บุคคลผู้กระทำจะต้องเป็นผู้รับ

จากการค้นหาข้อมูลเรื่องของกรรมนั้น ผู้วิจัยพบว่า กรรมมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกหลายพระสูตร เช่น จุฬกัมมวิภังคสูตร มหากัมมวิภังคสูตร กัมมนิทานสูตร นิทานสูตร เป็นต้น แต่การศึกษากรรมในครั้งนี้ผู้วิจัยมีความสนใจมุ่งเน้นที่จะศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมในคัมภีร์

^{๑๑} พระมหาทวี ฐานวโร (อ่อนปัสสา), “ปาณาติบาตกับปัญหาจริยธรรมในพุทธปรัชญา”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๖.

^{๑๒} พระมหาทวี ฐานวโร (อ่อนปัสสา), “ปาณาติบาตกับปัญหาจริยธรรมในพุทธปรัชญา”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, หน้า ๒๑.

พระพุทธศาสนาที่ปรากฏในกัมมนิทานสูตรที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ เพื่อนำหลักธรรมคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าในแง่มุมต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและมีคุณค่าเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไป

๑.๒ คำถามวิจัย

- ๑.๒.๑ โครงสร้างและเนื้อหาของกัมมนิทานสูตรเป็นอย่างไร
- ๑.๒.๒ กรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- ๑.๒.๓ สาเหตุของกรรมที่ปรากฏในกัมมนิทานสูตรเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๓.๑ เพื่อศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาของกัมมนิทานสูตร
- ๑.๓.๒ เพื่อศึกษากรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๓.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์สาเหตุของกรรมที่ปรากฏในกัมมนิทานสูตร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เกี่ยวกับเรื่องของกรรม หลักธรรมของกรรมและสาเหตุของกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณวิเสส หนังสือ ตำรา เอกสาร ผลงานทางวิชาการและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ **กรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา** หมายถึง กรรมที่ปรากฏในกัมมนิทานสูตร ที่อยู่ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต เล่ม ๒๔ ข้อ ๑๗๔ หน้า ๓๑๖ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนกับภิกษุสงฆ์ให้เห็นต้นเหตุแห่งกรรม เช่น ปาณาติบาต อทินนาทาน เป็นต้น

๑.๕.๒ **กรรม** หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความจงใจในการกระทำทางกาย วาจาและใจ ด้วยการกระทำทั้งทางฝ่ายดีที่เรียกว่า บุญ และทางฝ่ายไม่ดีที่เรียกว่า บาป

๑.๕.๓ **กรรมนิทาน** หมายถึง เหตุแห่งกรรมและต้นกำเนิดกรรม

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องกรรมในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรม เอกสาร ข้อมูลด้านวิชาการที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัย ดังนี้

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑) สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) พระนิพนธ์กิลีสไว้ในหนังสือ “ญาณสังวรธรรม ศึกษาพระพุทธศาสนาจากพระสูตร” สรุปได้ว่า กิลีสเป็นเครื่องเศร้าหมองของจิตหรือจิตใจ ปกติแล้วธรรมชาติของจิตเป็นประภัสสรคือผุดผ่อง แต่เศร้าหมองไป

เพราะอุปกิเลสที่เรียกว่ากิเลสที่จรเข้ามาอาศัย ยึดจิตอยู่เป็นที่อาศัยไม่ปล่อย กิเลสที่ยึดอยู่ประจำนั้น เป็นอาสวะเครื่องหมักหมมจมอยู่ในจิต ดองจิตอยู่ในสันดานของแต่ละบุคคลนั้นก็คืออนุสัยกิเลส กิเลสที่ ดองจิตอยู่นี้จึงเป็นจิตที่อยู่ในสันดานทำให้เกิดอาการต่าง ๆ เหมือนอย่างสิ่งหมองดองที่ทำให้เกิดรส ทำให้เกิดความเมาอย่างน้ำเมาในสุรา^{๑๓}

๒) พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างวิภูษะ ๓ ไว้ในหนังสือ “พุทธธรรม” สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างวิภูษะ ๓ คือ เมื่อคนเรามีกิเลสแล้วก็ต้องทำกรรมและเป็นผู้รับ ผลของกรรมนั้นด้วยกรรมเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแห่งปฏิจัสมุบปาท จึงเห็นได้ว่าเมื่อแยกส่วน กระบวนการทำกรรมออกเป็น ๓ วิภูษะ คือ กิเลส กรรมและวิบาก แล้ว หลักปฏิจัสมุบปาทได้แสดง กระบวนการทำกรรมและการให้ผลของกรรมทั้งหมด เริ่มต้นตั้งแต่กิเลสที่เป็นเหตุให้ทำกรรมจนถึงวิบาก อันเป็นผลที่จะได้รับ เมื่อเข้าใจปฏิจัสมุบปาทดีแล้วก็เป็นอันว่าเข้าใจหลักกรรมชัดเจนไปด้วย^{๑๔}

๓) พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) อธิบายกรรมไว้ในหนังสือ “พจนานุกรมเพื่อ การศึกษาพุทธศาสนา” สรุปได้ว่า กรรม แปลว่า การกระทำ เป็นคำกลาง ๆ ยังไม่บ่งว่าเป็นการกระทำดี หรือชั่ว ถ้าเป็นการกระทำที่ดี กระทำโดยไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลงเป็นเหตุ เรียกว่า กุศลกรรม ถ้าเป็นการกระทำที่ชั่ว กระทำโดยมีความโลภ ความโกรธ ความหลงเป็นเหตุ เรียกว่า อकुศลกรรม กรรมขึ้นอยู่กับเจตนาดังคำพระว่าเรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม หมายความว่า เจตนาเป็นเครื่องบ่งว่า เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ถ้าทำด้วยเจตนาดีก็เป็นกรรมดี มีผลที่ดี ถ้าทำด้วยเจตนาชั่วก็เป็นกรรมชั่ว มีผลที่ชั่ว^{๑๕}

๔) พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร) อธิบายเรื่องกรรมและวิบากกรรมไว้ในหนังสือ “กรรมที่ปณี” สรุปได้ว่า การศึกษาเรื่องกรรมและวิบากหรือผลของกรรมถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ มิใช่เรื่อง ที่จะกล่าวกันให้เข้าใจได้ง่าย ๆ การที่จะพิจารณาว่ากรรมวิบากหรือผลของกรรมเป็นอย่างไร ผลของ กรรมดีกรรมชั่วมีจริงหรือไม่ กรรมจะให้ผลแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมได้อย่างไรนั้น เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ ซับซ้อน ดังนั้น การที่จะรู้เรื่องกรรมวิบากจะต้องใช้ความพากเพียรในการศึกษาจึงจะทำความเข้าใจได้ เป็นอย่างดี^{๑๖}

^{๑๓} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, ญาณสังวรธรรม ศึกษา พระพุทธศาสนาจากพระสูตร, (นครปฐม: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สาละพิมพการ, ๒๕๕๖), หน้า ๒๖๕.

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๑.

^{๑๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา คำจำกัด, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕.

^{๑๖} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร), กรรมที่ปณี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๕๕), หน้า ๔๔๒.

๕) พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺตมโณ) อธิบายเรื่องกรรมไว้ในหนังสือ “กฎแห่งกรรม” สรุปได้ว่า กรรม หมายถึง การกระทำ ทำกรรมดี เรียกกุศลกรรม ทำกรรมชั่ว เรียกว่าอกุศลกรรม ผลของกรรมดีและกรรมชั่วมีจริง จะให้ผลเร็วหรือช้าเท่านั้น การให้ผลของกรรมนั้นในเรื่องของเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องเพราะกรรมบางอย่างให้ผลเร็ว ส่วนกรรมบางอย่างให้ผลช้า กรรมบางอย่างให้ผลในชาตินี้ กรรมบางอย่างให้ผลในชาติต่อไป ดังนั้น จึงกล่าวกันว่ากาลเวลาจะเป็นเครื่องพิสูจน์ผลของกรรม^{๑๗}

๖) พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ จิตตมโณ) อธิบายผลของกรรมไว้ในหนังสือ “กรรมฐานแก้กรรม สำหรับผู้นำ นักธุรกิจและนักบริหาร” สรุปได้ว่า ผลกรรมของคนแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันไปเพราะเกิดจากการสร้างเหตุที่แตกต่างกัน เพราะศีล ๕ เป็นคุณสมบัติสำคัญที่ทำให้เกิดเป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ได้ หากต้องการให้ผลดีต้องสร้างเหตุดี เช่น ต้องการมีอายุยืนต้องสร้างเหตุ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ หากไปสร้างเหตุที่ทำให้อายุสั้นด้วยการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต จะส่งผลให้ผลอายุสั้นเสียชีวิตตั้งแต่อายุน้อย^{๑๘}

๗) พระภวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี) อธิบายกรรมกับการเกิดใหม่ไว้ในหนังสือ “วิปัสสนาภาวนาที่ไม่ถูกเขียนไว้ในพระไตรปิฎก” สรุปได้ว่า ชีวิตเราถึงความเป็นสัตว์ (ประเภทของมนุษย์) เพราะมีตัณหาและอุปาทานเข้าไปยึดในชั้น ๕ ว่าเป็นเรา เป็นของเรา ภพและชาติ จึงยังมีต่อไป ยังต้องเวียนว่ายตายเกิด ขณะที่ใกล้จะตาย ขณะที่รูป-นามในภพเก่ากำลังจะดับ จะมีอารมณ์ปรากฏ ๓ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ (๑) กรรมนิมิต ขณะกำลังจะตาย ใครทำกรรมใดไว้มาก กรรมนั้นก็จะมีปรากฏให้เห็น (๒) กรรมนิมิต บุคคลใกล้จะตาย จะมีนิมิตต่าง ๆ ปรากฏให้รับรู้ จะเป็นทางประสาททั้ง ๕ ก็ได้ (๓) คตินิมิต บุคคลใกล้จะตาย เกิดนิมิตเห็นภพภูมิที่จะไปเกิดขึ้น บุคคลใกล้จะตายจะต้องมีอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งใน ๓ อย่างนี้ปรากฏให้เห็น จิตขณะนั้นยึดเอาอารมณ์นั้นทำให้เกิดขึ้นมาด้วยอำนาจของตัณหาและอุปาทาน เมื่อเกิดจุดจิตขึ้นแล้วดับลง ปฏิสนธิจิตก็จะเป็นไปตามอารมณ์นั้น ส่งผลให้เป็นเกิดกัมมชรูปในภพใหม่ตามสมควรแก่อารมณ์นั้น^{๑๙}

๘) บุญมี รุ่งเรืองวงศ์ อธิบายกิเลสไว้ในหนังสือ “กิเลสตัณหา” สรุปได้ว่า กิเลสตัณหาแปลง่าย ๆ ก็คือความอยาก ความใคร่ที่อยู่ในตัวของเราทุกคนในคัมภีร์ได้ขนานนามไว้หลายอย่าง เช่น ความปรารถนาฝ่ายเนื้อหนัง ความกำหนัด กามราคะ ตัณหาของกาย เป็นต้น กิเลสตัณหาจึงเป็นธรรมชาติหรือธรรมดาที่เกิดขึ้นกับสังขารของเรา เกิดขึ้นเพราะเราต้องการเกินขอบเขต แต่เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วจึงทำให้เราทุกข์เพราะเราต้องการในสิ่งนั้นนั่นเอง ความอยากจึงเป็นความโลภไปและเมื่ออยากกลายเป็นความโลภไปเลยจึงชักนำหรือล่อลวงให้เราไปในทางที่ต้องการของกิเลสตนเอง ถือว่าเป็นการทำผิด ที่ทำผิดเพราะทำตามตัณหา การที่จิตของบุคคลคล้อยตามตัณหาของกายเช่นนี้ก็เพราะว่าจิต

^{๑๗} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตมโณ), **กฎแห่งกรรม**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒๗.

^{๑๘} พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ จิตตมโณ), **กรรมฐานแก้กรรม สำหรับผู้นำ นักธุรกิจและนักบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กุตมอร์นิ่ง, ๒๕๔๘), หน้า ๙๗.

^{๑๙} ดูรายละเอียดใน พระภวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), **วิปัสสนาภาวนาที่ไม่ถูกเขียนไว้ในพระไตรปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔๑-๑๔๓.

นั้นขาดกำลัง ขาดอำนาจ เป็นจิตที่อ่อนแอและการที่จิตเช่นนั้นอ่อนแอไปได้ ก็เพราะจิตนั้นไม่บริสุทธิ์ จิตที่มีอำนาจอิทธิพลคือจิตบริสุทธิ์ นอกจากจิตบริสุทธิ์ไปแล้วไม่มีจิตใดที่จะมีอำนาจเอาชนะเหนือตัวตนของกายได้ เนื่องจากกิเลสที่เกินขอบเขตนี้มักเป็นเหตุก่อให้เกิดความทุกข์ บุคคลจึงเห็นว่ากิเลสเป็นของชั่วและเพื่อจะให้ความทุกข์นั้นดับไปเขาก็พยายามดับกิเลส เขาพยายามนักรักษาพยายามเหมือนสุนัขพยายามกัดเต่า พยายามสักร่างไร ๆ ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ คือดับไม่ได้ เขาจึงเป็นคนบอดมืดไม่เห็นความจริง ความเจริญฝ่ายวัตถุย่อมก่อเกิดมาจากกิเลสตัณหา ป่าคือที่ที่รกร้างว่างเปล่ามีแต่หนามแต่หญ้ากลายเป็นเรือกสวนไร่นาก็เพราะกิเลส ป่ากลายเป็นบ้านเมืองที่สวยงาม มีดีกรามบ้านช่องมีถนนหนทาง เรียบร้อยก็เพราะกิเลส เรามีจักรยาน รถยนต์ รถไฟ ตลอดจนมีเครื่องบินใช้แทนเท้าเปล่าก็เพราะกิเลส แม้แต่ชีวิตของเราของสัตว์ ของต้นไม้ก็ดำรงอยู่ได้เพราะกิเลส เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจำเป็นอย่างไรที่เราจะดับกิเลส การพยายามดับกิเลสก็คือพยายามดับโลกนั่นเอง^{๒๐}

๙) วศิน อินทสระ อธิบายหลักการเวียนว่ายตายเกิดไว้ในหนังสือ “หลักการและการเวียนว่ายตายเกิด” สรุปได้ว่า มนุษย์จะเข้าใจชีวิตให้แจ่มแจ้งไม่ได้เลยถ้าขาดความเข้าใจอย่างแท้จริงในเรื่องของกรรม การศึกษาเรียนรู้ การสังเกต ทดสอบเรื่องกรรมและสังสารวัฏจึงเป็นกุญแจดอกสำคัญไขไปสู่ความสว่างไสวในปัญหาชีวิต ยิ่งผู้ที่ฝึกจิตให้สะอาด สงบและสว่างได้มากเพียงใดก็จะสามารถเข้าใจชีวิตทั้งในอดีต อนาคตและปัจจุบันได้มากขึ้นเพียงนั้น ความเข้าใจเรื่องชีวิตมีคุณค่าสูงกว่าความเข้าใจเรื่องอื่น ๆ เพราะเป็นปัจจัยให้ชีวิตได้พบกับความสงบร่มเย็น ชนิดที่ผู้ไม่เข้าใจไม่อาจพบได้เลย^{๒๑}

๑๐) วัชระ งามจิตเจริญ อธิบายประโยชน์และการประยุกต์ใช้คำสอนเรื่องกรรมไว้ในหนังสือ “พุทธศาสนาเถรวาท” สรุปได้ว่า คำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมของพุทธศาสนาเถรวาทสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ๕ ประการ คือ (๑) สอนให้คนทำความดีที่ส่งผลให้เป็นความสุขแก่ตนเองและผู้อื่นกล่าวคือเป็นคำสอนทางด้านจริยธรรมที่ส่งเสริมความสงบสุขในสังคม (๒) ทำให้ผู้เชื่อถือและปฏิบัติตามคำสอนมีความมั่นคงทางจิตใจเพราะมีหลักยึดถือในการปฏิบัติตนและดำเนินชีวิตและมีความอุ่นใจว่าตนเองดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้องและปลอดภัย (๓) สอนให้เราไม่ยึดถือชนชั้นวรรณะ โดยถือเอาความดีความชั่วในการตัดสินคน เรียกว่า ให้ตัดสนคนที่การกระทำ (๔) สอนให้บุคคลมีความพยายามที่จะต่อสู้พัฒนาตนเอง (๕) สอนให้คนพึ่งตนเองและรับผิดชอบตนเองเพราะตามทฤษฎีกฎแห่งกรรมชีวิตของทุกคนเป็นไปตามกรรมที่ตนสร้างขึ้น เราจะมานั่งรอให้ผู้อื่นมาช่วยตัวเองไม่ได้ ดังนั้น คำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมจึงเป็นคำสอนที่ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน การปฏิบัติตามแนวคำสอนเรื่องนี้ย่อมส่งผลให้ผู้ปฏิบัติมีชีวิตที่ดีงามในชาตินี้และชาติหน้าอย่างแน่นอน^{๒๒}

^{๒๐} บุญมี รุ่งเรืองวงศ์, *กิเลสตัณหา*, (กรุงเทพมหานคร: เอส ซี การพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๒-๓.

^{๒๑} วศิน อินทสระ, *หลักการและการเวียนว่ายตายเกิด*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เรือนธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๖.

^{๒๒} วัชระ งามจิตเจริญ, *พุทธศาสนาเถรวาท*, พิมพ์ครั้งที่ ๓ แก้ไขเพิ่มเติม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๓๓๓-๓๓๔.

๑๑) แสง จันทรงาม อธิบายสาเหตุการเกิดกรรมไว้ในหนังสือ “พุทธศาสนวิทยา” สรุปได้ว่า กิเลสที่มีอยู่ประจำใจตลอดเวลา คือ อวิชชา กิเลสอื่น ๆ ในเวลาจิตใจปกติ อาจกล่าวได้ว่าไม่มีหรือยังไม่เกิดขึ้นต่อเมื่อมีสิ่งเร้าใจถึงเกิดขึ้น สิ่งเร้าที่ทำให้เกิดกิเลสก็คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ธรรมารมณ์ ที่ผ่านเข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้นเอง ถ้าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดี น่าใคร่ น่าพอใจกิเลสฝ่ายสร้างสรรค์เกิดขึ้น ถ้าสิ่งเร้าไม่ดี ไม่น่าพอใจ กิเลสฝ่ายทำลายจะเกิดขึ้น การที่คนหลงพอใจและไม่พอใจ ต่อสิ่งเร้าก็เพราะกิเลสประเภทสนับสนุนผัสสะหรือสัมผัส หมายถึง อาการที่จิต หรือวิญญาณถูกต้อง หรือกระทบอารมณ์ คือ สิ่งเร้าต่าง ๆ แล้วสำเร็จเป็นการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สึก เย็นร้อนและความนึกคิด เป็นปัจจัยให้เกิดความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเฉย ๆ นั้นเอง กิเลสทุกประเภทเมื่อเกิดขึ้นจะทำให้ใจกระเพื่อมทำให้จิตใจมีพลังงานส่วนเกินขึ้น ฉะนั้น กิเลสจึงเป็นแรงผลักดันให้เกิดกรรม^{๒๓}

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑) พระมหาพิเชษฐ์ ธีรวโส (ดอกรัก) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับกฎแห่งเหตุผลและสอดคล้องกับกฎศีลธรรมตามหลักสากล คำสอนของพระพุทธเจ้าล้วนเต็มไปด้วยเหตุผลทั้งหมดเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมเป็นเรื่องที่เร้นลับหรือสับสนยากที่จะเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้งด้วยปัญญาชั้นโลกียะได้ จะต้องใช้ปัญญาอันสุขุมรอบคอบเป็นเครื่องพิจารณาจึงจะเห็นได้ว่าชีวิตของปวงสัตว์ทั้งหลายล้วนตกอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรมเป็นของเฉพาะตน^{๒๔}

๒) พระมหาธีระพล สุขแสง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาคำสอนเรื่องกิเลสในพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า กิเลสตามแนวคิดพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง สภาวะธรรมที่เกิดดับหรือเป็นไปร่วมกับจิต ซึ่งเป็นสาเหตุให้จิตเศร้าหมองและขัดขวางความเจริญของจิต โดยที่พฤติกรรมของบุคคลที่ปรากฏทางกายและวาจาเกิดจากการกระตุ้นเร้าของกิเลสภายในจิตใจ กิเลสอยู่ในฐานะแกนกลางของแรงจูงใจที่ทำให้พฤติกรรมปรากฏออกมาในหลายรูปแบบทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกัน พฤติกรรมดังกล่าวคือผลลัพธ์ที่สะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์ของกิเลสชัดเจนขึ้น พฤติกรรมของบุคคลแต่ละบุคคลและของสังคมที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขของกิเลส จัดเป็นปัญหาของมนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ สูญเสียสิ่งพึงประสงค์ หรือไม่ได้รับตามผลตามคาดหวังในระยะยาว ชีวิตได้รับความทุกข์เพราะการเกิด แก่ เจ็บ และตายในสังสารวัฏ^{๒๕}

^{๒๓} แสง จันทรงาม, **พุทธศาสนวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: อีระการพิมพ์, ๒๕๔๕, หน้า ๑๑๒.

^{๒๔} พระมหาพิเชษฐ์ ธีรวโส (ดอกรัก), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๒๓-๑๒๔.

^{๒๕} พระมหาธีระพล สุขแสง, “การศึกษาคำสอนเรื่องกิเลสในพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

๓) พระมหารังสรรค์ ธรรมโรโส (แสงสีสม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ของกรรมและการเกิดใหม่ที่มีอิทธิพลต่อการระลึกชาติ” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า การที่บุคคลต่าง ๆ ระลึกชาติได้นั้นล้วนเกิดมาจากเหตุปัจจัยตามที่ได้แสดงไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ในอรรถกถาและในทรรศนะของนักปราชญ์ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศทั้งสิ้น อีกทั้งยังทำให้ค้นพบเหตุปัจจัยที่ทำให้ระลึกชาติได้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้ทราบอีกว่าบุคคลที่มีความเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมตลอดถึงเรื่องราวการระลึกชาติได้ของบุคคลต่าง ๆ อันเป็นเครื่องยืนยันว่ากรรมและการให้ผลของกรรมคือการเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงจะเป็นผู้ที่มีหิริโอตตัปปะ กล่าวคือความอายชั่วกลัวบาปสูง ตลอดถึงทำให้บุคคลที่มีความลึกลับสงสัยและยังไม่เชื่อหลาย ๆ คน เมื่อได้ศึกษาเรื่องนี้แล้วหมดความสงสัยและมีความเชื่อเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้บุคคลเหล่านี้ได้ลดละเลิกการกระทำที่ไม่ดีที่ตนเองเคยทำมาก่อนลงได้ ซึ่งก็เท่ากับเป็นการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมไปด้วย^{๒๖}

๔) พระมหาสุพร รุกขิตธมโม (ปางกลาง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อกฎแห่งกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ที่ทำให้เกิดผลของการกระทำนั้นคือคำว่า “กฎแห่งกรรม” จึงเป็นคำกลาง ๆ ที่ไม่ดีหรือชั่วในตัวเอง กรรมบางอย่างให้ผลในปัจจุบัน บางอย่างรอให้ผลเมื่อมีเหตุปัจจัยที่เพียงพอ ในทางพระพุทธศาสนาสามารถสงบและระงับได้โดยการฝึกฝนอบรมในแนวทางไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา มนุษย์ทุกคนจึงควรตระหนักรู้และชวนชายหมั่นทำความดีทั้งในที่แจ้งและที่ลับ เป็นผู้ละอายชั่วเกรงกลัวต่อบาป ให้ตั้งกุศลจิตในกรรมดีอยู่เป็นนิจ กรรมจึงเป็นประดุจเงาติดตามตัวบุคคล อย่างไม่มีที่สิ้นสุดเพราะกรรมนั้นล้วนส่งผลเป็นวิบากอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ส่วนกฎแห่งกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นกระบวนการของการดำเนินชีวิต มีความคิดดี ประารถนาดีก็เกิดความถูกต้องตามไปด้วย อันเป็นเหตุให้วิถีชีวิตดำเนินไปตามทางสายกลางหรืออริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นทางดับทุกข์ วิธีการสร้างความเชื่อในกฎแห่งกรรมตามหลักสัมมาทิฏฐิ มี ๒ ประการ คือ ปรโตโฆสะ ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก เช่น การคบหากัลยาณมิตรที่ดี คนมีศีลธรรม มีสัตบุรุษและพระพุทธเจ้า เป็นต้น และโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นปัจจัยภายใน ทำความดีทั้งในที่แจ้งและที่ลับ เป็นผู้ละอายชั่วเกรงกลัวต่อบาป ให้ตั้งกุศลจิตในกรรมดีอยู่เป็นนิจ การเชื่อในกฎแห่งกรรมตามหลักสัมมาทิฏฐิ เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะมีผลต่อการแสดงออกและการคิด ควรปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง^{๒๗}

๕) พระวิพัฒน์ อดตเปโม (เอี่ยมเปรมจิต) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักกรรมและการให้ผลของกรรมในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท” ผลการศึกษา พบว่า กรรมตามหลักพระพุทธศาสนา คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาและสามารถจำแนกกรรมออกเป็นหลายรูปแบบ คือ จำแนกตามเวลาที่เกิด จำแนกตามลักษณะทางที่ทำให้เกิดกรรม จำแนกตามลักษณะการให้ผล จำแนกตามลักษณะอาการ และจำแนกตามคุณภาพของกรรม ส่วนในคัมภีร์อรรถกถานั้นเป็นการ

^{๒๖} พระมหารังสรรค์ ธรรมโรโส (แสงสีสม), “ความสัมพันธ์ของกรรมและการเกิดใหม่ที่มีอิทธิพลต่อการระลึกชาติ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

^{๒๗} พระมหาสุพร รุกขิตธมโม (ปางกลาง), “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อกฎแห่งกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา”, *สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), บทคัดย่อ.

อธิบายขยายความตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในเรื่องราวต่าง ๆ โดยจำแนกออกเป็นตามเวลาที่ให้ผล ตามการให้ผลตามหน้าที่ และจำแนกตามการยกย่องหรือลำดับความแรงในการให้ผล นอกจากนี้เรื่อง กรรมที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทยังมีอิทธิพลต่อคนในสังคมไทยหลายด้าน เช่น ด้านวิถีชีวิต (วิถีชีวิต ส่วนปัจเจกบุคคลและส่วนสังคม) ด้านศิลปวัฒนธรรม (งานสถาปัตยกรรม งานประติมากรรมและงาน จิตรกรรม) ด้านการปฏิบัติธรรม และผลงานด้านวรรณกรรม ทั้งหมดนี้เป็นแนวทางในการปฏิบัติของ คนในสังคมเพื่อให้อยู่ในศีลธรรมอันดีงาม^{๒๘}

๖) พระอุทัย จิรธมโม (เอกสะพัง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา เถรวาทและปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งกรรมวาทีคือพูดเรื่องกรรมเป็นหลักและเป็นกฎธรรมชาติธรรมดาเพราะสรรพสิ่งในโลกล้วน อยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม เมื่อกล่าวถึงกรรมถือว่าเป็นกฎธรรมชาติและเปรียบกรรมกับพีชที่ปลูกชนิดใดไว้ ก็ย่อมได้รับผลชนิดนั้นไม่เปลี่ยนแปลงไม่ขึ้นอยู่กับกาลและเวลา กรรมดีจึงให้ผลดี กรรมชั่วจึงให้ผลชั่ว แม้คำสอนในพระพุทธศาสนาที่ทนต่อการพิสูจน์นั้นเรื่องกรรมเป็นเรื่องที่ลึกลับและสับสน เป็นอนิจจังโดย ยากในปัญญาชั้นโลกีย์จะเข้าใจได้แต่ผู้มีปัญญาสุขุมก็พิจารณาเห็นว่าสรรพสิ่งล้วนอยู่ภายใต้กฎแห่ง กรรมลิขิตโดยเฉพาะชีวิตของมนุษย์ ดังพระพุทธองค์ได้รับขนานพระนามว่ากรรมวาทีเพราะทุกชีวิตต้อง เป็นไปตามกระบวนการของกรรมและรับผิดชอบต่อกรรมที่กระทำไว้นั้น^{๒๙}

๗) ชะบา อ่อนนาค ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : ศึกษากรณี โรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า กรรมทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำที่ทำได้ด้วยเจตนา อันมีพื้นฐานมาจากกิเลส แสดงออก ทางกาย ทางวาจาและทางใจ มีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ส่งผลต่อผู้กระทำความกรรม มีสาเหตุเกิดจากผัสสะ โดยเริ่มต้นที่ใจเกิดการนึกคิดเรียกว่า มโนกรรม ส่งผลให้ผู้กระทำความกรรมต่อทางกายและทางวาจา ผล ของการกระทำ ไม่ว่าจะกรรมดีหรือ กรรมชั่วจะถูกจะสมไว้ในภวังคจิต รอโอกาสให้ผลแก่เจ้าของกรรม การจะตัดสินว่ากรรมใดเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วนั้น ในทางพระพุทธศาสนาได้วางหลักเกณฑ์ไว้ โดยให้ ดูที่สาเหตุแห่งการทำความกรรมและผลของกรรมว่ามีผลกระทบต่อตนเองหรือผู้อื่น หรือทั้งตนเองและผู้อื่น หรือไม่ กรรมในพระไตรปิฎกแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ (๑) ตามคุณภาพของกรรมมี ๒ อย่าง คือ กรรมชั่ว (อกุศลกรรม) และกรรมดี (กุศลกรรม) (๒) ตามทางแห่งการทำความกรรมมี ๓ อย่าง คือ ทางกาย เรียกว่า กายกรรม ทางวาจา เรียกว่า วาจากรรม ทางใจ เรียกว่า มโนกรรม (๓) ตามกรรมที่มีความสัมพันธ์ กับวิบาก มี ๔ อย่าง คือ กรรมดำมีวิบากดำ กรรมขาวมีวิบากขาว กรรมทั้งดำและขาวมีวิบากทั้งดำ และขาว กรรมไม่ดำและไม่ขาวมีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม กรรมประเภทนี้

^{๒๘} พระวิวัฒน์ อดตเปโม (เอี่ยมเปรมจิต), “การศึกษาวิเคราะห์หลักกรรมและการให้ผลของกรรมใน คัมภีร์อรรถกถาธรรมบท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

^{๒๙} พระอุทัย จิรธมโม (เอกสะพัง), “ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและปัญหาเรื่องกรรม ในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕.

เป็นกรรมที่มีเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา มีเจตนาเพื่อจะละกรรมดำ กรรมขาว และกรรมทั้งดำและขาว^{๓๐}

๘) ประพันธ์ ศุภษร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการแห่งการตอบปัญหาเรื่องกรรมกับอนัตตาในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา เจตนามีบทบาทมากกว่าเจตสิกอื่นในฐานะเป็นสภาวะนำปรุงแต่ง จัดแจงให้จิตมีคุณภาพดีและไม่ดีตามสภาพอารมณ์ที่กระทบทางอายตนะ ถ้าเป็นอริยธรรมก็ปรุงแต่งให้มีคุณภาพดี เรียกว่า กุศลกรรมหรือบุญญาภิสังขาร ถ้าเป็นอนิยธรรมก็ปรุงแต่งจิตให้มีคุณภาพไม่ดี เรียกว่า อกุศลกรรม ถ้าปรุงแต่งจิตให้มั่นคงในฌานสมาบัติ เรียกว่า อเนญชาภิสังขาร และที่เป็นกลาง ๆ เรียกว่า อัปยาคฤต และเจตนาที่เป็นมาตรฐานหลักในการตัดสินการกระทำของมนุษย์ทางพระพุทธศาสนา การดำเนินชีวิตของมนุษย์มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกรรมอยู่ตลอดเวลา^{๓๑}

๙) สุจิริต พรศิริประสาท ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์กฎแห่งกรรม : ศึกษาเฉพาะงานเขียนของ ท.เลียงพิบูลย์” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า กฎแห่งกรรมเป็นกฎสากล เป็นกฎธรรมชาติ เป็นหลักแห่งความจริง เป็นสิ่งที่สลับซับซ้อน แต่เพราะกรรมอันเป็นการกระทำของมนุษย์ที่ประกอบด้วยเจตนาเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้เกิดผลของการกระทำ เรียกว่า กฎแห่งกรรม มนุษย์มีเสรีภาพที่จะเลือกทำกรรมตามความพอใจ แล้วกรรมนั้นจะเป็นผู้ลิขิตอนาคตของมนุษย์ ผู้กระทำความผิดต้องเป็นผู้รับผิดชอบการกระทำของตนเอง^{๓๒}

๑๐) อัมพร หุตสิงห์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กรรม ๑๒ และการให้ผล” ผลการศึกษาวิจัย พบว่า กรรมกับการให้ผลเป็นกฎธรรมชาติที่ไม่มีตัวตน แต่ดำเนินไปตามเหตุปัจจัยและขึ้นอยู่กับเจตนา กรรมเป็นเสมือนหนทางที่จะนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ทำให้เกิดความสงบสุขมีโอกาสในการพัฒนาชีวิตให้สูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป และทำให้เข้าใจว่าการเกิดของเราในชาติปัจจุบันไม่ได้เกิดขึ้นมาโดยบังเอิญ แต่เป็นเพราะกรรมที่เราทำไว้ในอดีตและส่งผลมาให้ กรรมเป็นกฎธรรมชาติและไม้อ่างเปลี่ยนกรรมดีให้เป็นกรรมชั่วและเปลี่ยนกรรมชั่วให้เป็นกรรมดีไปได้^{๓๓}

^{๓๐} ชะบา อ่อนนาค, “การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๓๑} ประพันธ์ ศุภษร, “การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการแห่งการตอบปัญหาเรื่องกรรมกับอนัตตาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๑๑.

^{๓๒} สุจิริต พรศิริประสาท, “การศึกษาวิเคราะห์กฎแห่งกรรม : ศึกษาเฉพาะงานเขียนของ ท.เลียงพิบูลย์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕.

^{๓๓} อัมพร หุตสิงห์, “กรรม ๑๒ และการให้ผล”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (โครงการบัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖.

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา เจตนาจึงมีบทบาทมากกว่าเจตสิกอื่นในฐานะเป็นสภาวะนำปรุงแต่งจัดแจงให้จิตมีคุณภาพดีและไม่ดีตามสภาพอารมณ์ที่มากระทบทางอายตนะ ถ้ากระทบกับอารมณ์ที่ดี ก็แสดงออกมาในทางที่ดีที่เป็นกุศลกรรม ถ้ากระทบกับอารมณ์ที่ไม่ดีก็แสดงออกมาในทางที่ไม่ดี เรียกว่า อกุศลกรรม เป็นต้น การแสดงออกทั้งดีและไม่ดีนี้เป็นการแสดงออกได้ ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจาและทางใจ เมื่อแสดงออกหรือกระทำขึ้นมาแล้วย่อมเป็นการกระทำกรรมขึ้นมาด้วยเช่นกันนั่นเอง กรรมเกิดขึ้นก็เพราะมีกิเลสเป็นต้นเหตุแห่งการทำความกรรม แล้วยังส่งผลให้ได้รับผลของการกระทำนั้น ๆ ที่เรียกว่า วิบาก ที่เรียกรวม ๆ ว่า วัฏฏะ ๓ ได้แก่ กรรม กิเลส และวิบาก ไม่ว่าจะป็นกรรมดีหรือกรรมไม่ดีก็ตาม คนที่ทำความกรรมนั้น ๆ จะต้องได้รับผลของกรรมไม่ว่าจะเป็นในชาตินี้หรือชาติหน้าต่อ ๆ ไปก็ตามต้องได้รับผลของกรรมนั้น ๆ กรรมจึงเป็นเสมือนทางดำเนินของชีวิต เป็นกฎธรรมชาติจะไม่มีผู้ใดเปลี่ยนแปลงกรรมที่กระทำนั้นไปได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่าหว่านพืชเช่นใดจะต้องได้รับผลเช่นนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาและวิเคราะห์เรื่องของกรรม หลักธรรมเรื่องกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาเป็นอย่างไร รวมทั้งสาเหตุของกรรมที่เกิดขึ้นในกัมมนิทานสูตรว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์เรื่องของกรรม หลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาและสาเหตุที่ทำให้เกิดกรรมที่ปรากฏในกัมมนิทานสูตร แล้วนำมาสรุปบรรยายเชิงพรรณนา ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๕๕

๑.๗.๒ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส ได้แก่ คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น ผลงานทางวิชาการและงานวิจัยต่าง ๆ เพื่อเป็นการอธิบายขยายความเนื้อหาเพิ่มเติมจากในคัมภีร์พระไตรปิฎกให้มีความละเอียดชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๑.๗.๓ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารทั้งชั้นปฐมภูมิ ทุติยภูมิ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ และเรียบเรียงบรรยายเชิงพรรณนาแล้วนำเสนอเป็นวิทยานิพนธ์และสรุปผลการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑ ทำให้ทราบถึงโครงสร้างและเนื้อหาของกัมมนิทานสูตร

๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธรศาสนา

๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงสาเหตุของกรรมที่ปรากฏในกัมมนิทานสูตร

บทที่ ๒

โครงสร้างและเนื้อหาของกัมมนิทานสูตร

กัมมนิทานสูตรเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยสาเหตุของกรรม เป็นพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายเห็นถึงเหตุที่ทำให้เกิดขึ้นของกรรมหรือการกระทำของแต่ละบุคคลว่าเกิดขึ้นจากอะไร เพื่อให้การศึกษาเรื่องของกรรมเป็นไปด้วยความกระจ่างชัด ผู้วิจัยจะได้นำเสนอตามลำดับ ดังนี้

๒.๑ โครงสร้างและเนื้อหาของกัมมนิทานสูตร

๒.๑.๑ โครงสร้างของกัมมนิทานสูตร

กัมมนิทานสูตร เป็นพระสูตรที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต เล่ม ๒๔ โดยอังคุตตรนิกาย ทสกนิบาตนี้ เป็นคัมภีร์เล่มที่ ๕ และเป็นเล่มสุดท้ายของอังคุตตรนิกาย มีพระสูตรทั้งหมด ๑,๔๑๗ สูตร แบ่งเป็น ๒ นิบาต คือ ทสกนิบาต กับ เอกาทสกนิบาต

กัมมนิทานสูตร จัดอยู่ในทสกนิบาต โดยทสกนิบาตนั้น เป็นหมวดพระสูตรที่มีหัวข้อธรรมพระสูตรจำนวน ๑๐ ข้อ มีทั้งหมด ๗๔๖ สูตร แบ่งเป็น ๕ ปัณณาสก์ ๒๒ วรรค กับ ๑ หัวข้อเปยยาลกัมมนิทานสูตร เป็นพระสูตรที่ปรากฏอยู่ในชาณุสโสณิวรรค ชาณุสโสณิวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยพราหมณ์ชื่อว่าชาณุสโสณิ ซึ่งวรรคนี้ตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตร ในวรรคนี้มีพระสูตร ๑๑ สูตร กัมมนิทานสูตร เป็นพระสูตรลำดับที่ ๘ ของ ๑๑ พระสูตร ได้แก่

- ๑) พราหมณ์ปัจจโรหิณีสสูตร ว่าด้วยพิธีลอยบาปของพราหมณ์
- ๒) อริยปัจจโรหิณีสสูตร ว่าด้วยพิธีลอยบาปของพระอริยะ
- ๓) สคารวสูตร ว่าด้วยพราหมณ์ชื่อสคาราวะ
- ๔) โอริมสูตร ว่าด้วยธรรมที่เป็นฝั่งนี้และธรรมที่เป็นฝั่งโน้น
- ๕) ปฐมอัมมสูตร ว่าด้วยสิ่งที่ไม่เป็นธรรม สูตรที่ ๑
- ๖) ทุตติยอัมมสูตร ว่าด้วยสิ่งที่ไม่เป็นธรรมสูตรที่ ๒
- ๗) ตติยอัมมสูตร ว่าด้วยสิ่งที่ไม่เป็นธรรมสูตรที่ ๓
- ๘) กัมมนิทานสูตร ว่าด้วยเหตุแห่งกรรม
- ๙) ปริกกมนสูตร ว่าด้วยธรรมเป็นทางหลีกเลี่ยง
- ๑๐) จุนทสูตร ว่าด้วยจุนทกัมมารบุตร
- ๑๑) ชาณุสโสณิสูตร ว่าด้วยชาณุสโสณิพราหมณ์ทูลถามเรื่องทาน^๑

^๑ อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑/บทนำ.

พระสูตรทั้ง ๑๑ พระสูตรนั้นมีเนื้อหาสาระที่แตกต่างกันไป ในที่นี้จะนำมาศึกษาเฉพาะ กัมมนิทานสูตร ซึ่งกล่าวถึงต้นเหตุแห่งกรรม หมายถึง อกุศลมูล ๓ ประการ

๒.๒ เนื้อหาของกัมมนิทานสูตร

กัมมนิทานสูตร เป็นพระสูตรที่ปรากฏในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต เล่ม ๒๔ ข้อ ๑๗๔ หน้า ๓๑๖ ว่าด้วยต้นเหตุแห่งกรรม โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการกระทำกรรมของบุคคล โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสไว้ ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ปาณาติบาต เรากล่าวว่า มี ๓ อย่าง คือ

- ๑) ปาณาติบาตมีโลภะเป็นเหตุ
- ๒) ปาณาติบาตมีโทสะเป็นเหตุ
- ๓) ปาณาติบาตมีโมหะเป็นเหตุ

อทินนาทาน เรากล่าวว่า มี ๓ อย่าง คือ

- ๑) อทินนาทานมีโลภะเป็นเหตุ
- ๒) อทินนาทานมีโทสะเป็นเหตุ
- ๓) อทินนาทานมีโมหะเป็นเหตุ

กาเมสุมิถฉาจาร เรากล่าวว่า มี ๓ อย่าง คือ

- ๑) กาเมสุมิถฉาจารมีโลภะเป็นเหตุ
- ๒) กาเมสุมิถฉาจารมีโทสะเป็นเหตุ
- ๓) กาเมสุมิถฉาจารมีโมหะเป็นเหตุ

มุสาวาท เรากล่าวว่า มี ๓ อย่าง คือ

- ๑) มุสาวาทมีโลภะเป็นเหตุ
- ๒) มุสาวาทมีโทสะเป็นเหตุ
- ๓) มุสาวาทมีโมหะเป็นเหตุ

ปิสฺสูณาวาจา เรากล่าวว่า มี ๓ อย่าง คือ

- ๑) ปิสฺสูณาวาจามีโลภะเป็นเหตุ
- ๒) ปิสฺสูณาวาจามีโทสะเป็นเหตุ
- ๓) ปิสฺสูณาวาจามีโมหะเป็นเหตุ

ผรุสฺสวาจา เรากล่าวว่า มี ๓ อย่าง คือ

- ๑) ผรุสฺสวาจามีโลภะเป็นเหตุ
- ๒) ผรุสฺสวาจามีโทสะเป็นเหตุ
- ๓) ผรุสฺสวาจามีโมหะเป็นเหตุ

สัมผัสปลापยะ เรากล่าวว่า มี ๓ อย่าง คือ

- ๑) สัมผัสปลापยะมีโลภะเป็นเหตุ
- ๒) สัมผัสปลापยะมีโทสะเป็นเหตุ
- ๓) สัมผัสปลापยะมีโมหะเป็นเหตุ

อภิขณา เรากล่าวว่า มี ๓ อย่าง คือ

- ๑) อภิขณามีโลภะเป็นเหตุ
- ๒) อภิขณามีโทสะเป็นเหตุ
- ๓) อภิขณามีโมหะเป็นเหตุ

พยาบาท เรากล่าวว่า มี ๓ อย่าง คือ

- ๑) พยาบาทมีโลภะเป็นเหตุ
- ๒) พยาบาทมีโทสะเป็นเหตุ
- ๓) พยาบาทมีโมหะเป็นเหตุ

มิจฉาทิฎฐิ เรากล่าวว่า มี ๓ อย่าง คือ

- ๑) มิจฉาทิฎฐิมิโลภะเป็นเหตุ
- ๒) มิจฉาทิฎฐิมิโทสะเป็นเหตุ
- ๓) มิจฉาทิฎฐิมิโมหะเป็นเหตุ

ภิกษุทั้งหลาย โลภะเป็นเหตุเกิดแห่งกรรม โทสะเป็นเหตุเกิดแห่งกรรม โมหะเป็นเหตุเกิดแห่งกรรม เพราะโลภะสิ้นไป เหตุเกิดแห่งกรรมจึงสิ้นไป เพราะโทสะสิ้นไป เหตุเกิดแห่งกรรมจึงสิ้นไป เพราะโมหะสิ้นไป เหตุเกิดแห่งกรรมจึงสิ้นไป^๒

จากข้อความในพระสูตรนี้จะเห็นได้ว่ากรรมเกิดขึ้นจากมูลเหตุแห่งการกระทำกรรม คือ กิเลส ๓ ได้แก่ โลภะ (ความโลภ) โทสะ (ความโกรธ) และโมหะ (ความหลง) เป็นอกุศลมูล เป็นรากเหง้าหรือต้นเหตุความชั่ว^๓ จึงทำเป็นเหตุให้มีการผิดศีล ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินิมนต์ในกาม การพูดคำเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อ ความโลภอยากได้ของผู้อื่นหรือคิดฟุ้งเจ้อจ้องจะเอาของของคนอื่น ความพยาบาทอาฆาต และความเห็นผิดตามทำนองคลองธรรม หลักธรรมทั้งหมดจัดอยู่ในอกุศลกรรมบถ ๑๐ คือ กายกรรม ๓ วิจิตรกรรม ๔ และมโนกรรม ๓^๔ ทั้งนี้

สรุปว่า กัมมนิทานสูตร มีเนื้อหาสาระสำคัญที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนเกี่ยวกับเรื่องต้นเหตุแห่งกรรมที่เกิดขึ้นจากกิเลส ๓ คือ โลภะ โทสะ และโมหะ จึงเป็นเหตุที่ทำให้เกิดอกุศลกรรม ๑๐ ได้แก่ กายกรรม ๓ วิจิตรกรรม ๔ และมโนกรรม ๓ นั้นเอง

^๒ อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๔/๓๑๖-๓๑๗.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔๗๒.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๔๗๑-๔๗๒.

๒.๒ หลักธรรมที่เป็นสาเหตุของกรรม

หลักธรรมที่เป็นสาเหตุของกรรมเป็นที่หลักคำสอนในศาสนาพุทธที่สอนให้ชาวพุทธมีความเลื่อมใสและศรัทธาเป็นพื้นฐาน แต่การเลื่อมใสและศรัทธานั้นต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล ผู้ที่เลื่อมใสและศรัทธาจะสามารถนำไปสู่การพัฒนาปัญญาได้ กรรมเป็นหลักธรรมที่สำคัญหลักธรรมหนึ่งทางพระพุทธศาสนาและเป็นหลักธรรมที่มาจากความศรัทธาเป็นพื้นฐานทางพระพุทธศาสนามีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์แสดงให้เห็นถึงความคิดที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมอันนำไปสู่การกำหนดค่านิยมและวิถีชีวิตของคนในสังคมจึงทำให้เกิดการกระทำเรียกว่า กรรม ได้ต่าง ฤ นานามากมาย

กรรมจึงเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นการเจตนาที่จะกระทำ ซึ่งเกิดขึ้นได้ ๓ ทาง ได้แก่ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ กรรมจึงเป็นได้ทั้งกรรมดีและกรรม แต่กรรมจะเกิดขึ้นเองไม่ได้จะต้องมีสาเหตุที่ทำให้เกิดกรรม พระพุทธศาสนาได้สอนไว้ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น เพราะมีเหตุปัจจัยให้เกิดขึ้น จึงแสดงให้เห็นว่าไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นมาลอย ๆ โดยปราศจากเหตุปัจจัย ดังนั้น กรรมจึงมีสาเหตุแห่งการเกิดเช่นเดียวกัน

พระผู้มีพระภาคทรงตรัสถึงสาเหตุแห่งการเกิดกรรมเกิดขึ้นจากการผัสสะ (สัมผัสหรือกระทบ) ดังที่พระองค์ทรงตรัสไว้ในนิพเพติกสูตรว่าด้วยธรรมบรรยายชำแรกกิเลส ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมบรรยายเป็นเหตุชำแรกกิเลสแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ธรรมบรรยายที่เป็นเหตุชำแรกกิเลส นั้น อะไรบ้าง คือ

๑) เธอทั้งหลายพึงทราบกาม เหตุเกิดแห่งกาม ความต่างกันแห่งกาม วิบากแห่งกาม ความดับแห่งกาม ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งกาม

๒) เธอทั้งหลายพึงทราบเวทนา เหตุเกิดแห่งเวทนา ความต่างกันแห่งเวทนา วิบากแห่งเวทนา ความดับแห่งเวทนา ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งเวทนา

๓) เธอทั้งหลายพึงทราบสัญญา เหตุเกิดแห่งสัญญา ความต่างกันแห่งสัญญา วิบากแห่งสัญญา ความดับแห่งสัญญา ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งสัญญา

๔) เธอทั้งหลายพึงทราบอาสวะ เหตุเกิดแห่งอาสวะ ความต่างกันแห่งอาสวะ วิบากแห่งอาสวะ ความดับแห่งอาสวะ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งอาสวะ

๕) เธอทั้งหลายพึงทราบกรรม เหตุเกิดแห่งกรรม ความต่างกันแห่งกรรม วิบากแห่งกรรม ความดับแห่งกรรม ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งกรรม

๖) เธอทั้งหลายพึงทราบทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ความต่างกันแห่งทุกข์ วิบากแห่งทุกข์ ความดับแห่งทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวไว้เช่นนี้แล้ว ‘เธอทั้งหลายพึงทราบกาม เหตุเกิดแห่งกาม ความต่างกันแห่งกาม วิบากแห่งกาม ความดับแห่งกาม ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งกาม’ เพราะอาศัยเหตุอะไรเราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น^๕

พระผู้มีพระภาคทรงตรัสถึงธรรมที่เป็นต้นเหตุไว้ในนิทานสูตร โดยมีเรื่องเล่าว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวกุรุ ชื่อว่า กัมมาสทัมมะ แคว้นกุรุ ครั้นนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญน่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ปฏิจจสมุปบาทนี้เป็นธรรมลึกซึ้ง แต่ถึงอย่างนั้นก็ปรากฏแก่ข้าพระองค์เหมือนกับว่าเป็นธรรมง่าย ๆ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ อย่าพูดอย่างนั้น อานนท์ อย่าพูดอย่างนั้นปฏิจจสมุปบาทนี้เป็นธรรมลึกซึ้ง สุดจะคาดคะเนได้ ก็เพราะไม่รู้ ไม่เข้าใจไม่บรรลุธรรมนี้ หมูสัตว์จึงยุ่งเหมือนขอด้ายของช่างทูก เป็นปมยุ่งยุ่งเหมือนกระจุกด้าย เหมือนหญ้ามุงกระต่ายและหญ้าปล้อง ไม่ข้ามพ้นอบาย ทุกคติ วินิบาตสงสาร

เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นความพอใจเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายที่เป็นปัจจัยแห่งอุปาทาน ตัณหาย่อมเจริญ เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี เพราะภพเป็นปัจจัยชาติจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสจึงมี ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้

เปรียบเทียบต้นไม้ใหญ่มีรากหยั่งลงและแผ่ขยายไปรอบ ๆ รากทั้งหมดนั้นดูดอาหารขึ้นไปข้างบน เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ใหญ่นั้นได้อาหารอย่างนั้น ได้สารอย่างนั้นพึงยืนต้นอยู่ได้ตลอดกาลนาน อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นความพอใจเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายที่เป็นปัจจัยแห่งอุปาทาน ตัณหาย่อมเจริญ เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้

เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นโทษเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายที่เป็นปัจจัยแห่งอุปาทานตัณหาย่อมดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้

เปรียบเทียบต้นไม้ใหญ่ (ยืนต้นอยู่อย่างนั้น) ที่นั้นบุรุษถือจอบและตะกร้าเดินมาตัดต้นไม้นั้นที่โคนต้นแล้วซุดลงไป ครั้นซุดลงไปแล้วก็ถอนรากใหญ่หน่อยโดยที่สุดแม้เท่ากำนัแผกขึ้น บุรุษนั้นพึงตัดต้นไม้นั้นเป็นท่อนเล็กก่อนใหญ่ ครั้นตัดต้นไม้นั้นเป็นท่อนเล็กก่อนใหญ่แล้วพึงผ่า ครั้นผ่าแล้วทำให้เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยแล้วเกลี่ยผึ่งลมผึ่งแดด ครั้นผึ่งลมผึ่งแดดแล้ว เอาไฟเผา ครั้นเอาไฟเผาแล้ว ทำให้เป็นเขม่า ครั้นทำให้เป็นเขม่าแล้ว พึงโปรยที่ลมแรงหรือลอยในแม่น้ำ

^๕ อก.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๑.

ที่มีกระแสวิษณุ เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ใหญ่ที่นั้นถูกตัดรากถอนโคน เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มีเกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ อุปมานี้ฉันใด อุปมาอีกฉันนั้น

เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นโทษเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายที่เป็นปัจจัยแห่งอุปาทาน ตัณหาย่อมดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้^๖

จากพุทธพจน์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการเกิดขึ้นของธรรมใด ๆ ก็ตามจะเกิดขึ้นมาลอย ๆ ไม่ได้ จะต้องมียุทธที่ทำให้เกิดขึ้น กรรมก็เช่นเดียวกันจะเกิดขึ้นมาเองไม่ได้จะต้องมียุทธและปัจจัยที่ทำให้กรรมนั้นเกิดขึ้น

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการในทางพระพุทธศาสนาได้อธิบายสาเหตุแห่งกรรมไว้ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวถึงสาเหตุแห่งการเกิดกรรมไว้ว่า กรรมเป็นเพียงส่วนหนึ่งในกระบวนการแห่งปฏิจัสมุขบาท ซึ่งเห็นได้ชัดเมื่อแยกส่วนในกระบวนการนั้นออกเป็น ๓ วัฏฏะ คือ กิเลส กรรม และวิบาก^๗ หลักปฏิจัสมุขบาทแสดงถึงกระบวนการทำกรรมและการให้ผลของกรรมทั้งหมด ตั้งต้นแต่กิเลสที่เป็นเหตุให้ทำกรรม จนถึงวิบากอันเป็นผลที่จะได้รับ

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ) กล่าวถึงสาเหตุแห่งการเกิดกรรมไว้ว่า เมื่อมีกิเลสได้แก่ โลภ โกรธ หลง ก็เป็นเหตุให้คนหรือสัตว์โลกต้องสร้างกรรม เป็นกรรมดีบ้าง เป็นกรรมชั่วบ้าง^๘

วคิน อินทสระ กล่าวถึงสาเหตุแห่งการเกิดกรรมไว้ว่า กรรมนี้เกิดขึ้นจากกิเลสเป็นเหตุที่ทำให้เกิดกรรม เมื่อมีกรรมก็มีวิบากคือผล ผลดีบ้าง ชั่วบ้าง ก่อให้เกิดกิเลสต่อไป เวียนกันอยู่อย่างนี้ไม่สิ้นสุด พอสิ้นกิเลส กรรมก็หมด วิบากก็หมด^๙

แสง จันทรงาม กล่าวถึงสาเหตุแห่งการเกิดกรรมไว้ว่ากิเลสที่มีอยู่ประจำใจตลอดเวลา คือ อวิชชา กิเลสอื่น ๆ ในเวลาจิตใจปกติ อาจกล่าวได้ว่าไม่มี หรือยังไม่เกิดขึ้น ต่อเมื่อมีสิ่งเร้าใจถึงเกิดขึ้น สิ่งเร้าที่ทำให้เกิดกิเลสก็คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ธรรมารมณ์ ที่ผ่านเข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้นเอง ถ้าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดี น่าใคร่ น่าพอใจ กิเลสฝ่ายสร้างสรรค์เกิดขึ้น ถ้าสิ่งเร้าไม่ดีไม่น่าพอใจ กิเลสฝ่ายทำลายจะเกิดขึ้น การที่คนหลงพอใจและไม่พอใจต่อสิ่งเร้าก็เพราะกิเลสประเภทสนับสนุนนั่นเอง กิเลสทุกประเภทเมื่อเกิดขึ้น จะทำให้ใจกระเพื่อม ทำให้จิตใจมีพลังงาน ส่วนเกินขึ้น ฉะนั้น กิเลสจึงเป็นแรงผลักดันให้เกิดกรรม^{๑๐}

^๖ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๖๐/๑๑๓-๑๑๔.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๕๘.

^๘ พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ), **กฎแห่งกรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๗. (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^๙ วคิน อินทสระ, **หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เมธทราย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๓.

^{๑๐} แสง จันทรงาม, **พุทธศาสนวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ธีระการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๒.

อโนทัย อาตมา กล่าวถึงสาเหตุแห่งการเกิดกรรมไว้ว่า กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม ทำกรรมแล้วก็ได้รับผลกรรม (วิบาก) รับผลกรรมแล้วก็หล่อเลี้ยงกิเลสตามเดิม^{๑๑}

จึงกล่าวได้ว่า สาเหตุการเกิดกรรมนั้นก็คือจิตของคนเรามีวิชาเป็นกิเลสพื้นฐานนอนเนื่องติดตัวมาแต่เกิด เมื่อจิตถูกสิ่งเร้ากระทบทำให้กิเลสฟุ้งขึ้นมาปรุงแต่งจิตให้เกิดการรับรู้ต่อสิ่งเรานั้น โดยเริ่มจากมนกรรม แล้วทำกรรมต่อทางกายและใจ กิเลสที่ฟุ้งขึ้นมาหากเป็นโลภะ โทสะโมหะ ก็จะเป็นสาเหตุให้เกิดอกุศลกรรม (กรรมชั่ว) หากเป็น อโลภะ อโทสะ อโมหะ ก็จะเป็นสาเหตุให้ทำกุศลกรรม (กรรมดี) ผัสสะเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดกรรม เมื่อทำกรรมไม่ว่าชั่วหรือดีย่อมมีผล คือ วิบาก เมื่อรับผลเกิดความรู้สึกนึกคิดชอบไม่ชอบต่อผลนั้นตามแรงผลักดันของกิเลสแล้วลงมือกระทำกรรมต่อได้รับผลของกรรม (วิบาก) ทำให้เห็นได้ว่า ชีวิตของคนเราวนเวียนอยู่กับการคิด ทำ รับผลหรือวิภูฏะ ๓ อันหมายถึง กิเลส กรรม วิบาก ตลอดเวลา ฉะนั้น เราจึงกล่าวได้ว่าหลักธรรมที่เหตุให้เกิดกรรมนั้นมี ๓ อย่าง คือ วิภูฏะ ๓ กุศลกรรม และอกุศลกรรม

๒.๒.๑ วิภูฏะ ๓

๑) ความหมายของวิภูฏะ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระนิพนธ์วิภูฏะไว้ว่า การปรุงแต่งคือสังขตธรรม สิ่งที่ปรุงแต่งหรือสังขารสิ่งที่ผสมปรุงแต่งนั้น ก็มีความหมายอันเดียวกันกับคำว่า วิภูฏะ คือคำว่าวน และอยู่ในข่ายของกาลเวลา คือมีอดีต มีอนาคต มีปัจจุบัน กาลเวลาคืออดีต อนาคตและปัจจุบันก็ดี ความวนอันเรียกว่าวิภูฏะก็ดี ความเป็นสังขารคือผสมปรุงแต่งก็ดี ย่อมสัมพันธ์กันอยู่กับ อนิจจตาคือความไม่เที่ยง ทุกขตาคือความเป็นทุกข์ อนัตตาคือความความเป็นอนัตตามิใช่อัตตาตัวตน ก็เพราะว่าสิ่งที่เป็สังขารคือสิ่งที่ผสมปรุงแต่งทั้งที่มีชีวิตและทั้งที่ไม่มีชีวิต จะต้องมิ่ววิภูฏะคือความวน คือไม่นิ่ง ต้องปรุงแต่งอยู่เสมอไม่หยุดนิ่งและความไม่หยุดนิ่งก็คือไม่หยุดไม่อยู่ด้วยความเกิดความดับความที่ปรุงเข้ามาเป็นความเกิดและความที่เสื่อมสลายไปก็เป็นความดับ แล้วก็ต้องปรุงเข้ามาใหม่ และเมื่อปรุงเข้ามาใหม่แล้วก็เสื่อมสลายไปอีก แล้วก็ปรุงเข้ามาใหม่อีกไม่มีหยุด การวนเวียนอย่างนี้เป็นความวนของสัตว์โลกไว้ มี ๓ อย่างคือ กิเลสวิภูฏะ (วนคือกิเลส) กรรมวิภูฏะ (วนคือกรรม) และวิบากวิภูฏะ (วนคือวิบาก)^{๑๒}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายวิภูฏะว่า วิภูฏะ หมายถึง การวนเวียน การเวียนเกิดเวียนตาย การเวียนตายเกิด ความเวียนเกิดหรือวนเวียนด้วยอำนาจกิเลส กรรมและวิบาก เช่น กิเลสเกิดขึ้นแล้วให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมแล้วย่อมได้รับผลของกรรม เมื่อได้รับผลของกรรมแล้วกิเลสก็เกิดอีก แล้วทำกรรม แล้วเสวยกรรม หมุนเวียนต่อไป^{๑๓}

^{๑๑} อโนทัย อาตมา, นิพพานประสาชาบ้าน, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๓.

^{๑๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระนิพนธ์, ความเข้าใจเรื่องจิต, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ปัญญฉัตร บุ๊คส์ บายดิ้ง จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๘๑-๘๒.

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๕๘.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้อธิบายไว้ว่า วัฏฏะ แปลว่า กลม มน รายจ่าย ค่าใช้จ่าย เช่น วัฏฏตีติ วัฏฏ สิ่งทีกลม สิ่งทีหมุนเวียน (วัฏฏ ธาตุในความหมายว่าหมุน วน อ ปัจจัย)^{๑๔} วัฏฏะ ยังแปลว่า วงกลม การหมุนเวียนเป็นวงกลม ใช้หมายถึงการหมุนเวียนไปด้วยอำนาจกิเลส กรรม และวิบาก คือเมื่อยังมีกิเลสก็เป็นเหตุให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมก็ต้องได้รับวิบากคือผลกรรม เมื่อเสวยวิบากอยู่ก็เกิดกิเลสอีก เมื่อกิเลสเกิดก็ทำกรรมอีก หมุนเป็นวงจรรายจ่ายไป เรียกว่าวงจร เช่นนี้ว่า วัฏจักร หรือเป็นการหมุนเวียนไปอย่างนี้ทำให้เจ้าของกิเลสกรรม วิบากนั้นต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จบ เรียกการหมุนเวียนตายเกิดนี้เรียกว่า วัฏสงสารหรือ สังสารวัฏ^{๑๕}

สรุปว่า วัฏฏะ คือความวน หรือความเวียน ตามหลักธรรมในพุทธศาสนา มี ๓ อย่างคือ กิเลสวัฏฏะ วนคือกิเลส กรรมวัฏฏะ วนคือกรรม วิบากวัฏฏะ วนคือวิบาก ผลของกรรมอันหมายความว่ากิเลสก็เป็นเหตุให้ทำกรรม กิเลสจึงเป็นเหตุ กรรมจึงเป็นผลของกิเลสและกรรมนั่นเอง ก็เป็นตัวเหตุ ให้เกิดวิบากคือผล กรรมจึงเป็นเหตุ วิบากจึงเป็นผล และวิบากนั่นเอง ก็เป็นตัวเหตุ ก่อกิเลสขึ้นอีก เมื่อเป็นดังนี้ วิบากนั้นก็เกิด กิเลสก็เป็นผลของวิบาก เพราะฉะนั้นกิเลส กรรม วิบากจึงวนอยู่อย่างนี้ ก็โดยที่บุคคลหรือจิตของบุคคลนั้นวนอยู่ในกิเลส กรรม วิบาก แล้วก็กลับเป็นเหตุก่อกิเลส กรรม วิบากขึ้นอีก สัตว์และบุคคลจึงวนเวียนอยู่ในกิเลส กรรม และวิบาก ทั้ง ๓ นี้จึงเป็นวัฏฏะ ตัวกิเลส (แปลว่าสิ่งเกาะติด) และตัณหา (หมายถึงความติดใจอยาก) เป็นสิ่งที่แฝงติดอยู่ในใจ แล้วทำให้ใจเศร้าหมองขุ่นมัว ตัณหาเป็นต้นเหตุทำให้เกิดทุกข์ เมื่อดับตัณหาเสียได้ ก็เป็นอันว่าหักวัฏฏะดังกล่าวได้ ดับกิเลส ดับทุกข์ทางจิตใจในปัจจุบัน และเมื่อดับขั้นขั้นที่สุด ไม่เกิดอีก ดับรอบสิ้นทุกข์ด้วยประการทั้งปวง

๒) ประเภทของวัฏฏะ

ไตรวัฏฏ์ หรือ วัฏฏะ ๓ หมายถึง สังสารวัฏ หรือการเวียนว่ายตายเกิด^{๑๖} วัฏฏะ ๓ วงวน ๓ หรือวงจร ๓ ที่หมุนเวียนสืบทอดต่อ ๆ กันไปทำให้มีการเวียนว่ายตายเกิด หรือวงจรทุกข์^{๑๗} หรือองค์ประกอบที่หมุนเวียนต่อเนื่องกันของภวจักร หรือสังสารจักร^{๑๘} หรือวงกลม หรือการหมุนเวียนไปเป็นวงกลม หมายถึง การหมุนเวียนไปด้วยอำนาจกิเลส กรรม และวิบาก คือเมื่อยังมีกิเลสก็เป็นเหตุให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมก็ต้องได้รับวิบากคือผลกรรม เมื่อเสวยวิบากอยู่ก็เกิดกิเลสอีก เมื่อกิเลสเกิดก็ทำกรรมอีก หมุนเป็นวงจรรายจ่ายไปเรื่อย ๆ เรียกวงจรเช่นนี้ว่า วัฏจักร^{๑๙}

^{๑๔} พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดศัพท์วิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๕๘), หน้า ๗๗๗.

^{๑๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๘๖๘.

^{๑๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓/๖.

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๒๐.

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๐.

^{๑๙} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด, หน้า ๘๖๘.

(๑) กิเลส หรือ กิเลสวัฏฏ์ หมายถึง สิ่งเกาะติด สิ่งเปราะเปื้อน สิ่งสกปรก กล่าวคือกิเลสเป็นสิ่งที่แฝงติดอยู่ในใจแล้วทำให้เศร้าหมองขุ่นมัว มีอุปมาเหมือนสีใส่ลงไปใต้น้ำทำให้น้ำมีสีเหมือนกับสีที่ใส่ลงไป ใจก็เช่นกัน ปกติก็ใสสะอาด แต่กลายเป็นใจดำ ใจง่าย ใจร้ายไปก็เพราะมีกิเลสเข้าไปอิงอาศัยผสมปนเปออยู่ กิเลสที่ชอบชุกหมักหมมอยู่ในใจของคนมากที่สุด คือ ราคะ โสภะ โทสะ โมหะ เพราะกิเลสชอบชุกหมักหมมอยู่ในใจของคนจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กิเลสสาสวะหรืออาสวกิเลส ซึ่งแปลว่า กิเลสที่หมักหมมต้องอยู่ในจิต^{๒๐}

กิเลสจึงเป็นสิ่งที่ทำให้จิตเศร้าหมองความชั่วที่แฝงอยู่ในความรู้สึกนึกคิดทำให้จิตขุ่นมัวไม่บริสุทธิ์ มี ๑๐ ประการ ได้แก่ โสภะ (คือความอยากได้ของคนอื่น) โทสะ (ความความพยาบาทคิดปองร้าย) โมหะ (คือความลุ่มหลงมัวเมา) มานะ(คือความถือตัวทะนงตัวหรือสำคัญตัวเองผิด) ทิฎฐิ (คือความคิดเห็น) วิจิกิจฉา (คือความลังเลสงสัย) ถีนะ (คือความหดหู่ถ้อยแท้ใจ) อุทธัจจะ (คือความฟุ้งซ่าน อึดอึดกังวลใจ) อหิริกะ (ความไม่ละอายใจในตนเองที่กระทำความชั่ว) อนอตตปปะ (คือความไม่เกรงกลัวต่อผลของการทำชั่ว) กิเลสทั้ง ๑๐ ประการนี้อยู่ในวิชา ตัณหาและอุปาทาน^{๒๑}

(๒) กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความจงใจหรือจงใจทำ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เช่น ขุดหลุมพรางดักคนหรือสัตว์ให้ตกลงไปตาย เป็นกรรม แต่ขุดบ่อน้ำไว้กินใช้ สัตว์ตกลงไปตายเอง ไม่เป็นกรรม (แต่ถ้ารู้ที่อยู่ บ่อน้ำที่ตนขุดไว้อยู่ในที่ซึ่งคนจะพลัดตกได้ง่ายแล้วปล่อยปละละเลย มีคนตกไปตาย ก็ไม่พ้นกรรม) ว่าโดยสาระแล้ว กรรมก็คือเจตนา หรือเจตนา นั่นเองเป็นกรรม การกระทำที่ดี เรียกว่า กรรมดี หรือกุศลกรรม การกระทำชั่ว เรียกว่า กรรมชั่วหรืออกุศลกรรม^{๒๒} กรรมจะมีผลมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ เจตนา คือ ความจงใจ ตั้งใจที่กระทำลงไป ในขณะที่นั้น ๆ ถ้ามีเจตนาในการกระทำแรง กรรมก็หนัก ถ้ามีเจตนาในการกระทำอ่อนกรรมก็เบา^{๒๓}

กรรมนั้นเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของบุคคลที่มีเจตนา คือ มีความจงใจทำ ซึ่งหลักการเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สัตว์ทั้งปวงจักต้องตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุด สัตว์ทั้งหลายจักเป็นไปตามกรรม เข้าถึงผลบุญและบาป คือผู้ทำบาปจักไปนรก ส่วนผู้ทำบุญจักไปสวรรค์ ฉะนั้น บุคคลควรทำกรรมดีสะสมไว้เป็นสมบัติในโลกหน้าเพราะบุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในโลกหน้า”^{๒๔} กรรมหรือกรรมวัฏฏ์นี้จึงเป็นการวนเวียนในการกระทำตามอำนาจของกิเลส ได้แก่ สังขาร (กรรม) และภพ (ภาวะชีวิต) เป็นกระบวนการกระทำหรือกรรมทั้งหลายที่ปรากฏปรุงแต่งชีวิตในรูปลักษณะต่าง ๆ กรรมจึงเกิดขึ้นจากการกระทำที่ประกอบด้วยหรือหมายเอาเจตนา^{๒๕} คือ ทำด้วยความจงใจหรือจงใจทำ ซึ่งเกิดได้ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

^{๒๐} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด*, หน้า ๗๔.

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลคำศัพท์*, หน้า ๒๒-๒๓.

^{๒๒} อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

^{๒๓} พระภควาณาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), *วิปัสสนาภาวนาที่ไม่ถูกเขียนไว้ในพระไตรปิฎก*, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๑๙๔.

^{๒๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๓/๑๖๖.

^{๒๕} วัชระ งามจิตรเจริญ, *พุทธศาสนาเถรวาท*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดา, ๒๕๕๖), หน้า ๒๖๘.

ถ้าเป็นการกระทำที่ดี เรียกว่า กุศลกรรม ถ้าเป็นการกระทำที่ชั่ว เรียกว่า อกุศลกรรม แต่ถ้าไม่ดีไม่ชั่ว ก็เรียกว่า อัปยาคตกรรม กรรมเหล่านี้มีปรากฏอยู่กรรม ๑๒ นั้นเอง หรืออาจจะกล่าวได้ว่าการกระทำกรรมก็คือพฤติกรรมอันหนึ่งที่เกิดขึ้นในวงจรปฏิจจุสมบาท^{๒๖}

กรรมทั้ง ๑๒ เหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่ทำให้เกิดผลของกรรมที่เรียกว่า วิบาก แต่การที่จะทำให้กรรมวิบากหรือวงจรของกรรมได้นั้นเกิดขึ้นจากสังขาร (การปรุงแต่ง) กับ ภพ (กรรมที่จะนำไปเกิด) ซึ่งพอที่จะขยายสรุปวงจรกรรมที่เกิดขึ้นจากสังขารและภพ ได้ดังนี้

(๑) สังขาร หมายถึง การปรุงแต่งหรือสิ่งที่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง หรือสิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัยหรือสภาพที่ปรุงแต่งใจให้ดีหรือชั่วหรือธรรมที่มีเจตนาเป็นประธานที่ปรุงแต่งความคิด การพูด การกระทำมีทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดี ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศลและที่เป็นกลาง ๆ ก็มี นอกจากนี้แล้วสังขารยังมีความหมายอีก ๒ ความหมาย คือ สังขารมีใจครองคือสิ่งมีชีวิต มีจิตวิญญาณ สามารถเคลื่อนไหว รับ จำ คิด รู้อารมณ์ได้ ได้แก่ มนุษย์ อมนุษย์ สัตว์ ดิรัจฉาน และสังขารไม่มีใจครอง คือ สิ่งไม่มีชีวิต ไม่มีจิตวิญญาณ รับ จำ คิด รู้อารมณ์ไม่ได้ ได้แก่ ต้นไม้ ภูเขา ดิน น้ำ รถ เรือ เป็นต้น

(๒) ภพ หมายถึง โลกเป็นที่อยู่ของสัตว์ หรือภาวะชีวิตของสัตว์ ภพมี ๓ ประเภท คือ กามภพ คือ ภพของผู้ยังเสวยกามคุณ รูปภพ คือ ภพของผู้เข้าถึงรูปฌานและรูปภพ คือ ภพของผู้เข้าถึงอรุฌาน^{๒๗}

ทั้งสังขารและภพนี้เป็นความสอดคล้องซึ่งกันและกัน กล่าวคือเมื่อเราได้รับการกระทบ (ผัสสะ) จากสภาวะอะไรก็ตามทางอายตนะภายในหรือภายนอกก็ตาม จิตหรือวิญญาณเราก็รับรู้ทันที เมื่อรับรู้แล้วก็เกิดเวทนา (การเสวยอารมณ์) ทันที เมื่อเสวยอารมณ์ตัวสังขารก็จะเข้ามาปรุงแต่ง ถ้าถูกใจก็ปรุงแต่งให้ชอบใจ ถ้าไม่ถูกใจก็ปรุงแต่งให้ไม่ชอบ เป็นต้น พอปรุงแต่งแล้วการกระทำก็เกิดขึ้นมาพร้อมกัน คือกายก็จะทำตามคำสั่งใจ เช่น ชอบก็ให้รีบไปไขว่คว้าเอามา ถ้าไม่ชอบการผลักไสออกไปให้ห่าง ๆ ก็เป็นกรรม (การกระทำ) ขึ้นมาแล้ว ถ้าทำกรรมดีที่เป็นกุศลก็จะได้บุญ แต่ถ้าทำอกุศลก็เป็นบาป ผลของกรรมที่ได้กระทำนี้ก็จะส่งผลหรือบันทึกไว้ในดวงจิต (ภวังคจิต) จนกว่าจะถึงวันที่เราใกล้จะสิ้นลมหายใจ ในเวลานั้นผลของการกระทำนั้นก็จะมาแสดงปรากฏให้บุคคลคนนั้นได้เห็นซึ่งบางคนทำความดีผลกรรมก็จะแสดงให้บุคคลคนนั้นเห็นในสิ่งดีแล้วนำไปเกิดในทางที่ดี แต่ถ้าทำกรรมไม่ดีไว้ในทางตรงกันข้ามก็จะแสดงภาพนิมิตที่ไม่ดี นำไปสู่นรก เปรต เดรัจฉาน ได้

(๓) วิบาก หมายถึง ผลหรือผลแห่งกรรมที่ทำไว้ ซึ่งจำแนกได้ เป็น ๓ ประเภท ตามมูลเหตุแห่งกรรมที่ทำ เช่น กุศลวิบาก ผลแห่งกรรมดี อกุศลวิบาก ผลแห่งกรรมชั่ว และอัปยาคตวิบาก ผลแห่งกรรมกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงวิบากแห่งกรรมในภพปัจจุบันไว้อย่างก่อให้เกิดผล เช่น การฆ่าสัตว์ ทำให้เกิดเป็นคนมีอายุสั้น การไม่ฆ่าสัตว์ทำให้มีอายุยืน การเบียดเบียน

^{๒๖} วัชร งามจิตรเจริญ, พุทธศาสนาเถรวาท, หน้า ๒๖๙.

^{๒๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๙๗.

สัตว์ ทำให้เป็นคนมีโรคมาก การไม่เบียดเบียนสัตว์เป็นคนมีโรคน้อย เป็นต้นวิปากวิภูฏฐนี่ประกอบด้วย
วิญญูณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ชาติ และชรามรณะ^{๒๘} ที่ปรากฏอยู่ในปฏิจจสมุปบาท

หลักธรรมทั้งสามนี้มีความสัมพันธ์หรือวนเวียนหรือหมุนเวียนกันอย่างไรนั้น เกิดขึ้น
จากกระบวนการของปฏิจจสมุปบาท ดังนี้

๑) เพราะอวิชาเป็นปัจจัยจึงเกิดสังขาร เพราะชาติสติชาติปัญญาแจ้งชัดในสติปัญฐาน ๔
ในไตรลักษณ์ ในอริยมรรคมีองค์ ๘ ในอริยสัจ ๔ จึงเกิดอุปาทานขันธ ยึดมั่นในสังขารของขันธ ๕
เป็นตัวตนของตน

๒) เพราะสังขารเป็นปัจจัยจึงเกิดวิญญูณ เพราะยึดมั่นถือมั่น สังขารในขันธ ๕ ว่าเป็น
ตัวตนของตน เป็นปัจจัยที่ย่อมสำคัญมั่นหมายยึดมั่นความรู้แจ้ง (วิญญูณ) ที่ปรากฏขึ้นกับสังขารขันธ
ของขันธ ๕ ว่าเป็นตัวตนของตน

๓) เพราะวิญญูณเป็นปัจจัยจึงเกิดนามรูป เพราะมีความหมายมั่นว่าความรู้แจ้งเป็น
ตัวตนของตน เป็นปัจจัย ก็ย่อมเกิดความรู้สึกขึ้นชัดเจน (นามรูป) (ความรู้สึกเกิดหลังจากการได้รู้ก็คือ
รู้ก่อนจึงค่อยเกิดความรู้สึกเต็ม) ว่าเป็นตัวของตัวของตนจริง ๆ

๔) เพราะนามรูปเป็นปัจจัยจึงเกิด สฬายตนะ ๖ เพราะความรู้สึกชัดว่าเป็นตัวของตัว
ของตนจริง ๆ (นามรูป) เป็นปัจจัย จึงเกิดเมื่อไปรู้สึกที่ตา ก็สำคัญมั่นหมายว่าตาของฉันทเมื่อรู้สึกที่หู
ก็สำคัญมั่นหมายว่า หู ของฉันทเมื่อรู้สึกที่จมูก ก็สำคัญมั่นหมายว่าจมูกของฉันทเมื่อรู้สึกที่ลิ้น ก็สำคัญมั่น
หมายว่าลิ้นของฉันท เมื่อรู้สึกที่กายก็สำคัญมั่นหมายว่ากายของฉันทเมื่อรู้สึกที่ใจก็สำคัญมั่นหมายว่าใจของฉันท

๕) เพราะสฬายตนะ ๖ เป็นปัจจัยจึงเกิดผัสสะเพราะความสำคัญมั่นหมายรู้สึกว่าตา
ของฉันท หูของฉันท จมูกของฉันท ลิ้นของฉันท กายของฉันท ใจของฉันท (สฬายตนะ ๖) เป็นปัจจัย รูปที่
ปรากฏที่ตาเห็น ก็สำคัญมั่นหมายว่า ฉันทเห็น เสียงที่ได้ยินก็สำคัญมั่นหมายว่า ฉันทได้ยิน จมูกที่ได้กลิ่น
ก็สำคัญมั่นหมายว่า ฉันทได้กลิ่น กายที่สัมผัสก็สำคัญมั่นหมายว่า ฉันทสัมผัส ใจที่คิดก็สำคัญมั่นหมายว่า
ฉันทคิด กระทบทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏขึ้นก็สำคัญมั่นหมายว่าอยู่ที่ตัวตนของฉันททั้งหมด

๖) เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงเกิดเวทนา เพราะสำคัญมั่นหมายว่าผัสสะที่ปรากฏ
ทั้งหมดเป็นตัวตนของฉันท เป็นปัจจัย ก็สำคัญมั่นหมายในผัสสะที่ปรากฏทำให้ตัวของฉันทเป็นสุขหรือตัว
ของฉันทเป็นทุกข์หรือตัวของฉันทเฉย ๆ

๗) เพราะเวทนาเป็นปัจจัยจึงเกิดตัณหา เพราะตัวของฉันทเป็นสุข หรือตัวของฉันทเป็น
ทุกข์ หรือตัวของฉันทเฉย เป็นปัจจัยจึงเกิดความอยากให้ตัวของฉันทสุข เกลียดความทุกข์ และหลีกเลี่ยง
ความชื้อเบื่อ อยากได้ความสุขมาก ๆ เรื่อย ๆ และตลอดไป อยากได้ อยากปรนเปรอ ขันธทั้ง ๕ ให้
เกิดสุขเวทนาอยู่เรื่อยๆ ไม่สิ้นสุด

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๓๗๖.

๘) เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงเกิดอุปาทาน เพราะความอยากสุขเกลียดทุกข์ เป็นปัจจัยจึงเกิดการปรุงแต่งเพื่อแสวงหา สร้างวิมานบางครั้งก็เป็นลม ๆ แล้ง ๆ บางก็มีเหตุผลที่เป็นไปได้ ระดมความคิดความรู้ที่มีอยู่ปรุงแต่งอย่างมากมาย จนเกิดความเคลียดหรือดิ้นรนทางอารมณ์จนเกิดพ้อตีอุปาทานขึ้นมากก็เพื่อสนองความอยากหรือตัณหาตัวเอง

๙) เพราะอุปาทาน เป็นปัจจัยจึงเกิดภพ เพราะเกิดการคิดปรุงแต่งแสวงหาเพื่อสนองความอยากของตน เป็นปัจจัยจึงเกิดการพูดการกระทำก็คือภพไม่ว่าจะหยาบหรือละเอียด อ่อนหวานก็เพื่อสนองตัณหาของตนเอง

๑๐) เพราะภพเป็นปัจจัยจึงเกิดชาติ เพราะการพูด การกระทำ ไม่ว่าจะหยาบหรือละเอียดอ่อนหวาน ก็เพื่อสนองตัณหาของตนเอง เป็นปัจจัย จึงเกิด ของฉันอย่างชัดเจนและหนักแน่น เช่น ร่างกายของฉัน รถของฉัน บ้านของฉัน ลูกของฉัน ทุกอย่างี่ฉันได้รับมาหรือแสวงหามาล้วนเป็นของฉันซึ่งก็คือชาติ

๑๑) เพราะชาติ เป็นปัจจัยจึงเกิด ชรา และมรณะเพราะทุกอย่างที่ฉันได้รับมาหรือแสวงหามาล้วนเป็นของฉัน เป็นปัจจัยจึงเกิดการเสื่อมสลายการทรุดโทรมหรือการสูญสิ้นจากสิ่งที่เป็นของฉันย่อมปรากฏขึ้นเพราะทุกอย่างล้วนตกอยู่ในกฎของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ความแปรเปลี่ยน ทุกขัง ความตั้งอยู่ไม่ได้ ความไม่สามารถคงทนอยู่ได้ และอนัตตา ความไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ที่ถาวร ความยึดมั่นถือมั่นไม่ได้ ซึ่งเมื่อถึงตรงนี้ความทุกข์ลักษณะได้ปรากฏขึ้นกับสิ่งที่ล้วนเป็นของฉัน ค่อย ๆ กัดกินด้วยความแก่ความชรา ความเสื่อมความ ทรุดโทรม ความเจ็บไข้ได้ป่วยหรือความรัก ความใคร่ที่ไม่คงทน เห็นเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจนขึ้นจนถึงที่สุด คือ ความพลัดพลาดจากของรัก เช่น การตายจาก การสูญหาย เพราะชราและมรณะ เป็นปัจจัยจึงเกิดทุกข์ โสกะ ปริเทวะ การตาย การสูญหาย การพลัดพลาดจากของรัก เป็นปัจจัย จึงเกิดความทุกข์ที่มากมาย เช่น การร้องไห้คร่ำครวญ ลำพิน การต้ออกชกตีตัวเองด้วยความเสียใจ ความเครียด ความซึมเศร้า ความเศร้าหมองการที่ไม่สามารถดำรงสติอยู่ได้ หรือความวิปัสสนา ไม่ว่าชั่วครวหรือถาวรเพราะการพลัดพลาดจากของรัก

สรุปว่า วัฏฏะเป็นความวน ความวนก็คือเป็นความเวียน วนเวียนอันหมายถึงความว่าวนเวียนอยู่กับความเกิด ความแก่ ความตายในทุกภพชาติ เข้าถึงภพชาติอันหนึ่งก็ตั้งต้นด้วยเกิดแล้วแก่สุดท้ายก็ตาย วนอยู่กับความเกิดแก่ตาย เกิดแก่ตายอยู่อย่างนี้ ๒ ภพ ๓ ภพเรื่อยไป หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นวัฏฏะ ๓ กัณเฑาะฏ์วนอยู่กับกิเลส กรรม วิบาก กิเลสเป็นเหตุให้กระทำกรรม กรรมเป็นเหตุให้วิบากคือผล วิบากคือผลนั้นก็เป็นที่ตั้งของกิเลสขึ้นอีก วนเวียนหรือท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏฏ์โดยองค์ประกอบ ๑๒ ในปฏิจจสมุปบาทเป็นองค์ธรรมหลักของสังสารวัฏฏ์

๒.๒.๒ กุศลกรรมบถ ๑๐

กุศลกรรมบถ แปลว่า ทางแห่งกุศลกรรม คือ การกระทำที่นับว่าเป็นความดี^{๒๙} หรือแนวทางประกอบคุณงามความดีหรือทางดำเนินไปสู่สวรรค์และนิพพาน มี ๑๐ ประการ คือ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ งดเว้นจากการประพฤตินอกใจในกาม งดเว้นจากการพูดเท็จ

^{๒๙} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา คำจำกัด, หน้า ๘๓.

งตเว้นจากการพูดส่อเสียด งตเว้นจากการพูดคำหยาบ งตเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา ไม่คิดปองร้าย มีความเห็นชอบ^{๓๐}

บุคคลผู้ประกอบกุศลกรรมบถนี้จะได้ไปเกิดบนสวรรค์ ดังที่พระอรหันต์เถระได้กล่าวไว้ว่า “บำเพ็ญกุศลกรรมบถ ๑๐ ให้บริบูรณ์โดยพิเศษ และกายมนุษย์แล้วจึงได้ไปเกิดในสวรรค์ ดุจไปยังที่อยู่ของตน”^{๓๑}

กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สุจริต ๓ มีกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม^{๓๒} จัดว่าเป็นบุญ นำความสุขมาให้ทั้งในปัจจุบันและในภพชาติต่อไป ได้แก่

๑) กายกรรม เป็นความประพฤติดีงามทางกายหรือความประพฤติที่เป็นไปแล้วทางกาย จึงได้ชื่อว่า กายสุจริต มี ๓ ประการ ได้แก่

(๑) ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนาเว้นจากการฆ่าสัตว์ การบีบคั้นเบียดเบียนมีเมตตากฎณาช่วยเหลือเกื้อกูลสงเคราะห์กัน หรืองตเว้นจากการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตให้ตาย และไม่ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า สร้างจิตให้เมตตารักใคร่คน และสัตว์ดิรัจฉาน มีความปรารถนาอย่างจริงใจที่จะให้คน มีความปราศจากทุกข์โดยทั่วหน้ากัน มีความกรุณาสงสารคนและสัตว์ผู้ประสบความทุกข์ยาก งตเว้นการเบียดเบียนให้คนและสัตว์เดือดร้อน

(๒) อทินนาทานา เวรมณี เจตนาเว้นจากการลักทรัพย์ และการเอาไรต์เอาเปรียบ เคารพสิทธิในทรัพย์สินของกันและกัน หรืองตเว้นจากการลักขโมยสิ่งของ ๆ คนและสัตว์ และไม่ใช้ให้ผู้อื่นลักขโมย ไม่หลอกลวงให้ผู้อื่นต้องเสียทรัพย์และชื่อเสียง

(๓) กามเมสุ มิฉฉาจารา เวรมณี เจตนาเว้นจากการล่วงละเมิดในของรักของหวงของผู้อื่น ไม่ข่มเหงจิตใจ ลบลู่เกียรติกัน หรืองตเว้นจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย คือ ไม่ข่มขืน ทำลามกอนาจาร ล่วงละเมิดสิทธิสตรีและบุรุษอื่น เรียกว่าไม่ทำชู้ในสามีและภรรยาของผู้อื่น พยายามถือสันโดษ ยินดีเฉพาะในภรรยาหรือสามีของตนเท่านั้น ไม่รักหญิงอื่นยิ่งกว่าภรรยาของตน

๒) วจีกรรม ความประพฤติดีด้วยวาจา หรือความประพฤติดีที่เป็นไปแล้วทางวาจา ชื่อว่า วจิสุจริต มี ๔ ประการ ได้แก่

(๑) มุสาวาทา เวรมณี เจตนาเว้นจากการพูดโกหก หลอกลวง ไม่จงใจจะพูดให้ผิดจากความจริงเพราะเห็นแก่ประโยชน์ใด ๆ หรือไม่พูดโกหกหลอกลวงให้ผู้อื่นเข้าใจผิดตามที่ตนพูด

(๒) ปิสุณาย วาจาเย เวรมณี เจตนาเว้นจากการพูดส่อเสียดหรือยุยงให้แตกแยก พูดแต่คำที่สมานส่งเสริมสามัคคี หรือการฟังข้างนี้ แล้วเอาไปบอกข้างโน้น เพื่อจะทำลายข้างนี้ หรือได้ฟังข้างโน้นแล้วเอามาบอกข้างนี้ เพื่อจะทำลายข้างโน้น

^{๓๐} อ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๘/๓๓๐-๓๓๑.

^{๓๑} ข.อุป. (ไทย) ๓๓/๒๘๓/๒๗๖.

^{๓๒} สุจริต ๓ แปลว่า ความประพฤติ ดี หรือความประพฤติดีงาม ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๐.

(๓) ผรุสสาย วาจา ยเวรมณี เจริญจากจากการพูดคำหยาบคายสกปรกเสียหาย พูดแต่คำสุภาพนุ่มนวลชวนฟัง หรืองดเว้นจากการพูดวาจาหยาบคายที่เผ็ดร้อน ที่เป็นปม เป็นที่ขัดข้องของผู้อื่น เป็นที่ระคายหูของผู้ที่ได้ยินได้ฟัง ยิ่งเป็นคำด่าคำแช่ง แม้แต่กับสัตว์ดิรัจฉานก็ไม่ควรพูดเลย เพราะเป็นการส่อสันดานของตนเองว่าเป็นคนเลว

(๔) สัมผัสปลลาปา เวรมณี เจตนาเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อเหลวไหล พูดแต่คำจริง มีเหตุ มีผลมีสารประโยชน์และถูกกาลเทศะ

๓) มโนกรรม ความประพฤติดีด้วยใจ หรือความประพฤติดีที่เป็นไปแล้วทางใจ ชื่อว่า มโนสุจริต มี ๓ ประการ ได้แก่

(๑) อนุภิกษา ไม่คิดโลภอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ไม่เพ็งเล็งคิดหาทาง เอาแต่จะทำได้ คิดเสียซะ ทำจิตใจให้เผื่อแผ่ หรือเมื่อเห็นพัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้สอยทั้งที่มีวิญญูญาณและไม่มีวิญญูญาณของผู้อื่นแล้ว

(๒) อพยาปาทะ ไม่คิดพยาบาทปองร้ายเบียดเบียนผู้อื่น หรือเพ่งเล็งมองในแง่ที่จะทำลาย ตั้งความปรารถนาดีแผ่เมตตริจิต หรือไม่พยาบาทปองร้ายเขา คือ ไม่คิดอยากให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่จองเวรต่อสัตว์และคนอื่น ไม่ตั้งใจที่จะให้ใครๆ เป็นผู้ฉิบหาย หรือวิบัติด้วยประการใด

(๓) สัมมาทิฏฐิ เห็นถูกต้องตามคลองธรรม รู้เท่าทันความเป็นไปธรรมดาของโลกและชีวิตตามเหตุปัจจัย หรือเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม ได้แก่ เห็นว่าบุญมีจริงบาปมีจริง ผลของบุญมีผลของบาปมี คนทำดียอมได้ดี คนทำชั่วยอมได้ชั่ว นรกมี สวรรค์มี และนิพพานก็มี โลกนี้โลกอื่นมี ชาตินี้ชาติหน้ามี^{๓๓}

กุศลกรรมบถ ๑๐ ในบาลีเรียกชื่อหลายอย่าง เช่นว่า ธรรมจริยา (ความประพฤติธรรม)^{๓๔} โสไจย (ความสะอาดหรือเครื่องชำระตัว)^{๓๕} อริยธรรม (อารยธรรม ธรรมของผู้เจริญ) อริยมรรค (มรรค อันประเสริฐ) สัทธรรม (ธรรมดี ธรรมแท้) สัมปยุตธรรม (ธรรมของสัตบุรุษ)^{๓๖}

บุคคลผู้ประพฤติสุจริต ตายแล้วจะได้ไปเกิดในสุคติ โลก สวรรค์ ดังที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสว่า “หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจิสสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเราหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์”^{๓๗}

เรื่องกุศลกรรมบถ ๑๐ นี้มีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์ อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ที่พระผู้มีพระภาคตรัสสอนแก่นายจุนทะถึงกุศลกรรมบถ ๑๐ ไว้ดังนี้

^{๓๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๗๑/๓๓๖, อัง.ทก. (ไทย) ๒๐/๖๗/๒๖๗.

^{๓๔} ม.ม. (บาลี) ๑๒/๔๓๙/๓๘๘, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๓๙/๔๗๒.

^{๓๕} อัง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๗๖/๒๑๖, อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๑๙.

^{๓๖} อัง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๔๕-๑๔๘/๑๙๙-๒๐๐, อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๔๕-๑๔๘/๒๙๑-๒๙๓.

^{๓๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๕/๑๘.

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สวนมะม่วงของนายจุนทกัมมารบุตร เขตกรุงปาวา ครั้งนั้น นายจุนทกัมมารบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสถามว่า “จุนทะ เธอชอบใจความสะอาดของใคร”

นายจุนทกัมมารบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ผู้ถือ น้ำเต้า สวมพวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำเป็นวัตร บัญญัติความสะอาดไว้ ข้าพระองค์ ชอบใจความสะอาดของพราหมณ์เหล่านั้น”

“จุนทะ พวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ผู้ถือ น้ำเต้า สวมพวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำ เป็นวัตร บัญญัติความสะอาดไว้ได้อย่างไร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส พวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ผู้ถือ น้ำเต้า สวม พวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำเป็นวัตร ย่อมซักชวนสาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า ‘มาเถิดบุรุษ ผู้เจริญ ท่านควรลุกขึ้นจากที่นอนแต่เช้า จับต้องแผ่นดิน ถ้าไม่จับต้องแผ่นดิน ต้องจับต้องโคลมยสด ถ้าไม่จับต้องโคลมยสด ต้องจับต้องหญ้าเขียวสด ถ้าไม่จับต้องหญ้าเขียวสด ต้องบำเรอไฟ ถ้าไม่ บำเรอไฟต้องประคองอัญชลินอบน้อมดวงอาทิตย์ ถ้าไม่ประคองอัญชลินอบน้อมดวงอาทิตย์ ต้องลงน้ำวันละ ๓ ครั้ง’ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ผู้ถือ น้ำเต้า สวม พวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำเป็นวัตร บัญญัติความสะอาดไว้อย่างนี้ ข้าพระองค์ชอบ ใจความสะอาดของพราหมณ์เหล่านั้น”

“จุนทะ พวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ผู้ถือ น้ำเต้า สวมพวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำ เป็นวัตร บัญญัติความสะอาดไว้เป็นอย่างหนึ่ง ส่วนความสะอาดในอริยวินัยเป็นอีกอย่างหนึ่ง”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความสะอาดในอริยวินัยเป็นอย่างไร ขอประทานวโรกาสขอพระผู้มี พระภาคโปรดแสดงธรรมที่เป็นความสะอาดในอริยวินัยแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิดพระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “จุนทะ ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

นายจุนทกัมมารบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า จุนทะ ความสะอาดทางกาย ๓ อย่าง ความสะอาดทางวาจา ๔ อย่าง ความสะอาดทางใจ ๓ อย่าง

ความสะอาดทางกาย ๓ อย่าง เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทณทวารูธและศีลตราวุธ มีความละอาย มีความ เอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่

๒) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือ ไม่ถือเอาทรัพย์อันเป็นอุปกณ์ เครื่องปลื้มใจของ ผู้อื่นซึ่งอยู่ในบ้านหรืออยู่ในป่าที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยจิตเป็นเหตุขโมย

๓) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤติดมในกาม คือ ไม่เป็นผู้ประพฤติล่วงในสตรีที่อยู่ใน ปกครองของมารดา ที่อยู่ในปกครองของบิดา ที่อยู่ในปกครองของพี่ชายน้องชายที่อยู่ใน ปกครองของพี่สาวน้องสาว ที่อยู่ในปกครองของญาติ ที่ประพฤติธรรม มีสามี มีภรรยา คุ้มครองโดยที่สุตแม่สตรีที่บุรุษสวมด้วยพวงมาลัยหมายไว้

ความสะอาดทางวาจา ๔ อย่าง เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ อยู่ในสภา อยู่ในบริษัท อยู่ท่ามกลาง หมู่ญาติ อยู่ท่ามกลางหมู่ทหาร หรืออยู่ท่ามกลางราชสำนัก ถูกเขาอ้างเป็นพยานซักถามว่า ‘ท่านรู้สิ่งใด จงกล่าวสิ่งนั้น’ บุคคลนั้นไม่รู้ก็กล่าวว่า ‘ไม่รู้’ หรือรู้ก็กล่าวว่า ‘รู้’ ไม่เห็นก็กล่าวว่า ‘ไม่เห็น’ หรือเห็นก็กล่าวว่า ‘เห็น’ ไม่กล่าวเท็จทั้งที่รู้เพราะตนเป็นเหตุบ้าง เพราะบุคคลอื่นเป็นเหตุบ้าง เพราะเหตุคือเห็นแก่อำภิสเล็กน้อยบ้าง

๒) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ ฟังความฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้ เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกแยกกัน ส่งเสริมคนที่ปรองดองกันซึ่งขมยินดีเพเลิดเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี

๓) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ ไพเราะ น่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ

๔) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกเวลา พูดคำจริง พูดอิงประโยชน์ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์

ความสะอาดทางใจ ๓ อย่าง เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑) เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา คือ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า ‘ทำอะไร ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นจะพึงเป็นของเรา’

๒) เป็นผู้ไม่มีจิตไม่พยาบาท คือ ไม่มีจิตคิดร้ายว่า ‘ขอสัตว์เหล่านี้จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีจิตพยาบาท ไม่มีทุกข์ มีสุข รักษาตนเถิด’

๓) เป็นสัมมาทิฐิ มีความเห็นไม่วิปริตว่า ‘ทานที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล การเช่น สรวงมีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและชั่วมี โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามีคุณ บิดามีคุณ โอปปาติก สัตว์มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งมีอยู่ในโลก’

จุนทะ ความสะอาดทางกาย ๓ อย่าง ทางวาจา ๔ อย่าง และทางใจ ๓ อย่าง เป็นอย่างไร

กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ที่บุคคลประกอบแล้ว เมื่อลุกขึ้นจากที่นอนแต่เช้าตรู่ แม้จะจับต้องแผ่นดินก็ตาม ไม่จับต้องแผ่นดินก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง แม้จะจับต้องค่อมยสก็ตาม ไม่จับต้องค่อมยสก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง แม้จะจับต้องหญ้าเขียวสดก็ตาม ไม่จับต้องหญ้าเขียวสดก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง แม้จะบ่าเรอไฟก็ตาม ไม่บ่าเรอไฟก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง แม้จะประคองอัญชลินอบน้อมดวงอาทิตย์ก็ตาม ไม่ประคองอัญชลินอบน้อมดวงอาทิตย์ก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง แม้จะลงน้ำวันละ ๓ ครั้งก็ตาม ไม่ลงน้ำวันละ ๓ ครั้งก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ เป็นธรรมสะอาดและเป็นเหตุก่อให้เกิดความสะอาด

จนทะ เพราะเหตุที่ประกอบด้วยกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ จึงปรากฏมีทั้งเทวดาและมนุษย์ หรือสุคติอย่างใดอย่างหนึ่งแม้อื่น^{๓๘}

๒.๒.๓ อกุศลกรรมบถ ๑๐

อกุศลกรรมบถ แปลว่า ทางแห่งกรรมชั่ว ทางแห่งกรรมที่เป็นอกุศล กรรมชั่วอันเป็นทางไปสู่ทุคติ ได้แก่ นรกและอบายภูมิ^{๓๙} มี ๑๐ ประการ คือ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินิดในกาม การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อ เล็งอยากได้ของของเขา ความคิดร้าย ความเห็นผิดจากคลองธรรม^{๔๐}

บุคคลผู้ทำอกุศลกรรมบถนี้ต้องไปตกอบายภูมิ ดังที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสว่า “เพราะเหตุที่ประกอบอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ จึงปรากฏมีทั้งนรก กำเนิดสัตว์เดรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต”^{๔๑}

อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทุจจริต ๓ มีกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม^{๔๒} จัดว่าเป็นบาป นำความทุกข์มาให้ทั้งในปัจจุบันและในภพชาติต่อไป ได้แก่

๑) กายกรรม เป็นความประพฤติน่าชังด้วยกาย หรือความประพฤติน่าเสียดายที่เป็นไปแล้วทางกาย จึงได้ชื่อว่า กายทุจจริต มี ๓ ประการ ได้แก่

- (๑) ปาณาติปาต การฆ่าสัตว์ การบีบคั้นเบียดเบียนผู้อื่น
- (๒) อทินนาทาน การลักทรัพย์ และการเอารััดเอาเปรียบผู้อื่น
- (๓) กามเมสุมิจฉาจาร การล่วงละเมิดในของรักของหวงของผู้อื่น ช่มเหงจิตใจ ลบหลู่เกียรติผู้อื่น

๒) วจีกรรม ความประพฤติน่าชังด้วยวาจา หรือความประพฤติน่าเสียดายที่เป็นไปแล้วทางวาจา ชื่อว่า วจิตุจจริต มี ๔ ประการ ได้แก่

- (๑) มุสาวาท การพูดโกหก หลอกลวง
- (๒) ปิสุณาวาจา การพูดส่อเสียดหรือยุยงให้แตกแยก
- (๓) ผรุสวาจา การพูดคำหยาบคายสกปรกเสียหาย
- (๔) สัมผัปปลาปะ การพูดเพ้อเจ้อเหลวไหล ไม่ถูกกาลเทศะ

๓) มโนกรรม ความประพฤติน่าชังด้วยใจ หรือความประพฤติน่าเสียดายที่เป็นไปแล้วทางใจ ชื่อว่า มโนทุจจริต มี ๓ ประการ ได้แก่

^{๓๘} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๒๒-๓๒๔.

^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๗๑.

^{๔๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒, อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๘/๓๓๐-๓๓๑.

^{๔๑} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๒๒.

^{๔๒} สุจจริต ๓ แปลว่า ความประพฤติน่าชัง หรือความประพฤติน่าเสียดาย ๓ ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๐.

- (๑) อภิขมา เพิ่งอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน
- (๒) พยาบาท คิดพยาบาทปองร้ายเบียดเบียนผู้อื่น
- (๓) มิจฉาทิฏฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม^{๔๓}

บุคคลผู้ทำบาทอกุศลกรรม ประพฤติทุจริต จักต้องตกนรกหมกไหม้ในทุกคติภูมิ^{๔๔} ดังที่ พระผู้มีพระภาคทรงตรัสว่า “บุคคลผู้มีปัญญาทราม ทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และ อกุศลกรรมอื่น ๆ ซึ่งประกอบด้วยโทษ ไม่ทำกุศลกรรมไว้เลย ทำแต่อกุศลกรรมไว้มากมาย หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในอบาย ทுகติ วินิบาต นรก”^{๔๕}

เรื่องอกุศลกรรมบถ ๑๐ นี้มีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์ อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ที่พระผู้มีพระภาคตรัสสอนแก่นายจุนทะถึงกุศลกรรมบถ ๑๐ ไว้ดังนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สวนมะม่วงของนายจุนทกัมมารบุตร เขตกรุงปาวา ครั้งนั้น นายจุนทกัมมารบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสถามว่า “จุนทะ เธอชอบใจความสะอาดของใคร”

นายจุนทกัมมารบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ผู้ถือ น้ำเต้า สวมพวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำเป็นวัตร บัญญัติความสะอาดไว้ ข้าพระองค์ ชอบใจความสะอาดของพราหมณ์เหล่านั้น”

“จุนทะ พวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ผู้ถือ น้ำเต้า สวมพวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำ เป็นวัตร บัญญัติความสะอาดไว้อย่างไร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส พวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ผู้ถือ น้ำเต้า สวม พวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำเป็นวัตร ย่อมซักชวนสาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า ‘มาเถิดบรูชผู้ เจริญ ท่านควรลุกขึ้นจากที่นอนแต่เช้า จับต้องแผ่นดิน ถ้าไม่จับต้องแผ่นดิน ต้องจับต้องโคลมัสต ถ้าไม่จับต้องโคลมัสต ต้องจับต้องหญ้าเขียวสด ถ้าไม่จับต้องหญ้าเขียวสด ต้องบำเรอไฟ ถ้าไม่ บำเรอไฟต้องประคองอัญชลีนอบน้อมดวงอาทิตย์ ถ้าไม่ประคองอัญชลีนอบน้อมดวงอาทิตย์ ต้องลงน้ำวันละ ๓ ครั้ง’ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ผู้ถือ น้ำเต้า สวม พวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำเป็นวัตร บัญญัติความสะอาดไว้อย่างนี้ ข้าพระองค์ชอบ ใจความสะอาดของพราหมณ์เหล่านั้น”

“จุนทะ พวกพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิ ผู้ถือ น้ำเต้า สวมพวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำ เป็นวัตร บัญญัติความสะอาดไว้เป็นอย่างหนึ่ง ส่วนความสะอาดในอริยวินัยเป็นอีกอย่างหนึ่ง”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความสะอาดในอริยวินัยเป็นอย่างไร ขอประทานวโรกาสขอพระผู้มี พระภาคโปรดแสดงธรรมที่เป็นความสะอาดในอริยวินัยแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิดพระพุทธเจ้าข้า”

^{๔๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๗๑/๓๓๖, อภ.ทก. (ไทย) ๒๐/๑๑๘/๓๖๑.

^{๔๔} ทுகติ หมายถึง ภูมิเป็นที่ไปอันเป็นทุกข์, วิมหา. (ไทย) ๑/๑๓/๗.

^{๔๕} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๔๑/๓๘๔, ชุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๖๔/๔๒๐.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “จุนทะ ถ้าเช่นนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

นายจุนทกัมมารบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า จุนทะ ความไม่สะอาดทางกาย ๓ อย่าง ความไม่สะอาดทางวาจา ๔ อย่าง ความไม่สะอาดทางใจ ๓ อย่าง

ความไม่สะอาดทางกาย ๓ อย่าง เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑) เป็นผู้ฆ่าสัตว์ หยาบฆ่า มีมือเปื้อนเลือด ปักใจอยู่ในการฆ่าและการทุบตี ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งปวง

๒) เป็นผู้ลักทรัพย์ คือ เป็นผู้ถือเอาทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นซึ่งอยู่ในบ้านหรืออยู่ในป่าที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยจิตเป็นเหตุขโมย

๓) เป็นผู้ประพฤตินอกใจ คือ เป็นผู้ประพฤติกว้างในสตรีที่อยู่ในปกครองของมารดา ที่อยู่ในปกครองของบิดา ที่อยู่ในปกครองของพี่ชายน้องชาย ที่อยู่ในปกครองของพี่สาวน้องสาว ที่อยู่ในปกครองของญาติ ที่ประพฤดิธรรม มีสามี มีกฎหมายคุ้มครอง โดยที่สุดแม้แต่สตรีที่บุรุษสวมด้วยพวงมาลัยหมายไว้

ความไม่สะอาดทางวาจา ๔ อย่าง เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑) เป็นผู้พูดเท็จ คือ อยู่ในสภา อยู่ในบริษัท อยู่ท่ามกลางหมู่ญาติ อยู่ท่ามกลางหมู่ทหาร หรืออยู่ท่ามกลางราชสำนัก ถูกเขาอ้างเป็นพยานซักถามว่า ‘ท่านรู้สิ่งใด จงกล่าวสิ่งนั้น’ บุคคลนั้นไม่รู้ก็กล่าวว่า ‘รู้’ หรือรู้ก็กล่าวว่า ‘ไม่รู้’ ไม่เห็นก็กล่าวว่า ‘เห็น’ หรือเห็นก็กล่าวว่า ‘ไม่เห็น’ กล่าวเท็จทั้งที่รู้เพราะตนเป็นเหตุบ้าง เพราะบุคคลอื่นเป็นเหตุบ้าง เพราะเหตุคือเห็นแก่อามิสเล็กน้อยบ้าง

๒) เป็นผู้พูดส่อเสียด คือ ฟังความฝ่ายนี้แล้วไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วมาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น ยุยงคนที่สามัคคีกัน ส่งเสริมคนที่แตกแยกกัน ชื่นชมยินดีเพลิดเพลินต่อผู้ที่แตกแยกกัน พูดแต่ถ้อยคำที่ก่อความแตกแยกกัน

๓) เป็นผู้พูดคำหยาบ คือ กล่าวแต่คำที่หยาบคาย กล่าวแข็ง เผ็ดร้อน หยาบคายร้ายกาจแก่ผู้อื่น กระทบกระแทงผู้อื่น โกลัต่อความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อสมานธิ

๔) เป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ คือ พูดไม่ถูกเวลา พูดคำไม่จริง พูดไม่อิงประโยชน์ พูดไม่อิงธรรม พูดไม่อิงวินัย พูดคำที่ไม่มีหลักฐาน ไม่มีที่อ้างอิง ไม่มีที่กำหนด ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

ความไม่สะอาดทางใจ ๓ อย่าง เป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

๑) เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา คือ เพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์ เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า ทำอย่างไร ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นจะพึงเป็นของเรา

๒) เป็นผู้มิจฉิตพยาบาท คือ มิจฉิตคิดร้ายว่า ขอสัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่า จงถูกทำลาย จงขาดสูญ จงพินาศไป หรืออย่าได้มี

๓) เป็นมิจฉาทิฏฐิ มีความเห็นวิปริตว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเช่นสรวง ไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และชั้วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณบิดาไม่มีคุณ โอปปาติกสัตว์ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วย ปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งก็ไม่มีในโลก

อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้แลที่บุคคลประกอบแล้ว เมื่อลุกขึ้นจากที่นอนแต่เช้าตรู่ แม้จะจับต้องแผ่นดินก็ตาม ไม่จับต้องแผ่นดินก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดไม่ได้เลย แม้จะจับต้องโคลมย สดก็ตาม ไม่จับต้องโคลมยสดก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดไม่ได้แม้จะจับต้องหญ้าเขียวสดก็ตาม ไม่จับต้องหญ้าเขียวสดก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดไม่ได้ แม้จะบำเรอไฟก็ตาม ไม่บำเรอไฟก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดไม่ได้ แม้จะประคองอัญชลินอบน้อมดวงอาทิตย์ก็ตาม ไม่ประคองอัญชลินอบน้อมดวงอาทิตย์ก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดไม่ได้ แม้จะลงน้ำวันละ ๓ ครั้งก็ตาม ไม่ลงน้ำวันละ ๓ ครั้งก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดไม่ได้อยู่นั่นเอง ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้เป็น ธรรมไม่สะอาดและเป็นเหตุก่อให้เกิดความไม่สะอาด

จนทะ เพราะเหตุที่ประกอบด้วยอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ จึงปรากฏภูมิทั้งนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต หรือทุกต้อย่างใดอย่างหนึ่งแม้อื่น^{๔๖}

กุศลกรรมบถ ๑๐ นี้จะเป็นเครื่องมือที่ช่วยทำให้มนุษย์เป็นอริยชน เป็นคนที่ประเสริฐ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ทนต์ เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ แปลว่า ผู้ฝึกหัดแล้ว เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์”^{๔๗} “วิชาจรณสมปนฺโน โส เสฏฺโฐ เทวมานุเส แปลว่า ผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ (คือพัฒนา อบรมตนแล้ว) ประเสริฐสุดทั้งในหมู่เทวดาและมนุษย์”^{๔๘}

ดังนั้นหากเราเข้าใจในกุศลกรรมบถ ๑๐ และอกุศลกรรมบถ ๑๐ ดังนี้ดีแล้ว เราจึงควรมี อารมณีนุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อยู่เสมอ คือการกระทำกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมให้เป็นกุศล นั้นเอง เป็นการเว้นเสียซึ่งอกุศลกรรมบถ ๑๐ นั้น เสียได้ ก็เป็นบุญเกิดจากกุศลกรรมบถ ๑๐

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ คือ อะไร บุญกิริยา มาจากคำว่า “บุญกิริยา” หมายถึง การตั้งใจบำเพ็ญบุญ กับ คำว่า “วัตถุ” หมายถึง ที่ตั้งหรือเหตุให้เกิดอานิสงส์ต่าง ๆ ดังนั้น บุญกิริยาวัตถุจึงหมายถึง การบำเพ็ญบุญอันเป็นที่ตั้งหรือเป็นเหตุให้เกิดอานิสงส์^{๔๙} หรือสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ เรื่องที่ จัดเป็นการทำบุญ ทางทำความดี^{๕๐} เหตุเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ หมายถึงเหตุเกิดบุญ วิธีการทำบุญ วิธีเมื่อทำแล้วได้ชื่อว่าทำบุญและจะได้ผลเป็นความสุข^{๕๑} ที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญให้สำเร็จ^{๕๒}

^{๔๖} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๑๙-๓๒๒.

^{๔๗} ชุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๓๓/๕๗, ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๑/๑๓๓.

^{๔๘} ส.นิ. (บาลี) ๑๖/๗๒๔/๓๒๑, ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๔๕/๓๓๘.

^{๔๙} ชุ.อิตติ.อ. (ไทย) ๖๐/๒๓๒.

^{๕๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลคำศัพท์, หน้า ๑๘๓.

^{๕๑} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด, หน้า ๔๖๗.

^{๕๒} พระภควานาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), วิปัสสนาที่ไม่ถูกเขียนไว้ในพระไตรปิฎก, หน้า ๑๓๒.

บุญกิริยาวัตถุ มี ๑๐ ประการ ได้แก่ ทานมัย สීමมัย ภาวนามัย อปจายมัย เวยยาวัจจมัย ปัตติทานมัย ปัตตานุโมทนามัย ฌัมมัสสวนมัย ฌัมมเทศนามัย และทิวจุชุกรม เมื่อย่อลงแล้ว มี ๓ ประการ คือ ทานมัย สීමมัย และภาวนามัย^{๕๓}

๑) ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน คือ การให้ปัจจัย ๔ หรือของอุปโภคบริโภคแก่ผู้อื่นที่มีความต้องการ มีเจตนาดีทั้ง ๓ กาล คือก่อนให้ทาน ในขณะที่ให้ทาน และระลึกถึงด้วยจิตโสมนัสในกาลภายหลังที่ได้ให้แล้ว

๒) สීමมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล คือ เจตนาในการสมาทาน รักษาศีล ๕ ศีล ๘ หรือ ศีล ๑๐ สำรวมในพระปาฏิโมกข์ พิจารณาปัจจัยเครื่องใช้สอยด้วยสติสัมปชัญญะ ประพฤติสุจริต ชำระอาชีวะให้บริสุทธิ์

๓) ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา คือ เจตนาของบุคคลผู้พิจารณาชั้น ๕ โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา โดยอุบายแห่งวิปัสสนา รวมทั้งการเจริญสมถภาวนาทั้งหมด

๔) อปจายนมัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงกิริยานอบน้อมต่อผู้ใหญ่ คือเมื่อเห็นพระเถระแล้วทำการต้อนรับ การรับบาตรจีวร การอภิวาทและหลีกทางให้ เป็นต้น

๕) เวยยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการชวนชวาย คือมีเจตนาชวนชวายทางกาย ด้วยการทำวัตรปฏิบัติแก่ท่านผู้เจริญกว่า เป็นต้น

๖) ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการอุทิศส่วนบุญกุศล คือเมื่อบุคคลให้ทานแล้ว มีเจตนาอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ญาติและเวทดาที่รักษาและสรรพสัตว์โดยไม่มีประมาณ

๗) ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนา คือด้วยเจตนาอนุโมทนา หรือยินดีในส่วนบุญที่บุคคลอื่นทำ เช่น การให้ทาน รักษาศีล หรือการภาวนาของบุคคลอื่น เป็นต้น

๘) ฌัมมเทศนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม คือเจตนาแสดงธรรมไม่เห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมที่ตนชำนาญแก่ชนเหล่านั้น โดยอุบายที่จะให้ตนเองและผู้อื่นนั้นบรรลุวิมุตติได้

๙) ฌัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม คือมีเจตนาฟังธรรมด้วยจิตอ่อนโยน ด้วยการแผ่ไปซึ่งประโยชน์เกื้อกูลว่า ผลจากการฟังธรรมนี้จะมีแก่เรามาก

๑๐) ทิวจุชุกรม บุญสำเร็จด้วยการทำความเห็นให้ตรง คือมีเจตนาเชื่อมั่น มีความเห็นถูกต้องในบุญและผลแห่งบุญนั้น^{๕๔}

บุคคลผู้บำเพ็ญบุญกิริยา ๑๐ ประการนี้ยังผลให้เกิดความสุข มีสวรรค์เป็นผล ดังพระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ว่า

^{๕๓} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๖๐/๔๑๕, พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษา พุทธศาสตร์ คำวัด, หน้า ๔๖๗.

^{๕๔} พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), วิปัสสนาที่ไม่ถูกเขียนไว้ในพระไตรปิฎก, หน้า ๑๓๒.

ผู้หวังประโยชน์สุข ควรฝึกฝนบำเพ็ญบุญนี้เท่านั้น ที่ให้ผลเลิศติดต่อกันไป มีสุขเป็นกำไร คือควรบำเพ็ญทาน ควรประพฤติธรรมสม่ำเสมอและควรเจริญเมตตาภาวนา บัณฑิต ครั้นเจริญธรรม ๓ ประการที่เป็นเหตุให้เกิดสุขดังกล่าวมานี้แล้วย่อมเข้าถึงโลกที่มีสุข ปราศจากการเบียดเบียนกัน^{๕๕}

บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานให้ยิ่งขึ้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีลให้ยิ่งขึ้น ย่อมครอบงำเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตีได้ โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุที่เป็นทิพย์ วรรณะที่เป็นทิพย์ สุขที่เป็นทิพย์ ยศที่เป็นทิพย์ อธิปไตยที่เป็นทิพย์ รูปที่เป็นทิพย์ เสียงที่เป็นทิพย์ กลิ่นที่เป็นทิพย์ รสที่เป็นทิพย์ โภภุญทรัพย์ที่เป็นทิพย์^{๕๖}

สรุปว่า หลักธรรมที่เป็นสาเหตุของกรรมนั้นมี ๓ ประการ คือ

๑) วัฏฏะ ๓ หรือไตรวัฏฏ์ ๓ ได้แก่ กิเลส กรรมและวิบาก หลักธรรมทั้งสามประการนี้จะเป็นตัวที่วนเวียนอยู่ในภพของบุคคลทุกคน เริ่มต้นตั้งแต่การได้ผัสสะกระทบของจิต (มโนหรือใจ) กับอายตนะที่เกิดขึ้นจากทวารทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ เมื่อกระทบก็เกิดตัณหา (ความทะยานอยาก) เมื่อตัณหาเกิดก็ทำให้เกิดกิเลส ๓ คือ โภภุญ อยากรู้ ถ้าไม่ได้ตั้งใจที่ปรารถนาโทษะ (โกรธ) ก็เกิด ถ้าได้ตั้งใจก็ไม่โกรธ ที่อยากจะได้นั้นก็เพราะตัวหลง (โมหะ) นั่นเอง เมื่อกิเลสทั้งสามได้เกิดขึ้นแล้วไม่ว่าอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ทำกรรมขึ้นมาทันที ถ้าทำดีก็เป็นกรรมดี ถ้าทำกรรมไม่ดีก็เป็นกรรม เมื่อทำกรรมลงไปแล้วผลที่ได้ก็คือวิบากที่จะส่งผลทั้งในปัจจุบันและอนาคตต่อไป ถ้าเป็นกรรมดีก็เป็นฝ่ายกุศลกรรม ผลที่ได้ก็เป็นสุข ถ้าทำกรรมไม่ดีฝ่ายอกุศลกรรม ผลที่ได้ก็เป็นทุกข์ หลักธรรมทั้งสามนี้ต่างก็วนเวียนสัมพันธ์กันอยู่อย่างนี้ไม่จบไม่สิ้น (ดังแสดงในแผนก ก) เกิดขึ้นแล้วก็ดับโทษะเป็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

๒) กุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นแนวทางในการดำเนินไปในทางที่ดีงาม เกิดขึ้นได้ ๓ ทาง คือ ทางกาย (กายกรรม) ทางวาจา (วจีกรรม) และทางใจ (มโนกรรม) กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนั้น ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์และเบียดเบียนผู้อื่น ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่อยากได้ของผู้อื่น ไม่พยาบาท และไม่เห็นผิดตามคลองธรรม บุคคลที่ได้กระทำกุศลกรรมทั้ง ๑๐ ประการนี้ ผลที่ได้ย่อมยังชีวิตของบุคคลนั้นอยู่อย่างมีความสุข ตายไปแล้วย่อมสู่โลกสวรรค์อย่างแน่นอน ฉะนั้นพึงทำกรรมเพื่อให้เกิดบุญก็ด้วยการทำบุญตามหลักของบุญกิริยาวัตถุ ๑๐

๓) อกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นแนวทางในการดำเนินไปในทางเสื่อมซึ่งตรงกันข้ามกับกุศลกรรมบถ ๑๐ บุคคลที่กระทำกรรมเช่นนี้ผลที่ได้ย่อมยังชีวิตของบุคคลนั้นอยู่อย่างมีความทุกข์ ตายไปแล้วทุกข์เป็นที่หวังได้ ได้แก่ นรก เปรต สัตว์เดรัจฉาน และอสุรกาย อย่างแน่นอน

^{๕๕} พ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๖๐/๔๑๕-๔๑๖.

^{๕๖} อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๖.

๒.๓ เหตุเกิดของกุศลกรรมและอกุศลกรรม

กรรมเกิดขึ้นจากการกระทำของบุคคลนั้น ๆ ด้วยเจตนาเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าเป็นกรรมดี หรือกรรมชั่ว ถ้าเป็นการกระทำฝ่ายดีเราก็มักเรียกว่า กุศลกรรม ถ้าเป็นการกระทำฝ่ายไม่ดีเราก็มักเรียกว่า อกุศลกรรม ทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้งนั้นผลที่ตามนั้นก็ด้วยเจตนาเป็นที่ตั้ง ดังนั้น เจตนาในการทำกรรมแต่ละครั้งนั้นจะต้องมีเหตุที่ให้แต่ละบุคคลกระทำกรรม

ในพระพุทธศาสนาพระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “เจตนา หิ ภิกขเว กมมัม วทามิ เจตยิตวา กมมัม กโรติ กาเยน วาจาเย มนสา” แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้ว ย่อมกระทำกรรม ทางกาย ทางวาจา ทางใจ”^{๕๗} และ “ยาทิสั วปะเต พิชั ตาทิสั ลกเต ผลั กุลยามณาริ กุลยามณั ปาปการิ จ ปาปกั บุคคลหว่านพิชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้ผลชั่ว”^{๕๘}

ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเหตุเกิดกุศลกรรมหรือกุศลมูล มี ๓ ประการ ได้แก่ อโลภะ (ความไม่อยากได้) โทสะ (ความไม่คิดประทุษร้าย) และ โมหะ (ความไม่หลง) สำหรับเหตุเกิดอกุศลกรรมหรืออกุศลมูล มี ๓ ประการเช่นกัน คือ โลภะ (ความอยากได้) โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) และ โมหะ (ความหลง)^{๕๙}

๒.๓.๑ กุศลมูล ๓

กุศลมูล เป็นรากศัพท์มาจากคำว่า “กุศล” แปลว่า สภาวะที่เกี่ยวข้องตัดสลัดทั้งสิ่งเลวร้ายอันน่ารังเกียจ ความรู้ที่ทำความชั่วร้ายให้เบาบาง ธรรมที่ตัดความชั่วอันเป็นดุจหญ้าคา สภาวะหรือการกระทำที่ฉลาด กอปรด้วยปัญญาหรือเกิดจากปัญญา เกื้อกูล เอื้อต่อสุขภาพ ไม่เสียหาย ไร้โทษ ดึงาม เป็นบุญ มีผลเป็นสุข ความดี (กุศลธรรม) กรรมดี (กุศลกรรม)^{๖๐} ความไม่ฉลาด สภาวะที่เป็นปฏิปักษ์หรือตรงข้ามกับกุศล บาป ชั่ว ความชั่ว (อกุศลธรรม) กรรมชั่ว (อกุศลกรรม)^{๖๑} และคำว่า “มูล” แปลว่า รากเหง้า เค้า ร่องรอย ลักษณะอาการที่สื่อว่าน่าจะเป็นอย่างนั้น^{๖๒} เมื่อรวมกันแล้วเป็นคำว่า “กุศลมูล”

นอกจากนี้ พระมหาโพธิวงศาจารย์ ท่านได้อธิบายคำว่า “กุศล” ไว้ในหนังสือ “ศัพท์วิเคราะห” ไว้หลายนัยด้วยกัน ดังนี้

๑) นัยที่ ๑ กุศล แปลว่า กุศล ความดี กรรมดี มาจาก กุจฉิตนาภาเรน สนฺदानเ สนฺตตีติ กุสา (ราคาทโย), เต สนฺนาตี ฉนฺตตีติ กุสลั แปลว่า กรรมที่ตัดกิเลสอันนอนเนื่องอยู่ในสันดาน (กลส บทหน้า ลู ธาตุในความหมายว่าตัด อ ปัจจัย)

^{๕๗} อัง.ฉก. (บาลี) ๒๒/๓๓๔/๔๖๔, อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

^{๕๘} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๓๓๓, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๗๔.

^{๕๙} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๓/๔๔๙, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๙.

^{๖๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๕.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗๑.

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๓.

๒) กุจฉิต ปาปธมเม สลยติ จลยติ กมเปติ วิหุธเสสีติ กุสลํ แปลว่า กรรมที่ยังบาปธรรมอันน่ารังเกียจให้หวั่นไหว (กุ บพหน้าหน้า สล ธาตุ ในความหมายว่าหวั่นไหว อ ปัจจัย)

๓) กุจฉิต อปายทวารํ สลนติ สัวรนติ ปิทหนติ สารโว เอเตนาคี กุสลํ แปลว่า กรรมเป็นเครื่องปิดประตูอบายที่น่ารังเกียจแห่งสาธุชน (กุ บพหน้า สล ธาตุในความหมายว่า ปิด, ป้องกัน อ ปัจจัย)

๔) กุโส วีย ปาปะมเม ลุณาตีติ กุสลํ แปลว่า กรรมที่ตัดบาปธรรมได้เหมือนหย้าคา (กุส บพหน้า ลุ ธาตุในความหมายว่าตัด อ ปัจจัย, ลบสระหน้า)

๕) กุศล แปลว่า ความไม่มีโรค (อาโรคฺย) อนตถการกตตา กุจฉิตเนกาเรน สรีเร เสนตีติ กุสา (โรคา), เต สุนาตี ฉินทตีติ กุสลํ แปลว่า ภาวะที่ตัดโรคที่นอนเนื่องอยู่ไยชั้นธันดานด้วยอาการที่น่ารังเกียจ (กุส บพหน้า ลุ ธาตุในความหมายว่าตัด อ ปัจจัย, ลบสระหน้า)

๖) กุศล แปลว่า ผู้ฉลาด นักปราชญ์ ผู้รู้ (ปวีณ นปุณ เฉก ทกข เปสส) กุเสน ฉาณน สพพ กิจจํ ลาตีติ กุสโล แปลว่า ผู้ถือ^{๖๓}

กุศลมูล หมายถึง รากเหง้าของกุศล ต้นเหตุของกุศล ต้นเหตุของความดี มี ๓ อย่าง คือ อโลกะ (ความไม่อยากได้) อโทสะ (ความไม่คิดประทุษร้าย) และ อโมหะ (ความไม่หลง)^{๖๔}

๑) อโลกะ หมายถึง ความไม่อยากได้ของคนอื่น คือความเป็นผู้มีความทะยานอยาก เป็นผู้มีสติรู้ตัวอยู่เสมอไม่ว่าจะกระทำสิ่งใด ๆ มีความยินดีและพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่เท่านั้น การปฏิบัติตนเป็นผู้ไม่มีอโลกะนั้นจะต้องปฏิบัติธรรมที่ตรงข้ามกับโลกะ ความทะยานอยาก เช่น สันโดษ ความพอใจในทาน การบริจาค จาคะการเสียสละ อนุภิชฌา ความไม่โลภอยากได้ของคนอื่น เป็นต้น

๒) อโทสะ หมายถึง ความไม่คิดประทุษร้าย คือความไม่คิดประทุษร้าย ไม่โกรธ ไม่ผูกพยาบาท จะทำอะไรก็มีสติรู้ตัวอยู่เสมอใช้ปัญญาในการประการตัดสินใจต่าง ๆ การปฏิบัติตนเป็นผู้มีอโทสะนั้น จะต้องปฏิบัติธรรมที่ตรงกันข้ามกับโทสะ เช่น เมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณา ความสงสาร อโภชะ ความไม่โกรธ อพยาบาท ความไม่ปองร้ายผู้อื่น อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน ตีติกาขันติ ความอดทนต่อความเจ็บใจ เป็นต้น

๓) อโมหะ หมายถึงความไม่หลง คือความมาหลงงมงาย ไม่ประมาทอันเป็นสาเหตุให้เกิดความชั่ว ให้เป็นผู้มีสติปัญญามั่นคง ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองโดยยึดหลักเหตุผล เมื่อมี อโมหะเกิดขึ้นกับตัวแล้ว โลกะ โทสะและโมหะก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ การปฏิบัติตนเป็นผู้มีอโมหะนั้น จะต้องปฏิบัติที่ตรงกันข้ามกับโทสะ เช่น พากุสัจจะ ความเป็นผู้ศึกษา รับฟังมาก วิมังสา หมั่นตรึกตรองพิจารณา ศรัทธา เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ โยนิโสมนสิการ การรู้การพิจารณาตรึกตรองอย่างแยบคายให้รู้จักดีชั่วปัญญา รอบรู้ในสิ่งที่ประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ เป็นต้น

^{๖๓} พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาศาสนา ชุดศัพท์วิเคราะห, หน้า ๒๕๕-๒๕๖.

^{๖๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๗.

๒.๓.๒ อกุศลมูล ๓

อกุศลมูล เป็นรากศัพท์มาจากคำว่า “อกุศล” แปลว่า ความไม่ฉลาด สภาวะที่เป็นปฏิปักษ์ หรือตรงข้ามกับกุศล บาป ชั่ว ความชั่ว (อกุศลธรรม) กรรมชั่ว (อกุศลกรรม)^{๖๕} และ คำว่า “มูล” แปลว่า รากเหง้า เค้า ร่องรอย ลักษณะอาการที่ส่อว่าน่าจะเป็นอย่างนั้น^{๖๖} เมื่อรวมกันแล้วเป็นคำว่า “อกุศลมูล”

อกุศลมูล หมายถึง รากเหง้า ต้นตอของอกุศล ต้นตอของความชั่ว มี ๓ อย่าง คือ โลภะ (ความอยากได้) โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) และโมหะ (ความหลง)^{๖๗}

๑) โลภะ หมายถึง ความอยากได้ คือความอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตน อยากให้ตน มีเหมือนคนอื่น หรือมีมากกว่าผู้อื่น ความอยากมีหลายรูปแบบซึ่งจะก่อให้เกิดรากเหง้าของความชั่ว ทั้งปวง เช่น อิจฉา ความอยาก ปาปฉา ความอยากอย่างชั่วช้าลามก মিหฉา ความอยากรุนแรง อภิขณาวิสมโลภ ความอยากได้ถึงขั้นเพ่งเล็ง ความอยากจะเกิดมากขึ้น ซึ่งจะก่อให้เกิดขึ้นในตัวเอง วิธีการแก้ไขความอยากคือมีสติ ระลึกรู้ในตน

๒) โทสะ ความคิดประทุษร้าย คือความคิดประทุษร้าย ได้แก่ การอยากฆ่า การอยาก ทำลายผู้อื่น ความคิดประทุษร้ายเป็นรากเหง้าให้เกิดกิเลสได้หลายอย่าง เช่น ปฏิฆะ ความหงุดหงิด โกรธ ความโกรธ อุปนาหะ ความผูกโกรธ พยาบาท ความคิดปองร้าย ถ้าปล่อยให้มีโทสะมาก ผู้นั้นจะเป็นชั่วคนพาล และเป็นภัยแก่สังคม วิธีการแก้ไขโทสะ คือ การใช้สติระงับตนและฝึกฝนตนให้เป็นผู้มีมือโทสะ

๓) โมหะ หมายถึง ความหลง คือความหลงไม่รู้จริง ได้แก่ ความไม่รู้ไม่เข้าใจ ความมัวเมา ความประมาท เป็นรากเหง้าให้เกิดกิเลสได้ต่าง ๆ นานามากมาย เช่น มกษะ ลบหลู่คุณท่าน ปลาสะ ตีเสมอ มานะ ถือตัว มทะ มัวเมา ปมาทะ เลินเล่อ โมหะ ทำให้ขาดสติ ไม่รู้ผิดชอบร้ายแรงกว่าโลภะ และโทสะ รวมทั้งส่งเสริมให้โลภะและโทสะมีกำลังมากขึ้นด้วย วิธีที่จะทำให้โมหะลดลงนั้นจะต้อง ปฏิบัติตนเป็นผู้ที่มีมือโมหะ ความไม่หลงมกมาย

คนเราถ้าประพฤติตนอยู่ในความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลงแล้ว กาย วาจา ใจ ก็จะไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ก็จัดว่าเป็นกุศลกรรม แต่ถ้าหากคนเรายังประพฤติอยู่บนพื้นฐานแห่งความโลภ ความโกรธ ความหลง แล้ว ก็ถือว่าเป็นผู้ยังถูกความโลภ ความโกรธ ความหลง เข้าครอบงำอยู่นั่นเอง จัดว่าเป็นอกุศลกรรม จึงกล่าวได้ว่ามูลเหตุของกุศลกรรม ก็คือ ความไม่โลภ ความไม่โกรธ และความไม่หลง ส่วนมูลเหตุของอกุศลกรรมก็คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง ที่ตรงกันข้ามกันกับ กุศลกรรมนั่นเอง

^{๖๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๗๑.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๓.

^{๖๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๗๓.

๒.๔ ความเชื่อเรื่องกรรม

พุทธศาสนาสอนหลักความจริงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นคนสัตว์หรือสิ่งของก็ตาม ล้วนเป็นรูปธรรมและนามธรรมทั้งสิ้น เป็นวัตถุหรือเป็นเรื่องของจิตใจทั้งนั้น ไม่ว่าชีวิตหรือโลกก็ตาม ล้วนเกิดมาด้วยเหตุปัจจัยทั้งสิ้น เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นด้วยปัจจัยที่สัมพันธ์กัน กรรมหรือการกระทำเกิดขึ้นด้วยเหตุปัจจัยเช่นเดียวกัน แต่การที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำได้นั้นก็ด้วยความศรัทธาก่อนเสมอ

ศรัทธา หรือ สัทธา หมายถึง ความเชื่อ ความเชื่อถือ ในทางธรรมหมายถึง เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ความเลื่อมใสซาบซึ้งขึ้นใจสนิทใจเชื่อมั่นมีใจโน้มถ่วงมุ่งแล่นไปตามไปปรับคุณภาพดีในบุคคลหรือสิ่งนั้น ๆ ความมั่นใจในความดี ความดี สิ่งที่ดีงาม และในการทำความดี ไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก^{๖๘}

ศรัทธาจึงเป็นสิ่งที่อยู่ในความนึกคิดของมนุษย์และมีความ สัมพันธ์กับพฤติกรรมที่แสดงออก ศรัทธาหรือความเชื่อจะเป็นแรงจิตใจให้มนุษย์มีพฤติกรรมต่าง ๆ อันจะนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งใจไว้ ดังนั้น ศรัทธาหรือความเชื่อจึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดวิถีชีวิตของแต่ละบุคคลและสังคม ดังนั้นการที่บุคคลมีความเชื่อหรือความศรัทธาในธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาโดยใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง เชื่ออย่างมีเหตุมีผล ใช้ประสบการณ์และการปฏิบัติของตนเป็นเครื่องมือสร้างให้เกิดความศรัทธาและเข้าใจในหลักธรรมคำสอนที่ถูกต้อง เช่น เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เชื่อเรื่องบุญและบาป

ศรัทธาในพระพุทธศาสนา มี ๔ อย่าง ได้แก่ กัมมสัทธา วิปากสัทธา กัมมัสมกตาสัทธา และ ตถาคตสัทธา^{๖๙} มีรายละเอียดพอสรุปได้ดังนี้

๑) กัมมสัทธา

กัมมสัทธา เป็นคำที่มาจากภาษาบาลี หมายถึง ความเชื่อเรื่องกรรม มีนักปราชญ์และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาหลายท่านได้อธิบายและให้แนวความคิดเกี่ยวกับกัมมสัทธาไว้ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้อธิบายว่า กัมมสัทธา คือ เชื่อกรรม เชื่อการกระทำ เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุเป็นปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ฮ้อนวอนหรืออนอนคอยโชค^{๗๐}

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวนโณ) ได้อธิบายว่า กัมมสัทธา เชื่อกรรม คือ เชื่อว่ากรรมดีมีจริง กรรมชั่วมีจริง ไม่เชื่ออำนาจพระเจ้า ไม่เชื่ออำนาจดวงดาว ไม่เชื่ออำนาจสิ่งภายนอกว่าจะมาดลบันดาลให้ชีวิตของตนเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แต่เชื่อว่าสิ่งที่มาดลบันดาลชีวิตของตนมากที่สุด คือ กรรม^{๗๑}

^{๖๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๘๘.

^{๖๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔๐.

^{๗๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๐.

^{๗๑} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวนโณ), **กฎแห่งกรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๐.

พระราชสุทธินามมงคล (จรัญ จิตฺตมโฆ) ได้อธิบายว่า กัมมสัทธา เชื่อในเรื่องกรรม เชื่อว่ากรรมมีจริง หลักกรรมที่เราทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มีจริง^{๗๒}

วคิน อินทสระ ได้อธิบายว่า พระพุทธศาสนาสอนว่า คนเรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย หากทำกรรมใดไว้ จะดีหรือชั่วก็ตามย่อมต้องรับผลของกรรมนั้น^{๗๓}

แสง จันทร์งาม ได้อธิบายว่า ชาวพุทธเชื่อในหลักปลีกย่อยต่าง ๆ ต่อไปนี้ คือ เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หลักนี้สืบเนื่องมาจากหลักของกรรมนั่นเอง แต่อย่าให้ซัดลงไปว่า กรรมดีก่อให้เกิดผลดี กรรมชั่วก่อให้เกิดผลชั่ว^{๗๔}

กัมมสัทธาจึงเป็นความเชื่อเรื่องกรรม คือเชื่อว่าการกระทำมีทั้งดีและชั่ว ผู้กระทำความดีเป็นผู้รับผล และการกระทำความชั่วจะสำเร็จก็ด้วยกรรมของตน มิใช่ด้วยอำนาจของสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น ดังพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในอุทฺตมปิณฑกถาว่า “คนทำกรรมใดไว้ย่อมเห็นกรรมในตน คนทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี คนทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว คนหว่านพืชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น”^{๗๕}

กรรมจึงเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจากเจตนา หรือกล่าวได้ว่าเจตนาตนเองเป็นกรรม การกระทำที่ดีเรียกว่า กรรมดี การกระทำที่ชั่ว เรียกว่า กรรมชั่ว บุคคลเชื่อกรรมก็ได้ชื่อว่าเชื่อกฎแห่งกรรม ดังในพุทธพจน์ที่ได้นำมากล่าวอ้างนี้ จะเห็นได้ว่ากรรมที่บุคคลใดได้กระทำไปแล้วไม่ว่าดีหรือชั่ว หากมีเจตนาเป็นตัวประกอบในการกระทำแล้ว ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่มีสูญเปล่า และผู้รับผลกรรมก็คือตัวผู้กระทำความดีนั้น ๆ นั่นเอง บุคคลมีเจตนาที่ดีประกอบกรรมดีผลกรรมนั้นก็จะเป็นผลที่ดี เช่นกรณีของอนาถปิณฑกเศรษฐีได้ถวายทานแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าและพระสงฆ์อรหันตสาวก เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้ท่านได้บรรลุธรรมในที่สุด ดังนั้น การกระทำความดีย่อมได้ผลบุญที่ดีนั้นตนเองก็สามารถพยากรณ์ได้เลยว่าการกระทำของตนเองนั้นสามารถที่อยู่อย่างมีความสุข ไม่ตกไปในอบายภูมิอย่างแน่นอน

กัมมสัทธามีความสำคัญ คือ ผู้ทำกรรมดีย่อมได้ดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว กัมมสัทธา หรือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยเจตนา คือตั้งใจทำทั้งรู้ย่อมเป็นกรรม กัมมสัทธามีความสำคัญต่อเป้าหมายคือ ในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายขั้นพื้นฐาน ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความเชื่อของกรรมดีละกรรมชั่วจึงจะส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ กล่าวคือเมื่อใดที่จิตมนุษย์เป็นกุศลย่อมคิดที่จะทำกรรมดีด้วยเจตนา ผลของการกระทำก็จะทำให้เกิดความดีและเกิดความสุขตามมา จะมุ่งพัฒนาชีวิตให้เข้าถึงเป้าหมาย ในทางพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน

^{๗๒} พระราชสุทธินามมงคล (จรัญ จิตฺตมโฆ), **กฎแห่งกรรมธรรมปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร: หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๖๔.

^{๗๓} วคิน อินทสระ, **สรวรค์ นรก บุญ บาปในพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: เม็ดทราย, ๒๕๔๕), หน้า ๔๙.

^{๗๔} แสง จันทร์งาม, **พุทธศาสนวิทยา**, หน้า ๘๘.

^{๗๕} ชู.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๔๔/๑๐๓.

ตัวอย่างเช่น พระนางมหาปชาบดีโคตรมี ทรงเกิดพระทัยเพื่อถวายผ้าไหมคู่หนึ่งแด่พระผู้มีพระภาค เพื่อทรงอนุเคราะห์พระมารดา ทรงมีพระดำรัสว่า พระนางมหาปชาบดีนี้เกิดเจตนา ๓ ประการ คือ ปุพพเจตนา สันนิฏฐापกเจตนา อปรารพเจตนา เพราะปรารถนาเราเจตนาเหล่านั้นของพระนาง จงเกิดขึ้นปรารถนาก็ภิกษุสงฆ์เกิด เมื่อเป็นเช่นนี้ เจตนา ๖ ประการของพระนางก็จะรวมเป็นอันเดียวกันเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขตลอดกาลนาน^{๗๖}

พระอานนทีได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระนางทรงอาศัยพระองค์แล้วจึงได้ขอถึงซึ่งพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ ทรงเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินิโคตนา การผิดเพี้ยน การเสพของมีนเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ทรงอาศัยพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงทรงมีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระพุทธรูป ในพระธรรม ในพระสงฆ์ มีศีลที่พระอริยะยินดี ทรงอาศัยพระพุทธรูปแล้วจึงเป็นผู้หมดความสงสัยในทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา^{๗๗}

ด้วยเหตุนี้กัมมสังขารจึงทำให้เกิดอานิสงส์แห่งทักษิณาทานนั้น โดยพระองค์ตรัสทักษิณาทานแห่งผลของการให้ทานดังแสดงไว้ในทักษิณาวินัยสูตร ว่า

ผู้ใดมีศีล ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี เชื่อกรรมและผลแห่งกรรมอันโอฬาร ให้ทานในชน ผู้ทุศีล ทักษิณาของผู้นั้นชื่อว่าบริสุทธิฝ่ายทายก

ผู้ใดทุศีล ได้ของมาโดยไม่เป็นธรรม มีจิตไม่เลื่อมใส ไม่เชื่อกรรมและผลแห่งกรรมอันโอฬาร ให้ทานในชนผู้มีศีล ทักษิณาของผู้นั้นชื่อว่าบริสุทธิฝ่ายปฏิบัติ

ผู้ใดทุศีล ได้ของมาโดยไม่เป็นธรรม มีจิตไม่เลื่อมใส ไม่เชื่อกรรมและผลแห่งกรรมอันโอฬาร ให้ทานในชนผู้ทุศีล เราไม่กล่าวทานของผู้นั้นว่ามีผลไพบูลย์

ผู้ใดมีศีล ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี เชื่อกรรมและผลแห่งกรรมอันโอฬาร ให้ทานในชนผู้มีศีลเรากล่าวทานของผู้นั้นว่ามีผลไพบูลย์

ผู้ใดปราศจากราคะแล้ว ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี เชื่อกรรมและผลแห่งกรรมอันโอฬารจึงให้ทานในท่านผู้ปราศจากราคะเรากล่าวทานของผู้นั้นนั่นแลว่าเลิศกว่าอามิสทานทั้งหลาย^{๗๘}

สรุปได้ว่า กัมมสังขารเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นมีความเข้าใจและเชื่อในกรรมดีว่าย่อมได้รับผลดีตอบแทนบุคคลย่อมยินดีในการทำดีด้วยการอาศัยกัมมสังขารเป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความเลื่อมใสและยึดมั่นในพระรัตนตรัยเป็นสรณะ มีศีลเป็นเครื่องรักษาตนให้เป็นปกติ พัฒนาตนจนเกิดปัญญาและปัญญาที่เกิดขึ้นแล้วจะทำหน้าที่ต่อจากศรัทธา เป็นตัวนำส่งต่อบุคคลเข้าสู่เป้าหมายสูงสุดพระนิพพาน

^{๗๖} ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๒-๓๓.

^{๗๗} ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๖/๔๒๔-๔๖๕.

^{๗๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๘๒/๔๓๑-๔๓๒.

๒) วิปากสัทธา

วิปากสัทธา หมายถึง เชื่อวิปาก เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว^{๗๙} ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

คนทำบาป ถึงจะเหาะขึ้นไปในอากาศ ก็ไม่พ้นจากบาปกรรม ถึงจะดำลงไปกลางทะเล ก็ไม่พ้นจากบาปกรรมถึงจะเข้าไปหลบตัวในซอกเขา ก็ไม่พ้นจากบาปกรรมเพราะไม่มีแผ่นดินสักส่วนหนึ่งที่คนทำบาปยืนอยู่แล้ว จะพ้นจากบาปกรรมได้^{๘๐}

บุคคลใดประทุษร้ายต่อคนผู้ไม่ประทุษร้าย เป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่มีกิเลสเพียงตั้งเนนบาปย่อมกลับมาถึงบุคคลนั้นซึ่งเป็นคนพาลอย่างแน่แท้ดุจผงธุลีอันละเอียดที่บุคคลชดไปทวนลม ฉะนั้น^{๘๑}

สัตว์พวกหนึ่ง ย่อมเกิดในครรภ์ พวกที่ทำบาปกรรมย่อมไม่ไปนรก พวกทำดีย่อมไปสวรรค์ ส่วนผู้ที่ไม่มื่อสวะย่อมนิพพาน^{๘๒}

จากพุทธพจน์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ผลดีผลกรรมที่ยังไม่ส่งผล บุคคลมักมีความเห็นผิดว่าทำดีแล้วไม่ได้ดี หรือทำชั่วทำไม่ได้ดี ด้วยความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปจากความจริง จึงทำให้บุคคลทำกรรมชั่วบ้างดีบ้าง ในบุคคลที่มีความคิดเห็นที่ถูกต้องเพราะใช้ปัญญาเข้าประกอบกรรม กรรมที่คิดกระทำนั้นจึงเป็นกรรมดี ส่วนในบุคคลที่มีความคิดเห็นที่ผิดเพราะไม่ได้ใช้ปัญญาเข้าประกอบกรรมที่คิดกระทำนั้นจึงเป็นกรรมชั่ว เมื่อตายไปผลของกรรมนั้นทำให้เกิดในนรก ส่วนผู้ที่ทำกรรมดีนั้นได้ไปเกิดในสวรรค์ ส่วนผู้ที่ไม่มื่อสวะแล้วนั้นจะเป็นผู้หลุดพ้นเป็นอิสระจากวิภูฏสงสาร มินิพพานเป็นที่ไป ตัวอย่างเช่น พระเทวทัตถูกอสัทธิธรรมครอบงำ ดังปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ มีเรื่องเล่าไว้ ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตถูกอสัทธิธรรม ๓ ประการครอบงำอำยัจิต ต้องไปเกิดในอบายต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์ แก่ไขไม่ได้ อสัทธิธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑) เทวทัตถูกความปรารถนาชั่วครอบงำอำยัจิต ต้องไปเกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์ แก่ไขไม่ได้

๒) เทวทัตถูกความมีมิตรชั่วครอบงำอำยัจิต ต้องไปเกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์ แก่ไขไม่ได้

๓) เมื่อยังมีมรรคผลที่ควรทำให้สูงขึ้นไป เทวทัตกลับมาถึงความเสื่อมเสียดกลางคัน เพราะบรรลुकุณวิเศษขั้นต่ำ

^{๗๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๐.

^{๘๐} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒๗/๗๑.

^{๘๑} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒๕/๗๐.

^{๘๒} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๒๖/๗๐.

ภิกษุทั้งหลาย เทวทัตถูกอสังฆกรรม ๓ ประการนี้แล ครอบงำยำยิจิต ต้องไปเกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วนิรันดร์^{๘๓} แก้ไขไม่ได้

หลังจากนั้นพระผู้มีพระภาคทรงตรัสเนื้อความเป็นพระคาถาประพันธ์ ไว้ดังนี้

ใคร ๆ อย่าได้เกิดเป็นคนปรารถนาชั่ว
ไม่ว่าในกาลไหน ๆ ในโลก
เธอทั้งหลายจงรู้จักเทวทัตว่า
มีคติเหมือนกับคนปรารถนาชั่ว

เทวทัตเป็นที่ยกย่องกันว่า เป็นบัณฑิต
เป็นที่รู้จักกันว่า ได้อบรมตนแล้ว
เราได้ฟังมาว่า เทวทัตดุจรู้งเรื่องอยู่ด้วยยศ

เทวทัตนั้นสั่งสมความประมาท
เบียดเบียนตถาคตนั้น
จึงต้องไปเกิดในนรกอเวจี มีประตุ ๔ ด้าน
น่าสะพรึงกลัวยิ่งนัก

ผู้ใดประทุษร้ายต่อคนที่ไม่ประทุษร้าย
ผู้ไม่ทำกรรมชั่ว บาปย่อมถูกต้องเฉพาะผู้นั้นเท่านั้น
ผู้มีจิตคิดประทุษร้ายไม่มีความเอื้อเพื่อ

ผู้ใดเบียดเบียนตถาคต ผู้เสด็จไปดี
มีพระทัยสงบ ด้วยการกล่าวดำหนิ
การดำหนิพระองค์ ย่อมฟังไม่ขึ้น
เปรียบเหมือนผู้ที่ตั้งใจประทุษร้ายมหาสมุทร
ด้วยยาพิษจำนวนเป็นหม้อ
เขาไม่อาจประทุษร้ายได้ เพราะมหาสมุทรน้ำกล้ว^{๘๔}

จากตัวอย่างกรณีของพระเทวทัตที่กระทำความชั่วเพราะถูกอสังฆกรรมครอบงำนั้นจึงเป็นเหตุให้พระเทวทัตได้พบกับทุกข์ลงสู่อเวจีขุมนรกเพราะการกระทำที่ปองร้ายและเบียดเบียนพระพุทธเจ้า ทำให้สงฆ์แตกกัน จึงเป็นผลให้พระเทวทัตได้กระทำชั่ว นี่จึงเป็นผลของวิบากกรรม แต่ถ้าหากบุคคลมีความเชื่อศรัทธา และเข้าใจในผลของกรรมด้วยปัญญาเป็นเครื่องประกอบนั้นแล้ว จะทำให้บุคคลนั้นตัดสินใจในการกระทำแต่ความดี ละเว้นความชั่วทั้งปวง ผลของกรรมดีก็จะส่งให้ได้สิ่งที่ดี ต่อไปในอนาคตกาลได้

^{๘๓} พุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๘๘/๔๕๘.

^{๘๔} พุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๘๘/๔๕๙-๔๖๐.

๓) กัมมัสสกตาสัทธา

กัมมัสสกตาสัทธา หมายถึง เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน^{๘๕} ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยกรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน^{๘๖}

จากพุทธพจน์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า กรรมเป็นเครื่องกำหนด หรือเครื่องนำพาการเป็นไปของบุคคลตามกรรมที่ตนกระทำไว้แล้ว หมายความว่า เมื่อบุคคลทำกรรมอะไรไว้ กรรมนั้นจะทำให้บุคคลเป็นไปตามกรรมที่ตนได้กระทำทั้งที่ยังมีชีวิต และเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วกรรมนั้นก็ยังคงส่งผลต่อการนำเกิดในภพภูมิใหม่ด้วยเช่นกัน แต่จะเกิดเป็นอะไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับกรรมที่กระทำเมื่อยังมีชีวิตด้วย

กรรมเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลเป็น เทวดา มาร พรหม มนุษย์ หรือแม้แต่สัตว์เดรัจฉาน นรก เปรต อสุรกาย กรรมยังเป็นเครื่องจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน บุคคลกระทำความดีไม่ว่าดีหรือเลว กรรมนั้นเมื่อเป็นผลแล้ว จะเป็นของใครอื่นไม่ได้ นอกจากของผู้ที่กระทำเท่านั้น และยังติดตัวของบุคคลไปทุกที่ ไม่สามารถที่จะส่งมอบหรือยกให้เป็นของคนอื่นได้ เพราะเป็นสมบัติติดตัวตามตัวของเฉพาะบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้กระทำความกรรมนั้นไว้

ตัวอย่างเช่น พระสารีบุตรเป็นผู้ได้ธรรมจักขุ อันปราศจากอริยาบถ ปราศจากมลทินได้เกิดขึ้น ก็เพราะได้ฟังธรรมปริยายจากพระอัสสชิ^{๘๗} เพราะผลกรรมที่เกิดจากการฟังธรรม จึงทำให้พระสารีบุตรเกิดปัญญา บรรลุโสดาปัตติผล^{๘๘} และเมื่อบวชในพระศาสนาของพระพุทธเจ้าบรรลุพระอรหัตตผลถึงที่สุดแห่งพระสาวกบารมีญาณตามที่ตั้งความปรารถนาไว้ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีปัญญามาก^{๘๙} เพราะมีปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามากย่อมนำไปสู่ความมีปัญญามาก^{๙๐}

ทั้งนี้ในอดีตชาติพระสารีบุตรก็ได้สั่งสมบารมีในสมัยพระผู้มีพระภาคพระนามว่าอโนมทัสสี ครั้งนั้นพระสารีบุตรเกิดเป็นดาบสสุรจุ ด้วยกรรมที่ได้ทำบุญญาธิการแต่พระศาสดาพระนามว่าอโนมทัสสี สำเร็จบารมีในจำนวนคุณทั้งสิ้น ชื่อว่าเป็นกรรมที่ทำไว้ดีแล้ว กรรมที่พระสารีบุตรได้ทำไว้ในกาลที่จะกำหนดจำนวนไม่ได้ ได้แสดงผลแล้วในอรรถภาพสุดท้ายของพระสารีบุตร^{๙๑}

เราจะเห็นได้ว่าทั้งกรรมเก่าและกรรมใหม่ที่พระสารีบุตรได้กระทำ ล้วนมีผลต่อเนื่องส่งต่อ และมีความสัมพันธ์กันระหว่างภพใหม่กับภพเก่า จึงทำให้พระสารีบุตรได้มาบรรลุเป็นพระอรหันต์ในภพปัจจุบัน อันหมายถึง บุคคลมีกรรมนำเกิดและมีกรรมเป็นทายาทเป็นเผ่าพันธุ์ จึงเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน

^{๘๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๐.

^{๘๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

^{๘๗} ดุราลัยเถียรใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๒-๗๔.

^{๘๘} ชุ.อป. (ไทย) ๓๒/๒๘๗/๔๖.

^{๘๙} อจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๙/๒๕.

^{๙๐} ดุราลัยเถียรใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๗/๓๕๖-๓๕๗.

^{๙๑} ดุราลัยเถียรใน ชุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๗๑-๑๗๔/๓๐-๔๔.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน บุคคลบางคนในโลกนี้ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายก็ตาม ถ้าเป็นผู้ฆ่าสัตว์เพราะกรรมนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^{๑๒} ถ้ากลับมาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นคนมีอายุสั้นนี้เป็นปฏิปทา (ข้อปฏิบัติ) ที่เป็นไปเพื่อควมมีอายุสั้น เป็นต้น ถ้าเป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้ว สอบถาม ฯลฯ จึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์. . .จะเป็นผู้มีปัญญามาก . . .^{๑๓} รวมความว่า ข้อปฏิบัติเพื่ออะไร ย่อม นำเข้าไปสู่ความเป็นอยู่อย่างนั้น สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาทมีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน ด้วยประการฉะนี้^{๑๔}

จะเห็นได้ว่า การกระทำที่บุคคลได้กระทำแล้วด้วยเจตนาใด ไม่ว่าจะดีหรือชั่วก็ตามล้วนแล้วแต่เป็นเหตุปัจจัยและส่งผลให้บุคคลผู้กระทำต้องเป็นไปตามกรรมนั้น ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการเป็นอยู่ในภพปัจจุบันที่ยังมีชีวิตอยู่และภพหลังจากตายไปแล้วรวมไปถึงการนำไปเกิดในภพใหม่ ดังนั้น กัมมัศกตาสัทธาถือว่าเป็นพื้นฐานในการกระทำปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อควมมีปัญญา มาก เพราะบุคคล กระทำกรรมตนให้เกิดปัญญา ด้วยเป็นผู้ที่เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ที่ เป็นผู้รู้และมีปัญญา ฟังรู้ว่า อะไรเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล อะไรมีโทษหรือไม่มีโทษ อะไรควรเสพหรือไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่ทำ แล้วจึงจะไม่ให้เป็นทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ทำแล้วเป็นไปเพื่อความสุขตลอดกาลนาน หากเสียชีวิตจะได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้ากลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ จะเป็นผู้มีปัญญา มากก็ ด้วยปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญา มากนี้

๔) ตถาคตโพธิสัทธา

ตถาคตสัทธา หมายถึง เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจองค์พระตถาคตว่าทรงเป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่ แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง^{๑๕} ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในรัตนสูตรว่า

บุคคลเหล่าใด ในศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้า เป็นผู้ประกอบตนไว้ดี มีใจมั่นคงหมดความ ห่วงใย บุคคลเหล่านั้นชื่อว่า บรรลุอรหัตผลหยั่งถึงอมตนิพพานรับรสความดับสนิทแบบได้ แปล่านี้เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์ ด้วยสัจจะนี้และสัตบุรุษใดพิจารณาเห็นแจ้งอริยสัจ เราเรียก

^{๑๒} ชื่อว่า อบาย เพราะปราศจากความงอกงาม คือไม่มีความเจริญหรือความสุข ชื่อว่า ทุกคติ เพราะเป็น คติ คือเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ ชื่อว่า วินิบาต เพราะเป็นสถานที่ตกไปของหมู่สัตว์ที่ทำความชั่ว ชื่อว่า นรกเพราะ ปราศจากความยินดีเห็นเป็นที่ไม่มีความสบายใจ, ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรม ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๔๙๖.

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙-๒๙๖/๓๔๙-๓๕๔.

^{๑๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๗/๓๕๖.

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๔๐.

สัตบุรุษนั้นว่า มีอุปมาเหมือนเสาเขื่อนที่ฝังลงดิน อันไม่หวั่นไหวเพราะลมที่พัดมาจากทิศทั้งสี่นี้เป็นรัตนอันประณีตในพระสงฆ์ ด้วยสัจจะนี้ ขอให้มีความสวัสดิ^{๓๖}

บุคคลผู้เป็นพระพุทธรูปที่มีความเชื่อมั่นในพระปัญญาการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้เกิดศรัทธาในตถาคต เมื่อมีศรัทธาแล้วย่อมจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน แต่การกระทำเช่นนั้นไม่ใช่จะทำกันได้อย่างง่ายดาย ทำให้บางคนยินดีพอใจที่จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ละทิ้งสมทรัพย์ และเครื่องญาติทั้งหลาย เพื่อจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนอาศัยความยึดมั่นในตถาคตโพธิ์ศรัทธาเป็นสรณะสำหรับตนพร้อมกับน้อมนำพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้สอนไว้แล้วมาปฏิบัติตาม ในกลุ่มของผู้ออกบวชเป็นบรรพชิตได้ถือเอาแบบอย่างของพระผู้มีพระภาคแล้วสามารถที่จะบรรลุอรหัตต์และเข้าถึงนิพพานได้ตามอย่างพระผู้มีพระภาค ดังที่มีพระอรหันตสาวกสาวิกากันจำนวนมากและได้รับการยกย่องจากพระผู้มีพระภาคให้เป็นเลิศในแต่ละด้านต่างกัน รวมไปถึงคุณวิเศษที่เป็นอุบาสกอุบาสิกาที่พระผู้มีพระภาคก็ได้ทรงรับรองในการบรรลุนิพพานและเป็นผู้เลิศในด้านต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน ในเรื่องนี้พระองค์ทรงยกย่องผู้ที่มีความศรัทธาและปฏิบัติตามพระคทาต ดังปรากฏในทพิตทสูตร ว่าด้วยผู้ขัดสน ว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแตเขตกรุงราชคฤห์ ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ในกรุงราชคฤห์นี้เอง ได้มีบุรุษคนหนึ่งเป็นคนขัดสน เป็นคนกำพว้า เป็นคนยากไร้ แต่เขายึดมั่นศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญา ในธรรมวินัยที่เราประกาศแล้ว หลังจากตายแล้วจึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ คือ ความเป็นสหายของเทพชั้นดาวดึงส์ เทพบุตรองค์นั้นรุ่งเรืองกว่าเทพเหล่าอื่นด้วยรัศมีและยศ ได้ยินว่าในกาลครั้งนั้น พวกเทพชั้นดาวดึงส์พากันกล่าวโทษติเตียนว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลายนำอัศจรรย์จริงไม่เคยปรากฏเทพบุตรองค์นี้เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์อยู่ในกาลก่อนเป็นคนขัดสน เป็นคนกำพว้า เป็นคนยากไร้ หลังจากตายแล้วจึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ คือ ความเป็นสหายของเทพชั้นดาวดึงส์ ย่อมรุ่งเรืองกว่าเทพเหล่าอื่นด้วยรัศมีและยศ

ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมเทพรับสั่งกับเทพชั้นดาวดึงส์ว่า ‘ท่านผู้นิรทุกข์ ท่านทั้งหลายอย่ากล่าวโทษต่อเทพบุตรนี้เลย เทพบุตรนี้เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์ในกาลก่อน ยึดมั่นศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา ในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว หลังจากตายแล้วจึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ คือ ความเป็นสหาย ของเทพชั้นดาวดึงส์ย่อมรุ่งเรืองกว่าเทพเหล่าอื่นด้วยรัศมีและยศ

ภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพ เมื่อทรงยินดีกับพวกเทพชั้นดาวดึงส์ จึงได้ตรัสคาถาเหล่านี้ ในเวลานั้นว่า ผู้ใดมีศรัทธาในพระตถาคตตั้งมั่นไม่หวั่นไหว มีศีลงาม เป็นศีลที่พระอรិยะชอบใจและสรรเสริญ มีความเลื่อมใสในพระสงฆ์และมีความเห็นตรง บัณฑิตทั้งหลายเรียกผู้นั้นว่าเป็นคนไม่ขัดสน ชีวิตของเขาก็ไม่สูญเปล่า เพราะฉะนั้นบุคคลผู้มีปัญญา

^{๓๖} บุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๗-๘/๑๑.

เมื่อระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ควรหมั่นประกอบศรัทธา คือ ความเลื่อมใสและการเห็นธรรม^{๙๗}

จากพุทธพจน์ดังกล่าวเราจะเห็นได้ว่า บุคคลที่มีตถาคตโพธิสัทธาจึงเปรียบได้ว่ามีสิ่งประเสริฐสุดสำหรับชีวิต เพราะอาศัยตถาคตโพธิสัทธาเป็นสิ่งที่นำพาชีวิตของบุคคลให้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีศีลที่ประกอบด้วยมรรคและผล เลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และเห็นสังฆธรรม ๔ ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ตามหลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสอนไว้ดีแล้ว ประพฤติปฏิบัติและยึดมั่นตามอย่างมั่นคงสม่ำเสมอ ไม่มีความกังวลใจว่าตนจะมีหรือจนไม่คำนึงว่าตนจะอยู่ในสถานะใดจะเป็นบรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ตาม มีความมุ่งมั่นที่จะกระทำความบริสุทธิ์ ให้เต็มกำลังความสามารถของตน เพื่อให้หลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวงจนสามารถที่จะบรรลุธรรมได้ แต่ถึงแม้ว่ายังไม่สามารถบรรลุธรรมในภพมนุษย์ได้ เมื่อเสียชีวิตไปแล้วได้เกิดในภพใหม่ตนเองก็จะไม่ขัดสนหากมีตถาคตโพธิสัทธาอย่างมั่นคงไม่หวั่นไหวสิ้นคลอนการมีชีวิตก็จะเจริญรุ่งเรืองและการจากไปล่วงแล้วแต่เป็นไปด้วยดีในสุคติสวรรค์และประเสริฐเมื่อได้มีโอกาสกลับมาเป็นมนุษย์อีก แต่ถ้าสิ้นอาสวะกิเลสทั้งหลายก็ได้นิพพาน

สรุปว่า ความศรัทธาหรือความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา มี ๔ ประการ ได้แก่ ๑) กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อการกระทำ เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนาจงใจกระทำแล้วย่อมเป็นกรรมไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือผลร้ายก็ตาม ๒) วิปากสัทธา เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือเชื่อว่ากรรมที่กระทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุเสมอผลดีเกิดขึ้นจากกรรมดี ผลร้ายเกิดขึ้นจากกรรมไม่ดีหรือกรรมชั่ว ๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่ากรรมที่ได้กระทำนั้นแต่ละคนจะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ๆ ไม่ว่าจะกรรมนั้นจะดีหรือไม่ดีก็ตาม ๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อในความตรัสรู้และมั่นใจในพระพุทธเจ้าว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสแสดงธรรมและบัญญัติวินัยไว้ให้เวไนยสัตว์ได้ประพฤติปฏิบัติตาม

ความเชื่อความเลื่อมใสในกรรมทั้ง ๔ ประการนี้เอง เป็นเครื่องบ่งชี้ให้บุคคลทั้งหลายได้กระทำแต่กรรมที่ดี ละเว้นกรรมชั่วทั้งหลายทั้งปวง กรรมดีย่อมส่งผลให้ได้ดี กรรมชั่วย่อมส่งผลไม่ดีหรือผลชั่วให้กับบุคคลที่กระทำกรรมนั้น ตนเองเป็นผู้กระทำตนนั้นแหละจะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้นไม่ว่าผลที่จะได้รับนี้จะดีหรือไม่ก็ตาม

๒.๕ สรุป

กัมมนิทานสูตร เป็นพระสูตรที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อังคุตตนิคาย ทสกนิบาต เล่ม ๒๔ ข้อ ๑๗๔ หน้า ๓๑๖ โดยกัมมนิทานสูตร เป็นพระสูตรลำดับที่ ๘ ของ ๑๐ พระสูตรของชาณุสโสณวรรค เนื้อหาสาระที่สำคัญของกัมมนิทานสูตรจะกล่าวถึงเรื่องของกรรมของแต่ละบุคคลว่ากรรมนั้นเกิดขึ้นจากสาเหตุที่เกิดขึ้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินิดในกาม การกล่าวคำเท็จ การพูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้า ความโลภอยากได้ของคนอื่นหรือคิดเพ่งเล็งจ้องจะเอาของคนอื่น ความพยาบาทอาฆาต และความเห็นผิดตามทำนองคลองธรรม สาเหตุแห่งกรรมนี้ล้วนแล้วเกิดมาจาก

^{๙๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๐/๓๘๐-๓๘๑.

กิเลส ๓ ประการ คือ โสภะ โทสะ และโมหะ เป็นต้นเหตุทั้งสิ้นจึงเป็นเหตุให้ทำกรรม หลักธรรมที่ทำให้เกิดกรรม ได้แก่ วัฏฏะ ๓ หรือไตรวัฏฏ์ (กิเลส กรรม และวิบาก) กุศลกรรม และอกุศลกรรม

กิเลส มี ๓ อย่างคือ โสภะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นจากตัณหา ความทะยานอยากหรือความต้องการปรารถนาในสิ่งนั้น ๆ การเกิดขึ้นของตัณหาขึ้นจากใจของบุคคลคนนั้น หากได้มาตามที่ต้องการก็จิตใจจนลงในสิ่งที่ได้นั้น ถ้าไม่ได้ตั้งใจก็เป็นการโกรธที่ไม่ได้หรือเมื่อเสียสลายแตกหักไปเสียใจเป็นความโกรธ ผลจากการกระทำนี้ก็จะส่งผลไปเรื่อยมีทั้งดีบ้าง ทั้งไม่ดีบ้าง จึงเป็นเหตุทุกข์เมื่อทุกข์แล้วก็ทำกรรมใหม่เพื่อให้พ้นทุกข์ ทำกรรมอย่างนั้นอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ เป็นเหมือนกับวงวนกันอย่างนี้ในกิเลส กรรมและวิบาก การกระทำกรรมนี้เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยและผลเช่นเดียวกับปฏิจจสมุปบาทนั่นเอง

กรรมที่บุคคลได้กระทำไปแล้วต่างก็มีทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดี ถ้าเป็นกรรมฝ่ายดี เราก็เรียกว่า กุศลกรรม ถ้าเป็นกรรมฝ่ายไม่ดี เราก็เรียกว่า อกุศลกรรม ทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรมที่บุคคลสามารถกระทำออกได้ ๓ ทาง คือ ทางกายที่เรียกว่า กรรม ทางวาจา เรียกว่า วจีกรรม และทางใจ เรียกว่ามโนกรรม

กุศลกรรม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งเป็นทางแห่งกุศลกรรม โดยมีมูลเหตุเกิดขึ้นได้ ๓ ทาง ได้แก่

๑) กายกรรม ความประพฤติดีงามทางกาย มี ๓ ประการ ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์หรือบีบคั้นเบียดเบียนสัตว์ (มนุษย์และสัตว์) การไม่ลักทรัพย์และการเอารัศเอาเปรียบผู้อื่น และการไม่ประพฤติผิดในลุกเมียของผู้อื่น

๒) วจีกรรม ความประพฤติดีงามทางใจ มี ๔ ประการ ได้แก่ การไม่พูดโกหกหลอกลวง การไม่พูดส่อเสียด การไม่พูดคำหยาบคายด่าทอ และการไม่พูดเพื่อเจ้อประโยชน์ผู้อื่น

๓) มโนกรรม ความประพฤติดีงามทางใจ มี ๓ ประการ ได้แก่ การไม่คิดโลภอยากได้ของคนอื่น ไม่คิดพยาบาทอาฆาตปองร้ายผู้อื่น และการมีจิตคิดเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

อกุศลกรรม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งเป็นทางแห่งอกุศลกรรมที่ตรงกันข้ามกับกุศลกรรมบถ ๑๐ โดยมีมูลเหตุเกิดขึ้นได้ ๓ ทาง ได้แก่

๑) กายกรรม ความประพฤติไม่ดีงามทางกาย มี ๓ ประการ ได้แก่ การคิดที่จะฆ่าสัตว์หรือบีบคั้นเบียดเบียนสัตว์ (มนุษย์และสัตว์) การคิดจะลักทรัพย์ของผู้อื่น การคิดที่จะเอารัศเอาเปรียบผู้อื่น และการคิดที่ประพฤติผิดในลุกเมียของผู้อื่น

๒) วจีกรรม ความประพฤติไม่ดีงามทางใจ มี ๔ ประการ ได้แก่ การคิดที่จะพูดโกหกหลอกลวง การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบคายด่าทอ และการพูดเพื่อเจ้อประโยชน์ผู้อื่นเดือดร้อน

๓) มโนกรรม ความประพฤติไม่ดีงามทางใจ มี ๓ ประการ ได้แก่ การคิดโลภอยากได้ของคนอื่น คิดพยาบาทอาฆาตปองร้ายผู้อื่น และการมีจิตคิดเห็นไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

การที่จะกระทำความดีเพื่อละอกุศลกรรมได้นั้น บุคคลพึงพิจารณาไตร่ตรองและลงมือประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดบุญเป็นกุศลด้วยหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ได้แก่ การให้ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา การอ่อนน้อมถ่อมตน การชวนชววยในการทำความดี การอุทิศส่วนบุญกุศล การแสดงธรรม การฟังธรรม และการทำความเห็นให้ถูกต้องและตรงตามหลักธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผลที่ได้รับจากการบำเพ็ญบุญกุศลในกิริยาทั้ง ๑๐ ประการ เป็นเหตุให้บุคคลนั้นมีความสุขความเจริญรุ่งเรืองในภพปัจจุบัน หากตายไปก็ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ ในทางตรงกันข้ามบุคคลที่กระทำในฝ่ายอกุศลกรรมผลที่ได้ในภพปัจจุบันก็จะพบกับความทุกข์กายและใจ ตายไปแล้วก็ลงสู่อบายภูมิ ๔ ได้แก่ นรก สัตว์เดรัจฉาน เปรตและอสุรกาย กรรมทุกอย่างล้วนแล้วเกิดจากมูลเหตุที่ทำให้เกิดกรรมดี (กุศลกรรม) และกรรมไม่ดี (อกุศลกรรม) ก็คือ กิเลส ที่เป็นมูลเหตุแห่งที่ตั้งทั้งหลายทั้งปวง แต่กรรมที่ได้กระทำลงไปนั้นก็ด้วยเจตนาจงใจในการกระทำทั้งสิ้น

แต่การที่จะกระทำความดีที่เกิดขึ้นจากเจตนานั้นก็เกิดขึ้นมาจากความเชื่อความศรัทธา นั่นเอง บุคคลที่มีความเชื่อเรื่องกรรม ในพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนว่ามี ๔ อย่าง ได้แก่

๑) กัมมสัทธา เป็นความเชื่อในเรื่องของกรรม เชื่อการกระทำ เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง เชื่อว่าเมื่ออะไรโดยมีเจตนาหรือจงใจทำทั้งที่รู้ย่อมเป็นกรรมทั้งความดีและความชั่วก็ตาม จึงเป็นเหตุเป็นปัจจัยก่อให้เกิดผลร้ายสืบเนื่องต่อกันมา การกระทำไม่ว่าสงเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จลงได้ด้วยกรกระทำไม่ใช่ได้มาด้วยการวิงวอนขอหรืออนาคยโศควาสนา

๒) วิปากสัทธา เป็นความเชื่อวิบากหรือผลกรรมที่จริง เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วจะต้องมีผลอย่างแน่นอน และผลที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องมีจากเหตุ ผลดีเกิดขึ้นจากกรรมดี ผลชั่วเกิดขึ้นจากกรรมชั่ว

๓) กัมมัสสกตาสัทธา เป็นความเชื่อที่เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรมนั้น ผู้กระทำความกรรมจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน บุคคลทุกคนย่อมมีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกรรม มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งที่อาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้ดีเลวต่างกัน

๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระคุณ ๙ ประการ ตรัสสอนธรรมและทรงบัญญัติพระวินัยไว้เพื่อให้สาวกทั้งหลายได้ประพฤติปฏิบัติตามเป็นแบบอย่างเพื่อความพ้นทุกข์และหลุดพ้น

เราจะเห็นได้ว่า กรรมย่อมเกิดขึ้นจากเจตนาที่แต่ละบุคคลได้กระทำลงไปจะต้องประกอบไปด้วยเหตุปัจจัยและผลที่เกิดขึ้นที่แต่ละบุคคลที่กระทำนั้นทำลงไปไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมไม่ดีก็ตาม กรรมที่ปรากฏในกัมมนิทานสูตรนี้จะเป็นการบันทึกเรื่องราวของกรรมว่าเกิดขึ้นจากต้นเหตุแห่งกรรมหลัก ๆ มีอะไรบ้าง เกิดขึ้นได้อย่างไรและผลที่เกิดขึ้นเป็นรายละเอียดบางส่วนเท่านั้น เรื่องกรรมนั้นผู้วิจัยจะลงรายละเอียดเรื่องกรรมว่ามีบทบาทหน้าที่อย่างไร มีสาเหตุและต้นกำเนิดอย่างไรและผลที่เกิดจากกรรมนั้นเป็นอย่างไรในบทที่ ๓ ต่อไป

บทที่ ๓

กรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

กรรมมีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พระไตรปิฎกซึ่งในพระสูตรดังกล่าวจะได้อธิบายในเรื่องของกรรมในมุมมองและประเด็นต่าง ๆ อาทิเช่น สาเหตุการเกิดกรรม การทำกรรมของบุคคลต่าง ๆ การทำกรรมนั้นเกิดขึ้นไปอย่างไร เป็นต้น ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอตามลำดับ ดังนี้

๓.๑ ความหมายของกรรม

คำว่า “กรรม” แปลว่า การกระทำ มีความหมายกลาง ๆ ใช้ได้ทั้งในทางดีและทางไม่ดี ถ้าเป็นกรรมดี เรียกว่า กุศลกรรม กรรมไม่ดี เรียกว่า อกุศลกรรม แต่ในความรู้สึกของคนไทยทั่วไปแล้ว คำว่ากรรมมักจะหมายถึง การกระทำไม่ดี และผลของการกระทำไม่ดี

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสความหมายของกรรมไว้ในนิพเพติกสูตร ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่า เรากล่าวว่าเจตนาเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้วจึงกระทำด้วยกาย วาจา และใจ”^๑ ดังพระบาลีที่ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กम्मํ วทามิ เจตยิต्วา กम्मํ กโรติ กาเยน วาจาเยน มนสา ฯ”^๒

จากพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่า การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความตั้งใจจริงใจเท่านั้นจึงจัดว่าเป็นกรรมในพระพุทธศาสนาซึ่งมีจุดเน้นอยู่ที่เจตนาเป็นสำคัญ และโดยนัยนี้จะเห็นอีกว่าคำว่า เจตนา คำนี้หมายถึง ความคิดของจิตจึงเรียกว่ามโนกรรม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ใจหรือความคิดความรู้สึกของจิตเป็นเรื่องสำคัญที่ก่อให้เกิดกรรม

ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วแต่ใจบุคคล กล่าวอยู่ที่ใด กระทำอยู่ที่ใดด้วยใจที่ประทุษร้ายแล้ว ความทุกข์ย่อมติดตามบุคคลนั้นไป เปรียบดังล้อรถตามรอยเท้าโคตัวที่เข็นภาระไปฉะนั้น”^๓

พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายคำว่า “เจตนา” เอาไว้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหมายเอาเจตนาที่มีการจัดแจง (สัมปยุตธรรม) ที่รวบรวมธรรมทุกอย่าง คือ กุศลธรรมและอกุศลธรรม ไว้ คือหมายถึง ต้องมีเจตนาที่เป็นกุศลธรรมหรืออกุศลธรรมเข้ามาประกอบจึงจัดว่าเป็นกรรม^๔

^๑ อัง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

^๒ อัง.ฉก.ก. (บาลี) ๒๒/๓๓๔/๔๖๔, อภิ.ก. (บาลี) ๓๗/๑๒๘๑/๔๒๑.

^๓ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

^๔ อัง.ฉก.ก.อ. (ไทย) ๓๖/๓๓๔/๗๗๕.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) ทรงอธิบายคำว่า “กรรม” โดยทรงให้ความหมายตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กम्मํ วทามิ” ซึ่งแปลว่า เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม เจตนา (ความจงใจ) เป็นกรรม เพราะคนจงใจ คือ มีใจมุ่งแล้วจึงทำกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ทางใจบ้าง ฉะนั้น กรรม คือ กิจที่บุคคลจงใจทำหรือทำด้วยเจตนา ถ้าทำด้วยไม่มีเจตนาเรียกว่า ไม่เป็น^๕

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า คำว่า “กรรม” แปลว่า การกระทำ หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความจงใจหรือจงใจทำ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ตัวอย่างเช่น ชุบหลุมพรางดักคนหรือสัตว์ให้ตกลงไปตาย เป็นกรรม แต่ชูดบ่อน้ำไว้กิน ไว้ใช้ แล้วสัตว์ตกลงไปตายเอง ไม่เป็นกรรม ว่าโดยสาระ กรรมก็คือเจตนา หรือเจตนาอันเป็นกรรม การกระทำที่ดี เรียกว่า กรรมดี การกระทำชั่ว เรียกว่า กรรมชั่ว^๖

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺตโน) อธิบายว่า คำว่า “กรรม” แปลว่า การกระทำ กรรมนี้เป็นคำกลาง ๆ ถ้าหากว่าเป็นการกระทำดี ท่านเรียกว่า กุศลกรรม ถ้าหากว่าเป็นการกระทำชั่วท่านเรียกว่า อกุศลกรรม^๗

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโชต) อธิบายว่า คำว่า “กรรม” แปลว่า การกระทำ เป็นคำกลาง ๆ ยังไม่บ่งว่าเป็นการกระทำที่ดีหรือชั่ว ถ้าเป็นการกระทำที่ดี กระทำโดยไม่มี ความโลภ ความโกรธ ความหลงเป็นเหตุ เรียกว่า กุศลกรรม ถ้าเป็นการกระทำที่ชั่ว กระทำโดยมีความโลภความโกรธ ความหลงเป็นเหตุ เรียกว่า อกุศลกรรม กรรมเกิดขึ้นอยู่กับเจตนาซึ่งเป็นเครื่องบ่งว่าเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ถ้าทำด้วยเจตนาดีก็เป็นกรรมดี มีผลที่ดี ถ้าทำด้วยเจตนาชั่ว ก็เป็นกรรมชั่ว มีผลที่ชั่ว^๘

พุทธทาสภิกขุ อธิบายว่า คำว่า “กรรม” คือ การกระทำ แต่ในภาษาไทยเปลี่ยนความหมายกลายเป็นของบางอย่าง เป็นสิ่งบางอย่าง เช่นว่า ถึงแก่กรรม ก็หมายความว่า ตาย ภาษาบาลีไม่มีอย่างนี้ ไม่เคยพูดว่าถึงแก่กรรมแล้วก็จะต้องตาย เด็ก ๆ ร้องกันอยู่ ได้ยินบ่อย ๆ ว่า กรรมแล้ว แก้วตาเอ๋ยอย่างนี้ คำว่ากรรม อย่างนี้มันเปลี่ยนความหมายหมดแล้ว มันหมายถึง การรับผลกรรม หรือกรรมมาถึงแล้ว คือหมายความว่าได้รับผลกรรม ไม่ใช่กรรม^๙

^๕ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), **หลักกรรมในพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑) หน้า ๓.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด), ๒๕๕๑, หน้า ๔.

^๗ พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺตโน), **กฎแห่งกรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๗.

^๘ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕.

^๙ พุทธทาสภิกขุ, **โอसारัตถ์ธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๘), หน้า ๒๖๑.

แสง จันทร์งาม อธิบายว่า คำว่า “กรรม” แปลว่า การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือ ความตั้งใจ (volition) อันมีกิเลสเป็นแรงผลักดัน ฉะนั้น กรรมที่สมบูรณ์จะต้องมีตัวประกอบกรรม ๓ เสมอ คือ มีกิเลสเป็นแรงกระตุ้น มีความตั้งใจหรือเจตนา มีการกระทำหรือการเคลื่อนไหว^{๑๐}

บรรจบ บรรณรุจิ อธิบายว่า คำว่า “กรรม” คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาของคนที่ยังมีกิเลส ซึ่งยังมีผลแบ่งออกได้เป็น ๓ ทาง คือ กายกรรม วจีกรรม และมนกรรม กรรมทั้ง ๓ มีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว^{๑๑}

วัชระ งามจิตรเจริญ อธิบายว่า คำว่า “กรรม” มาจากคำว่า “กรฺม” ในภาษาสันสกฤต ซึ่งตรงกับคำว่า “กมฺม” ในภาษาบาลี ตามรูปศัพท์แปลว่า “การกระทำ” ซึ่งเหมือนกับคำว่า “กริยา” แต่ความหมายที่แท้จริงของคำว่า “กรรม” ในทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาทนั้นหมายถึง เจตนา ดังนั้น การกระทำที่จัดว่าเป็นกรรมหมายเอาเฉพาะการกระทำที่มีเจตนา การกระทำที่มีเจตนาคือการกระทำด้วยความจงใจหรือตั้งใจ มิได้หมายถึงการกระทำที่ทำโดยไม่มีเจตนา^{๑๒}

ธงชัย แสงรัตน์ อธิบายว่า กรรมเป็นคำบาลีที่นำมาใช้แล้วความหมายเปลี่ยนไป เช่น ใครเกิดความเดือดร้อน เขามักอุทานออกมาว่า กรรมของเราแท้ ๆ โดยเข้าใจเอาเองว่า กรรมเป็นเรื่องความเคราะห์ร้าย แท้จริงกรรมเป็นคำกลาง ๆ แปลว่า การกระทำ เช่น การกระทำทางกาย เป็นกายกรรม ทางวาจา เป็นวจีกรรม ทางใจ เป็นมโนกรรม ซึ่งมีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว^{๑๓}

สุนทร ฌ รังษี อธิบายว่า คำว่า “กรรม” แปลว่า การกระทำตามทฤษฎีของพุทธปรัชญา การกระทำไม่จำเป็นจะต้องทำกรรมเสมอไป การกระทำที่จะจัดเป็นกรรมและมีผลทางศีลธรรมนั้น จะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความจงใจในการกระทำ เจตนาในการกระทำนั้นเอง จัดว่าเป็นกรรม^{๑๔}

ราชบัณฑิตยสถาน อธิบายว่า คำว่า “กรรม” เป็นคำนามแปลว่า การ การกระทำ การงาน กิจ เช่น พลิกกรรม ต่างกรรมต่างวาระ เป็นการดีก็ได้ ชั่วก็ได้ เช่น กุศลกรรม อกุศลกรรม^{๑๕}

^{๑๐} แสง จันทร์งาม, **พุทธศาสนวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: วีระการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๒.

^{๑๑} บรรจบ บรรณรุจิ, **ปฏิจจนุสุมปาท**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: พรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๗๖.

^{๑๒} วัชระ งามเจริญจิตร, **พุทธศาสนาเถรวาท**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดา, ๒๕๕๖), หน้า ๒๖๘.

^{๑๓} ธงชัย แสงรัตน์, **กรรมและวิบาก**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๒.

^{๑๔} สุนทร ฌ รังษี, **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖๗.

^{๑๕} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๑๖.

สรุปว่า กรรม แปลว่า การ กิจ การงาน หรือการกระทำ ที่เกิดขึ้นจากการกระทำตนเองที่เกิดขึ้นมาจากความโลภและความหลง โดยตัวเจตนาเป็นตัวหลักในการกระทำ การกระทำมีทั้งการกระทำที่ดีและชั่ว ถ้าการกระทำนั้นเกิดจากความโลภ โทสะ และโมหะ ถือว่าเป็นกรรมไม่ดี เรียกว่า อกุศลกรรม ส่วนการกระทำที่เกิดปราศจากความโลภ โทสะ และโมหะ ถือว่าเป็นกรรมดี เรียกว่า กุศลกรรม

๓.๒ ประเภทของกรรม

กรรมนั้น มีหลายประเภท แต่แบ่งออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ได้ดังนี้

๑) จำแนกกรรมตามธรรมที่เป็นไปตามลักษณะหรือมูลเหตุ

กรรมสามารถจำแนกตามธรรมที่เป็นไปตามลักษณะหรือมูลเหตุ ได้ ๒ อย่าง คือ อกุศลกรรมและกุศลกรรม

(๑) อกุศลกรรม คือ กรรมที่เป็นอกุศล กรรมชั่ว บาป การกระทำที่ไม่ดี ไม่ฉลาด ไม่เกิดปัญญา ทำให้เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต หมายถึง การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล^{๑๖} กรรมชั่วหรือบาป หมายถึง การกระทำที่เกิดจากเจตนาที่ประกอบด้วยอกุศลสังขาร (เจตสิกฝ่ายชั่ว) คือ เกิดจากเจตนาที่เป็นอปญญาภิสังขารหรือกรรมที่เกิดจากอกุศลมูลหรือกิเลส^{๑๗} เป็นรากเหง้าหรือต้นเหตุของความชั่ว มี ๓ ประการ ได้แก่ โลภะ (ความอยากได้) โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) และโมหะ (ความหลง)^{๑๘} ดังพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า “โลภะ โทสะ และโมหะ ที่เกิดภายในตนย่อมทำร้ายบุรุษผู้มีจิตเลวทราม เหมือนขุยไผ่กำจัดต้นไผ่ ฉะนั้น”^{๑๙}

(๒) กุศลกรรม คือ กรรมที่เป็นกุศล กรรมดี การกระทำที่ดี ฉลาด เกิดจากปัญญา ส่งเสริมคุณภาพของชีวิตจิตใจ หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล^{๒๐} กรรมดีหรือบุญ หมายถึง การกระทำที่เกิดจากเจตนาที่ประกอบด้วยกุศลสังขาร (เจตสิกฝ่ายดี) คือ เกิดจากเจตนาที่เป็นปญญาภิสังขารหรือกรรมที่เกิดจากกุศลมูล^{๒๑} เป็นรากเหง้าหรือต้นเหตุของ ความดี มี ๓ ประการ ได้แก่ อโลภะ (ความไม่อยากได้) อโทสะ (ความไม่คิดประทุษร้าย) และอโมหะ (ความไม่หลง)^{๒๒} ดังพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า

อโลภะ อโทสะ อโมหะ จัดเป็นกุศลมูล กรรมที่บุคคลผู้ ไม่มีโลภะทำทางกาย วาจา และใจ จัดเป็นกุศลกรรม แม้กรรมของบุคคลผู้ไม่มีโลภะ ไม่มีโทสะ ไม่มีโมหะ ไม่ถูกโลภะ ไม่ถูกโทสะ

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๗๑.

^{๑๗} วัชระ งามจิตตเจริญ, พุทธศาสนาเถรวาท, หน้า ๒๗๖.

^{๑๘} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๓/๔๔๙, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๙.

^{๑๙} ชู.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๕๐/๔๐๓.

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๖.

^{๒๑} วัชระ งามจิตตเจริญ, พุทธศาสนาเถรวาท, หน้า ๒๗๖-๒๗๗.

^{๒๒} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๓/๔๔๙, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๕๙.

ไม่ถูกโหมหะครอบงำ มีจิตไม่ถูกโลภะ ไม่ถูกโทสะ ไม่ถูกโหมหะกลุ่มรุ่ม ไม่ก่อทุกข์ให้เกิดแก่ผู้อื่น ด้วยเรื่องที่ไม่เป็นจริง ด้วยการเบียดเบียน จงจำ ให้เสียทรัพย์ ตีเตียนหรือขับไล่ โดยอวดอ้างว่า “เรามีกำลังทรงพลัง” ก็จัดเป็นกุศลกรรม กุศลกรรมจำนวนมากเหล่านี้ที่เกิดจากอโลภะ อโทสะ อโหมหะ มือโลภะ มือโทสะ มือโหมหะ เป็นเหตุ มือโลภะ มือโทสะ มือโหมหะ เป็นแดนเกิด มือโลภะ อโทสะ อโหมหะ เป็นปัจจัย ย่อมเกิดมีแก่บุคคลผู้ไม่มีโลภะ ไม่มีโทสะ ไม่มีโหมหะนั้น ด้วยประการฉะนี้^{๒๓}

๒) จำแนกกรรมตามทางแห่งการกระทำ (กรรมบถหรือทางทวาร)

การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความตั้งใจที่จัดเป็นกรรม สามารถเกิดได้ ๓ ทาง คือ ทยายกาย เรียกว่า กายกรรม ทางวาจา เรียกว่า วจีกรรม และทางใจ เรียกว่า มโนกรรม

(๑) กายกรรม คือ กรรมที่แสดงออกมาทางกายทวาร คือ ร่างกายหรือใช้ร่างกาย เป็นเครื่องมือในการทำตามเจตนาที่เกิดขึ้น เช่น การให้ทานและการฆ่าสัตว์

(๒) วจีกรรม คือ กรรมที่แสดงออกมาทางวจีทวาร คือ ทางปากหรือใช้ปากเป็น เครื่องมือในการทำตามเจตนาที่เกิดขึ้น เช่น การพูดคำสัตย์และการพูดคำเท็จ

(๓) มโนกรรม คือ กรรมที่เกิดขึ้นทางมโนทวาร คือ ทางใจ นั่นคือกรรมที่เกิดขึ้นในใจ เพียงอย่างเดียว ยังมีได้แสดงออกมาเป็นกายกรรมและวจีกรรม แต่เป็นเหตุให้เกิดกายกรรมและ วจีกรรมต่อไปได้ และสามารถร่วมเกิดร่วมกับกายกรรมและวจีกรรมได้ เช่น ความโกรธหรือความริษยา ในใจทำให้เกิดอาการหน้านิ่วคิ้วขมวดตลอดจนถึงทำให้เกิดการดูดำดูร้ายและการลงมือทำร้ายร่างกายได้^{๒๔}

กรรมยังแบ่งตามการกระทำ (กรรมบถหรือทวาร) ได้อีก ๒ ประเภท ได้แก่ อกุศลกรรมบถ (ทางแห่งการกระทำคามชั่ว) และกุศลกรรมบถ (ทางแห่งการกระทำความดี)^{๒๕}

๑) อกุศลกรรมบถ แปลว่า ทางแห่งกรรมชั่ว ทางแห่งกรรมที่เป็นอกุศล กรรมชั่วอันเป็น ทางนำไปสู่ทุกข์ มี ๑๐ อย่าง ได้แก่

(๑) กายกรรม ๓ ได้แก่ ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) อทินนาทาน (การลักทรัพย์) กาเมสุมิฉฉาจาร (การประพฤติผิดในกาม)

(๒) วจีกรรม ๔ ได้แก่ มุสาวาท (การพูดเท็จ) ปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด) ฝรุสวาจา (การพูดคำหยาบ) สัมผัสปลลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ)

(๓) มโนกรรม ๓ ได้แก่ อภิชฌา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของของเขา) พยาบาท (ความคิดร้ายเขา) มิจฉาทิฎฐิ (ความเห็นผิด)^{๒๖}

^{๒๓} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๗-๒๗๘.

^{๒๔} วัชระ งามจิตรเจริญ, พุทธศาสนาเถรวาท, หน้า ๒๗๙-๒๘๐.

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔-๕.

^{๒๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๒๖.

๒) กุศลกรรมบถ แปลว่า ทางแห่งกรรมดี ทางทำดี ทางแห่งกรรมที่เป็นกุศล กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่สุคติ มี ๑๐ อย่าง ได้แก่

(๑) กายกรรม ๓ ได้แก่ ปาณาติปาตา เวรมณี (เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์) อทินนาทานา เวรมณี (เจตนางดเว้นจากลักทรัพย์) กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี (เจตนางดเว้นจากประพฤตินอกใจ)

(๒) วจีกรรม ๔ ได้แก่ มุสาวาทา เวรมณี (เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ) ปิสุณาย วาจา เวรมณี (เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด) ผรุสหาย วาจา เวรมณี (เจตนางดเว้นจากพูดคำหยาบ) สัมผัสปลปา เวรมณี (เจตนางดเว้นจากพูดเพ้อเจ้อ)

(๓) มโนกรรม ๓ ได้แก่ อนภิชฌา (ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา) อพยาบาท (ความไม่คิดร้าย) สัมมาทิฎฐิ (ความเห็นชอบ)^{๒๗}

การกระทำทางกายและทางวาจาที่จัดว่าเป็นกรรม จะต้องมิใช่เข้าไปประกอบด้วยเสมอไป นั่นก็คือต้องมีเจตนาในการกระทำ แต่การกระทำทางใจนั้น ถ้าพึงความจงใจอย่างเดียวก็นับเป็นกรรมได้ ในทางพระพุทธศาสนานั้น สิ่งสำคัญที่สุด คือ ใจ เพราะพฤติกรรมทางกายหรือทางวาจาเป็นสิ่งถูกกำหนดด้วยใจหรือความคิดที่เริ่มต้นขึ้นใจใจ กายและวาจาเป็นเพียงผู้รับคำสั่งจากใจเท่านั้น

กุศลกรรมบถและอกุศลกรรมบถ ตามที่กล่าวไว้แล้วข้างต้นสามารถแสดงจำแนกออกตามลักษณะหนทางการแสดงออกหรือทางแห่งการกระทำได้ดังตารางต่อไปนี้ คือ

ลำดับที่	ทางแห่งการกระทำ	อกุศลกรรมบถ	กุศลกรรมบถ
๑.	กายกรรม	๑. การฆ่าสัตว์ ๒. การลักทรัพย์ ๓. การประพฤตินอกใจ	๑. งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ๒. งดเว้นจากการลักทรัพย์ ๓. งดเว้นจากการประพฤตินอกใจ
๒.	วจีกรรม	๑. การพูดเท็จ ๒. การพูดส่อเสียด ๓. การพูดคำหยาบ ๔. การพูดเพ้อเจ้อ	๑. งดเว้นจากการพูดเท็จ ๒. งดเว้นจากการพูดส่อเสียด ๓. งดเว้นจากการพูดคำหยาบ ๔. งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ
๓.	มโนกรรม	๑. เพ่งเล็งอยากได้ของ ของเขา ๒. มีความคิดร้าย ๓. มีความเห็นผิด	๑. ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา ๒. ไม่คิดร้าย ๓. มีความเห็นชอบ

ตารางที่ ๓.๑ การจัดอกุศลกรรมบถและกุศลกรรมบถสงเคราะห์เข้าในลักษณะหนทางการกระทำ

^{๒๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๓.

๓) จำแนกกรรมตามหลักเกณฑ์การให้ผล

ในพระพุทธศาสนา จำแนกกรรม เป็น ๒ ยุค คือ ยุคสมัยพุทธกาล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงจำแนกกรรมออกมาในลักษณะการให้ผลของกรรมตามกาล โดยกล่าวถึงวิบากแห่งกรรมว่ามี ๓ ประการ คือ กรรมที่พึงเสวยในปัจจุบัน กรรมที่พึงเสวยในอภิปุถุคติ และกรรมที่พึงเสวยในอภิปุถุคติต่อไป^{๒๘}

นอกจากนี้ กรรมยังจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่ (๑) กรรมดำ มีวิบากดำ (๒) กรรมขาว มีวิบากขาว (๓) กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว (๔) กรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม^{๒๙} กรรมดังกล่าวสรุปได้ดังนี้

(๑) กรรมดำ มีวิบากดำ ได้แก่ บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุ้งแต่งกาย วาจา ใจ อันมีความเบียดเบียนบุคคลอื่น ย่อมได้เสวยเวทนาที่มีความเบียดเบียน เป็นทุกข์โดยส่วนเดียว เช่น เป็นผู้ฆ่าบิดามารดา ฆ่าพระอรหันต์ มีจิตประทุษร้ายพระตถาคต ยังพระโลหิตให้ห้อขึ้น ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุตเท็จ ตีมน้ำเมา

(๒) กรรมขาว มีวิบากขาว ได้แก่ บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุ้งแต่งกาย วาจา ใจ อันมีความไม่เบียดเบียนบุคคลอื่น ย่อมได้เสวยเวทนาที่มีความไม่เบียดเบียน เป็นสุขโดยส่วนเดียว เช่น เป็นผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จากการลักทรัพย์ จากการประพฤติผิดในกาม จากการพุตเท็จ จากการพูดส่อเสียด จากการพูดคำหยาบ จากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่มากไปด้วยการเพ่งเล็งอยากได้ มีจิตไม่พยาบาท มีความเห็นชอบ

(๓) กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุ้งแต่งกาย วาจา ใจ อันมีความเบียดเบียนบุคคลอื่นบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบุคคลอื่นบ้าง ย่อมได้เสวยเวทนาที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่มีความเบียดเบียนบ้าง มีทั้งสุขและทุกข์ปะปนกันไป

(๔) กรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว ได้แก่ เจตนาใดเพื่อละกรรมดำ อันมีวิบากกรรมดำ เจตนาเพื่อละกรรมขาวอันมีกรรมขาวและเจตนาใดเพื่อละกรรมทั้งดำและทั้งขาว มีวิบากทั้งดำและทั้งขาว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม เช่น ผู้ปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ โพชฌงค์ ๗^{๓๐}

ส่วนยุคหลังพุทธกาล พระพุทธโฆษาจารย์ พระอรรถกถาจารย์ในสมัยหลังประมาณ พ.ศ.๙๐๐ – ๑๐๐๐ ได้นำพุทธพจน์เกี่ยวกับเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมมาอธิบายเพิ่มเติมจากเนื้อหาในคัมภีร์พระไตรปิฎก โดยได้แบ่งลำดับของกรรมและลำดับของวิบากกรรม เป็น ๑๒ อย่าง โดยจัดเป็น หมวด ๆ ได้ ๓ หมวด ๆ ละ ๔ ชนิด^{๓๑} ดังนี้

^{๒๘} อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

^{๒๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๑๙, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๑/๗๙.

^{๓๐} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๑/๗๙-๘๑.

^{๓๑} วิสุทธิ (ไทย) ๓/๒๕๘.

(๑) หมวดที่ ๑ กรรมจัดตามหน้าที่ (กิจจตุกกะ) มี ๔ ชนิด ได้แก่ ชนกรรม (กรรมนำไปเกิด) อุปัตถัมภกรรม (กรรมสนับสนุนชนกรรม) อุปปีฬกรรม (กรรมบีบคั้น) และอุปฆาตกรรม (กรรมตัดรอน)

(๒) หมวดที่ ๒ กรรมจัดตามลำดับการให้ผลความรุนแรง (ปากทานปริยายจตุกกะ) มี ๔ ชนิด ได้แก่ ครุกรรม (กรรมหนัก) อาจิณณกรรมหรือพหุลกรรม (กรรมที่ทำไว้มาก กรรมที่ทำเป็นประจำ) อาสันนกรรม (กรรมที่บุคคลทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต) และกตัตตากรรมหรือกตัตตาวาปนกรรม (กรรมสักแต่ว่าทำ คือ ทำโดยไม่เจตนา)

(๓) หมวดที่ ๓ กรรมจัดตามกาลเวลาที่ให้ผล (ปากกาลจตุกกะ) มี ๔ ชนิด ได้แก่ ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม (กรรมที่ให้ผลปัจจุบัน) อุปัชชเวทนียกรรม (กรรมที่ให้ผลในชาติต่อไปถัดจากชาติปัจจุบัน) อปราปรเวทนียกรรม (กรรมที่ให้ผลหลังจากอุปัชชเวทนียกรรม) และอโหสิกรรม (กรรมที่ไม่ให้ผลเลิกแล้วต่อกัน)

ลำดับที่	ประเภท	ชนิด
๑.	กรรมจัดตามหน้าที่	๑. ชนกรรม ๒. อุปัตถัมภกรรม ๓. อุปปีฬกรรม ๔. อุปฆาตกรรม
๒.	กรรมจัดตามลำดับการให้ผลความรุนแรง	๑. ครุกรรม ๒. อาจิณณกรรมหรือพหุลกรรม ๓. อาสันนกรรม ๔. กตัตตากรรม
๓.	กรรมจัดตามกาลเวลาที่ให้ผล	๑. ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม ๒. เวทนียกรรม ๓. อปราปรเวทนียกรรม ๔. อโหสิกรรม

ตารางที่ ๓.๒ การแบ่งประเภทและชนิดของกรรม

กรรมทั้ง ๑๒ สามารถอธิบายขยายความเพิ่มเติม สรุปได้ดังนี้

หมวดที่ ๑ กรรมจัดตามหน้าที่ (กิจจตุกกะ)

กรรมประเภทที่ว่าโดยหน้าที่นี้มีอยู่ ๔ ชนิด ได้แก่ ชนกรรม (กรรมนำไปเกิด) อุปัตถัมภกรรม (กรรมสนับสนุนชนกรรม) อุปปีฬกรรม (กรรมบีบคั้น) และอุปฆาตกรรม (กรรมตัดรอน) กรรมทั้ง ๔ ชนิดนี้ สรุปได้ดังนี้

๑) ชนกกรรม (กรรมนำไปเกิด)

คัมภีร์อรรถกถา อธิบายว่า ชนกกรรม เป็นกรรมที่เกิดปฏิสนธิอย่างหนึ่งแล้วให้เกิดกรรม ต่อเนื่องกันไป เมื่อชนกกรรมนั้นยังเป็นไป กรรมอื่นย่อมให้เกิดวิบากได้ เปรียบเหมือนมารดาให้กำเนิด อย่างเดียว ส่วนที่เลี้ยงนางนมประคบประหงม ฉันท ไต ชนกกรรมก็ฉันทนั้นเหมือนกัน ให้เกิดปฏิสนธิ ให้เกิดปฏิสนธิ เหมือนมารดา ส่วนกรรมที่มาประจบเข้าในปวัตติกาล เหมือนที่เลี้ยงนางนม^{๓๒}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า ชนกกรรม หมายถึง กรรมที่นำไปเกิด กรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศลก็ตามที่เป็นตัวแต่งสัตว์ให้เกิด คือ ชักนำไปถือปฏิสนธิในภพใหม่เมื่อ สิ้นชีวิตจากนี้ไป^{๓๓}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๘, ราชบัณฑิต) อธิบายว่า ชนกกรรมหมายถึง กรรมผู้ให้เกิด กรรมอันนำไปเกิด กรรมแต่งให้เกิด กรรมที่ทำหน้าที่จัดแจงนำพาสัตว์โลกที่สิ้นชีวิตแล้ว ให้ไปถือปฏิสนธิใหม่ในภพภูมิต่าง ๆ ตามอำนาจกรรมของผู้นั้น แล้วก็หมดหน้าที่เพียงเท่านั้นต่อไปก็ เป็นหน้าที่ของกรรมอื่น^{๓๔}

สุนทร ฌ รั้งยี อธิบายว่า ชนกกรรม หมายถึง กรรมที่นำไปเกิด กรรมที่ทำหน้าที่อย่างเดียว คือ นำบุคคลที่ตายแล้วไปเกิดตามลักษณะของตน ถ้าชนกกรรมเป็นอกุศลกรรมก็นำไปเกิดในทุคติ ถ้าเป็นฝ่ายกุศลกรรมก็นำไปเกิดในสุคติ^{๓๕} เช่น ให้เกิดมาเป็นมนุษย์ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์แล้วก็หมด หน้าที่ กรรมอื่นทำหน้าที่ต่อไป เหมือนหน้าที่ของพ่อแม่ให้เกิด พอเกิดก็เสร็จไปแล้ว การที่ชนกกรรม สามารถยังผู้ทำผู้เคลื่อนจากภพหนึ่ง แล้วให้ถือปฏิสนธิในภพอื่น จึงเรียกว่า ชนกกรรม เปรียบด้วยบิดา ผู้ยังบุตรให้เกิด ดังพระบาลีที่ว่า “กมมโยนิ”^{๓๖} กรรมเป็นกำเนิด ในที่อื่นต่อนั้นไปสิ้นหน้าที่

ชนกกรรมจะเป็นกุศลกรรมก็ดี อกุศลกรรมก็ดี เกิดขึ้นจากเจตนาดีหรือชั่วก็ตาม จะให้ผล ในการปฏิสนธิกรรมข้อนี้เป็นความสำคัญยิ่ง เพราะจะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดซึ่งภพและชาติของคน ทั้งนี้ สุดแต่ว่าผู้ใดจะตายจิตจะปรารถนาลิขิตก็จะเป็นชนกกรรมนำไปปฏิสนธิในภพภูมินั้น^{๓๗}

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ได้แสดงบทวิเคราะห์และอธิบายว่า “ชนตติ ชนก” แปลความว่า “กรรมใด ย่อมทำวิบากนามขันธ์และกัมมชรูปให้เกิดขึ้น กรรมนั้นชื่อว่า ชนกกรรม”^{๓๘} ชนกกรรมนี้เป็นกรรมที่ทำให้วิบากและกัมมชรูปเกิดขึ้นทั้งในปฏิสนธิกาล (เวลาเกิด) และปวัตติกาล (เวลาที่

^{๓๒} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๑๖๑.

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๗๙.

^{๓๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด, หน้า ๑๙๗.

^{๓๕} สุนทร ฌ รั้งยี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒๐.

^{๓๖} อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๕๗/๘๒.

^{๓๗} พุทธมานิกา (นามแฝง), กรรมและผลแห่งกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมมิก, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓.

^{๓๘} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ปรินายก, กรรมที่ปณี เล่ม ๑, หน้า ๒๔-๒๕.

จิตดำรงอยู่ระหว่างปฏิสนธิกาลกับจุติกาล)^{๙๙} หมายความว่า เมื่อสัตว์ทั้งหลายตายลงแล้ว เมื่อจะไปเกิดในภุมิต่าง ๆ ซึ่งยังมีอยู่ในสังสารวัฏนี้ เช่น ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานในไตรภวนภุมิก็ดี ไปเกิดเป็นเทวดาในเทวภุมิก็ดี หรือมาเกิดเป็นมนุษย์ในมนุษย์ภุมิก็ดี การเกิดขึ้นเหล่านี้ย่อมเป็นไปด้วยอำนาจแห่งชนกกรรม ซึ่งทำหน้าที่ให้วิบากและกัมมชรูปเกิดขึ้นในปฏิสนธิกาลทั้งสิ้น และเมื่อสัตว์ทั้งหลายเกิดขึ้นมาแล้วก็ต้องมีอวัยวะน้อยใหญ่เกิดขึ้นตามสมควรแก่สัตว์นั้น ๆ พร้อมทั้งมีการเห็น การได้ยิน การรู้กลิ่น การรู้รส การสัมผัส และการรักษาภพ (ภวังค์) เกิดขึ้นตามสมควร เหล่านี้ย่อมเป็นไปด้วยอำนาจแห่งชนกกรรมทำหน้าที่ให้วิบากและกัมมชรูปเกิดขึ้นในประวัติกาล^{๑๐}

ถ้าจะเปรียบชนกกรรมนี้ ย่อมเปรียบเสมือนมารดาเป็นที่เกิดแห่งบุตร ธรรมดาว่า มารดา ย่อมมีหน้าที่ยังบุตรให้เกิดขึ้น คือ เป็นผู้ให้กำเนิดแก่บุตรโดยเฉพาะอย่างเดียวนั้น ครั้นบุตรเกิดขึ้นมาแล้วย่อมเป็นหน้าที่ของนางนมเอาไปเลี้ยง นางนมก็ใส่ใจบำรุงรักษา พูดยาย ๆ ว่ากิจที่จะต้องเลี้ยงดูและคอยพิทักษ์รักษาในเมื่อทารกคลอดออกมาแล้วนั้น เป็นพนักงานของนางนม มิใช่พนักงานของมารดา อุปมาเช่นนี้ใน ชนกกรรมซึ่งเปรียบเสมือนมารดา ก็มีหน้าที่เป็นพนักงานเพียงนำปฏิสนธิ คือยังสัตว์ทั้งหลายให้เกิดขึ้นเท่านั้น ไม่ทำหน้าที่อย่างอื่น พอทำหน้าที่ยังสัตว์ให้เกิดแล้วก็หมดหน้าที่ของชนกกรรม เหมือนมารดาพอยังทารกให้เกิดแล้วก็หมดหน้าที่ของตน ส่วนการที่คอยอุปถัมภ์ค้ำชูหรือคอยเปียดเบียนสัตว์ทั้งหลายผู้เกิดมาแล้วนั้นเป็นหน้าที่ของพนักงานของกรรมอื่น เหมือนการเลี้ยงดูและคอยพิทักษ์รักษาในเมื่อทารกนั้นเกิดมาแล้ว เป็นหน้าที่ของนางนมซึ่งเป็นคนอื่น หาใช่เป็นหน้าที่ของมารดาที่ยังทารกให้เกิดไม่

ตัวอย่างเช่นเรื่อง คำของเปรต มีลูกเศรษฐี ๔ คน ซึ่งพ่อแม่มีทรัพย์มากมายถึงคนละ ๔๐ โกฏิ ลูกชายของเศรษฐีทั้ง ๔ ยังหนุ่มแน่นเป็นสหายรักกันมาก ได้เห็นพวกชาวบ้านต่างทำบุญทำทานใส่บาตรพระผู้มีพระภาคเจ้าที่มาบิณฑบาตในบ้านเมืองของตนเอง ชายหนุ่มทั้ง ๔ ต่างก็วิพากษ์วิจารณ์ว่าชาวบ้าน ชั่งมถาย การบูชารักษาศีลทำไปทำไม กลับดูหมิ่นการกระทำของชาวบ้าน จึงได้ปรึกษากันว่าเราน่าจะเอาทรัพย์นั้นไปหาความสุขกัน บำรุงบำเรอด้วยสุราและหญิงงามทั้งหลาย ครั้นล่วงเวลาผ่านไปเด็กหนุ่มลูกเศรษฐีทั้ง ๔ ได้เสียชีวิต ด้วยชนกกรรมที่เคยกระทำเป็นเหตุให้ลูกเศรษฐีทั้ง ๔ ได้เป็นเกิดเป็นสัตว์ในนรก ได้รับทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสเป็นเวลาหลายหมื่นปี จะป็นขึ้นมาอีกก็ไม่สามารถหลุดได้ ถึงแม้ได้พบหน้ากันก็ต้องตกลงไปอีก โดยเปรตตัวที่ ๑ อยากจะบอกกับเพื่อนว่า “ทุซชีวิตมชีวิตมา” เปรตตัวที่ ๒ อยากจะบอกเพื่อนว่า “สุฎฐิวสุสสุสสุส” เปรตตัวที่ ๓ อยากจะบอกเพื่อนว่า “นตถิ อนโต กุโต อนโต” เปรตตัวที่ ๔ อยากจะบอกเพื่อนว่า “โสหิ นูน อิตถิ คนตวา” แต่ก็ไม่สามารถบอกได้ เมื่อขึ้นมาจากบ่อน้ำร้อนเดือด ๆ จะพ้นแล้วก็ถูกแทงให้ตกลงไปอยาก อยู่เป็นเช่นนี้เปรตทั้ง ๔ ตัวได้รับความทุกข์ทรมานเป็นอย่างมากเพราะเป็นผลจากการกระทำ ชนกกรรมจึงได้นำไปเกิดในอบายเช่นนี้^{๑๑}

^{๙๙} อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๓๘๓/๓๙๑.

^{๑๐} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร) วจนา, กรรมที่ปณี เล่ม ๑, หน้า ๒๕.

^{๑๑} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร) วจนา, กรรมที่ปณี เล่ม ๑, หน้า ๒๗-๓๒.

จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้ จะเห็นได้ว่า ชนกกรรมที่ถูกเศรษฐีทั้ง ๔ ได้กระทำนั้น ประการแรกก็คือการดูหมิ่นพระผู้มีพระภาคเจ้า และประการที่สอง คือ ประมาทในการกระทำความดี รักษาศีลเจริญภาวนา ด้วยอำนาจของชนกกรรมนั้นจึงนำไปสู่การเกิดเป็นสัตว์นรก ได้รับความทุกข์ทรมานอย่างหนักเข้าจึงได้สำนึกในภายหลังแต่ก็สายเกินไปเสียแล้ว พวกเราเป็นมนุษย์นับถือพระพุทธศาสนาอยู่ในขณะนี้ ขอจงมีใจเลื่อมใสในพุทธบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้า เร่งประกอบคุณงามความดีอันเป็นบุญกุศลให้จงมาก บุญกุศลจะเป็นเครื่องปิดกั้นชนกกรรมฝ่ายอกุศลเมื่อเวลาตาย จงอย่าประมาทหมัวเมาพลาดพลั้งไปกระทำในสิ่งที่เป็นอกุศลกรรมนี้เถิด

๒) อุปัตถัมภกกรรม (กรรมสนับสนุนชนกกรรม)

คัมภีร์อรรถกถา อธิบายว่า ธรรมดา อุปัตถัมภกกรรม ย่อมหาได้ทั้งกุศลและอกุศล เพราะว่าบางคนทำกุศลกรรมแล้วบังเกิดในสุคติภพ เขาดำรงอยู่ในสุคติภพนั้น สร้างกุศลกรรมเนื่อง ๆ สนับสนุนกรรมนั้น ย่อมท่องเที่ยวไปในสุคติภพนั้นหลายแสนปีมีใช้น้อย บางคำทอกุศลกรรมแล้วบังเกิดในทุคติภพ เขาดำรงอยู่ในทุคติภพนั้น สร้างอกุศลกรรมเนื่อง ๆ สนับสนุนกรรมนั้น ย่อมท่องเที่ยวไปในทุคติภพนั้นหลายพันปี อีกนัยหนึ่ง ธรรมดาชนกกรรมย่อมเป็นไปทั้งกุศลกรรมและทั้งอกุศลกรรม ชนกกรรมนั้น ย่อมให้เกิดวิบากขั้นทั้งที่เป็นรูปและอรูป ทั้งในปฏิสนธิกาล ทั้งในปวัตติกาล ส่วนอุปัตถัมภกกรรม ไม่สามารถให้เกิดวิบากได้ แต่จะสนับสนุนสุขทุกข์ที่เกิดขึ้นในเพราะวิบากที่ให้เกิดปฏิสนธิที่กรรมอื่น ให้ผล ย่อมเป็นไปตลอดกาลยาวนาน^{๕๒}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายว่า อุปัตถัมภกกรรม หมายถึง กรรมสนับสนุน ได้แก่ กรรมทั้งที่เป็นกุศลและอกุศลที่เข้าช่วยสนับสนุนซ้ำเติมต่อจากชนกกรรมเหมือนแม่นมเลี้ยงทารกที่เกิดจากผู้อื่น ถ้ากรรมดีก็สนับสนุนให้ดีขึ้น ถ้ากรรมชั่วก็ซ้ำเติมให้เลวลงไปอีก^{๕๓}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) อธิบายว่า อุปัตถัมภกกรรม หมายถึง กรรมสนับสนุน กรรมที่ค้ำจุน เป็นกรรมที่รับช่วงต่อจากชนกกรรม มีหน้าที่สนับสนุนหรือส่งเสริมกำเนิดนั้นให้ดีขึ้นบ้าง เลวลงบ้าง ตามอำนาจของกรรมดีหรือกรรมชั่ว ถือว่าเป็นพวกเดียวกับชนกกรรม คือ ถ้าชนกกรรมนำมาให้เกิดในที่ดีก็จะสนับสนุนให้ดีให้เจริญรุ่งเรืองตลอดสาย เช่น นำให้มาเกิดในตระกูลที่ร่ำรวยก็จะส่งเสริมให้รวยให้อยู่ดีมีสุขยิ่งขึ้น อย่างคนประเภทสว่างมาสว่างไป แต่ถ้าชนกกรรมนำมาให้เกิดในที่เลวก็จะซ้ำเติมให้เลวลงหรือเสื่อมลงไปอีก ถ้านำให้มาเกิดในตระกูลที่ตกต่ำอยากจนก็ซ้ำเติมให้พิกลพิการหรือปัญญาอ่อนลำบากหนักขึ้นไปอีก อย่างคนประเภทมืดมามีมืดไป^{๕๔}

^{๕๒} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๑๖๑.

^{๕๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๗๐.

^{๕๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาศาสนาพุทธศาสตร์ คำวัด, หน้า ๑๔๑๒.

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ได้แสดงบทวิเคราะห์และอธิบายว่า “อุปตถัมภเถตีติ อุปตถัมภกั” แปลความว่า “กรรมใด ย่อมทำหน้าที่ช่วยอุปถัมภ์รูปนามที่เป็นวิบากของชนกรรมให้เจริญกรรมนั้นชื่อว่า อุปตถัมภกรรม”^{๔๕} อุปตถัมภกรรม มี ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายกุศลและฝ่ายอกุศล อุปตถัมภกรรมฝ่ายกุศล ย่อมทำหน้าที่อุปถัมภ์ค้ำชูกรรมที่เป็นกุศลอันเป็นกุศลที่ทำให้เจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้นไป เช่น บุคคลบางพวกกระทำกุศลกรรมดีงามในโลกแล้ว เมื่อถึงคราวดับขันธตายไป ชนกรรมฝ่ายกุศลก็ทำหน้าที่ชักนำให้บุคคลนั้นไปปฏิสนธิเป็นเทพดา ณ สรวงสวรรค์อันเป็นฝ่ายสุคติ เสร็จแล้วอุปถัมภกรรมฝ่ายกุศลเข้ามาทำหน้าที่ดลบันดาลให้เทพดานั้นเกิดอุตสาหะกระทำกองการกุศลสืบไปเบื้องหน้า มีการสดับพระธรรมเทศนา บูชาพระจุฬามณีเจ้า ณ สวรรคเทวโลก นั้นอยู่เนื่อง ๆ อุปถัมภ์ค้ำชูกุศลเก่าให้เจริญต่อไป ในทำนองเดียวกันอุปตถัมภกรรมฝ่ายอกุศลก็จะทำหน้าที่อุปถัมภ์ค้ำชูกรรมที่เป็นอกุศลอันเป็นอกุศลที่ทำให้เจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้นไปเช่นเดียวกัน เมื่อถึงคราวดับขันธตายไป ชนกรรมก็จะนำไปปฏิสนธิไปเกิดในทุคติ อุปถัมภกรรมก็จะทำหน้าที่อุปถัมภ์ให้เป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นเสือร้าย มินิสัยดุร้าย ทนทุกข์เวทนาอยู่ในทุคติภูมิอยู่นาน ๆ

ตัวอย่างเช่นเรื่องของคนกาลกิณี สมัยพุทธกาลมีเศรษฐีคนหนึ่ง มีนามว่า อานันทเศรษฐี เขามีจิตตระหนี่ครอบงำอยู่ในสันดาน เป็นคนโลภมาก ไม่มีการให้ทาน รักษาศีล เป็นคนห่วงทรัพย์สินของตนเอง และยังกำชับลูกหลานให้หาทรัพย์สินไว้ให้มาก ไม่ต้องทำบุญให้ทาน ต่อมาเศรษฐีคนนี้ได้ถึงกาลเวลาได้ถึงเวลา ตายลง เขาได้เกิดเป็นบุตรของจันฑาลเนื่องจากจิตก่อนที่จะตายเขาได้ห่วงเรื่องทรัพย์สิน จึงทำให้จิตหม่นหมอง ห่วงในทรัพย์สินที่ตนมีอยู่

เมื่อไปเกิดในครรภ์ของจันฑาลก็ทำให้เงินทอง ลาภผลต่าง ๆ ที่หามาได้จากการขอทานก็ไม่ได้เช่นเคย อาหารการกินที่เคยมีเพียงพอแก่การเลี้ยงชีวิตก็หาไม่ได้ กลับยากจนมาไปกว่าเดิมที่อยู่ก็ขัดสนย่ำแย่ไปกว่าเดิม ซึ่งแตกต่างไปจากเมื่อครั้งที่ผ่าน ๆ มา ต่อมาประชาคมมีมติว่าเหตุการณ์เช่นนี้น่าจะมีคนเป็นกาลกิณี จึงให้แบ่งคนออกเป็นสองกลุ่มเพื่อหาตัวกาลกิณี จนเหลือสามภรรยาคนหนึ่งก็ให้สามีภรรยาออกจากกันก็พบว่าเด็กที่อยู่ในครรภ์ของภรรยาเป็นกาลกิณี มติประชาคมจึงได้ขับไล่นางออกจากหมู่บ้าน นางจันฑาลนั้นได้เที่ยวเร่ร่อนขอทานไปเรื่อย ๆ เพื่อเลี้ยงตัวเอง พอเด็กในท้องคลอดออกมามีรูปร่างน่าเกลียด น่าชังอย่างมาก แต่นางก็เลี้ยงดูจนพอที่จะหาเลี้ยงตัวเองได้ จึงส่งชั้นให้ใบหนึ่งแล้วออกไปขอทานเลี้ยงชีวิตตนเอง

เด็กคนนั้นเที่ยวขอทานไปเรื่อย ๆ จนมาถึงปราสาทแห่งหนึ่งจำได้ว่าเป็นปราสาทที่ตนเคยอยู่เมื่อครั้งมีชีวิต จึงได้เดินคุ่มเข้าไปคนทั้งหลายเห็นเข้าก็คว่ำท่อนไม้ท่อนฟืนไล่ทุบตีเพราะนึกว่าเป็นผีมาเที่ยวเมืองมนุษย์ จนบุรุษนั้นสลบนิ่งด้วยความบอบช้ำ ในขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จผ่านมาทางนั้นพอดี จึงทรงชี้แจงให้คนเหล่านั้นทราบว่าเป็นบุรุษร่างร้ายคนนี้เป็นเศรษฐีใหญ่กลับชาติมาเกิด ตอนแรกลูกเศรษฐีก็ไม่เชื่อในพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสให้บุรุษขอทานนั้นเล่าประวัติของตนในชาติก่อนพร้อมทั้งนำไปชุดชุมทรัพย์ที่ฝังไว้ ซึ่งเขาแอบเอาไปฝังไว้คนเดียวในชาติที่

^{๔๕} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ปรณนา, **กรรมที่ปณี เล่ม ๑**, หน้า ๓๖.

ตนเป็นอานันทเศรษฐีโดยไม่มีใครรู้มาให้ พอพิสูจน์ได้เช่นนั้นลูกเศรษฐีจึงได้ศรัทธาเลื่อมใสพระผู้มีพระภาคเจ้าและเชื่อเรื่องกรรมตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา^{๔๖}

จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้ จะเห็นได้ว่า อุปถัมภ์กรรมฝ่ายอกุศลเริ่มต้นทำหน้าที่อุปถัมภ์ค้าชูผู้มีอกุศลกรรมตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา ตลบันดาลให้ประสบกับความทุกข์ยากนานาประการ เช่นเรื่องของอานันทเศรษฐีผู้มีน้ำใจมากไปด้วยโลกจิตซึ่งเกิดมาเป็นคนกาลีณี เป็นต้น อุปถัมภ์กรรมนี้หากว่าเป็นฝ่ายไม่ดีคืออกุศล ย่อมจะทำหน้าที่ตลบันดาลให้เจ้าของประสบกับความวิบัติ พบกับอุปสรรคความขัดเคืองในชีวิตอยู่เสมอมีความอภัพอัปโชคตลอดชีวิต หากว่าเป็นอุปถัมภ์กรรมฝ่ายดี คือ ฝ่ายกุศล ก็ย่อมจะทำหน้าที่ตลบันดาลให้เจ้าของกรรมดีนั้นประสบกับความ สุขความเจริญในชีวิต บางทีก็ให้ประสบโชคดีโดยที่เจ้าตัวเองก็ไม่เคยคิดฝันไว้ก็มี ซึ่งเป็นเรื่องแปลกประหลาดใจเป็นอย่างมาก

๓) อุปปีฬกรรม (กรรมบิบบัน)

คัมภีร์อรรถกถา อธิบายว่า การบิบบัน เบียดเบียนสุขทุกข์ที่เกิดขึ้นในเพราะวิบากที่ให้เกิดปฏิสนธิที่กรรมอื่นให้ผลแล้ว จะไม่ให้เป็นไปตลอดกาลยาวนาน ชื่อว่า อุปปีฬกรรมในอุปถัมภ์กรรมนั้นมียัตยนี้ เมื่ออกุศลกรรมกำลังให้ผลอยู่ อกุศลกรรมย่อมเป็นอุปปีฬกรรม ไม่ให้อกุศลกรรมนั้นให้ผล แม้เมื่ออกุศลกรรมกำลังให้ผลอยู่ กุศลกรรมเป็นอุปปีฬกรรมไม่ให้อกุศลกรรมนั้นให้ผล เปรียบเหมือนต้นไม้ กอไม้หรือเถาวัลย์ที่กำลังเจริญงอกงาม ใครคนใดคนหนึ่งเอาไม้ฟาดหรือเอาศาสตรามาตัด เมื่อเป็นเช่นนั้น ต้นไม้ กอไม้ หรือเถาวัลย์นั้นก็ไม่สามารถเจริญงอกงาม ฉนั้นใด กุศลกรรมก็ฉนั้นเหมือนกัน เมื่อกำลังให้ผลถูกอกุศลกรรมเบียดเบียน ก็หรือว่าอกุศลกรรม เมื่อกำลังให้ผล ถูกอกุศลกรรมเบียดเบียน ก็ไม่สามารถจะให้ผลได้ ในอกุศลกรรมและอกุศลกรรมนั้น^{๔๗}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายว่า อุปปีฬกรรม หมายถึง กรรมบิบบัน ได้แก่ กรรมที่เป็นกุศลก็ดี อกุศลก็ดี ซึ่งบิบบันการให้ผลแห่งชนกกรรมและอุปถัมภ์กรรมที่ตรงข้ามกับตน ให้แปรเปลี่ยนไป เช่น ถ้าเป็นกรรมดีก็บิบบันให้อ่อนลง ไม่ให้ได้รับผลเต็มที่ ถ้าเป็นกรรมชั่วก็กีดกันให้ทุเลา^{๔๘}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) อธิบายว่า อุปปีฬกรรม หมายถึง กรรมที่บิบบันกรรมที่เบียดเบียน เป็นกรรมที่ตรงกันข้ามกับชนกกรรม อยู่กันคนละฝ่าย คอยขัดแย้งชนกกรรม ไม่ได้สนับสนุนเหมือนอุปถัมภ์กรรม แต่จะทำหน้าที่ขัดขวางมิให้ชนกกรรมให้ผลเต็มที่ ทำให้อ่อนกำลังให้ส่งผลเปลาลงมาและขัดขวางทั้งในส่วนดีและส่วนไม่ดี กล่าวคือเมื่อชนกกรรมทำให้เกิดในที่ที่ดีที่เจริญก็จะเข้าไปขัดขวางไว้ โดยทำให้ดินน้อยลงหรือให้เลวไปเลย เช่นคนประเภทสว่างมามีดีไป แต่ถ้า

^{๔๖} ดูรายละเอียดใน พระพรหมโมลี (วิลาส ภาณวโร) วิชา, กรรมที่บิบบัน เล่ม ๑, หน้า ๓๙-๔๔.

^{๔๗} อัง.ติ.อ. (ไทย) ๒/๑๖๒.

^{๔๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๖๖.

ชนกกรรมทำให้เกิดในที่เลวก็จะเข้าไปขัดขวางไว้ โดยทำให้เลวน้อยลงหรือให้ดีไปเลยเช่นคนประเภท มีดีมาสว่างไป^{๔๙}

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ได้แสดงบทวิเคราะห์และอธิบายว่า “อุปปีเพตติ อุปปีฬกั” แปลความว่า “กรรมใด ย่อมทำหน้าที่เบียดเบียนกรรมอื่น ๆ ที่มีสภาพตรงข้ามกับตน กรรมนั้น ชื่อว่า อุปปีฬกักรรม”^{๕๐} อุปปีฬกักรรม เป็นกรรมที่ตรงข้ามกับชนกกรรม คือ ถ้าชนกกรรมแต่งให้เกิดใน กำเนิดที่ดี อุปปีฬกักรรมจะบีบคั้นไม่ให้บุคคลนั้นดีเต็มที่ คือ กลับดีเป็นร้าย เข้าลักษณะที่ว่ารุ่งเรือง มาแล้ว มีมืดไปภายหน้า ถ้าชนกกรรมเป็นอกุศลกรรมแต่งปฏิสนธิ์ด้านเลว คือ เป็นฝ่ายแต่งให้เกิดใน กำเนิดที่ต่ำทราม กรรมนี้เข้ากีดขวางกันให้ทุเลาขึ้น เข้าในลักษณะว่ามีดีมาแล้ว มีรุ่งเรืองไปภายหน้า จึงเรียกว่า อุปปีฬกักรรม กรรมนี้บีบคั้นผลของอุปตมมกักรรมก็ได้ เช่นเดียวกันกับที่บีบคั้นผลของ ชนกกรรม^{๕๑}

ตัวอย่างเช่นเรื่องของ สุนัขขัตตลิจฉวี มีบุรุษคนหนึ่งมีเคหสถานอยู่ใกล้กับพระวิหาร ซึ่งเป็นที่อยู่ของภิกษุสามเณร ใกล้ค่ำวันหนึ่งขณะที่บุรุษผู้นั้นกำลังอาบน้ำอยู่ที่หน้าบ้านของตน สามเณรน้อยองค์หนึ่งขี่เรือแล่นผ่านมา เขามีจิตคะนองคิดว่าจะแก้งสามเณรเล่น จึงเอามืออ้วกน้ำสาต ไปที่เรือ สามเณรน้อยก็หลบกายด้วยหมายจะไม่ให้ถูกกระแสน้ำ เรือก็ล่มลงในทันที สามเณรกลัวจึงได้ ว่ายน้ำใจคอหาย ส่วนปากก็ตะโกนกล่าววาจาเป็นคำหยาบใส่หน้าบุรุษนั้น บุรุษนั้นก็เกิดความโกรธจึง ได้เข้าไปตบที่หูสามเณรแล้วก็ยกสามเณรนั้นจากน้ำขึ้นฝั่งแล้วก็กลับบ้านด้วยอารมณ์โกรธ

บุรุษนั้นเมื่อครั้นตายไปแล้ว ก็ได้ท่องเที่ยวเวียนว้ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏเป็นเวลานาน จนได้มาเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่ลิจฉวีกุมาร มีชื่อว่า สุนัขขัตตลิจฉวี เมื่อเจริญวัยเติบโตใหญ่แล้วได้สดับฟัง พระธรรมเทศนาจากพระผู้มีพระภาคเจ้า เกิดความเลื่อมใสและศรัทธาจึงขอบรรพชาเป็นพระภิกษุ สงฆ์ในสำนักของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วทูลขอพระกรรมฐานกับพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ก็ให้พระกรรมฐานในส่วนของสมถกรรมฐานและปฏิบัติจนบรรลุทิพจักขุภิญญาโดยรวดเร็ว เพียงไม่กี่วันด้วยที่พระองค์ทรงประทานอุบายวิธีที่ถูกต้องให้

ต่อมาสุนัขขัตตลิจฉวีภิกษุใหม่ที่ดีใจมีความเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเจ้ามากจึงได้ขอ พระกรรมฐานเพื่อใช้ในการบริกรรมภาวนาในทิพโสตภิญญาสืบต่อไป แต่คราวนี้พระองค์ก็ทรง ประทานพระกรรมฐานให้เช่นเดิม แต่พระองค์ไม่ทรงประทานอุบายวิธีให้เพราะพระองค์ทรงทราบว่า สุนัขขัตตลิจฉวีภิกษุจะมีอุปปีฬกักรรมเข้ามาเบียดเบียน เนื่องจากเมื่อครั้งในอดีตชาติปางก่อนได้เคย ตบหูสามเณรน้อยจึงเป็นเหตุที่สุนัขขัตตลิจฉวีภิกษุจะต้องได้รับผลกรรมนั้น พระองค์จึงได้ทรง ประทานพระกรรมฐานให้อย่างเดียว ไม่ทรงประทานอุบายวิธีให้

^{๔๙} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด, หน้า ๑๔๐๓.

^{๕๐} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) รจนา, กรรมที่บีบ คั้น เล่ม ๑, หน้า ๕๓.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓-๕๔.

สุนัขขัตติลจฉวีภิกษุปฏิบัติไป ๆ ก็มีบรรลุปเป็นเวลาว่างไปแล้วถึง ๓ ปี เมื่อเห็นว่าไม่บรรลุป ในที่สุดอุปปีฬกรรมฝ่ายอกุศลนั้นก็ทำหน้าที่คลบ้นดาลให้ใจคิดว่าเพราะเหตุใดเราปฏิบัติมาเนิ่นนาน แล้วจึงไม่บรรลุปโทโสต่อภิกษุเหมือนกับทิพจักขุภิกษุปฏิบัติเพียงไม่กี่วันก็บรรลุป จึงสงสัยว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าคงจะได้มีคุณวิเศษสอนให้เราได้เพียงทิพจักขุภิกษุเท่านั้น พระภิกษุสงฆ์ที่บรรลุป พระอรหันต์สำเร็จได้จริงหรือ หลงคารพบูชาในพระองค์มาเกือบตาย ไม่มีประโยชน์อะไรที่เราจะบวช เป็นพระภิกษุสงฆ์อยู่ ด้วยผลของอุปปีฬกรรมฝ่ายอกุศลทำหน้าที่อยู่นั้นจิตของสุนัขขัตติลจฉวีภิกษุ ก็อยากจะขอลาสิกขาและก็กล่าวบอกคืนลาสิกขาต่อพระรัตนตรัย

ครั้งเมื่อลาสิกขาบไปแล้วก็เที่ยวเสาะแสวงหาศาสนาอื่น ๆ เพื่อเรียนรู้ ในที่สุดก็มาพบ สำนักแห่งนิครนถนาฎบุตรซึ่งเป็นเดียรถีย์ภายนอกพระพุทธศาสนา เกิดมีจฉวีภิกษุในดวงใจ ครั้น เสียชีวิตแล้วก็ไปบังเกิดในนรก ไม่ได้กำหนดว่าจะพ้นทุกข์ในนรกนั้นเมื่อใด ทั้งนี้ด้วยอำนาจของอุปปีฬกรรมฝ่ายอกุศลเข้าเบียดเบียนทำลาย จึงเป็นเหตุให้เขากลายเป็นอับโชค ทั้ง ๆ ที่เขาหวังจักได้ บรรลุปคุณวิเศษอันมีอยู่ในบวรพระพุทธศาสนาอีกมากมาย แต่ก็ต้องกลับกลายเป็นคนเคราะห์ร้ายไป อย่างน่าสงสาร^{๕๒}

จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้ จะเห็นได้ว่า อุปปีฬกรรมฝ่ายอกุศลนี้เมื่อทำหน้าที่ เบียดเบียนย่อมเบียดเบียนทำลายไม่เลือกกว่าเป็นผู้ใด ทรงคุณวิเศษสูงสุดเพียงใดก็ตาม แต่สุนัขขัตติลจฉวีภิกษุ นั้น ทั้ง ๆ ที่ได้บำเพ็ญสมถภาวนาสำเร็จจฉวีภิกษุและทิพจักขุภิกษุแล้วก็ตาม ยังถูกอุปปีฬกรรมฝ่ายอกุศลเข้าก้างกั้นให้บรรลุปรรคผลนิพพานได้เลย

๔) อุปฆาตกรรม (กรรมตัดรอน)

คัมภีร์อรรถกถา อธิบายว่า อุปฆาตกรรม เป็นได้ทั้งฝ่ายกุศลและฝ่ายอกุศล จะตัดรอนกรรมอื่น ซึ่งมีกำลังเพลากว่า ห้ามวิบากของกรรมนั้นไว้ ทำโอกาสแก่วิบากของตน ก็เมื่อกรรมทำโอกาสอย่างนี้ กรรมนั้นเรียกชื่อว่าเกิดผลแล้ว แม้แต่คำว่า “อุปจเฉตกรรม” ก็เป็นชื่อของอุปฆาตกรรมนั่นเอง^{๕๓}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายว่า อุปฆาตกรรม หมายถึง กรรมตัดรอน ได้แก่ กรรมที่เป็นกุศลก็ดี ที่เป็นอกุศลก็ดี ซึ่งมีกำลังแรงเข้าตัดรอนการให้ผลของชนกกรรมหรือ อุปัตถัมภกรรมที่ตรงกันข้ามกับตนเสีย แล้วให้ผลแทนที่^{๕๔}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) อธิบายว่า อุปฆาตกรรม แปลว่า กรรมตัดรอน เป็นกรรมที่เข้าไปกำจัดทั้งส่วนดีและส่วนไม่ดี คือ ถ้าดีก็จะทำให้เลว ถ้าเลวก็จะทำให้ดี เช่น ถ้าชนกกรรมนำมาให้เกิดในที่ดีและอุปัตถัมภกรรมกำลังสนับสนุนให้ดีให้เจริญนั้นเสีย อุปฆาตกรรมก็ตัดรอนความดี ความเจริญนั้นเสีย ทำให้ตกอับตกต่ำไปในทันทีทันใด ตรงกันข้าม ถ้าชนกกรรมนำให้เกิดในที่ต่ำต้อยและอุปัตถัมภกรรมกำลังสนับสนุนให้ต่ำต้อยลงไปอีก อุปฆาตกรรมก็เข้าไปกำจัดผลที่เลวของกรรมทั้ง

^{๕๒} คุรยละเอียดใน พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร) วจนา, **กรรมที่ปณี เล่ม ๑**, หน้า ๕๗-๖๐.

^{๕๓} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๑๖๓.

^{๕๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๕๖๔-๕๖๕.

สองเสีย โดยทำให้เจริญรุ่งเรืองหรือร่ำรวยขึ้น อุปฆาตกรรมมีส่วนคล้ายกับอุปปีฬกรรมซึ่งทำหน้าที่ขัดขวางแต่รุนแรงและเด็ดขาดกว่า^{๕๕}

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ได้แสดงบทวิเคราะห์และอธิบายว่า “อุปฆาตเตตติ อุปฆาตกั” แปลความว่า กรรมใด ย่อมทำหน้าที่เข้าไปฆ่ากรรมอื่น ๆ กรรมนั้นชื่อว่า อุปฆาตกรรม”^{๕๖}

อุปฆาตกรรมหรืออุปจเฉตกรรม มีหน้าที่เข้าไปฆ่ากรรมอื่นและวิบาก คือ ผลแห่งกรรมอื่น ให้สิ้นลงอย่างเด็ดขาด อุปฆาตกรรม แบ่งออกเป็นเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายอกุศลและฝ่ายกุศล อุปฆาตกรรมฝ่ายอกุศลเมื่อตามมาทันทีจะทำหน้าที่เข้าไปฆ่าอกุศลกรรมและวิบากแห่งอกุศลกรรมของบุคคลนั้น ๆ ให้สิ้นลงอย่างเด็ดขาดไม่ให้เหลือเลย ในทางตรงกันข้าม หากอุปฆาตกรรมฝ่ายกุศลเมื่อตามมาทันทีจะทำหน้าที่เข้าไปฆ่าอกุศลกรรมและวิบากแห่งอกุศลกรรมของบุคคลนั้น ๆ ให้สิ้นลงอย่างเด็ดขาดไม่ให้เหลือเลยเช่นเดียวกัน เราจะเห็นได้ว่าอุปฆาตกรรมหรืออุปจเฉตกรรมจะทำหน้าที่ในการเบียดเบียนตัดรอนชนกกรรมและอุปถัมภ์ภกกรรมเช่นเดียวกับอุปปีฬกรรม เพียงต่างกันตรงที่ว่าอุปปีฬกรรมจะทำหน้าที่เพียงตัดรอนไปอย่างช้า ๆ เนิ่นนาน แต่หาตัดอายุไม่ ส่วนอุปฆาตกรรมจะทำหน้าที่ตัดรอนกรรมและวิบากกรรมอย่างรุนแรงและรวดเร็วในปัจจุบันทันด่วน ไม่เนิ่นช้าเหมือนอุปปีฬกรรม^{๕๗}

ตัวอย่างเช่นเรื่องกรรมของพระราชาธิบดี พระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์ผู้ครองกรุงราชคฤห์มหานคร พระองค์ทรงเลื่อมใสพระรัตนตรัยเป็นอันมาก เพราะพระองค์ทรงตั้งอยู่ในภูมิแห่งพระโสดาบันอริยบุคคล พระมเหสี พระนามว่า พระนางเวเทหิขันธเทวี ในขณะที่ประนางตั้งครรภ์พระโอรสคนแรกอยู่นั้น พระนางมีอาการแพ้ท้องต้องการอยากจะเสวยพระโลหิต พระสวามีก็ใช้พระแสงออกหาที่พระพาหาแล้วนำพระโลหิตไปให้พระมเหสีเสวยตามที่ต้องการการ

ครั้งแล้วพระเจ้าพิมพิสารก็ได้นำเรื่องราวนี้ไปบอกแก่โหรเพื่อทำนายว่าจะมีเหตุการณ์เกิดขึ้นอย่างไร โหรทำนายว่า โอรสที่จะเกิดมานั้นจะเป็นศัตรูกับพระราชบิดา แต่ด้วยความรักของพระราชบิดาที่มีต่อบุตร พระเจ้าพิมพิสารก็หาทำอะไรไม่ เมื่อพระโอรสได้กำเนิดมีพระนามว่า อชาตศัตรูราชกุมาร พระโอรสเป็นเด็กที่น่ารักทำให้พระราชบิดามีความรักเอ็นดูอย่างมาก จนเริ่มเติบโตใหญ่ คำทำนายของโหรเริ่มจะมีผลเห็นได้ชัดเจน เมื่อครั้งที่อชาตศัตรูราชกุมารได้คบคิดกับพระเวทที่ตพระภิกษุสงฆ์รูปหนึ่งในบวรพระพุทธศาสนา คิดที่จะปลงชีพพระเจ้าพิมพิสารเพื่อยึดครองราชสมบัติ จนในที่สุดแผนการที่จะยึดครองได้สำเร็จ พระเจ้าอชาตศัตรูได้ขึ้นครองราชสมบัติแล้วยังจับพระราชบิดาขังในเรือนจำ ห้ามไม่ให้ใครเยี่ยม ห้ามให้อาหารเสวย ทารุณกรรมอย่างมาก ในครั้งสุดท้ายใช้ให้ช่างตัดผมนำมีดโกนไปกีดฝาพระบาทของพระราชบิดาไม่ให้เห็นจกกรม พระราชบิดาได้รับความทุกทรมานอย่างมาก ทนไม่ไหวจึงได้สิ้นชีพลงในห้องขังเรือนจำแห่งนั้น

^{๕๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำจำกัด, หน้า ๑๓๙๔.

^{๕๖} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) วจนา, กรรมที่ปณี เล่ม ๑, หน้า ๗๗.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗-๘๐.

ต่อมาภายหลังจากพระผู้มีพระภาคเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรู ทรงเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงทะนุบำรุงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี เมื่อครั้งที่พระมหากัสสปเถระเป็นประธานในการทำสังคายนาครั้งแรกนั้น พระองค์ทรงรับเป็นผู้อุปถัมภ์ช่วยเหลือด้วยดี

ถึงแม้พระเจ้าอชาตศัตรูจะเป็นพระราชที่เลื่อมใสศรัทธาพระพุทธศาสนา ได้ทรงบำเพ็ญบุญกุศลามากมายสักเพียงก็ตาม ถึงกระนั้นเมื่อคราวที่พระองค์จะถึงซึ่งชีพิตักษัย อุปฆาตกรรมฝ่ายอกุศลก็ทำหน้าที่อันชื่อสัตย์ นั่นก็คืออุปฆาตกรรมฝ่ายอกุศลที่กระทำปิตุฆาตบิดาตามคำแนะนำของพระเทวทัตตามทัน ทำหน้าที่เข้าตัดกุศลกรรมทั้งหลายที่ได้ทำไว้แล้วทั้งสิ้นของพระองค์ แล้วกดขี่ฆูตกระชากให้พระองค์ลงไปอุบัติเกิดเป็นสัตว์นรก ณ โลกภูมิภินรก เสวยทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้^{๕๘}

จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้ จะเห็นได้ว่า อุปฆาตกรรม เป็นกรรมตรวนที่กระทำให้ผู้ที่ไม่ได้รับอย่างรุนแรงและรวดเร็ว ดังเช่นกรณีของพระเจ้าอชาตศัตรูที่หลงผิด จะเห็นได้ว่าอุปฆาตกรรมนั้นจะมีทั้งฝ่ายกุศลและฝ่ายอกุศล เมื่อใดกรรมฝ่ายกุศลเกิดขึ้นอุปฆาตกรรมฝ่ายอกุศลก็จะเข้ามาตรวนทันที ในทำนองเดียวกันถ้ากรรมฝ่ายอกุศลเข้ามา อุปฆาตกรรมฝ่ายกุศลก็จะทำหน้าที่ให้ประสบโชคดีทันทีเช่นเดียวกัน เช่น เป็นคนยากจนอยู่แต่ ๆ โชคดีถูกรางวัลลอตเตอรี่รางวัลที่ ๑ ชีวิตก็พลิกผันก็กลายเป็นเศรษฐีในช่วงพริบตาก็ได้ทันที เป็นต้น

หมวดที่ ๒ กรรมจัดตามลำดับการให้ผล (ปากทานปริยายจตุกกะ)

กรรมประเภทที่ว่ากรรมจัดตามลำดับการให้ผลความรุนแรงนี้มีอยู่ ๔ ชนิด ได้แก่ ๑) คุรุกรรม (กรรมหนัก) อาจิณกรรมหรือพหุลกรรม (กรรมที่ทำไว้มาก กรรมที่ทำเป็นประจำ) อาสันนกรรม (กรรมที่บุคคลทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต) และกตัตตากรรมหรือกตัตตาวาปนกรรม (กรรมสักแต่ว่าทำ คือ ทำโดยไม่เจตนา) กรรมทั้ง ๔ ชนิดนี้ สรุปได้ดังนี้

๑) คุรุกรรม (กรรมหนัก)

คัมภีร์อรรถกถา อธิบายว่า บรรดากรรมหนักและกรรมไม่หนัก ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศลกรรมใดหนัก กรรมนั้นชื่อว่า คุรุกรรม คุรุกรรมนี้นั้นในฝ่ายกุศล พึงทราบว่าได้แก่ มหัทคตกรรมในฝ่ายอกุศล พึงทราบได้ว่า ได้แก่ อนันตริยกรรม ๕ เมื่อคุรุกรรมนั้นยังมีอยู่กุศลกรรมหรืออกุศลกรรมที่เหลือจะไม่สามารถให้ผลได้ คุรุกรรมแม้ทั้งสองอย่างนั้นย่อมให้ปฏิสนธิได้ เปรียบเหมือนก้อนกรวดหรือก้อนเหล็ก แม้ประมาณเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดที่เขาโยนลงในห้วงน้ำย่อมไม่สามารถจะลอยขึ้นเหนือน้ำได้ จะจมลงใต้น้ำอย่างเดียว ฉะนั้น ในกุศลกรรมก็ดี อกุศลกรรมก็ดี ก็ฉะนั้นเหมือนกัน กรรมฝ่ายใดหนัก เขาจะถือฝ่ายนั้น^{๕๙}

^{๕๘} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร) วิชา, **กรรมที่ปี เล่ม ๑**, หน้า ๘๐-๘๕.

^{๕๙} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๑๕๖.

ดังนั้น จึงสามารถวิเคราะห์จำแนกได้ว่าครุกรรมนั้นมีทั้งส่วนที่เป็นกุศลและส่วนที่เป็นอกุศล ได้แก่ นียตมิจฉาภิฎฐิ คือความเห็นผิดอันดิ่งลงไป เช่น ความเห็นผิดแห่งศาสตราจารย์ทั้งหลาย มีปฐมกัสสปศาสตราจารย์ เป็นต้น และอนันตริยกรรม ๕ อย่าง ประกอบด้วย มาตุฆาต (ฆ่ามารดา) ปิตุฆาต (ฆ่าบิดา) อรหันตฆาต (ฆ่าพระอรหันต์) โลहितตูปบาท) มีจิตคิดประทุษร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงยังพระโลหิตให้ห้อด้วยจิตคิดร้าย) และสังฆเภท) ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน)^{๖๐} ส่วนครุกรรมที่เป็นฝ่ายกุศลมีเพียงอย่างเดียว คือ มหัคคตกรรม คือ กรรมเกิดจากการได้ฌาน^{๖๑}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า ครุกรรม หมายถึง กรรมหนักทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล ในฝ่ายกุศล ได้แก่ ฌานสมาบัติ ในฝ่ายอกุศล ได้แก่ อนันตริยกรรม กรรมนี้ให้ผลก่อนกรรมอื่นเหมือนคนอยู่บนที่สูงเอาวัตถุต่าง ๆ ที่ลงมา อย่างไหนหนักที่สุด อย่างนั้นถึงที่พื้นก่อน^{๖๒}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) อธิบายว่า ครุกรรม แปลว่า กรรมหนัก คือ กรรมที่มีผลมาก มีโทษรุนแรงที่สุด ครุกรรมจัดว่าเป็นกรรมหนักที่สุด ให้ผลเร็วและรุนแรง มีทั้งฝ่ายกุศล คือ ฝ่ายดี และฝ่ายอกุศล คือ ฝ่ายไม่ดี ครุกรรมที่เป็นกุศล ได้แก่ ฌานสมาบัติ ๘ เมื่อสิ้นชีวิตแล้วย่อมได้เกิดในพรหมโลกทันที ส่วนครุกรรมที่เป็นอกุศล ได้แก่ อนันตริยกรรม มี ฆ่าบิดา ฆ่ามารดา เป็นต้น ผู้ทำอนันตริยกรรมชื่อว่าได้ทำกรรมฝ่ายอกุศลที่ร้ายแรงที่สุด เมื่อสิ้นชีวิตแล้วย่อมเกิดในนรกทันที ครุกรรมย่อมให้ผลก่อนกรรมอื่นเสมอเหมือนลูกเหล็กที่คนนำไปทิ้งในเหวลึกพร้อมกับท่อนไม้ ใบบัว และนุ่น ลูกเหล็กซึ่งเป็นโลหะหนักย่อมตกถึงพื้นก่อนสิ่งอื่น^{๖๓}

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ได้แสดงบทวิเคราะห์และอธิบายว่า “ครุ กัมมนติ ครุ กมมัม” แปลความว่า “กรรมใดเป็นกรรมหนักแน่น เพราะกรรมอื่น ๆ ไม่สามารถที่จะห้ามการให้ผลได้ กรรมนั้น ชื่อว่า ครุกรรม”^{๖๔}

ครุกรรม เป็นกรรมหนักมาก สามารถที่จะให้ผลแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมในชาติที่ ๒ คือ ในชาติหน้า กรรมอื่น ๆ ไม่มีอำนาจที่จะสามารถกั้นการให้ผลแห่งครุกรรมนี้ได้ นอกเสียจากจะเป็นครุกรรมด้วยกันเท่านั้น ครุกรรมใดมีกำลังแรงกว่า ครุกรรมนั้นย่อมทำหน้าที่เป็นตัวเอกหรือผู้นำ คือ เป็นตัวให้ผล ส่วนครุกรรมที่มีกำลังอ่อนกว่า ก็เป็นแต่เพียงช่วยอุดหนุน แต่ก็ยังเป็นครุกรรมอยู่ หากไม่มีครุกรรมที่มีกำลังแรงกว่าแล้ว ก็จะต้องเข้าทำหน้าที่เป็นตัวเอกหรือผู้นำ คือ ให้ผลแก่ผู้เป็นเจ้าของกรรมอยู่อย่างนี้แน่นอน ตัวอย่างเช่น พระเทวทัต พระเจ้าอชาตศัตรู เป็นต้น

ครุกรรมประเภทอนันตริยกรรม ๕ นี้ นั้น ได้แก่ มาตุฆาต (ฆ่ามารดา) ปิตุฆาต (ฆ่าบิดา) อรหันตฆาต (ฆ่าพระอรหันต์) โลहितตูปบาท (ทำร้ายพระพุทธเจ้าให้ถึงห้อพระโลหิต) และสังฆเภท (ทำให้สงฆ์แตกกัน) เราจะเห็นได้ว่าครุกรรมทั้ง ๕ นั้นเป็นกรรมที่หนักและรุนแรงมาก แต่กรรมหนักที่สุดนั้น

^{๖๐} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) วิชา, กรรมที่ปณี เล่ม ๑, หน้า ๑๑๙.

^{๖๑} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๔๑/๕๙๕.

^{๖๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๘.

^{๖๓} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัต, หน้า ๑๑๒.

^{๖๔} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) วิชา, กรรมที่ปณี เล่ม ๑, หน้า ๑๑๘.

นั่นก็คือ สังฆเภท เพราะครุกรรม ๔ ประเภทแรกนั้นเป็นกรรมที่ฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์กระทำกรรมได้ ส่วนสังฆเภทนั้นเป็นอนันตริยกรรมที่พระภิกษุสงฆ์กระทำเท่านั้น ฝ่ายคฤหัสถ์ไม่สามารถกระทำได้ จึงถือได้ว่าสังฆเภทเป็นอนันตริยกรรมที่หนักที่สุด^{๖๕} ดังข้อความที่ว่า “ดูกร อุบาสี! สังฆเภทกรรมนี้ ภิกษุณีก็มีอาจจะกระทำได้ นางสิกขามานา สามเณร สามเณรี อุบาสก อุบาสิกา ก็มีอาจที่จะกระทำได้ พระภิกษุเป็นปกติตตะ มีสังวาสอันเสมอกัน ตั้งอยู่ในสีมาเดียวกันเท่านั้น จึงทำสังฆเภทกรรมนี้ได้”^{๖๖}

ครุกรรมจึงเป็นกรรมที่ผู้จะทำการนี้จะต้องสำรวมระวังให้ดี ให้ทำแต่กรรมดี หากกระทำลงไปแล้วไม่สามารถจะหนีครุกรรมนี้ไปได้ ถึงแม้ว่าจะเป็นผู้ที่เคยสร้างกรรมดีเป็นมหากุศลมาสักเท่าไรก็ตาม เช่น สร้างสตุปปเจติยถวายเป็นพุทธานุชาไม่มีรู้กี่ครั้ง มีศรัทธาให้ทานแก่พระภิกษุสงฆ์มาหลายครั้งก็ดี โชคดีได้พบพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ดี กองบุญกุศลเหล่านี้ก็ช่วยอะไรไม่ได้ หากครุกรรมได้ทำหน้าที่ของมันเองแล้ว ไม่มีอำนาจใดจะมาขวางกั้นอนันตริยกรรมที่เขาทำไว้ไม่ได้เป็นอันขาด ต้องรับผลของกรรมนั้น คือ ถูกฉุกกระชากลากลงไปสู่บึงเกิดเป็นสัตว์นรก ถูกไฟนรกไหม้อยู่ในเวจิมหานรกอย่างแน่นอน

๒) อาจิณณกรรมหรือพหุลกรรม (กรรมที่ทำไว้มาก กรรมที่ทำเป็นประจำ)

คัมภีร์อรรถกถา อธิบายว่า บรรดากุศลกรรมและอกุศลกรรม กรรมใดมาก กรรมนั้นชื่อว่า พหุลกรรม พหุลกรรมนั้นพึงทราบด้วยอำนาจการเสพจนคุ้นที่ได้แล้ว ตลอดกาลนานอีกอย่างหนึ่ง ในฝ่ายกุศลกรรมที่มีกำลัง กรรมใดสร้างโสมนัสให้ ในฝ่ายอกุศลกรรม กรรมใดสร้างความเดือดร้อนให้ กรรมนั้นชื่อว่า พหุลกรรม เปรียบเหมือนเมื่อนักมวยปล้ำ ๒ คนขึ้นเวที คนใดมีกำลังมาก คนนั้นจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งล้ม (แพ) ไป ฉนั้นใด พหุลกรรมก็ฉนั้นนั้นเหมือนกัน จะทั้ถามกรรมพวกนี้ที่มีกำลังน้อย (ชนะ) ไป กรรมใดมากโดยการเสพจนคุ้นหรือมีกำลังโดยอำนาจทำให้เดือดร้อนมาก กรรมนั้นจะให้วิบากเหมือนกรรมของพระเจ้ากฤษคามณีกัย เป็นต้น^{๖๗}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายว่า พหุลกรรม หมายถึง กรรมทำมากหรือกรรมเคยชิน ได้แก่ กรรมทั้งที่เป็นกุศลและอกุศลที่ทำบ่อย ๆ จนเคยชิน ย่อมให้ผลก่อนกรรมอื่นเว้นครุกรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อาจิณณกรรม^{๖๘}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) อธิบายว่า พหุลกรรม แปลว่า กรรมมาก กรรมที่ทำไว้มาก หมายถึง กรรมที่ทำจนเคยชิน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อาจิณณกรรม พหุลกรรมเป็นกรรมที่ทำบ่อยมากจนเคยชินจนเป็นปกติวิสัย มีทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล กรรมนี้จะให้ผลก็ต่อเมื่อครุกรรมไม่มี เพราะเป็นกรรมที่เพลากว่าครุกรรม กล่าวคือเมื่อไม่ได้ทำครุกรรมซึ่งเป็นกรรมที่รุนแรงและให้ผลก่อน กรรมนี้จึงจะให้ผล แต่เมื่อทำครุกรรมไว้ พหุลกรรมก็ไม่ให้ผลหรือกลายเป็นอโหสิกรรมไป เหมือนผู้ร้ายที่ชอบ

^{๖๕} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) รจนา, *กรรมที่ปณี เล่ม ๑*, หน้า ๑๑๗.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๗.

^{๖๗} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๑๕๗.

^{๖๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๒๖๔.

ลักเล็กขโมยน้อย ต่อมาไปฆ่าคนตายและถูกตัดสินประหารชีวิต เมื่อถูกประหารชีวิตแล้ว โทษที่พึงได้รับจากการขโมยก็เป็นอันพับไป แต่ถ้าเขาถูกจับเพราะการขโมยอย่างเดียว โทษประหารชีวิตก็ไม่มี เขาก็ได้รับเพียงโทษฐานเป็นขโมยเท่านั้น^{๖๙}

พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร) ได้แสดงบทวิเคราะห์และอธิบายว่า “อาเจยติ ปุนปฺปุนํ กิริยตีติ อาจิณฺณ” แปลความว่า “กรรมใดที่บุคคลสั่งสมไว้ คือกระทำไว้บ่อย ๆ”^{๗๐} อาจิณณกรรม ได้แก่ กรรม คือ การกระทำสิ่งหนึ่งอยู่บ่อย ๆ สั่งสมสิ่งที่ดีหรือไม่ดีไว้ในสันดานของตนมาก ๆ ซึ่งต่างจาก คุรุกรรมตรงที่อาจิณณกรรมนั้นต้องทำกรรมนั้นบ่อย ๆ ส่วนคุรุกรรมนั้นทำเพียงครั้งเดียวก็เป็น คุรุกรรม เช่น การฆ่าบิดามารดา เป็นต้น กรรม คือ การกระทำสิ่ง ๆ นั้นเป็นประจำนี้เรียกว่า อาจิณณกรรม ซึ่งบางทีเรียกว่า พหุกรรม ก็มี^{๗๑}

อาจิณณกรรมที่ทั้งเป็นฝ่ายกุศลและฝ่ายอกุศล ฝ่ายกุศล ได้แก่ การทำบุญให้ทาน รักษาศีล สวดมนต์ไหว้พระก่อนนอนเป็นประจำทุกวัน เป็นต้น ฝ่ายอกุศล ได้แก่ การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม มุสาวาท ดื่มสุรา เป็นประจำ กระทำทุจริตเป็นประจำ เป็นต้น การกระทำเหล่านี้ เป็นการกระทำเป็นประจำจนเคยชิน เรียกว่า อาจิณณกรรม หรือ พหุกรรม

ตัวอย่างเช่นเรื่องของ พระเจ้าทูลฐคามณีอภัย พระเจ้าทูลฐคามณีอภัยเป็นกษัตริย์ที่มี บุญญาธิการประกอบด้วยสติปัญญาอุตสาหะมาก มีอยู่ครั้งหนึ่งพระองค์รับแพ้วพวกทมิฬจึงได้รับหนีไปพร้อมกับอำมาตย์ที่เลี้ยงคนสนิท ชื่อ ดิสสอำมาตย์ หนีไปจนป่าใหญ่แห่งหนึ่ง เกิดความเหน็ดเหนื่อย จึงได้พักสักครู่ เมื่อเห็นว่าปลอดภัยแล้วก็ถามดิสสอำมาตย์ว่ามีอะไรทานบ้าง เราหิวแล้ว ดิสสอำมาตย์มีอาหารพอที่จะรับประทานได้ พระเจ้าทูลฐคามณีอภัยจึงได้ให้แบ่งอาหารออกเป็น ๓ กอง ดิสสอำมาตย์แปลกใจว่ามีกันอยู่กัน ๒ คนทำไมจึงแบ่งเป็น ๓ กอง จึงได้ถามพระเจ้าทูลฐคามณีอภัยว่าเหตุใดจึงแบ่งออกเป็น ๓ กอง เรามีเพียงกันแค่ ๒ คน พระเจ้าทูลฐคามณีตอบไปว่า กองที่ ๑ เราจะถวาย เป็นพระพุทธบูชา ซึ่งเป็นการกระทำเป็นอาจิณณกรรมของเรา ส่วนที่เหลืออีก ๒ กอง เราแบ่งกันทาน คนละกอง ด้วยจิตอันบริสุทธิ์และการกระทำเป็นประจำของพระเจ้าทูลฐคามณีอภัยได้ทราบข่าวถึง พระโพธิยมาลกติสสมหาเถระผู้ทรงคุณวิเศษรับรู้ด้วยญาณ จึงได้เหาะมารับบาตรที่พระเจ้าทูลฐคามณีอภัย ได้ถวาย แล้วก็เหาะยังวิหาร นำอาหารไปแบ่งให้แก่พระสงฆ์รูปอื่น ๆ เท่า ๆ กัน เพื่อให้ได้อานิสงส์แห่ง บุญทานนี้

เมื่อพระเจ้าทูลฐคามณีอภัยถวายอาหารแก่พระโพธิยมาลกติสสมหาเถระแล้ว ทานก็หิวเนื่องจากไม่ได้ทานอะไรเลย ความทราบด้วยญาณพระโพธิยมาลกติสสมหาเถระจึงประทานอาหารจากสวรรค์มาให้พระเจ้าทูลฐคามณีอภัยเสวยจนคายความหิวแล้วจึงได้เดินทางต่อไปจนถึง เมืองของพระองค์ หลังจากนั้นจึงรวบรวมไพร่พลเพื่อมารบพุ่งกับพวกทมิฬอีกครั้งหนึ่ง ครั้งนี้สามารถ เอาชนะได้ และได้สถาปนาขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเมืองนั้นเป็นต้นมา

^{๖๙} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำจำกัดความ, หน้า ๖๖๒.

^{๗๐} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร) วจนา, กรรมที่ปณี เล่ม ๑, หน้า ๑๘๖.

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๗.

การครองเมืองของพระเจ้าทูลฐคามณีอภัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อย จนถึงเวลาที่พระองค์ใกล้จะสิ้นชีพิตักษัย อาจิณณกรรมฝ่ายอกุศลก็จะมีชุดคร่ำชีวิตพระองค์ให้ลงสู่นรกเนื่องจากพระองค์ได้ฆ่าชีวิตศัตรูเป็นจำนวนมากในการสู้รบสงคราม แต่ด้วยอาจิณณกรรมฝ่ายกุศลของพระองค์ที่กระทำมาเป็นประจำ เป็นอาจิณณก็เข้ามาขัดขวางสู้รบกัน ต่างก็ยิ่งชิงกันไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งชนะกัน และกัน พระองค์สั่งให้ข้าราชการบริพารไปนิมนต์พระสงฆ์มาสวดสังวัธยายให้ได้สดับ จนถึงเวลาใกล้ถึงจะถึงทิวศต จิตพลันคิดนิมิตอันบ่งบอกถึงคิดว่าพระองค์จักได้เสด็จไปอุบัติเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นฟ้า เทวดาพากันเรียกร้องให้พระองค์ไปอยู่ในชั้นของตน

พระองค์จึงตรัสกับเทวดายังไม่ต้องเถียงกัน เราขอถามพระสงฆ์ที่มีสวดสังวัธยายก่อนว่าจะไปอยู่ในชั้นไหนดี พระสงฆ์ผู้เป็นประธานรู้ด้วยฉันทวจจึงบอกให้ไปอยู่ในชั้นดุสิต ซึ่งเป็นชั้นที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ได้ไปอยู่ในที่นั่น พระองค์ก็พอพระทัยในการที่จะไปอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิตเป็นอย่างมา และแล้วในบัดนั้นพระองค์ก็ดับขันธถึงแก่อสัญชีพิตักษัย อาจิณณกรรมฝ่ายกุศลของพระองค์ซึ่งทำการปราบปรามอกุศลให้ราบคาบ ได้ชัยชนะแล้วในบัดนี้ ก็เข้าทำหน้าที่เป็นพนักงานนำพระเจ้าทูลฐคามณีอภัยไปอุบัติเกิดเป็นเทพบุตรสุดประเสริฐ ณ ดุสิตสวรรค์^{๗๒}

จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้ จะเห็นได้ว่า อาจิณณกรรม มี ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายกุศลและฝ่ายอกุศล หากว่าทั้งสองฝ่ายมีปริมาณที่เท่ากันหรือเกือบเสมอกัน เมื่อฝ่ายหนึ่งมีกำลังมากย่อมจะชนะอีกฝ่ายหนึ่งที่มีกำลังมากกว่า ฉะนั้น เราจึงควรกระทำกรรมฝ่ายกุศลให้มาก ๆ และทำเป็นประจำเพื่อหลีกเลี่ยงหรือเอาชนะอกุศลที่ไม่ดี เมื่อเวลาใกล้จะตายจะได้ไปบังเกิดในสุคติไม่ตกไปในอบายภูมิอีกต่อไป

๓) อาสันนกรรม (กรรมที่บุคคลทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต)

คัมภีร์อรรถกถา อธิบายว่า บรรดาอกุศลกรรมและอกุศลกรรม บุคคลสามารถระลึกกรรมได้ในเวลาใกล้ตาย กรรมนั้นชื่อว่า อาสันนกรรม อาสันนกรรมนั้นเมื่ออกุศลกรรมและอกุศลกรรมเหล่าอื่นถึงจะมีอยู่ ย่อมให้วิบากเพราะอยู่ใกล้เวลาใกล้ตาย เปรียบเหมือนเมื่อเปิดประตูคอกซึ่งมีฝูงโคเต็มคอก แม้เมื่อส่วนด้านอื่นจะมีโคที่ฝึกแล้วและโคมีกำลังอยู่ โคตัวใดที่อยู่ใกล้ประตูคอก โดยที่สุตแม้จะเป็นโคแก่ถอยกำลังก็ตาม โคตัวนั้นย่อมออกได้ก่อนทีเดียว^{๗๓}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายว่า อาสันนกรรม หมายถึง กรรมจวนเจียน กรรมใกล้ตาย หมายถึง กรรมที่เป็นกุศลก็ดี อกุศลก็ดี ที่ทำเมื่อจวนตายยังจับใจอยู่ใหม่ ๆ ถ้าไม่มีกรรมกรรมและพหุกรรมย่อมให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ เหมือนโคที่ยัดเหยียดอยู่ในคอก เมื่อคนเลี้ยงเปิดคอกออกตัวใดอยู่ใกล้ประตูตัวนั้นย่อมออกก่อน แม้จะเป็นโคแก่^{๗๔}

^{๗๒} ดูรายละเอียดใน พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) วิชา, **กรรมที่ปณี เล่ม ๑**, หน้า ๑๙๐-๑๙๙.

^{๗๓} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๑๕๙.

^{๗๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๕๕๒.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) อธิบายว่า อาสันนกรรม แปลว่า กรรมใกล้จะตาย กรรมจวนเจียน ได้แก่ กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ทำในเวลาใกล้ตายหรือกรรมที่ได้ทำไว้ก่อนหน้าแล้วมานึกถึงหรือนึกขึ้นได้ในเวลาใกล้ตาย ขณะนั้นถ้าพหุกรรม (กรรมที่ทำจนเคยชิน) ไม่มีอาสันนกรรมนี้ก็จะทำหน้าที่ให้ผลแก่เจ้าของกรรม ถึงแม้ว่ากรรมนี้จะมีกำลังน้อยกว่าพหุกรรมก็ตาม เปรียบเหมือนฝูงโคที่แออัดอยู่ในคอก เมื่อเจ้าของเปิดประตูคอกออก โคที่อยู่ใกล้ประตูที่สุดแม้จะเป็นโคแก้มีกำลังน้อยก็มีโอกาสได้ออกก่อนเพื่อน อาสันนกรรม เป็นต้นคำทำให้เกิดกรรมนิยมบอกหนทางแก่คนที่ใกล้จะตาย^{๗๕}

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ได้แสดงบทวิเคราะห์และอธิบายว่า “อาสนเน กตฺ อาสนนํ” แปลความว่า “การกระทำที่ดีหรือไม่ดี ในเวลาที่ใกล้จะตาย ชื่อว่า อาสันนกรรม”^{๗๖} อาสันนกรรม ได้แก่ การกระทำสิ่งที่ดีหรือกระทำสิ่งที่ไม่ดีในเวลาใกล้จะตาย อีกนัยหนึ่ง อาสันนกรรม ได้แก่ การระลึกถึงสิ่งที่ดีหรือไม่ดีในเวลาใกล้จะตาย อาสันนกรรม มี ๒ ฝ่าย คือ อาสันนกรรมฝ่ายกุศลและอาสันนกรรมฝ่ายอกุศล

อาสันนกรรมฝ่ายกุศล ได้แก่ ในขณะที่จิตใกล้จะดับในเวลาใกล้จะตายเห็นภาพนิมิตปรากฏเห็นการกระทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล หรือกรรมดีของตนเองที่ได้กระทำมาเป็นอาจินหรือเป็นประจำ หรือเห็นภาพตนเองเคยทอดกฐิน สร้างพระอุโบสถ สร้างวัด สร้างศาลาการเปรียญ รักษาพระอุโบสถ เจริญกรรมฐาน ภาพนิมิตเหล่านั้นปรากฏแก่ตาหรือดวงจิตก่อนที่จะตาย กรรมเหล่านี้เรียกว่า อาสันนกรรมฝ่ายกุศล ส่วนอาสันนกรรมฝ่ายอกุศล ได้แก่ ในขณะที่จิตใกล้จะดับหรือตายเห็นภาพหรือนิมิตที่เคยกระทำในทางไม่ดี เช่น ลักขโมย ฆ่าสัตว์ เป็นต้น กรรมเหล่านี้เป็นอาสันนกรรมอกุศลที่ปรากฏก่อนตาย เรียกว่า อาสันนกรรมฝ่ายอกุศลกรรม

อาสันนกรรมนี้มีผลต่อจากครุกรรม หมายความว่า ยกเว้นครุกรรมเสียแล้ว ก็ไม่มีกรรมอื่นใดที่จะมีอำนาจมาทางกันขวางหน้าการให้ผลแห่งอาสันนกรรมนี้ในชาติต่อไปเลยเป็นอันขาด อาสันนกรรมนี้ถึงแม้ว่าจะมีนิดหน่อย แต่ก็อาจให้ผลก่อนกรรมทั้งหลายไม่ว่าจะมากและใหญ่สักเพียงไหนก็ตาม หากบุคคลนั้นในเวลาใกล้จะตายเกิดโทสะ เวลาจิตดับก็สามารถนำไปอุปบัติในอบายภูมิได้เช่นกัน ถึงแม้ว่าจะทำบุญ ทำทาน รักษาศีลมามากมายก็ตาม จิตดวงนั้นก็ต้องไปเสวยอาสันนกรรมฝ่ายอกุศลก่อน จนกว่าจะหมดกรรมแล้วจึงกลับมารับอาสันนกรรมฝ่ายกุศล ดังนั้น จิตสุดท้ายก่อนจะตายเป็นจิตที่สำคัญที่สุด อุปมาเหมือนโคที่อยู่ปากคอก เมื่อคนเลี้ยงโคเปิดประตูคอกโคตัวแรกที่อยู่ใกล้คอก ไม่ว่าจะโคแก้หรือหนุ่มก็ตาม ตัวที่อยู่ใกล้ปากคอกจะต้องออกจากคอกก่อนตัวอื่น^{๗๗}

ตัวอย่างเช่นเรื่องของนาคราชผู้อภัพ ในศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีมานพผู้หนึ่งซึ่งเป็นผู้มีศรัทธาปรารถนาจักนำตนออกจากกองทุกข์ในวัฏสงสาร จึงสละทรัพย์สมบัติบ้านเรือนออกบวชเป็นสมณะในพระพุทธศาสนา เมื่อบวชแล้วก็ตั้งหน้าบำเพ็ญสมณธรรม วันหนึ่งมีความประสงค์จะเดินทางไปหาสถานที่อันสงบเพื่อสะดวกแก่การบำเพ็ญภาวนากรรมฐาน จึงโดยสารเรือไปในแม่น้ำ

^{๗๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด, หน้า ๑๓๖๗.

^{๗๖} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) วจนา, กรรมที่ปณี เล่ม ๑, หน้า ๑๕๘.

^{๗๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๘-๑๖๑.

ในขณะที่เรือแล่นไปโดยเร็ววั้น ท่านได้เอามือจับใบตะไคร่น้ำซึ่งอยู่ริมฝั่งด้วยความเปลือยตัว พอใบตะไคร่น้ำขาดติดมือมา ท่านจึงได้สติรู้ตัวว่าต้องอาบัติเสียแล้ว เพราะมีพระพุทธรูปประดิษฐานไว้ไม่ให้พระภิกษุในพระพุทธศาสนาพรากของเขียว เช่น ต้นไม้หักไม้ เป็นต้น แต่ท่านก็เกิดมีจิตคิดประมาทว่าอาบัติที่ล่วงพระพุทธรูปเพียงเล็กน้อยเท่านี้คงไม่เป็นไร แล้วก็ไม่สนใจที่จะแสดงอาบัติแก่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เมื่อขึ้นจากเรือแล้วเข้าไปในป่าใหญ่บำเพ็ญเพียรอยู่หลายปี จนถึงวัยชราจนจะเข้าไปสู่มุขมณฑลแห่งพญามัจจุราชธรรมดาของสังขารนั้น อาสันนกรรมฝ่ายอกุศลก็เข้ามาทำหน้าที่กับท่านคือ ทำให้ท่านนึกขึ้นได้ว่าในอดีตที่ผ่านมาท่านเคยอาบัติปราจิตดี เพราะพรากภูตคามของเขียวในขณะที่โดยสารเรือ เกิดวิปัสสารขึ้นในดวงจิตให้เห็นนิमितเป็นเหมือนใบตะไคร่น้ำนั้นเข้ามาพันคอแล้วทำกรรมภาพขาดใจตาย ท่านถูกอาสันนกรรมฝ่ายอกุศลนั้นชักนำไปเกิดในกำเนิดสัตว์เดรัจฉานตระกูลนาคราช จนเติบโตใหญ่แล้วได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพญานาค ชื่อ พญาเอรภัตตนาคราช^{๗๘}

จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้ จะเห็นได้ว่า อาสันนกรรม เป็นกรรมที่ทำหน้าที่ให้บุคคลผู้ทำกรรมทั้งฝ่ายที่เป็นกุศลและฝ่ายที่เป็นอกุศลได้ทั้งนั้น ถึงแม้กรรมที่ได้กระทำมาทั้งชีวิตไม่ว่าจะดีหรือไม่ดีก็ตาม จิตดวงสุดท้ายก่อนที่จะดับสิ้นใจนั้น หากระลึกถึงสิ่งใดถ้าเป็นภาพนิमितที่ดี อาสันนกรรมก็จะนำไปอุบัติเกิดสุคติภูมิ แต่ถ้าระลึกถึงนิमितเห็นภาพที่ไม่ดี อาสันนกรรมฝ่ายอกุศลก็จะนำไปอุบัติเกิดในทุคติภูมิดังเช่นมานพหนุ่มคนนั้นภาพหลังผลของอาสันนกรรมจึงได้ไปเกิดในทุคติภูมิเป็นสัตว์เดรัจฉาน

๔) กตัตตกรรมหรือกฏัตตกรรม (กรรมสักแต่ว่าทำ คือ ทำโดยไม่เจตนา)

คัมภีร์อรรถกถา อธิบายว่า กรรมนอกเหนือจากกรรม ๓ อย่าง คือ ครุกรรม อาจิณกรรม และอาสันนกรรม บุคคลที่ทำไปตามอำนาจความไม่รู้ ชื่อว่า กฏัตตกรรม กฏัตตกรรมนั้นยอมให้วิบากในภพใดภพหนึ่งได้บ้างเพราะไม่มีกรรม ๓ อย่างเหล่านั้น เปรียบเหมือนท่อนไม้ที่คนบ้าขว้างไปก็ตกไปในที่ใดที่หนึ่งได้ ฉะนั้น^{๗๙}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายว่า กตัตตกรรม หมายถึง กรรมสักว่าทำ กรรมที่เป็นกุศลก็ตามอกุศลก็ตาม สักแต่ว่าทำ คือ ไม่ได้ตั้งใจจะให้เป็นอย่างนั้นโดยตรงหรือมีเจตนาอ่อนไม่ชัดเจน ยอมให้ผลต่อเมื่อไม่มีกรรมอื่น ท่านเปรียบเสมือนคนบ้ายิงลูกศร ย่อมไม่มีความหมายจะให้ถูกใคร ทำไปโดยไม่ตั้งใจชัดเจน^{๘๐}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) อธิบายว่า กตัตตกรรม แปลว่า กรรมสักว่าทำ ได้แก่กรรมทั้งฝ่ายดีและไม่ดีที่ทำไปโดยไม่ตั้งใจ ไม่มีเจตนาจะให้เป็นอย่างนั้น ภาษาวินัยว่าเป็นอจิตตกะทำไปสักแต่ว่าทำ แม้มีโทษก็ไม่รุนแรง ถือว่าเป็นกรรมที่มีโทษเบาที่สุดในบรรดากรรมทั้งหลาย ถ้าไม่มีกรรมที่หนักกว่าเช่นพหุกรรม กรรมนี้จึงจะให้ผล เปรียบเหมือนลูกศรที่คนบ้าเสียสติยิงออกไปยอมขาดความแม่นยำถูกเป้าบ้าง ไม่ถูกเป้าบ้าง หนักบ้างเบาบ้าง เพราะคนยังไม่ได้ตั้งใจแน่วแน่ อย่างเช่น

^{๗๘} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร) ญาณ, *กรรมที่ปณี เล่ม ๑*, หน้า ๑๖๒-๑๖๓.

^{๗๙} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๑๖๑.

^{๘๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๒.

คนที่ซบถคนคนตายโดยประมาท แม้จะมีโทษ แต่ก็เบากว่าโทษที่ทำให้คนตายโดยเจตนา หรือ อย่างเช่นมีเจตนาจะลงโทษจึงเขียนตีเพื่อให้เข็ดหลาย แต่ถูกเขียนเกิดตายลงแม้อย่างนี้ก็มีโทษไม่รุนแรง เพราะเจตนาในการฆ่าไม่มี^{๕๑}

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ได้แสดงบทวิเคราะห์และอธิบายว่า “กตตตา เอว กมมุนติ กตตตาคมมิ” แปลความว่า “การกระทำอันได้ชื่อว่ากรรม ก็โดยความเป็นกรรมที่สักว่ากระทำลงไปแล้วเท่านั้น กรรมที่สักว่ากระทำลงไปแล้วทั้งหมด เรียกชื่อว่า กตตตาคมมิ”^{๕๒}

กตตตาคมมินี้หมายเอากุศลกรรมและอกุศลกรรมที่สัตว์บุคคลได้กระทำมาแล้วในอดีต คือ ในชาติก่อน ๆ ซึ่งได้แก่ อปราชัยเวทนียกรรมอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง กตตตาคมมิหมายเอากุศลกรรมและอกุศลกรรมอย่างสามัญที่สัตว์บุคคลพากันกระทำในภพปัจจุบัน คือ ชาตินี้ที่ไม่เข้าถึงความเป็นครุกรรม อาสันนกรรมและอาจิณณกรรม เป็นกรรมที่กระทำโดยธรรมดา ผู้กระทำไม่เจตนา ไม่ได้มีความตั้งใจอย่างเต็มที่ คล้ายกับว่าไม่เต็มใจทำ

กตตตาคมมิ มี ๒ ฝ่าย คือ กตตตาคมมิฝ่ายกุศลและกตตตาคมมิฝ่ายอกุศล กตตตาคมมิฝ่ายอกุศล เช่น เด็กไร้เดียงสาเมื่อเวลาแม่อุ้มมีการทุบตีบ้างเมื่ออยากของเล่น ขูดเขียนแม่บ้าง ซึ่งธรรมดาแล้วการกระทำกับแม่เช่นนี้ย่อมถือว่าเป็นบาป แต่การกระทำของเด็กที่ไร้เดียงสาย่อมไม่เป็นผิด เพราะเป็นเด็กไม่ได้มีเจตนาและไม่รู้ด้วยว่ากระทำนั้นเป็นคุณหรือเป็นโทษแต่อย่างไร เป็นกตตตาคมมิฝ่ายอกุศลที่สักแต่ทำไปเท่านั้น ส่วนกตตตาคมมิฝ่ายกุศล เช่น พ่อแม่จะสอนให้ลูกที่ยังเล็ก ๆ รู้จักทำบุญ ตักบาตร เห็นพระสงฆ์ให้ยกมือไหว้ การกระทำของเด็กที่ไร้เดียงสาก็ทำตามแต่การกระทำของเด็กไร้เดียงสานั้นไม่รู้ว่าจะทำไปเพื่ออะไร สอนให้ทำก็สักว่าทำไปเช่นนั้น การกระทำเช่นนี้เป็นกตตตาคมมิฝ่ายกุศล^{๕๓}

ตัวอย่างเช่นเรื่องของบุรพกรรมของเปรต ภายหลังจากพระผู้มีพระภาคเจ้าทั้งหลายได้ดับขันธปรินิพพานไปแล้ว มีภิกษุกลุ่มต้องการที่จะเดินทางไปสักการะต้นพระศรีมหาโพธิ์อันเป็นสถานที่ตรัสรู้ของพระองค์ ในขณะที่เดินทางถึงสถานที่แห่งหนึ่งนั้นภิกษุกลุ่มนั้นเกิดหลงทางเข้าไปในป่าใหญ่ ไม่สามารถจะหาทางออกได้ เดินวนเวียนอยู่ในป่าใหญ่ถึง ๗ วัน ไม่ได้ขบฉันอะไรเลย เกิดความหิวโหยและลำบากกันมาก ในที่สุดเดินถึงกลางป่าใหญ่แห่งหนึ่ง เมื่อแลไปกลางทุ่งก็พลันเห็นร่างใหญ่คล้ายมนุษย์คนหนึ่ง แต่มีรูปร่างแปลกประหลาดพิกลไม่เหมือนคนในหมู่บ้านในเมืองธรรมดา กำลังเทียมโคใหญ่ ๔ ตัว เข้าที่คันทไถ แล้วไถนาอยู่คนเดียวในทุ่งกลางป่า ด้วยความดีใจภิกษุกลุ่มนั้นจึงเดินเข้าไปสอบถามเพื่อให้ทางออก จึงได้ถามทางบุรุษคนนั้น บุรุษคนนั้นบอกว่าท่านยังไม่ได้ขบฉันอาหารมาตั้ง ๗ วันแล้ว ยังไม่นานเท่าไร เรายังไม่ได้กินอาหารและน้ำเลยมา ๑ พุทธันตรแล้ว ได้แต่ไถนาอยู่อย่างนี้ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน

^{๕๑} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำจำกัด, หน้า ๑๐.

^{๕๒} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) รจนา, กรรมที่ปณี เล่ม ๑, หน้า ๒๑๕.

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๕-๒๑๖

ด้วยความสงสัยของภิกษุกลุ่มนั้น จึงขอให้บุรุษคนนั้นเล่าให้ฟัง บุรุษคนนั้นเล่าว่าตนเองนั้นเป็นเปรต เนื่องจากเมื่อครั้งเป็นมนุษย์นั้นตนเองกำลังไถนาอยู่ มีชาวบ้านต่างก็นำอาหารและน้ำไปถวายองค์สมเด็จพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ชวนให้เราไปทำบุญสักการะพระองค์ด้วยกัน แต่ด้วยปากพร้อยของเรา จึงได้เอ๋ยไปว่า ไปทำทำไหมไม่เห็นมีประโยชน์อะไรเลย เสียประโยชน์ เสียเวลาเปล่า สู้ไปไถนาไม่ได้ พระกัสสปพุทธเจ้าเป็นผู้วิเศษอย่างไร ถึงแม้ชาวบ้านกลุ่มนั้นอ่อนวอนชักชวนอย่างไรเราก็ไม่ไป

จากคำพูดพร้อย ๆ ที่เราพูดประชดประชันกลุ่มชาวบ้านทั้งหลายเหล่านั้น เราไม่คิดว่ามันเป็นบาปกรรมของเรา แต่ภายหลังจึงทำให้เรามากลายเป็นเปรต เฝ้าไถนาอยู่อย่างนี้ อดข้าว อดน้ำ ไม่ได้นั่ง ไม่ได้นอน ไม่มีเวลาที่จะพักผ่อนเลยตั้งแต่ตายมาจากโลกมนุษย์เป็นต้นมา เมื่อเปรตตนนั้นได้แต่ก้มหน้า สำนึกในบาปกรรม และสังเวชในบาปกรรมที่เคยกระทำมาก่อน แล้วจึงชี้ทางบอกทางให้แก่ภิกษุกลุ่มนั้นเพื่อไปยังต้นพระศรีมหาโพธิ์ ก่อนที่จะไปเปรตตนนั้นได้บอกกับภิกษุว่าช่วยสั่งสอนมนุษย์ทั้งหลายให้ทำบุญให้ทาน จงอย่ามีใจประมาทในอกุศลกรรมชั่วแม้เพียงเล็กน้อย อย่างได้เป็นคนปากชั่วเช่นข้าพเจ้า ขอให้ถือเอาข้าพเจ้าเป็นตัวอย่าง พยายามสร้างบุญไว้ เมื่อถึงคราวตายจะได้ไม่ตายมาเกิดเป็นเปรต ให้เป็นที่น่าเวทนาสงสารเช่นตัวข้าพเจ้า แล้วกลุ่มภิกษุก็ได้เดินทางไปยังทางที่เปรตตนนั้นชี้ถึงต้นพระศรีมหาโพธิ์ในที่สุด^{๘๔}

จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้ จะเห็นได้ว่า กตัตตากรรม เป็นกรรมที่กระทำของตนเองที่ไม่ได้เจตนา สักแต่ว่าทำไป โดยไม่คิดว่าจะบาป เป็นกรรมของบุคคลที่กระทำนั้น แต่เมื่อกตัตตากรรมได้ทำหน้าที่ของเขาแล้วผลกรรมที่กระทำไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมไม่ดีก็ตามก็ต้องมีผลอย่างแน่นอน ดังเช่นตัวอย่างที่ยกมาแสดงพอเข้าใจ

หมวดที่ ๓ กรรมจัดตามกาลเวลาที่ให้ผล (ปากกาลจตุกษะ)

กรรมประเภทที่ว่าโดยตามกาลเวลาที่ให้ผลนี้ มีอยู่ ๔ ชนิด ได้แก่ 1. ภูมิธรรมเวทนียกรรม (กรรมที่ให้ผลปัจจุบัน) 2. อุปัชชเวทนียกรรม (กรรมที่ให้ผลในชาติต่อไปถัดจากชาติปัจจุบัน) 3. อปราปรเวทนียกรรม (กรรมที่ให้ผลหลังจากอุปัชชเวทนียกรรม) และ 4. โอลิกรรม (กรรมที่ไม่ให้ผลเลยแล้วต่อกัน) กรรมทั้ง ๔ ชนิดนี้ สรุปได้ดังนี้

๑) ภูมิธรรมเวทนียกรรม (กรรมที่ให้ผลปัจจุบัน)

ภูมิธรรมเวทนียกรรม หมายถึง สภาวะที่แน่นอนโดยอรรถว่าเป็นกรรมอันบุคคลพึงเสวยในปัจจุบัน^{๘๕} กรรมอันให้ผลในปัจจุบันกรรมทั้งที่เป็นกุศลและอกุศลซึ่งให้ผลทันตาเห็น^{๘๖} กรรมที่บุคคล

^{๘๔} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร) ปรินายก, *กรรมที่ปณี เล่ม ๑*, หน้า ๒๑๗-๒๒๑.

^{๘๕} อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๘๙๐/๙๒๑.

^{๘๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๑๓๐.

พึงเสวยในปัจจุบัน หมายถึง กรรมที่ให้ผลในภพชาตินี้ กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน กรรมที่ให้ผลทันตา เป็นชื่อเรียกกรรมอย่างหนึ่งที่มุ่งถึงการให้ผล^{๘๗}

คัมภีร์อรรถกถา อธิบายว่า บรรดากรรม ๑๑ อย่างนั้น เจตนาจิตดวงแรกที่เป็นกุศลก็ตาม อกุศลก็ตาม ในจิต ๗ ขณะในวิถีแห่งขวนวาระหนึ่งชื่อว่า ทิฐุธรรมเวทนียกรรม กรรมชนิดนี้นั้นย่อมให้วิบากในอัตภาพนี้เท่านั้น เหมือนกุศลกรรมให้วิบากแก่กามภววิเศษชฐีและปุณณกเศรษฐี เป็นต้น และอกุศลกรรมให้วิบากแก่นันทยักษ์ นันทมานพ นันทโคฆาต ภิกษุโกกาลิกะ พระเจ้าสุปปพุทธะ พระเทวทัต และนางจิณฺจมาณวิกา เป็นต้น แต่เมื่อไม่สามารถให้วิบากนั้นได้จะเป็นอโหสิกรรมไป คือ ถึงความเป็นกรรมที่ไม่มีวิบาก อุปมาเปรียบเหมือนลูกศรที่นายพรานเนื้อ เห็นเนื้อแล้วโค้งธนูยิงไป ถ้าไม่พลาดก็จะทำให้เนื้อล้มลงในที่นั้น แต่ถ้าพลาดเนื้อก็จะหนีไปไม่หันกลับมาอีก ฉันทใดกัฉันทนั้น การกลับได้วาหะแห่งวิบากของทิฐุธรรมเวทนียกรรม เหมือนกับลูกศรที่ยิงถูกเนื้อโดยไม่พลาด การกลับกลายเป็นกรรมที่ไม่มีวิบาก เหมือนลูกศรที่ยิงพลาด ฉะนั้น^{๘๘}

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ได้แสดงบทวิเคราะห์และอธิบายว่า “ทิฐุธรรมเวทนียกรรม” แปลความว่า “กรรมใดที่สัตว์ทั้งหลายจะพึงได้เสวย คือ ได้รับในอัตภาพที่ปรากฏในชาตินี้ กรรมนั้นชื่อว่า ทิฐุธรรมเวทนียกรรม”^{๘๙}

ทิฐุธรรมเวทนียกรรม หมายความว่า เมื่อบุคคล ทำได้กระทำทิฐุธรรมเวทนียกรรมเข้าไปแล้ว ย่อมจะได้รับผลแห่งกรรมที่ตนกระทำในชาติปัจจุบันนี้ที่เดียวไม่ว่ากรรมนั้นจะเป็นกรรมดี หรือกรรมไม่ดีก็ตาม ผู้กระทำกรรมนั้นจะได้รับผลทันทีโดยไม่ต้องไปรอรับผลเอาในชาติหน้าหรือชาติไหน ๆ ทั้งนั้น เป็นกรรมที่ให้ผลทันตาเห็นอย่างน่าแปลกประหลาดใจภายใน ๗ วัน เนื่องจากในขณะที่กระทำกรรมนั้นย่อมต้องมีชวณะเกิดขึ้น ๗ ครั้งเสมอ และวิถีจิตที่มีชวณะเกิดขึ้น ๗ ครั้งนี้ก็มากมายนับไม่ถ้วนในการกระทำอย่างหนึ่ง ๆ ในบรรดาชวณะที่เกิดขึ้น ๗ ครั้งเหล่านี้ เจตนาที่ประกอบอยู่ในชวณะครั้งที่ ๑ นี้เองที่เป็นทิฐุธรรมเวทนียกรรม ตัวทิฐุธรรมเวทนียกรรมนั้นอยู่ที่เจตนาซึ่งประกอบอยู่ในชวณะครั้งที่ ๑ ในขณะที่บุคคลกระทำกรรมอยู่นั่นเอง โดยมีคำรับรองในอรรถกถาอรรถสาลินีว่า “ทิฐุธรรมเวทนียกรรม ปฐมํ ชวนํ ภเว” แปลความว่า “ทิฐุธรรมเวทนียกรรมนั้น ได้แก่ เจตนาที่ประกอบอยู่ในชวณะดวงที่ ๑”^{๙๐}

ตัวอย่างเช่น เรื่องชายยากจนเข็ญใจคนหนึ่งมีนามว่า นายมหาทศคตะได้มีโอกาสดวยภัตตหารแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อถวายเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ได้รับผลกรรมทันตาเห็น คือ เขาได้กลายเป็นเศรษฐีร่ำรวยมหาศาลภายใน ๗ วัน และอีกตัวอย่างหนึ่ง เรื่องของนันทะมานพ เป็นคนไร้สติปัญญามากด้วยโมหจริต มีจิตคิดปฏิบัติพิชิตใครในพระอุบลวรรณาเถรี ซึ่งเป็นพระอรหันต์ตัดกิเลส

^{๘๗} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัต, หน้า ๓๑๙.

^{๘๘} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๑๕๕.

^{๘๙} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) รจนา, กรรมที่ปณี เล่ม ๑, หน้า ๒๓๙.

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๑.

เป็นสมุจเฉตพหุมาทานาน วันหนึ่งได้มีโอกาสเข้าไปปลุกปล้ำองค์พระอรหันต์ สำเร็จเป็น ปรีปะก ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม ถูกธรณีสูบไปเสวยทุกข์อยู่ในนรกภายใน ๗ วัน^{๙๑} เป็นต้น

จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้ จะเห็นได้ว่า ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม เป็นกรรมหรือการกระทำที่จะส่งผลให้ผู้ที่กระทำความกรรมนั้นไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมไม่ดีก็ตามจะส่งผลของกรรมในทันทีภายใน ๗ วัน เพราะกรรมที่ได้กระทำเป็นเจตนาที่เกิดขึ้นจากขณะจิตดวงที่ ๑ แต่ผลของกรรมจะไม่ส่งผลไปในชาติต่อ ๆ ไปอีก และจะเป็นอโหสิกรรมก็ต่อเมื่อผู้กระทำความกรรมนั้นเสียชีวิตไปก่อนที่จะได้รับผลที่กระทำอันนั้น ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม นี้จัดว่าเป็นกรรมแรงจึงให้ผลทันตาเห็น ผู้ทำได้เสวยผลในอัฐภาพนั่นเอง แต่เมื่อผู้ทำถึงมรณะไปเสียก่อนถึงคราวให้ผล ย่อมเป็นอโหสิกรรม^{๙๒}

๒) อุปัชฌายเวทนียกรรม (กรรมที่ให้ผลในชาติต่อไปถัดจากชาติปัจจุบัน)

อุปัชฌายเวทนียกรรม หมายถึง สภาวะที่แน่นอนโดยธรรมดาว่าเป็นกรรมอันบุคคลพึงเสวยในอัฐภาพต่อ ๆ ไป^{๙๓}

คัมภีร์อรรถกถา อธิบายว่า ขวนเจตนาดวงที่ ๗ ที่ยังประโยชน์ให้สำเร็จชื่อว่า อุปัชฌายเวทนียกรรม อุปัชฌายเวทนียกรรมนั้น ย่อมให้วิบากในอัฐภาพต่อไป แต่ในบรรดา กุศลอกุศลทั้งสองฝ่ายนี้ อุปัชฌายเวทนียกรรมนั้นในฝ่ายที่เป็นกุศล พึงทราบด้วยสามารถแห่งสมบัติ ๘ ในฝ่ายที่เป็นอกุศล พึงทราบด้วยแห่งอนันตริยกรรม ๕ บรรดากรรมทั้งสองฝ่ายนั้น ผู้ที่ได้สมบัติ ๘ จะเกิดในพรหมโลกด้วยสมบัติข้อเดียว ฝ่ายผู้กระทำอนันตริยกรรม ๕ จะบังเกิดในนรกด้วยกรรมข้อเดียว สมบัติที่เหลือและกรรมทั้งหลายจะถึงความเป็นอโหสิกรรมไปหมด คือ เป็นกรรมที่ไม่มีวิบาก^{๙๔} การอธิบายในอรรถกถาโมรธปุรณิ นี้เป็นการแสดงการเปรียบเทียบให้เห็นในความชัดเจนของกรรมทั้งสองฝ่าย คือ กรรมดีกับกรรมไม่ดี

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายว่า อุปัชฌายเวทนียกรรม หมายถึง กรรมให้ผลในภพที่จะเกิด คือ ในภพถัดไป^{๙๕}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) อธิบายว่า อุปัชฌายเวทนียกรรม หมายถึง กรรมที่บุคคลพึงเสวยผลในภพที่จะเกิดต่อไป คือ กรรมที่ให้ผลต่อเมื่อเกิดแล้วในภพหน้า กล่าวคือกรรมที่จะให้ผลก็ต่อเมื่อผู้ทำตายไปเกิดในภพใหม่หรือในชาติหน้า ส่วนในภพชาตินี้ยังให้ผลไม่ได้เพราะกรรมเก่าของผู้ทำยังให้ผลอยู่ เช่น คนที่ให้ทานรักษาศีลเป็นประจำแต่ยังทุกข์ทรมานด้วยโรคร้ายไข้เจ็บบ้าง ด้วยความยากจนบ้าง จึงยังไม่ได้ผลของกรรมที่ทำได้ ต่อเมื่อสิ้นชีวิตแล้วจึงได้ไปเสวยสุขในสุคติภพ หรือ

^{๙๑} พระพรหมโมลี (วิลาศ ฉานวโร) รัตนานา, **กรรมที่ปณี เล่ม ๑**, หน้า ๒๔๓.

^{๙๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๒๖.

^{๙๓} อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๘๙๐/๙๒๑.

^{๙๔} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๑๕๕-๑๕๖.

^{๙๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๕๖๖.

เช่นคนฆ่าคนตายหรือคนที่ฉ้อโกงคนอื่นไว้ แต่ในชาตินี้เขายังเสวยผลบุญเก่าอยู่ ยังมีอำนาจวาสนาอยู่หรือสามารถหลบหนีไปได้ จึงไม่ได้รับผลชาตินี้ ต่อเมื่อตายไปจึงไปรับผลในนรก เป็นต้น อุปัชฌายะเวทนิยกรรมาเป็นกรรมที่เห็นผลช้ากว่าทิวฏฐกรรมเวทนิยกรรมา^{๙๖}

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ได้แสดงบทวิเคราะห์และอธิบายว่า “อุปัชฌายะเวทนิย ผลเอตสสชาติ อุปัชฌายะเวทนิย” แปลความว่า “ผลที่จะพึงได้รับในภพที่ ๒ มีอยู่แก่กรรมนั้น ฉะนั้น กรรมนั้นจึงชื่อว่า อุปัชฌายะเวทนิยกรรมา”^{๙๗}

อุปัชฌายะเวทนิยกรรมา เป็นกรรมที่ให้ผลในชาติที่ ๒ หมายความว่า เมื่อบุคคลทำอุปัชฌายะเวทนิยกรรมาเข้าแล้ว ย่อมจะได้รับผลแห่งกรรมที่ตนทำนั้น ในชาติที่ ๒ คือ ในชาติหน้าซึ่งต่อจากชาตินี้แน่นอนโดยไม่ต้องสงสัย เนื่องจากกรรมที่สัตว์บุคคลจะพึงได้รับเมื่อชาติใจตายจากปัจจุบันภพเข้าสู่ภพที่ ๒ ซึ่งใกล้กับปัจจุบันภพชื่อว่า อุปัชฌายะเวทนิยกรรมา ได้แก่ เจตนาที่ตั้งอยู่ในสัตตชวณะคือ ชวณะดวงที่ ๗ อันเป็นเจตนาสุดท้ายของชวณะวิถิ เป็นตัวให้สำเร็จความประสงค์และได้ความเสพค้ำจุนจากชวณะเจตนาที่ก่อน ๆ มาแล้ว แต่ในเวลาเดียวกันก็มีกำลังจำกัด เพราะเป็นขณะจิตที่กำลังสิ้นสุดชวณะวิถิ กรรมนี้จะให้ผลเฉพาะในชาติที่ ๒ ถัดจากชาตินี้ไปเท่านั้น ถ้าไม่มีโอกาสให้ผลในชาติหน้าก็กลายเป็นอโหสิกรรม^{๙๘}

ตัวอย่างเช่นเรื่องของ ผลแห่งปีติฆาต ครั้งหนึ่งสมเด็จพระเจ้าอุปราชพรหมทัตกุมารแห่งกรุงพาราณสีมหานคร มีพระสหายชื่อ อำมาตย์สังกัจจุมาร พระเจ้าอุปราชพรหมทัตกุมารคิดวางแผนปลงพระชนม์สมเด็จพระราชาธิบดีผู้เป็นพระราชบิดา เพื่อยึดครองราชสมบัติ จึงได้นำเรื่องนี้ไปปรึกษาอำมาตย์สังกัจจุมารสหายรักและทหารคนสนิท แต่ก็ได้รับการสั่งห้ามปรามไว้ไม่ให้กระทำเช่นนั้น เพราะเป็นการกระทำปีติฆาตกรรม เป็นกรรมหนักเป็นทางไปสู่นรกอย่างเที่ยงแท้ แต่หาที่พระอุปราชจะเชื่อและไม่พอใจอำมาตย์สังกัจจุมารและตมมิตรตตสหายเลยทีเดียว จนในที่สุดอำมาตย์สังกัจจุมารก็ได้หลบหนี ออกจากวังไปบวชเป็นฤๅษี ณ ป่าใหญ่หิมวันต์ เพื่อไม่ต้องการเห็นการกระทำของอุปราชได้ อุปราชพรหมทัตและได้ส่งสมุห์คนเพื่อทำการนั้นและได้ปลงพระชนม์ชีพพระราชบิดาสำเร็จในที่สุด ได้ฆ่าบิดา ได้ขึ้นครองราชสมบัติในเวลาต่อมา

ตอนแรกที่ได้ขึ้นครองราชสมบัติก็ยินดีในการกระทำของตนเอง แต่ในเวลาต่อมาจิตก็เกิดความสังเวชถึงการกระทำปีติฆาตกรรมเช่นนั้น ใจก็นึกถึงสหายที่เคยตักเตือนแล้วแต่ก็ไม่เชื่อฟังใจก็ทุกข์ร้อนกลัดกลุ้มในใจเป็นอย่างมากใคร่อยากพบกับสังกัจจุมาร จึงให้ข้าราชการตามหาแต่ก็ไม่พบเป็นเวลาหลายปี สังกัจจุมารใช้ฤทธิหรืออิทธิญาสืบเสาะดูว่าที่เมืองพาราณสีมีเหตุการณ์ใดบ้าง จึงรู้ว่าขณะนี้พระเจ้าอยู่หัวมีคามทุกข์ใจมากต้องการอยากพบกับสังกัจจุมารเพื่อระบายความทุกข์ในใจ จึงได้ใช้อิทธิญาเหาะมายังเมืองพาราณสี เมื่อได้พบกับพระเจ้าอยู่หัวแล้ว พระเจ้าอยู่หัวจึงใคร่อยากจะรู้ว่าเมื่อตนเองตายไปแล้วจะไปตกนรกจริงหรือไม่จากผลที่ได้กระทำปีติฆาตกรรมบิดาของตน

^{๙๖} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำจำกัด, หน้า ๑๔๐๑.

^{๙๗} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), รัตน, กรรมที่ปณี เล่ม ๑, หน้า ๓๐๕.

^{๙๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๒.

สังกัจจายีก็ได้อธิษฐานอธิษฐานเปิดแผ่นดินเป็นช่องให้พระเจ้าพรหมทัตได้เห็นด้วยพระเนตร เมื่อได้เห็นดังนั้นจึงได้หวาดกลัวเป็นอย่างมาก ฤๅษีสังกัจจายีจึงได้ปลอบประโลมใจแก่พระเจ้าพรหมทัตว่าการกระทำปีศาจจะได้รับผลของกรรมในนรกอย่างแน่นอน แต่ก็สามารถช่วยให้พ้นจากทุกข์นี้ได้ ในภพต่อไปเมื่อผู้นั้นก็กระทำกุศลกรรมดีอย่างมาก เมื่อรับผลของกรรมในนรกแล้วก็จะพบกับสวรรค์ในสุคติโลกสวรรค์ได้เช่นกัน^{๙๙}

จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้ จะเห็นได้ว่า อุปัชฌายะเวทนิยกรรม เป็นกรรมหรือการกระทำที่จะส่งผลให้ผู้ที่กระทำกรรมนั้นไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมไม่ดีก็ตามจะส่งผลของกรรมอย่างแน่นอน เพราะกรรมที่ได้กระทำเป็นเจตนาที่เกิดขึ้น แต่ผลของกรรมจะให้ผลเฉพาะในชาติที่ ๒ ถัดจากนี้ไปเท่านั้น ถ้าไม่มีโอกาสให้ผลในชาติหน้าก็กลายเป็นอโหสิกรรมไป

๓) อปราชยเวทนิยกรรม (กรรมที่ให้ผลหลังจากอุปัชฌายะเวทนิยกรรมคือให้ผลเรื่อยไป สบโอกาสเมื่อใดให้ผลเมื่อนั้น)

อปราชยเวทนิยกรรม หรือ อปราชยเวทนิยกรรม กรรมชนิดนี้เป็นกรรมที่ให้ผลแก่ผู้กระทำในชาติต่อ ๆ ไป ถัดจากชาติหน้าหรือภพหน้าต่อไป^{๑๐๐} กรรมชนิดนี้เกิดขึ้นจากชวนเจตนา ๕ ดวง ที่เกิดขึ้นในระหว่างชวนดวงที่ ๒ ถึงดวงที่ ๖ ชื่อว่า อปราชยเวทนิยกรรม นั้น ในอนาคตได้โอกาสเมื่อใดก็จะให้วิบากเมื่อนั้น เมื่อความเป็นไปแห่งสังสารวัฏยังมีอยู่ ก็ยังไม่ถือว่าเป็นอโหสิกรรม กรรมทั้งหมดนั้นควรแสดงด้วยเรื่องพรานสุนัข เปรียบเหมือนสุนัขที่นายพรานปล่อยไป เพราะเห็นเนื้อจึงวิ่งตามเนื้อไป ตามทันในที่ใด ก็กัดในที่นั้น ฉนั้นใด กรรมนี้ก็ฉนั้นเหมือนกัน ได้โอกาสในที่ใดก็จะให้วิบากในที่นั้นทันที ขึ้นชื่อว่าสัตว์จะรอดพ้นไปจากกรรมนั้นเป็นไปไม่มี^{๑๐๑}

หากอปราชยเวทนิย-กรรมนี้ トラบใดทั้งให้ผลไม่เสร็จสิ้นก็จะยังไม่กลายเป็นอโหสิกรรม จะกลายเป็นอโหสิกรรมได้ก็ต่อเมื่อได้ให้ผลเสร็จสิ้นแล้วเท่านั้น เพราะฉะนั้นกรรมชนิดนี้ จะติดตามผู้กระทำไปเรื่อย ๆ ได้ช่องหรือสบโอกาสเมื่อใดก็จะเข้าให้ผลเมื่อนั้น ถ้ายังไม่ได้ช่องก็จะติดตามต่อไป^{๑๐๒}

กรรมที่เป็นกุศลก็ดี อกุศลก็ดี ซึ่งให้ผลในภพ ต่อ ๆ ไป ชื่อว่า อปราชยเวทนิยกรรม^{๑๐๓} กรรมที่บุคคลพึงเสวยผลในภพต่อ ๆ ไป เป็นกรรมที่ยังไม่ให้ผลในชาตินี้ แม้ในชาติหน้าก็ยังไม่ให้ผล แต่จะให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป ซึ่งจะเป็นชาติใดนั้นยังกำหนดไม่ได้เพราะเป็นกรรมที่อ่อนกว่ากรรมอื่น ๆ กรรมที่หนักกว่าจึงให้ผลก่อน จนกว่ากรรมที่หนักกว่านั้นจะไม่มีหรือให้ผลเสร็จแล้วกรรมนี้จะให้ผล ตัวอย่างเช่น พระมหาโมคคัลลานะ อปราชยเวทนิยกรรม เป็นกรรมที่ให้ผลเบากว่ากรรมอื่นทั้งหมด และอาจจะกลายเป็นอโหสิกรรมก็ได้ เช่น กรรมของพระองค์สิมาล เป็นต้น^{๑๐๔}

^{๙๙} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร), วิชา, **กรรมที่ปณี เล่ม ๑**, หน้า ๓๑๘-๓๓๑.

^{๑๐๐} อภ.ก. (ไทย) ๓๗/๘๙๐/๙๒๑.

^{๑๐๑} อภ.ก. (ไทย) ๒/๑๕๖.

^{๑๐๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒**, หน้า ๑๒๘.

^{๑๐๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๔๙๗.

^{๑๐๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ คำวัด**, หน้า ๑๒๔๘.

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ได้แสดงบทวิเคราะห์และอธิบายว่า “อปราปริย เวทนีโย อปราปริยเวทนีโย” แปลความว่า “กรรมที่พึงจะได้รับในภพอื่น ๆ ชื่อ อปราปริยเวทนีโย-กรรม”^{๑๐๕} ความหมายของคำว่า “อปราปริยเวทนีโยกรรม” อประ หมายถึง ภพอื่น ซึ่งนอกจากทิวธรรมภพ คือชาตินี้ และอุปัชฌายภพ คือ ชาติหน้า อปริยะ หมายถึงภพอื่น ๆ อีก เวทยะ หมายถึง กรรมที่จะพึงได้เสวยผล เมื่อรวมกันเข้าเป็นอปราปริยเวทนีโยะก็หมายถึงกรรมที่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมจะพึงได้เสวยคือ ได้รับผลในชาติต่อไปโดยนับตั้งแต่ภพที่ ๓ เป็นต้นไป อย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น กล่าวคือชาตินี้ยังไม่ให้ผล ชาติหน้าก็ยังไม่ให้ผล แต่จะให้ผลในใดตั้งแต่หลุดพ้นจากชาติหน้าคือชาติโน้นเป็นต้นไปมีโอกาสมือใดอปราปริยเวทนีโยกรรมก็จะให้ผลเมื่อนั้น และไม่มีกรรมอื่นใดที่จะได้รับผลนอกเสียจากบรรลุประอรหัตตมรรค ตัดสังสารวัฏยังไม่ขาด อปราปริยเวทนีโยกรรมนี้ก็ติดตามไปไปตราบนั่น^{๑๐๖}

อปราปริยเวทนีโยกรรม อุปมาเปรียบเหมือนสุนัขไล่เนื้อของพรานไพร ธรรมดาสุนัขไล่เนื้อซึ่งพรานไพรเป็นเจ้าของปล่อยให้ไล่เนื้อในราวอรุณนั้น เมื่อมันเห็นแล้วก็ไม่รอช้า ย่อมรีบวิ่งไล่สกัดหน้าสกัดหลัง สกัดซ้ายสกัดขวาทำหน้าที่ติดตามไล่ล่าไป ได้ช่องได้โอกาสเมื่อใดก็เข้ากัดเมื่อนั้น ถ้ายังไม่ได้ช่องไม่ได้โอกาสก็จะติดตามไปเรื่อย ๆ การที่จะสละเนื้อนั้นเสียกลางคันหาใช้วิสัยของมันไม่กิริยาที่เจ้าสุนัขไล่เนื้อมันอุตสาหะพยายามไล่ตามเนื้อไปในสถานที่ต่าง ๆ โดยไม่หยุดยั้ง แม้ว่าเนื้อนั้นจะหนีไปสถานที่อันยากแก่การติดตาม เช่น ห้วย ภูเขา หุบเขา ลำเนาไพร ภูมิพนัส เมื่อทันแล้วก็กัดพดปล้ำตามสมควรกำลังแห่งตนฉันทิ อปราปริยเวทนีโยกรรมก็มีกิริยาเช่นนั้น คือ ติดตามบุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมไปสัปดาห์วาสาทั้ง ๙ เทียวเฝ้าเฝ้าคอยสืบเสาะไปทุกหนทุกแห่ง ทันเมื่อใดก็ทำหน้าที่ให้ผลเมื่อนั้น^{๑๐๗}

ตัวอย่างเช่นเรื่องของ กรรมเก่าของสาวงาม มีหญิงสาวนางหนึ่งผู้เป็นภรรยาของนายเรือคนหนึ่งผู้กระหระร้าย โดยสารเรือมากับสามีและลูกเรือในมหาสมุทร พอมาถึงกลางมหาสมุทรเรือก็พลันไม่แล่นต่อไปได้ นายเรือจึงให้ลูกเรือหาล่องรอยเรือซำรุดแต่ก็หาไม่ จึงคิดว่าน่าจะเป็นเกิดจากผลของเทวดาคงจะไม่ต้องการให้เรือแล่นต่อไปได้ น่าจะมีบุคคลใดเป็นกาลกิณีอย่างแน่นอน จึงต้องการที่จะค้นหาบุคคลคนนั้นด้วยการจับสลาก จนในที่สุดก็ตกลงกันว่าจับสลากหรือคนที่เป็นตัวกาลกิณี แต่แล้วผลการจับสลากถึงสามครั้งก็ไปตกอยู่ที่หญิงสาวผู้เป็นภรรยาของนายเรือ ๆ จึงสั่งให้ลงโทษด้วยการจับนางผูกด้วยเชือกแล้วถ่วงน้ำด้วยหม้อน้ำที่เต็มไปด้วยทรายให้จมหายตายในท้องทะเล เมื่อกระทำเช่นนั้นแล้วเรือก็แล่นต่อไปได้อย่างไม่มีอะไรเกิดขึ้น

พระภิกษุผู้อาศัยเรือลำนั้นมาด้วยเมื่อถึงฝั่งจึงได้นำเรื่องนี้ไปถามพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร อยากจะทราบผลของการกระทำของหญิงสาวเมียนายเรือว่าเกิดขึ้นมาจากกรรมเก่าอะไร พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเล่าเรื่องของนางเมื่อครั้งอดีตที่ผ่านมาแล้ว ๓ ชาติว่า นางเคยเกิดเป็นหญิงสาว เมื่อเติบโตใหญ่ได้แต่งงานกับชายหนุ่มคนหนึ่ง นางทำหน้าที่ภรรยาที่ดี

^{๑๐๕} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) รจนา, **กรรมที่ปณี เล่ม ๑**, หน้า ๓๔๖.

^{๑๐๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๖-๓๔๘.

^{๑๐๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๙.

หาอาหาร น้ำ คอยนำไปส่งให้สามีที่นาเป็นประจำ โดยสุนัขตัวหนึ่งที่นางชอบและเอ็นดูเลี้ยงมาตั้งแต่ เล็กคอยติดตามระมัดระวังให้ด้วยความรัก ความสนใจ และห่วงใย (สุนัขตัวนั้นอดีตชาติเคยเป็นสามี ของนางมาก่อน) อยู่มาวันหนึ่งนางนำข้าวปลาอาหารไปส่งให้สามีเป็นกิจวัตรประจำทุกวัน เมื่อเดินผ่าน ชาวบ้านก็ถูกล้อเรียนว่ามีสุนัขคอยติดตามดูแล จนเป็นเหตุให้นางได้้อบอายเป็นอย่างมาก ด้วยความ อับอายนี้เองนี่จึงคิดที่จะกำจัดสุนัขตัวนั้นเสีย จึงได้วางแผนกระทำอปราปรียเวทนิยกรรม ด้วยการ ใช้ เชือกผูกคอสุนัขตัวนั้นแล้วจับถ่วงน้ำด้วยหม้อทราย จึงเป็นเหตุให้สุนัขได้ตายในที่นั้น กรรมนี้จะส่งผล ให้นางได้ตายในชาตินี้ในลักษณะเช่นเดียวกัน^{๑๐๘}

จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้ จะเห็นได้ว่า อปราปรียเวทนิยกรรม เป็นกรรมหรือการ กระทำที่สัตว์ทั้งปวงได้กระทำกรรมไว้ เมื่อกระทำแล้วจะต้องเป็นของผู้กระทำนั้น ๆ จะสิ้นสูญ อันตรธานหายไปนั้นหาไม่ได้ กระทำไว้เท่าใดก็คงติดตามตัวอยู่เท่านั้น กระทำไว้ดีกรรมที่ได้ก็จะได้ กรรมทำกรรมไม่ได้ก็จะได้กรรมไม่ดีเช่นกัน อปราปรียเวทนิยกรรมนี้จะเป็กรรมที่แสดงผลในภพ ชาติที่ ๓ เป็นต้นไป ได้ช่องได้โอกาสเมื่อใดเป็นต้องทำหน้าที่ให้ผลเมื่อนั้นทันทีจนกว่าผู้เป็นเจ้าของ กรรมนั้นจะได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์และดับขันธปรินิพพาน^{๑๐๙} อปราปรียเวทนิยกรรม นี้อาจให้ผล ต่อเมื่อพ้นภพหน้าแล้วได้ช่องเมื่อใดย่อมให้ผลเมื่อนั้นกว่าจะเป็นอโหสิกรรม ท่านเปรียบไว้เหมือนสุนัข ไล่เนื้อ ไล่ตามเนื้อที่เข้าในที่ใด ย่อมเข้ากัดในที่นั้น^{๑๑๐}

๔) อโหสิกรรม (กรรมที่ไม่ให้ผล เลิกแล้วต่อกัน)

อโหสิกรรม หมายถึง กรรมที่ไม่ให้ผล ที่มีชื่อเรียกว่า อโหสิกรรมนั้นเป็นไปตามหลัก คือ วิกาภแห่งกรรมไม่ได้มีแล้ว วิกาภแห่งกรรมจักไม่มี และวิกาภแห่งกรรมไม่มีอยู่^{๑๑๑} กล่าวคือ อโหสิกรรมจัดว่าเป็นกรรมดีหรือกรรมไม่ดีก็ตามให้ผลเสร็จแล้ว เมื่อไม่มีโอกาสที่จะให้ผลในเวลาที่จะ เกิดผลได้ ครั้นเมื่อผ่านล่วงเวลานั้นไปแล้วก็จะไม่ให้ผลอีกต่อไป

คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค อธิบายว่า “อโหสิ กมฺมํ นาโหสิ กมฺมวิปาโก อโหสิ กมฺมํ นตฺถิ กมฺม วิปาโก อโหสิ กมฺมํ น ภวิสฺสตี กมฺมวิปาโก” แปลความว่า “กรรมได้มีแล้ว วิกาภแห่งกรรมไม่ได้แล้ว กรรม ได้มีแล้ว วิกาภแห่งกรรมไม่มีอยู่ กรรมได้มีแล้ว วิกาภแห่งกรรมจักไม่มี”^{๑๑๒}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า อโหสิกรรม หมายถึง กรรมเลิกให้ผล ไม่มี ผลอีก ได้แก่ กรรมทั้งที่เป็นกุศลและอกุศลที่เลิกให้ผล เหมือนพืชที่หมดอายุ เพาะปลูกไม่ขึ้นอีก^{๑๑๓}

^{๑๐๘} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร) รจนา, **กรรมที่ปณี เล่ม ๑**, หน้า ๓๕๑-๓๕๙.

^{๑๐๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๐.

^{๑๑๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒**, หน้า ๑๒๖.

^{๑๑๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **วิสุทธิมรรค แปล ๓ ตอนจบ**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓๐-๓๑.

^{๑๑๒} ขุ.ป. (บาลี) ๓๑/๕๒๓/๔๑๔.

^{๑๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๕๒๔.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) อธิบายว่า อโหสิกรรม แปลว่า กรรมที่ได้มีแล้ว กรรมที่ให้ผลสำเร็จแล้ว หมายถึงกรรมที่เลิกให้ผล กรรมที่เลิกแล้วต่อกันคือไม่มีผลไปถึงภพหน้าชาติหน้า เรียกสั้น ๆ ว่า อโหสิ ก็มี อโหสิกรรมเป็นการทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเป็นกรรมไม่ร้ายแรง เช่น คำว่าหรือใส่ความผู้ทรงศีลทรงธรรม เมื่อได้ขอมาท่านและท่านได้ยกโทษให้ การด่าว่าใส่ความนั้นก็ เป็นอโหสิกรรมไป คือ เลิกแล้วต่อกัน ไม่มีผลต้องตบอภัยต่อไปในภพหน้าอีก แม้กรรมดีที่ทำไว้มากมาย แต่เมื่อบำเพ็ญเพียรจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ กรรมดีนั้นก็ เป็นอโหสิกรรมไป เพราะพระอรหันต์ เป็นผู้หมดบุญหมดบาปแล้ว ไม่มีการรับผลบุญผลบาปอีก กรรมที่ท่านทำไว้ก่อนหน้าแม้จะเป็นกรรมดี จึงเป็นอโหสิกรรมไปโดยปริยาย หรือในกรณีประมาททำของหลวงแตกหักเสียหาย เมื่อได้ชดใช้แล้วก็ เป็นอันแล้วกันไป ไม่ต้องรับโทษทั้งในชาตินี้หรือชาติหน้าอีก คือ เป็นอโหสิกรรมไปแล้ว^{๑๑๔}

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ได้แสดงบทวิเคราะห์และอธิบายว่า “อโหสิ จ ตํ กมฺมญฺชาติ อโหสิกมฺมํ” แปลความว่า “กรรมใดที่ชื่อว่าอโหสิ คือ ทำสำเร็จไปแล้วก็ไซ้ เป็นกรรมที่ไซ้ ฉะนั้น กรรมนั้น จึงชื่อว่า อโหสิกรรม”^{๑๑๕}

อโหสิกรรมเป็นกรรมที่มีลักษณะ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) สำเร็จเป็นอโหสิกรรม แต่ผลแห่งกรรมนั้นจะเกิดขึ้นแล้วในอดีตก็หาไม่ (๒) สำเร็จเป็นอโหสิกรรม แต่ผลแห่งกรรมนั้นจะเกิดขึ้นในปัจจุบันก็หาไม่ (๓) สำเร็จเป็นอโหสิกรรม แต่ผลแห่งกรรมนั้นจักเกิดขึ้นในอนาคตก็หาไม่^{๑๑๖}

วคิน อินทสระ อธิบายว่า การหยุดให้ผลกรรมด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ

(๑) ทมฺดแรง คือ ให้ผลจนสมควรแก่เหตุแล้ว อุปมาเหมือนนักโทษที่ได้รับโทษครบตามกำหนดแล้วก็จะพ้นโทษ การให้ผลของกรรมก็เช่นเดียวกัน

(๒) กรรมจะหยุดให้ผลเมื่อกรรมอื่นเข้ามาแทรกแซงเป็นครั้งคราว ตัวอย่างในขณะที่กรรมชั่วให้ผลอยู่ ซึ่งอาจเป็นครุกรรม เป็นต้น มันจะหยุดให้ผลชั่วคราวเมื่อบุคคลผู้นั้นทำกรรมดีแรง ๆ

(๓) บุคคลผู้ทำกรรมได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ตตฺวิภูฏะคือการเวียนว่ายตายเกิดเสียได้ มีชีวิตอยู่เป็นชาติสุดท้าย กรรมย่อมไม่สามารถให้ผลในภพชาติต่อ ๆ ไปอีก^{๑๑๗}

ขุนสรรพกิจโกศล อธิบายไว้ในหนังสือ “อภิธรรมปริเฉทที่ ๕ วิถีมุตตสังคหวิภาค” ว่า อโหสิกรรม มีความหมาย ๓ ประการ^{๑๑๘} คือ

(๑) กรรมที่ได้มีแล้ว วิบากแห่งกรรมไม่ได้มีแล้ว หมายถึง กรรมที่ได้ให้ผลแล้ว คือ ผลกรรมในอดีตชาติที่ให้ผลแก่บุคคลที่กระทำกุศลกรรมหรือกุศลกรรมนั้นให้ได้รับทุกข์สุขแล้วเช่นได้ตนรก

^{๑๑๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด, หน้า ๑๒๙๕.

^{๑๑๕} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ญาณ, กรรมที่ปณี เล่ม ๑, หน้า ๓๙๗.

^{๑๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙๘.

^{๑๑๗} ดูรายละเอียดใน วคิน อินทสระ, หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, (กรุงเทพมหานคร: เรือนธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๓๑-๓๓

^{๑๑๘} ขุนสรรพกิจโกศล, ปริเฉทที่ ๕ วิถีมุตตสังคหวิภาค, หน้า ๕๕.

ไปแล้วหรือไปเกิดบนสวรรค์แล้ว กรรมนั้นย่อมเป็นอโหสิกรรม ในข้อนี้ หมายถึง อดีต นอกจากนี้เมื่อกรรมมีกำลังมากกว่าให้ผลแล้ว กรรมที่มีกำลังน้อยรองลงมาก็เลิกให้ผล เช่น ได้ตติยฌานกุศลกรรม ดังนั้น ปฐมฌานกุศลกรรมและทุติยฌานกุศลกรรม ซึ่งเป็นกรรมที่มีกำลังน้อยกว่าก็ไม่สามารถให้ผลได้ จึงเป็นอโหสิกรรมไป

(๒) กรรมได้มีแล้ว วิบากแห่งกรรมไม่มีอยู่ หมายถึง วิบากอันยังไม่ให้ผลแห่งกรรมอดีตอันล่วงเลยกาลแห่งวิบากแล้วและของผู้นิพพานในภพปัจจุบันนั่นเอง ได้แก่ กรรมที่ไม่ก่อให้เกิดผล เช่น กิริยาจิตของพระอรหันต์ แม้จะกระทำสักเท่าใดก็ตามก็เป็นกิริยาทั้งหมด ไม่ทำให้เกิดวิบากและไม่ก่อให้เกิดผลได้ จึงเป็นอโหสิกรรมไป ในข้อนี้ หมายถึง ปัจจุบัน

(๓) กรรมได้มีแล้ว วิบากแห่งกรรมจักไม่มี หมายถึง วิบากอันไม่ควรให้ผลแห่งกรรมอดีตอันล่วงเลยกาลแห่งวิบากแล้ว และดับรอบในภพอนาคตนั้นเอง ได้แก่ ผลกรรมในชาติอนาคตไม่มีแล้ว เช่น องคุลีมาลช่าคน เป็นต้น ผลของกรรมที่ข้ามมนุษย์นั้นไม่ส่งผลได้เพราะต่อมาได้เป็นพระอรหันต์แล้ว ไม่มีภพ ไม่มีชาติ คือ ไม่ต้องเกิดอีกแล้ว กรรมนั้นก็ไม่มีการรับสนองจึงเป็นอโหสิกรรมไป ข้อนี้หมายถึง อนาคต

กรรมทั้งหลายที่บุคคลได้กระทำไว้ ถ้าล่วงเลยในการให้ผลของกรรมแต่ละกรรมดังที่กล่าวมาแล้ว กรรมเหล่านั้นย่อมไม่มีโอกาสที่จะให้ผลแก่บุคคลที่จะกระทำกรรมได้ กรรมทั้งหลายนั้นก็จะกลายเป็นอโหสิกรรมไป อโหสิกรรมจึงเป็นกรรมที่ล่วงคราวแล้วเลิกให้ผล เปรียบเหมือนพีชลิ้นยางแล้ว เพราะไม่ขึ้นนี้จัดตามราวที่ให้ผล^{๑๑๙}

ตัวอย่างเช่นเรื่องของ พระเลรีหนีกรรม มีหญิงสาวรูปงามคนหนึ่ง มีกิจยาน่าดูน่าชมมาก เป็นลูกเศรษฐีแห่งกรุงราชคฤห์ เมื่อนางอายุได้ ๑๖ ปี หญิงสาวผู้เป็นธิดาสุดที่รักของเศรษฐีผู้มีทรัพย์ อวยกให้ธิดาอยู่อย่างสบายจึงให้ไปอยู่บนชั้นที่ ๗ ของปราสาทที่เปลี่ยงของดูแล อยู่มาวันหนึ่งธิดาสาวได้ยินเสียงดังมาจากข้างล่างจึงได้มองลงมาดูพบว่ามีคนกำลังมุ่งดูโจรหนุ่มคนหนึ่งกำลังถูกตำรวจจับ เพื่อที่จะเขี่ยตีและจะประหารชีวิต เมื่อมองลงไปเห็นโจรหนุ่มคนนั้นจิตเกิดความรัก ความเสน่หขึ้นมาอย่างจับจิตเป็นให้เห็นธิดาสาวคนนั้นล้มป่วยลงทันทีด้วยความรัก พี่เลี้ยงจึงลงไปบอกเศรษฐีผู้เป็นบิดา ผู้เป็นบิดามาระดาเห็นดังนั้นจึงเข้ามาดูแล้วถามอาการป่วยของธิดาก็รู้ว่าธิดาของตนเองได้หลงรักโจรหนุ่มคนนั้น เพื่อช่วยเหลือให้ธิดาของตนหายป่วยจึงได้ขอซื้อโจรหนุ่มจากเจ้าหน้าที่มาเป็นสามีของลูกสาว

โจรหนุ่มเมื่อได้อยู่กินฉันสามีภรรยากับลูกเศรษฐีแล้ว ก็คิดอยากจะมีสุรา จึงคิดขึ้นว่าจะทำอย่างไรที่จะได้เงินมา ด้วยสันดานความเป็นโจรจึงคิดอุบายที่จะฆ่าภรรยาของตนเสียเพื่อนำเงินไปทำในสิ่งที่ตนเองต้อง จึงได้ออกอุบายว่าจะไปทำพิธีกรรมบนภูเขาชื่อ โจรปาตตะ ซึ่งเป็นที่ตำรวจใช้ทำพวกโจรใจบาปทั้งหลายด้วยกับผลักให้ตกลงจากหน้าผา เมื่อเตรียมสิ่งของที่จะไปทำพิธีกรรมแล้วทั้งสองสามีภรรยาก็ออกเดินทางจนไปถึงภูเขาโจรปาตตะ ภรรยาก็บอกกับสามีให้เตรียมกระทำพิธีกรรมได้เลย แต่สามีก็ยังทำรีรออยู่ ครุ่นคิดเรื่องที่จะฆ่าภรรยา ผู้เป็นภรรยาจึงถามสามีว่าทำไมยังไม่

^{๑๑๙} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒**, หน้า ๑๒๖.

ทำพิธีกรรมหรือ สามีก็ตอบว่า จะไม่ทำพิธีกรรมแต่อย่างใด เรามาครั้งนี้เราจะฆ่าเจ้า พันใดนั้นจึงหิบบิดมาเพื่อหวังที่จะฆ่าภรรยาของตนเอง

ภรรยาเห็นเช่นนั้นจึงหวาดกลัว อ้อนวอนขอชีวิต แต่ด้วยเป็นผู้มีปัญญาจึงได้คิดวางแผน อยู่ในใจเพื่อจะเอาตัวรอดหนีพ้นจากความตายในครั้งนี้ได้ จึงออกอุบายว่าก่อนที่จะตายขอมองหน้าสามีครั้งสุดท้ายของให้สามีไปยืนอยู่ที่หน้าผา นางได้จ้องมองดูสามีโจรอยู่ครู่หนึ่ง เมื่อสามีเปลอนางจึงได้ผลักสามีโจรตกลงจากหน้าผาตายในที่นั้น เมื่อสามีตายแล้วนางเสียงใจร้องไห้สะอึกสะอื้นเดินพนจรไปเรื่อย ๆ จนได้ไปพบกับสำนักปริพาชกแห่งหนึ่งอยู่ตรงชายป่าใกล้ทางเดิน จึงได้ขอบำเพ็ญพรตเปลี่ยนเพศจากฆราวาสวิสัยบรรพชาเป็นปริพาชกเรียนในวิชาเอาวาทะปริศนา ๑,๐๐๐ ตามลัทธิแห่งปริพาชกของตน

ต่อมาเมื่อเรียนวิชาวาทะ ๑,๐๐๐ ข้อจบ หัวหน้าสำนักก็ให้ออกไปเพื่อเผยแพร่ลัทธิของตนโดยให้หกกิ่งไม้หว่าปักบนพื้นดิน ถ้าให้หิบบิดไม้หว่าขึ้นมาได้ให้ถามปัญหานั้น ถ้าบุคคลที่ตอบได้เป็นคฤหัสถ์ก็ยอมเป็นคนรับใช้ แต่ถ้าเป็นผู้บวชเรียนก็ขอเข้าสำนักนั้นเพื่อศึกษาหาความรู้ต่อไป ปริพาชกสาวก็ออกเดินทางไปเรื่อย ๆ เพื่อถามปัญหาตามที่ตนเองได้เล่าเรียนมา แต่ก็ไม่มีใครตอบปัญหานั้นได้ นางได้เดินพนจรมาเรื่อย ๆ จนถึงเมืองสาวัตถี นางก็ได้ปักกิ่งไม้หว่านั้นอีกเช่นเคย ณ ขณะนั้นพระสารีบุตรได้เดินทางเพื่อมาบิณฑบาต มาพบเห็นคนต่างมุงดูกิ่งไม้หว่านั้นพระสารีบุตรจึงให้คนกลุ่มนั้นถอนไม้หว่าขึ้นมาแล้วหักทิ้งเสีย

เมื่อปริพาชกสาวเห็นเช่นนั้นจึงได้สอบถามว่าใครเป็นผู้ถอนและหักกิ่งไม้หว่านั้น คนกลุ่มนั้นก็ชี้ไปทางพระสารีบุตรเถระ จึงได้มีการสอบถามปัญหากันที่พระเชตวันมหาวิหารซึ่งเป็นที่พักของพระสารีบุตรเถระ ปริพาชกสาวจึงได้ถามคำถามทั้ง ๑,๐๐๐ ข้อแก่พระสารีบุตรเถระ พระสารีบุตรเถระท่านตอบได้ทุกข้อและสามารถอธิบายได้อย่างละเอียด ปริพาชกสาวนั้นจึงยอมแพ้ พระสารีบุตรเถระได้ตั้งคำถามถามบ้าง ปริพาชกสาวตอบไม่ได้จึงได้ขอบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียน พระสารีบุตรเถระจึงได้ส่งให้ปริพาชกสาวนั้นไปบวชยังสำนักภิกษุณี ด้วยปัญญาที่เฉียบแหลม ปัญญาไวของภิกษุณี นางได้ศึกษาวิปัสสนาภาวนาจนได้สำเร็จวิปัสสนาญาณ บรรลุเป็นพระอรหันต์ มีปรากฏนามในพระพุทธศาสนาว่า พระกุนทลเกสเธิรี เมื่อถึงชีพิตักษัย ท่านก็ดับขันธเข้าสู่พระปรินิพพาน และทิ้งบรรดากรรมทั้งสิ้นไว้เบื้องหลัง^{๑๒๐}

จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้ จะเห็นได้ว่า อโหสิกรรมแห่งอกุศล คือ เมื่อครั้งที่ท่านยังเป็นปุถุชน มีจิตโงะคนไปด้วยกิเลสน้อยใหญ่ทั้งหลาย ใช้อุบายปัญญาลวงคิดฆ่าสามีโจรเสียด้วยความแค้นนั้น อันนี้ย่อมสำเร็จเป็นอกุศลบาปกรรม สามารถนำไปสู่อบายภูมิได้ แต่ท่านได้บวชเป็นภิกษุณีพยายามบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานจนได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์และดับขันธสู่พระปรินิพพาน ซึ่งเป็นแดนหลบลี้หนีกรรมทั้งปวง เป็นแดนที่ตัดภพตัดชาติ อกุศลกรรมที่ท่านทำไว้ในครั้งนั้นก็เป็หมันไปไม่สามารถที่จะส่งผลให้แก่ท่านได้อีกต่อไป จึงกลายเป็นอโหสิกรรม ไปในที่สุด

^{๑๒๐} ดูรายละเอียดใน พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร) รจนา, กรรมที่ปณี เล่ม ๑, หน้า ๔๐๙-๔๒๔.

กรรม ๑๒ ประการที่นำมาแสดงนี้ จะเห็นได้ว่า มีกรรมมากมาย หลากหลาย กรรมบางอย่างเป็นชื่อตามกาลเวลา บางอย่างทำตามหน้าที่ บางอย่างมีความหนักเบาของการกระทำกรรมนั้น ๆ และกรรมชนิดเดียวกันก็ยังไม่ผลที่แตกต่างกันไปแล้วเจตนาที่กระทำกรรมนั้น กรรมบางอย่างยังไม่ให้ผลก็กายเป็นอโหสิกรรมไปก็มีจนกระทั่งหมดเวรหมดกรรมแก่กันไป

ในคัมภีร์ชุตถกนิกาย ปฏิสัมภิตามรรค กัมมกถา^{๑๒๑} พระสารีบุตรได้จำแนกกรรมที่เป็นหลักใหญ่ ๆ ไว้ ๑๒ ประการ โดยแบ่งเป็น กรรมในอดีต ๖ ประการ กรรมในปัจจุบัน ๔ ประการ และกรรมในอนาคต ๒ ประการ ดังนี้

๑) กรรมในอดีต มี ๖ ประการ ได้แก่ (๑) กรรมได้มีแล้ว วิบากกรรมก็ได้มีแล้ว (๒) กรรมได้มีแล้ว แต่วิบากกรรมไม่ได้มีแล้ว (คือ ยังไม่ส่งผล) (๓) กรรมได้มีแล้ว วิบากกรรมก็มีอยู่ (คือ กำลังให้ผล) (๔) กรรมได้มีแล้ว แต่วิบากกรรมยังไม่มี (คือ กรรมที่ทำแล้วในอดีต แต่ไม่ได้โอกาสให้ผลในปัจจุบัน เพราะปัจจัยบกพร่องหรือปรีนิพพานไปแล้วในอดีต) (๕) กรรมได้มีแล้ว วิบากกรรมก็จักมี (๖) กรรมได้มีแล้ว แต่วิบากแห่งกรรมจักไม่มี

๒) กรรมในปัจจุบัน มี ๔ ประการ ได้แก่ (๑) กรรมมีอยู่ วิบากกรรมก็มีอยู่ (๒) กรรมมีอยู่แต่วิบากกรรมยังไม่มี (คือ กรรมที่ทำอยู่ในปัจจุบันแต่ไม่ให้ผลในปัจจุบัน เพราะปัจจัยบกพร่องจึงหมดโอกาสที่จะให้ผลหรือกรรมที่ทำในปัจจุบันนี้และจะให้ผลในปัจจุบันเช่นกัน แต่ผู้บรรลุเป็นพระอรหันต์หรือปรีนิพพานไปเสียก่อน) (๓) กรรมมีอยู่ วิบากแห่งกรรมจักไม่มี (๔) กรรมมีอยู่ แต่วิบากแห่งกรรมจักไม่มี

๓) กรรมในอนาคต มี ๒ ประการ ได้แก่ (๑) กรรมจักมี วิบากแห่งกรรมจักมี (๒) กรรมจักมี แต่วิบากแห่งกรรมจักไม่มี

จากกัมมกถาที่แสดงนี้ จะเห็นได้ว่า วิบากของกรรมนั้นอาจไม่ได้รับหรือแสดงให้ปรากฏเห็นในชาติเดียวกัน แต่อาจจะแสดงให้เห็นในชาติที่ ๓ ก็ได้ เนื่องจากกรรมเหล่านี้สลับซับซ้อนมาก เพราะกรรมแต่ละคนที่กระทำนั้นมีเหตุที่แตกต่างกันไป บางคนกระทำกรรมดี บางคนกระทำกรรมชั่ว ผลของกรรมย่อมหนักเบาแตกต่างกันไป แต่ที่แน่นอนก็คือบุคคลใดกระทำกรรมที่ดีก็จะส่งผลให้เกิดความสุข อุบัติไปเกิดในสุคติภูมิ บุคคลใดที่กระทำกรรมชั่ว ผลกรรมก็จะส่งผลให้เกิดความทุกข์ อุบัติไปเกิดในทุคติ อบายภูมิเป็นที่ไป แต่กรรมนั้นจะส่งผลยาวนานขึ้นอยู่กับเจตนาที่กระทำแต่จะหายไปเป็นไม่มี อุปมาเปรียบด้วยการที่น้ำเกลือใส่ลงในแก้วน้ำกับการที่นำเอาเกลือใส่ลงในตุ่มในปริมาณที่เท่ากัน อาจจะให้รสเค็มของน้ำที่แตกต่างกันไป แต่เกลือที่ใส่ลงไปในนั้นก็ยังคงเจือปนกันอยู่

วศิน อินทสระ ได้อธิบายกรรม ๑๒ ไว้ในหนังสือ “หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด” ว่า กรรมนำไปปฏิสนธิในภพใหม่ คือ คนที่ทำความดีไว้ย่อมไปเกิดในภพที่ดี คนทำความชั่วไว้มากไปเกิดในภพที่ชั่ว กรรมที่ส่งผลให้เกิดขึ้นนั้น เรียกว่า ชนกกรรม เช่น ชนกกรรมฝ่ายดีส่งผลให้ไปเกิดในตระกูลที่ดี มั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติและบริวาร มีตระกูลสูง เข้าเกิดด้วยความไม่ประมาท หมั่นรักษาทรัพย์หาทรัพย์เพิ่มเติมไว้ หมั่นรักษาความดี ทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล การกระทำเช่นนั้นเป็นอุปถัมภ์กรรม

^{๑๒๑} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๓๔-๒๓๕/๓๔๗-๓๔๘.

ช่วยส่งเสริมผลของกรรมดีเก่า รวมกับกรรมใหม่ ในทางตรงกันข้ามบุคคลนั้นทำกรรมที่ไม่ดี กรรมไม่ดีก็จะนำพาบุคคลนั้นไปในทางที่ไม่ดี ทำให้ล้มเหลวประมาท ผลาญทรัพย์สินด้วยอบายมุขนานาประการ กรรมนั้นมีสภาพเป็นอุปปีฬกรรม ปีบคั้นให้ต่ำต้อยลงจนสิ้นเนื้อประดาตัว บริวารก็หมดสิ้น ถ้ากรรมมากขึ้นกรรมนั้นก็กลายเป็นอุปฆาตกรรม ตัดรอนผลแห่งกรรมดีเก่าสิ้นไป กลายเป็นลุ่มจม สิ้นความรุ่งเรืองในชีวิต ที่กล่าวมานี้ คือ กรรมที่จัดตามหน้าที่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าหน้าที่ของกรรมซึ่งมีลักษณะหน้าที่ให้เกิด อุปถัมภ์ ปีบคั้นและตัดรอน

ส่วนกาลที่ให้ผลตามแรงหนักเบาของกรรมนั้นมีความสัมพันธ์กันมาก คือ กรรมหนัก (ครุกรรม) ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว จะให้ผลปัจจุบันทันตาเห็น (ทิฏฐธัมมเวทนีย์) ส่วนกรรมที่ทำเป็นประจำเป็นอาถรรพ์หรือพหุกรรมนั้น ถ้ายังไม่มีโอกาสให้ผลในชาติปัจจุบันก็จะยกหมดไปให้ผลในชาติถัดไป (อุปชเวทนีย์) และชาติต่อ ๆ ไป (อปราปรเวทนีย์) สุดแล้วแต่โอกาสที่ท่านเปรียบเหมือนสุนัขไล่เนื้อ ทันเข้าเมื่อใดกัดเมื่อนั้น

กรรมที่บุคคลทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต (อาสันนกรรม) นั้นมักให้ผลก่อนกรรมอื่น เพราะจิตไปห่วงอารมณ์นั้นไว้มั่นไม่ว่าเป็นกรรมฝ่ายดีหรือชั่ว กรรมนั้นใกล้จิตจิตและใกล้ปฏิสนธิจิต ท่านว่าแม้บางครั้งจะมีกำลังน้อยก็ให้ผลก่อนกรรมอื่น เปรียบเหมือนรถติดไปแดง เมื่อไฟเขียวอันเป็นสัญญาณให้รถไปได้เปิดขึ้น รถคันหน้าแม้มีกำลังน้อยก็ออกได้ก่อน พอผ่านสี่แยกไปแล้ว รถที่มีกำลังดีกว่าย่อมแซงขึ้นหน้าไปได้

ส่วนกรรมที่ทำโดยไม่เจตนา ที่เรียกว่า กตัตตากรรม สักแต่ว่าทำนั้นให้ผลน้อยที่สุด กำลังเวลาที่สั้นที่สุด เมื่อกรรมอื่นไม่มีจะให้ผลแล้ว กรรมนี้จึงจะให้ผล เป็นเหมือนหนี้รายย่อยที่สุด กรรมใดคอยโอกาสให้ผลอยู่ แต่ไม่มีโอกาสเลยจึงเลิกแล้วต่อกันไม่ให้ผลอีก กรรมนั้นเรียกว่า อโหสิกรรม เปรียบเหมือนเมล็ดพืชที่เก็บไว้นานเกินไปหรือถูกคว่ำให้สุกด้วยไฟเสียแล้ว ไม่มีโอกาสงอกขึ้นได้อีก กรรมนี้จึงเป็นเรื่องที่สลบซับซ้อนอย่างมาก ผู้มีปัญญาที่พอตรึกตรองตามเห็นเป็นจริงตามคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า^{๑๒๒}

สรุปว่า กรรมแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ๆ ละ ๔ หมวด รวมเป็นกรรม ๑๒ ดังนี้

๑) ขนกกรรม เป็นกรรมที่ทำหน้าที่ยังวิบากให้เกิดขึ้นในวิภวภูมิ ไม่ว่าจะป็นสัตว์เดียรัจฉาน มนุษย์ เทวดา หรือจะเกิดเป็นอะไรก็ตาม ย่อมเกิดจากเหตุปัจจัยจากขนกกรรมด้วยกันทั้งสิ้น ขนกกรรมมีหน้าที่เนกาตกแต่งให้ไปเกิดทั้งหมด

๒) อุปถัมภ์กรรม กรรมมีหน้าที่อุปถัมภ์ค้ำชูกรรมของสัตว์ให้ไปในทางดีก็ได้ ทางไม่ดีก็ได้ตามสมควรแก่กรรมที่กระทำ ถ้าทำกรรมดีก็จะสนับสนุนอุปถัมภ์ค้ำชูให้มีสุข แต่ถ้าทำกรรมไม่ดีก็จะคอยอุปถัมภ์ไปในทางตรงกันข้าม

^{๑๒๒} ดูรายละเอียดใน วคิน อินทสระ, หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, หน้า ๑๗-๑๘.

๓) อุปปีฬกรรม กรรมมีหน้าที่ในการเบียดเบียนทำร้ายกรรมที่มีสภาพตรงกันข้ามกับตน เช่น ถ้าเป็นอุปปีฬกรรมฝ่ายอกุศลก็จะเบียดเบียนทำร้ายกุศลกรรมความดีงาม ในตรงตรงกันข้ามถ้าเป็นอุปปีฬกรรมฝ่ายกุศลก็จะทำหน้าที่เบียดเบียนอกุศลกรรมความชั่วที่ให้ผลเป็นความทุกข์ความเสื่อมแก่เจ้าของกรรม

๔) อุปฆาตกรรม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อุปัจเฉทกรรม กรรมนี้จะทำหน้าที่ในการเข้าไปฆ่าตัดรอนกรรมอื่นที่มีสภาพในทางตรงกันข้ามกับตน การทำหน้าที่ของอุปฆาตกรรมนั้นจะทำหน้าที่อย่างรวดเร็ว ปัจจุบันทันด่วนยิ่งกว่าอุปปีฬกรรม เช่น ในขณะที่เสวยผลแห่งกรรมคืออยู่นั้น อุปฆาตกรรมก็จะทำหน้าที่ตัดรอนกรรมดีนั้นได้โดยการนำสู่อบายภูมิได้ ในทำนองเดียวกันในขณะที่เสวยกรรมไม่ดี อุปฆาตกรรมก็จะทำหน้าที่ให้เจ้าของกรรมไปสู่สุคติภูมิได้เช่นกัน

๕) คุรุกรรม กรรมหนักซึ่งมีอำนาจให้ผลเป็นลำดับที่ ๑ เนื่องจากเป็นการกระทำอันตรัยกรรม กรรมนี้ไม่มีกรรมใดมาขวางกั้นการให้ผลแห่งกรรมนี้ได้เลย ถ้าเป็นคุรุกรรมฝ่ายอกุศลก็จะชักนำเจ้าของกรรมไปปฏิสนธิในนiryภูมิทันทีหลังจากตายไปแล้ว แต่ถ้าคุรุกรรมฝ่ายกุศลก็จะให้ผลนำไปปฏิสนธิในสุคติภูมิในภายหลังจากที่ตายแล้วเช่นกัน

๖) อาสันนกรรม กรรมที่กระทำในเวลาใกล้จะตาย ซึ่งมีอำนาจให้ผลเป็นลำดับที่ ๒ รองจากคุรุกรรม หมายความว่า เมื่อสัตว์ที่เกิดในวิภูภูมิไม่ได้ทำคุรุกรรมแต่อย่างใด กรรมที่กระทำในเวลาใกล้จะตายก็ย่อมจะให้ผลทันที คือ ถ้าเป็นอาสันนกรรมฝ่ายอกุศลก็จะชักนำให้บุคคลที่ทำกรรมนั้นไปเกิดในสุคติภูมิในชาติต่อไปทันทีทันใด แต่ถ้าเป็นอาสันนกรรมฝ่ายอกุศลก็จะชักนำให้บุคคลที่ทำกรรมนั้นเป็นสู่อบายภูมิทันทีทันใดเช่นกัน

๗) อาจิณณกรรม หรือ พหุลกรรม เป็นกรรมที่ทำบ่อย ๆ ทำเป็นประจำจนเคยชิน เป็นกรรมที่มีอำนาจให้ผลเป็นลำดับที่ ๓ หมายความว่า สัตว์ที่เกิดในวิภูภูมิไม่ได้ทำคุรุกรรม ทั้งเวลาใกล้จะตาย อาสันนกรรมก็ไม่ปรากฏมี อาจิณณกรรมที่ตนเคยกระทำกรรมไว้ สังสมไว้ในสันดานมาก ๆ ก็จะสามารถให้เห็น เป็นโอกาสให้เขาได้แสดงผลทันทีทันใด ถ้าเป็นกุศลฝ่ายดีก็จะไปเสวยสุคติ แต่ถ้าเป็นอกุศลกรรมฝ่ายไม่ดีก็จะเสวยผลกรรมเป็นไปทางทุกติอบายภูมิเช่นกัน

๘) กตัตตากรรม กรรมที่สักว่ากระทำ ซึ่งมีอำนาจให้ผลลำดับที่ ๔ หมายความว่า สัตว์ที่เกิดในวิภูภูมิไม่ได้ทำคุรุกรรม ไม่ได้ทำอาสันนกรรม ทั้งเวลาใกล้จะตายอาสันนกรรมไม่ปรากฏให้เห็น กตัตตากรรมก็จะมีพลังอ่อนน้อยที่สุด เพราะเป็นกรรมธรรมดาสามัญ ผู้กระทำไม่ได้เจตนาตั้งใจในการกระทำ เป็นแต่เพียงสักแต่ว่ากระทำไปเท่านั้นเอง คือ ถ้าเป็นกรรมฝ่ายอกุศลกรรมก็จะชักนำไปในทาง แต่ถ้าเป็นกรรมฝ่ายอกุศลกรรมก็จะชักนำไปในทางทุกติภูมิเช่นเดียวกัน

๙) ทิฐุธรรมเวทนียกรรม กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน คือ ให้ผลชาตินี้ หมายความว่า ทิฐุธรรมเวทนียกรรมนี้เป็นกรรมที่ให้ผลรวดเร็วเป็นปัจจุบันทันด่วน เมื่อสัตว์ถูกกระทำเข้าแล้ว ย่อมได้รับผลในชาติปัจจุบันนี้ทีเดียว ไม่ต้องไปรอรับผลเอาในชาติหน้าหรือชาติไหน ๆ ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมไม่ดีก็ตาม เป็นกรรมที่ให้ผลทันตาเห็นอย่างน่าประหลาดใจ

๑๐) อุปัชฌายะกรรม กรรมที่ให้ผลในชาติหน้า หมายความว่า อุปัชฌายะกรรม เป็นกรรมที่ให้ผลซ้ำเป็นที่สองรองจากที่ฐธกรรมเวทนิยกรรม เมื่อสัตว์กระทำเข้าแล้วย่อมได้รับผลในชาติที่ ๒ คือ ในชาติหน้าซึ่งต่อจากชาตินี้อย่างแน่นอนโดยมีการให้ผลดีผลชั่วตามฝักฝ่ายของตนที่ได้กระทำไว้

๑๑) อปราชัยกรรม กรรมที่ให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป หมายความว่า อปราชัยกรรม เป็นกรรมที่ให้ผลซ้ำกว่าที่ฐธกรรมเวทนิยกรรมและอุปัชฌายะกรรม เมื่อสัตว์กระทำเข้าแล้วย่อมได้รับผลกรรมในชาติที่ ๓ เป็นต้นไป โดยมีการผลดีผลร้ายตามฝักฝ่ายแห่งตน

๑๒) อโหสิกรรม กรรมที่สำเร็จเป็นกรรมแล้ว แต่กลายเป็นหมันไปเพราะไม่มีโอกาสให้ผล ในอดีตกาล ปัจจุบันกาล และอนาคตกาล หมายความว่า อโหสิกรรมนี้แม้จะได้สำเร็จเป็นตัวกรรม อันมีชื่อว่าที่ฐธกรรมเวทนิยกรรมชนิดอื่นที่มีพลังกว่าซึ่งส่งผลให้เสียแล้ว จึงต้องกลายเป็นกรรมที่หมดประสิทธิภาพไป ไม่ว่าจะเป็นอย่างอโหสิกรรมฝ่ายกุศลหรือฝ่ายอกุศลก็ตามที่

กรรมทั้ง ๑๒ ประการ ที่ได้ศึกษานี้จึงมีประโยชน์ในการพัฒนาจิตใจ คุณธรรมและ ความคิดของคนในสังคม และจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมด้านอื่น ๆ ต่อไปด้วย ถึงแม้ว่าเรา จะไม่สามารถพ้นจากผลของกรรมที่ได้กระทำลงไปแล้วในอดีตก็ตาม แต่การกระทำกรรมดีก็จะช่วยให้ เราได้รับแต่สิ่งดี ๆ ที่ได้กระทำไว้แล้วในอดีตได้อย่างแน่นอน จึงควรเชื่อเรื่องของกรรมจะส่งผลให้ เจ้าของกรรมได้รับผลนั้นอย่างแน่นอนไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมไม่ดีก็ตาม

๓.๓ บทบาทและหน้าที่ของกรรม

สรรพสัตว์ทั้งหลายที่เกิดมามีชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้ล้วนเกิดจากเหตุที่ได้กระทำไว้แล้ว ทั้งนั้น และบุคคลที่ทำความดีนั้นจะต้องได้รับผลกรรมจากการกระทำนั้นทั้งสิ้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม หมูสัตว์เป็นไปตามกรรม สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นเครื่องผูกพัน เปรียบเหมือนรถที่แล่นไปมีหมุดเป็นเครื่องตรึงไว้”^{๑๒๓}

มนุษย์ทุกคนจึงล้วนมีกรรมเป็นของตัวเอง กรรมย่อมลิขิตหรือเป็นตัวกำหนดให้เป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ ถ้าทำความดีหรือกรรมชั่วย่อมจะได้รับผลดีและผลไม่ดีตอบแทนการกระทำนั้น ๆ ไม่มีมนุษย์ คนใดที่จะหนีกรรมนั้นได้เพราะว่ากรรมจะติดตามไปเหมือนล้อเกวียนที่หมุนไปตามรอยเท้าโค^{๑๒๔} ดังนั้น กรรมจึงมีบทบาทหน้าที่เข้าทำให้มนุษย์ผู้ที่ยังมีกิเลสได้เสวยผลแห่งกรรมที่ดีและชั่วที่ตนได้ ทำไว้ และมีอิทธิพลต่อการควบคุมความประพฤติของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน ทั้งยังเป็นเครื่องชี้กำหนด แนวทางของสังคม ซึ่งคนในสังคมต่อควรจะต้องศึกษา

^{๑๒๓} พ.ส. (ไทย) ๒๕/๖๖๐/๖๕๔.

^{๑๒๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๗๔.

กรรมมีบทบาทและทำหน้าที่สำคัญสำหรับมนุษย์เป็นอย่างมาก เพราะกรรมเป็นตัวจำแนกว่า มนุษย์นั้นอุบัติขึ้นมาได้อย่างไร การอุบัติของมนุษย์นั้นเกิดขึ้นมาจากกรรม กรรมเป็นตัวกำหนดว่าผลที่ บุคคลนั้นกระทำไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมไม่ดีก็ตาม บุคคลผู้กระทำกรรมนั้นย่อมจะต้องรับผล ของกรรมอย่างแน่นอน ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงไปเป็นอย่างอื่นได้

ดังพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ จุฬกัมมวิภังคสูตร ว่าด้วย การจำแนกกรรม โดยพระองค์ทรงตรัสสอนสุภมาณพโศเตยยบุตร ดังบาลีที่ว่า “กมฺมสฺสกา มาณว สตฺตา กมฺมทายาท กมฺมโยนิ กมฺมพนฺธุ กมฺมปฺปฏิสรณา กมฺมํ สตฺเต วิภชตี ยทฺทํ หีนปฺปณฺีตตาย”^{๑๒๕} แปลความว่า “มาณพ สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยกรรม ย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้แล้วและดีต่างกัน”^{๑๒๖}

จากพระพุทธพจน์ข้างต้น เราสามารถจำแนกกรรมตามบทบาทและหน้าที่ได้ ดังนี้

๑) มีกรรมเป็นของตน

ข้อที่ว่า “มีกรรมเป็นของตน” นั้นก็คือ เราเป็นเจ้าของกรรม ของอย่างอื่น เช่น ทรัพย์สิน แก้วแหวนเงินทองต่าง ๆ เป็นทรัพย์สมบัติภายนอกที่เราหาได้หรือได้รับภายหลังจากที่เราได้เกิด มาแล้วทั้งนั้น เราเพียงอาศัยทรัพย์นั้นเป็นเพียงชั่วคราวเท่านั้น เมื่อตายแล้วเรานำเอาไปด้วยไม่ได้ มีแต่กรรมดีกรรมชั่วเท่านั้นที่เราำติดตัวเราไปทุกภพทุกชาติ ไม่ว่าเราจะเกิดเป็นอะไรก็ตาม สมบัติ ของเราจริง ๆ แล้วนั่นก็คือ กรรมดีหรือกรรมชั่วที่เราทำ หาใช่ทรัพย์สมบัติภายนอกไม่ กรรมที่เรา กระทำเท่านั้นจะเป็นของ ๆ เรา พ่อ แม่ พี่ น้อง ญาติ มิตรทั้งหลาย จะมารับกรรมแทนเรานั้นก็หาใช่ไม่ ทุกคนไม่ว่าเราและเขาก็จะต้องเป็นผู้รับกรรมที่เขาและเรากระทำด้วยกันทั้งนั้น

๒) มีกรรมเป็นแดนเกิด

ข้อที่ว่า “มีกรรมเป็นแดนเกิด” หรือเกิดมาเพราะกรรม (กมฺมโยนิ) นั้นสามารถอธิบายได้ ว่าคนเราเกิดมาก็เพราะยังมีกรรมอยู่ คือ เรายังมีกิเลส มีกรรมและมีวิบาก คือ ผลของกรรมอยู่ ผลของ กรรมนั้นย่อมส่งผลวิญญานให้เกิดในที่ต่าง ๆ ตามความเหมาะสมแก่กรรม วิญญานย่อมปฏิสนธิในที่ที่ เหมาะสมแก่กรรมของตน คนไม่มีกรรมแล้วเช่นพระอรหันต์ กรรมย่อมไม่เกิดอีก มารดาบิดาเป็นเพียง ที่อาศัยเกิดของบุคคลผู้ยังมีกรรมอยู่ให้เกิด มารดาบิดาบางรายเคยเป็นมารดาบิดา หรือพี่น้อง หรือ ญาติมิตรกันมาหลายร้อยหลายพันชาติกัน วนเวียนกันอยู่อย่างนี้ สัมผัสกันมา บางคนเกิดมาแล้วนิสัย ใจคอเหมือนบิดามารดา บางคนมีนิสัยใจไม่เหมือนบิดามารดา แล้วแต่กรรมที่ติดตามด้วยและจากการ อบรมสั่งสอนและประพฤติตามของบุตร เมื่อเติบโตใหญ่ก็แยกย้ายปลีกตัวไปอยู่ในที่ตนเองเห็นว่า เหมาะสมกับตัวเอง นี่ก็คือกรรมเป็นแดนเกิดของตน

^{๑๒๕} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๕๘๑/๓๗๖.

^{๑๒๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๐/๓๕๐.

๓) มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พี่น้อง

ข้อที่ว่า “มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พี่น้อง” นั้นอธิบายได้ว่า พี่น้องโดยสายโลหิตเดียวกันของเรา อาจจะช่วยเราได้เป็นบางเรื่องเท่านั้น จะช่วยเราตลอดเวลาเสมอไปก็หาไม่ พี่น้องบางคนฉลาด พี่น้องบางคนโง่ ถ้าเขาช่วยเราได้ก็เฉพาะเหตุวิสัยที่จะช่วยเราได้ แต่เมื่อสุดวิสัยเขาแล้วเขาก็ช่วยเราไม่ได้ การช่วยเหลือของเรานั้นก็คือตัวของเราเอง แต่พวกพ้องที่คอยช่วยเหลือเราทั้งเวลาหลับ เวลาตื่นก็ตาม ช่วยให้เราเจริญรุ่งเรืองจริง ๆ นั่นก็คือ กรรมของเรา นั่นเอง เราจะเห็นได้ว่าบางคนพวกพ้องญาติพี่น้องไม่ดี แต่ตัวเราเป็นคนดี บางคนญาติพี่น้องดี แต่เราต้องตกต่ำกว่าพี่น้อง ทั้งนี้ก็เพราะกรรมของแต่ละคนไม่เหมือนกัน กรรมย่อมเป็นของบุคคลคนนั้น กรรมของเขาก็เป็นของเขา กรรมของเราก็เป็นของเราจะเป็นของเขาก็หาใช่ไม่

๔) มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย

ข้อที่ว่า “มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย” (กมฺมปฏิสระโณ) นั้นหมายความว่า ที่พึ่งอย่างอื่นให้แก่บุคคลพักพิงได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น พ่อแม่เต็มใจให้เราพึ่งก็เฉพาะเมื่อเราเป็นเด็กอยู่ พอเราเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว ท่านก็รังเกียจเราแล้ว ไม่อยากเราได้อยู่ ให้เราไปทำมาหากินเลี้ยงชีวิตของตัวเอง จะพึ่งพิงญาติพี่น้องก็หาได้ไม่ ทุกคนก็ต้องรังเกียจ จะพึ่งพิงได้ก็เป็นครั้งคราว แต่จะพึ่งพิงตลอดไปก็ไม่ได้ แต่กรรมของเรานี้แหละเป็นที่พึ่งของเราได้ตลอดชีวิต เป็นที่พึ่งได้ทุกภพทุกชาติ

ตัวอย่างเช่นเรื่องของเศรษฐีโฆสกะ สมัยหนึ่ง แคว้นอัลลกะปะสะ เกิดขาดแคลนอาหารอย่างรุนแรง ชายผู้หนึ่งชื่อ โกตุหลิก เห็นว่าไม่อาจครองชีวิตได้อย่างผาสุกในแคว้นนี้ได้ จึงได้พากรรยาชื่อ กาลี และบุตรน้อยคนหนึ่งมุ่งหน้าไปยังเมืองโกสัมพี มีเพียงเสบียงอาหารติดมือไปเพียงเล็กน้อย เดินทางด้วยเท้าอยู่หลายวัน เเสบียงที่ติดตัวไปหมดลง ระยะเวลาที่อีกไกลกว่าจะถึงโกสัมพี สองสามีภรรยาและบุตรน้อยได้รับความเดือดร้อนแสนสาหัส โกตุหลิกผู้สามีก็ขอให้ทั้งบุตรเสีย โดยอ้างว่าเมื่อเขาทั้งสองยังมีชีวิตอยู่เราย่อมสามารถมีบุตรได้อีก แต่ถ้าเราตายด้วยกันทั้งสองเราไม่สามารถมีบุตรได้ แต่ภรรยาไม่ยอมทำเช่นนั้น สองสามีภรรยาต่างก็ผลัดเปลี่ยนกันอุ้มลูก ถึงคราวมารดาเป็นผู้อุ้ม เธอประคับประคองบุตรอย่างถนอมเสมือนประคองดอกไม้ แต่ฝ่ายสามีเมื่อถึงคราวอุ้มก็อุ้มไปอย่างนั้น โกตุหลิกทราบว่าคุณหลับอยู่ในอ้อนแขน จึงออกอุบายให้ภรรยาเดินนำหน้าไปก่อน ตนเข้าไปใกล้พุ่มไม้แห่งหนึ่งแล้วก็ทิ้งลูกไว้ที่พุ่มไม้นั้นแล้วก็เดินตามภรรยาไป

นางกาลีเหลียวกลับไม่เห็นลูกจึงถาม ทราบว่าสามีทิ้งลูกแล้ว เธอจะร้องไห้คร่ำครวญให้สามีรีบกลับไปเอามา โกตุหลิกรีบกลับไปเอามา แต่ปรากฏว่าลูกนั้นเสียชีวิตเสียแล้ว กรรมนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่เกิดกับโกตุหลิกเมื่อโกตุหลิกได้ไปเกิดใหม่ในชาติต่อ ๆ มาถูกทิ้งและถูกพยายามฆ่าถึง ๗ ครั้ง ไม่ว่าจะถูกนำไปให้ใครเหยียบบ้าง เอาไปทิ้งในป่าช้าตดิบ้าง เอาไปโยนทิ้งที่ภูเขาบ้าง และเอาไปให้ช่างหม้อฆ่าบ้าง เป็นต้น แต่ไม่ตายรอดชีวิตมาได้ก็ด้วยกรรมฝ่ายกุศลที่ตนเคยกระทำไว้

นั่นก็คือเมื่อครั้งที่โกตุหลิกเคยเกิดเป็นสุนัขของเศรษฐีได้พบพระปัจเจกพุทธเจ้า เป็นสุนัขที่แสนรู้ เศรษฐีรักมาก ก่อนที่จะตายจากสุนัขนั้น ด้วยความรักและซื่อสัตย์ต่อพระปัจเจกพุทธเจ้า ได้เหาะขึ้นไปบนฟ้าเพื่อไปทำจิ๋วใหม่แต่ด้วยความรักและอาลัยนั้นเป็นเหตุสุนัขนั้นตรอมใจตาย เมื่อตายแล้วไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อมีหมดยุจากสวรรค์ก็ได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง วนเวียนเป็นอย่างนี้จึงได้มีการคิดจะฆ่าถึง ๗ ครั้ง ดังกล่าว แต่ด้วยกรรมที่ได้กระทำความดีเมื่อครั้งเป็นสุนัขนี้ก็ส่งผลบุญให้เขาได้พบกับภรรยาชื่อ กาลี ซึ่งในชาติที่พบกันนั้นได้เกิดเป็นธิดาเศรษฐีที่โสมพะ (โกตุหลิก) และได้กระทำความดีด้วยทำกิริยาที่น่าเคารพ น่าเชื่อถือ แสดงความฉลาดให้ปรากฏแก่สายพระเนตรของพระเจ้าอุเทน จนพระเจ้าอุเทนให้รักความเมตตาประทานทรัพย์สินมากมาย เมื่อกลับไปยังบ้านเพื่อไปพบกับภรรยา (เดิมชื่อกาลี) ที่เป็นลูกเศรษฐีนั้น ภรรยาจึงเล่าเรื่องให้ฟังทุกอย่างที่นางได้แก้ไขหนังสือที่เศรษฐีเพื่อนของบิดาคิดจะฆ่า และเปลี่ยนแปลงข้อความในจดหมายนั้นเสีย เมื่อโสมพะได้รู้ความจริงเช่นนั้น โสมพะถึงกับสลัดใจสังเวชในตัวเองว่าตัวเองมีกรรมถึงขนาดนี้เสียหรือ เป็นกรรมของเราแท้ ๆ คงมีเวรกรรมติดตามเรา เราพ้นจากความตายเห็นปานนี้คงเพราะบุญช่วยคุ้มครองรักษา เราจะประมาทไม่ได้แล้ว ต้องรีบชวนขวยทำบุญกุศล ตั้งแต่นั้นมาโสมพะได้สละทรัพย์วันละพันหาบณะเพื่อทำอาหารเครื่องอุปโภคแจกจ่ายแก่คนกำพร้า คนยากจน และคนทุพพลภาพ^{๑๒๗}

จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงนั้น แสดงให้เห็นว่ากรรมไม่ได้สูญหายไปเมื่อบุคคลตายแล้ว แต่จะติดตามให้ผลผลอยู่ตลอดเวลา ส่วนชั่วทำให้ตกต่ำลำบาก ส่วนดีช่วยคุ้มครองรักษาผู้ที่ทำกุศลกรรม กุศลกรรมย่อมคุ้มครองแล้วย่อมตกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า “บุคคลหว่านพืชไว้เช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น”^{๑๒๘} บุคคลใดทำกรรมทางทวารทั้ง ๓ คือ ทางกายทวารก็ดี ทางวจีทวารก็ดี ทางมโนทวารก็มี ไม่ว่าจะทางใดก็ตามหนึ่งด้วยเจตนาแห่งกรรมนั้น บุคคลนั้นจะต้องได้รับผลของกรรมอย่างแน่นอน ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงไปได้ แล้วแต่กรรมนั้นจะบังเกิดเมื่อไรเท่านั้นเองไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว เช่นเดียวกับที่ชาวหน้าหว่านเมล็ดข้าวลงในนา ผลที่ได้ก็ต้องเป็นต้นข้าว จะเป็นต้นกล้วยหรือต้นมะพร้าวก็เป็นไปไม่ได้

ชนกรรมจะส่งผลให้เกิดตามกรรมดีหรือกรรมชั่วที่ทำไว้ คือ ส่งผลให้เกิดในภพภูมิต่าง ๆ ถ้าเป็นกรรมดีส่งผลให้เกิดในสุคติภูมิ ถ้าเป็นกรรมชั่วก็ส่งผลให้เกิดในทุคติภูมิ^{๑๒๙} กรรมต่าง ๆ จะดำเนินไปตามขั้นตอนต่าง ๆ คือ ชนกรรมจะทำหน้าที่ปฏิสนธิ ในขณะที่ปฏิสนธิอยู่นั้นกรรมอื่นจะเข้ามาแทรกก่อนไม่ได้เลย ชนกรรมเปรียบเหมือนมารดาตลอดบุตร ใครจะมีแย่งหน้าที่เป็นผู้คลอดไม่ได้ เมื่อคลอดมาแล้วอุปถัมภ์กรรมก็จะทำหน้าที่สนับสนุนส่งเสริมให้กรรมนั้นตามโอกาสที่จะส่งผลให้

^{๑๒๗} ดูรายละเอียดใน วคิน อินทสระ, หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด, หน้า ๕๔-๖๘.

^{๑๒๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๗๔.

^{๑๒๙} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมที่ปี เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๕๕), หน้า ๕๒๓.

กระทำต่อจากชนกกรรม และอุปปีฬกรรม กรรมที่เบียดเบียนชนกกรรมและอุปปีฬกรรมให้บั่นทอนผลของกรรมทั้งสอง คือ ถ้าเป็นสุขก็จะสุขได้ไม่นาน ถ้าเป็นทุกข์ก็จะทุกข์ไม่มาก ไม่นาน และอุปฆาตกรรม กรรมตัดรอนก็จะทำหน้าที่ต่อไป การทำหน้าที่ของกรรมนั้นเป็นการทำหน้าที่อย่างยุติธรรมที่สุด จะไม่มีบุคคลใดที่จะหลีกหนีผลของกรรมที่ตนเองกระทำนั้นไปได้

สรุปว่า กรรมมีบทบาทและทำหน้าที่สำคัญสำหรับมนุษย์เป็นอย่างมาก ดังที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสสอนว่า สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยกรรม ย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน กรรมนี้แหละจึงเป็นตัวจำแนกว่ามนุษย์ให้อุบัติขึ้นมาได้ในสภาพที่แตกต่างกันไป ถ้าทำกรรมดี ผลที่จะได้รับก็จะดี แต่ถ้าเป็นการกระทำกรรมที่ไม่ดี ผลที่จะได้รับก็จะไม่ดีตามมาด้วย หรือ ทำดี ย่อมได้ดี ทำชั่ว ย่อมได้ชั่ว ดังพุทธพจน์ที่ว่า หว่านพืชเช่นใด ก็จะได้รับผลเช่นนั้น ปลูกมะม่วงก็ต้องไม่ผลมะม่วงจะได้เป็นต้นมะขาม ก็หาเป็นเช่นนั้นไม่ ฉะนั้น บุคคลผู้กระทำกรรมนั้นย่อมจะต้องรับผลของกรรมอย่างแน่นอน ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงไปเป็นอย่างอื่นได้

๓.๔ สาเหตุของกรรมและต้นกำเนิดกรรม

กรรม หมายถึง การกระทำ ถ้าเป็นการกระทำดี เรียกว่า กุศลกรรม ถ้าทำไม่ดีหรือทำชั่ว เรียกว่า อกุศลกรรม กรรมเหล่านี้มีบ่อเกิดทางทวาร คือ กายทวาร วาจาทวาร และมโนทวาร เพราะฉะนั้น คำว่า “กรรม” ในทางพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา^{๓๓๐} กล่าวคือกระทำด้วยความจงใจหรือตั้งใจกระทำ ดังพุทธพจน์ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “เจตนาหิภิกขเว กम्म วทามิ” แปลความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม”^{๓๓๑}

จากพุทธพจน์ดังกล่าว เราจะเห็นได้ว่า ใจหรือมโนนั้นมีความสำคัญที่ก่อให้เกิดการกระทำทางกายและทางวาจา ไม่ว่ากรรมนั้นจะเป็นกรรมดีหรือกรรมไม่ดีก็ตาม โดยเฉพาะในกรรมที่ประกอบด้วยราคะ โทสะ และโมหะ ซึ่งแน่นอนว่ากรรมที่ทำลงไปนั้นจะต้องเป็นอกุศลกรรมและจะติดตามบุคคลนั้นเหมือนดังล้อรถตามรอยเท้าโค รอยเท้าโคไปที่ไหน ล้อรถก็จะไปถึงนั้นเหมือนกันเงาของตนเองหรือเงากรรม ดังนั้น กรรมที่จะเกิดขึ้นได้จะต้องมีเหตุให้เกิดขึ้นจะเกิดขึ้นมาลอย ๆ ไม่ได้

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เหตุให้เกิดกรรม ๓ ประการนี้ เหตุให้เกิดกรรม ๓ ประการ คือ โลภะ (ความอยากได้) โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) และโมหะ (ความหลง) เป็นเหตุให้เกิดกรรม กรรมที่ถูกโลภะครอบงำ เกิดจากโลภะ โทสะ และโมหะ เป็นเหตุ มีโลภะ โทสะ และโมหะ เป็นแดนเกิด ย่อมให้ผลในที่ซึ่งอรรถภาพของเขาเกิด บุคคลต้องเสวยผลกรรมนั้นในขั้นที่กรรมนั้น ให้ผลในปัจจุบัน ในลำดับที่เกิดหรือในระยะต่อไป เปรียบเหมือน เมล็ดพืชที่ไม่แตกหัก ไม่เสียหาย ไม่ถูกลมและแดดกระทบ มีแก่นใน ถูกเก็บไว้อย่างดี ถูกหว่านลงบนพื้นดินที่เตรียมไว้ดี ในนาดีและฝนก็ตกดี เมล็ดพืชที่ฝนรดอย่างนั้น ย่อมถึงความเจริญงอกงาม

^{๓๓๐} อัง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๓๓๔/๔๒๒.

^{๓๓๑} อัง.ฉก.ก. (บาลี) ๒๒/๓๓๔/๔๖๔.

ไพบูลย์แผ่นดินใด กรรมที่ถูกโทษ โทษและโมหะ ครอบงำ เกิดจากโทษ โทษและโมหะ มีโทษ โทษและโมหะเป็นเหตุ มีโทษ โทษและโมหะเป็นแดนเกิด ก็ฉนั้นนั้นเหมือนกัน ย่อมให้ผลใน ที่ซึ่งอรรถาพของเขาเกิด บุคคลต้องเสวยผลกรรมนั้นในขั้นที่กรรมนั้นให้ผลในปัจจุบัน ในลำดับ ที่เกิดหรือในระยะต่อไป^{๑๓๒}

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เหตุที่ทำให้เกิดกรรมนั้นก็คือ กุศลกรรมและ อกุศลกรรมนั่นเองเป็นมูลฐาน ถ้าเป็นการกระทำในทางดี เรียกว่า กุศลมูลหรือกุศลกรรม หมายถึง รากเหง้าที่ทำให้เกิดกรรมที่เป็นต้นเหตุแห่งกุศล มี ๓ อย่าง คือ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ^{๑๓๓} แต่ถ้า เป็นการกระทำในทางไม่ดีหรือทางชั่ว เรียกว่า อกุศลมูลหรืออกุศลกรรม หมายถึง รากเหง้าที่ทำให้ เกิดกรรมที่เป็นต้นเหตุแห่งอกุศล มี ๓ อย่าง คือ โลภะ โทสะ และโมหะ^{๑๓๔} กุศลกรรม เรียกอีกอย่าง หนึ่งว่า กุศลกรรมบถ และอกุศลกรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อกุศลกรรมบถ พอที่จะสรุปได้ดังนี้

๑) กุศลกรรมบถ ๑๐

กุศลกรรมบถ เป็นธรรมที่จัดอยู่ในฝ่ายคุณวิเศษ^{๑๓๕} คำว่า กุศลกรรมบถ ๑๐ ในบาลี เรียกชื่อหลายอย่าง เช่นว่า ธรรมจริยา^{๑๓๖} ความประพฤติธรรมบ้าง โสโจย^{๑๓๗} ความสะอาดหรือ เครื่องชำระตัวบ้าง อริยธรรม อารยธรรม, ธรรมของผู้เจริญบ้าง อริยมรรค มรรคาอันประเสริฐบ้าง สัทธรรม ธรรมดี, ธรรมแท้บ้าง, สัมปยุตธรรม^{๑๓๘} ธรรมของสัตบุรุษบ้าง

กุศลกรรมบถ หมายถึง ทางแห่งกรรมดี ทางทำดี ทางแห่งกรรมที่เป็นกุศล กรรมดีอันเป็น ทางไปสู่สุคติ มี ๑๐ อย่าง และเป็นกรรมที่ทำทวารทั้ง ๓ ได้แก่

(๑) ทางกายกรรม ๓ ได้แก่ ปาณาติบาต (เว้นจากการฆ่าสัตว์) อทินนาทานา เวรมณี (เว้นจากถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้) และ กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี (เว้นจากประพฤติผิดในกาม)

(๒) ทางวจีกรรม ๔ ได้แก่ มุสาวาทา เวรมณี (เว้นจากพูดเท็จ) ปิสุณา วาจา เวรมณี (เว้นจากพูดส่อเสียด) ผรุสหาย วาจา เวรมณี (เว้นจากพูดคำหยาบ) และสัมผัปปลาปา เวรมณี (เว้นจาก พูดเพ้อเจ้อ)

(๓) ทางมโนกรรม ๓ ได้แก่ อนภิชฌา (ไม่โลภคอยจ้องอยากได้ของเขา) อพยาบาท (ไม่คิดร้ายเบียดเบียนเขา) และสัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบตามคลองธรรม)^{๑๓๙}

^{๑๓๒} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๔/๑๘๖-๑๘๗.

^{๑๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๗.

^{๑๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗๑.

^{๑๓๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๔๓๑.

^{๑๓๖} ม.มู. (บาลี) ๑๒/๔๓๙/๓๘๘, ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๓๙/๔๗๒.

^{๑๓๗} อัง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๗๖/๒๑๖, อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๑๕.

^{๑๓๘} อัง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๔๕-๑๔๘/๑๙๙-๒๐๐, อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๔๕-๑๔๘/๒๙๑-๒๙๓.

^{๑๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๗.

หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ หากว่ามนุษย์ได้ศึกษาและปฏิบัติตามอย่างถูกต้องและเคร่งครัดแล้วย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ได้มากอย่างที่กล่าวมา และจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนา มนุษย์ที่จะต้องใช้หลักกุศลกรรมบถเข้าไปในการจัดการ เพราะว่าความเดือดร้อนหรือความทุกข์ต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในสังคมโลกนี้ ล้วนแล้วแต่มีสาเหตุมาจากการที่มนุษย์นั้นขาดการพัฒนาตนให้ ตั้งอยู่ในหลักแห่งกกุศลกรรมบถ

แม้ในสมัยพุทธกาล พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงใช้หลักกกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ ไปใช้ในการแก้ปัญหาด้วยการนำมาสอนให้มนุษย์ได้สมาทานประพฤติปฏิบัติตาม เป็นเหตุให้มนุษย์พัฒนาตน จากเป็นผู้ทุศีล เป็นคนมีศีล หมั่นประกอบคุณงามความดีทั้งแก่ตนและผู้อื่นเป็นเหตุให้ได้รับประโยชน์ ความสงบสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ในการนำหลักกกุศลกรรมบถไปสั่งสอน

พระพุทธเจ้ามิได้นำไปสอนครบทั้งสิบข้อในทุกที่ บางแห่งก็ใช้เพียงไม่กี่ข้อเพื่อให้ตรงกับ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น ๆ แต่เมื่อโดยหลักแล้วก็ทรงใช้หลักของกกุศลกรรมบถนั่นเอง ซึ่งมนุษย์ที่ ประพฤติปฏิบัติตนให้ตั้งอยู่ในหลักกกุศลกรรมบถได้แล้ว มิใช่จะได้รับประโยชน์แต่โลกนี้เท่านั้น ยังเป็น เหตุปัจจัยให้ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามได้รับถึงประโยชน์ในโลกหน้าด้วย คือ เมื่อละจากโลกนี้ ไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดังพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า

พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤติเรียบร้อยคือความประพฤติธรรมทางกาย มี ๓ ประการ คือ (๑) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ (๒) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ (๓) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม ความประพฤติธรรมทางวาจา ๔ ประการ คือ (๑) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ (๒) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด (๓) เป็นผู้ละเว้น ขาดจากการพูดคำหยาบ (๔) เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ความประพฤติทางใจ ๓ ประการ คือ (๑) เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา (๒) เป็นผู้ไม่มีจิตพยาบาท (๓) เป็น สัมมาทิฐิ พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายบางพวกในโลกนี้ เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตก เพราะเหตุประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรม (กกุศลกรรมบถ) อย่าง นี้แล^{๑๔๐}

จากพุทธพจน์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า สัตว์ทั้งหลายบางพวก คือ มนุษย์ บางพวกในโลกนี้ ถ้าประพฤติตนให้อยู่ในหลักกกุศลกรรมบถแล้ว เมื่อตายไปจากโลกนี้ ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ได้แน่นอน กกุศลกรรมบถ ๑๐ มนุษย์ที่นำไปใช้ปฏิบัติแล้ว ย่อมยังให้มนุษย์นั้นเป็นผู้ประเสริฐที่สุด ดังที่มีปรากฏในพุทธพจน์ที่ว่า “หนโต เสฏโฐ มนุสเสสุ แปลว่า ผู้ฝึกหัดแล้ว เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่ มนุษย์”^{๑๔๑} “วิชาจรณสมปนโน โส เสฏโฐ เทวมานุเส แปลว่า ผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ (คือพัฒนาอบรมตนแล้ว) ประเสริฐสุดทั้งในหมู่เทวดาและมนุษย์”^{๑๔๒}

^{๑๔๐} ดุรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๑/๔๗๕-๔๗๘.

^{๑๔๑} ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๓/๕๗.

^{๑๔๒} ที.สี. (บาลี) ๙/๑๕๙/๑๒๘.

สรุปว่า กุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นหลักธรรมที่บุคคลที่ต้องการจะมีความสุขและความเจริญรุ่งเรืองในปัจจุบันชาติและอนาคตชาติจะต้องยึดหลักการแห่งกุศลกรรมนี้ กุศลกรรมนี้เป็นธรรมที่มีคุณวิเศษที่ประกอบด้วย อโลภะ (ความไม่เอยากของผู้อื่น) โทสะ (ความไม่โกรธ พยาบาทและคิดอาฆาตมาดร้ายผู้อื่น) และอโมหะ (ความไม่หลง) หลักธรรม ๓ ประการนี้จึงเป็นต้นเหตุและเป็นแหล่งกำเนิดให้ผู้ประพฤติปฏิบัติเมื่อตายแล้วไปอุบัติในสุคติอย่างแน่นอน

๒) อกุศลกรรมบถ ๑๐

อกุศลกรรมบถ เป็นธรรมที่จัดอยู่ในฝ่ายเสื่อม^{๑๔๓} อกุศลกรรมบถ ๑๐ นี้เป็นกรรมที่กระทำในทางตรงกันข้ามกับกุศลกรรมบถ ๑๐ แต่สิ่งที่เหมือนกันคือการกระทำทางทวาร ๓ ทาง เช่นเดียวกัน คือ ทางกายกรรม ๓ ทางวจีกรรม และมโนกรรม ๓ ดังนี้

(๑) ทางกายกรรม ๓ ได้แก่ ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์ทำลายชีวิต) อทินนาทาน (การลักทรัพย์) และกาเมสุมิฉาจาร (การประพฤติผิดในกาม)

(๒) ทางวจีกรรม ๔ ได้แก่ มุสาวาท (พูดเท็จ) ปิสุณาวาจา (พูดส่อเสียด) มรุษวาจา (พูดคำหยาบ) และสัมผัปปลาปะ (พูดเพ้อเจ้อ)

(๓) ทางมโนกรรม ๓ ได้แก่ อภิชฌา (ละโมภคยจ้องอยากได้ของเขา) พยาบาท (คิดร้ายเขา) และมิจฉาทิฎฐิ (เห็นผิดจากคลองธรรม)^{๑๔๔}

อกุศลกรรม เกิดขึ้นจากอกุศลมูลอย่างใดอย่างหนึ่งในสามอย่าง คือ โลภะ โทสะ และโมหะ เพราะเมื่ออย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นแล้วก็เกิดเหตุชักนำใจให้คิดทำอกุศลกรรม เช่น เมื่อโลภะเกิดขึ้นก็เป็นเหตุให้คิดอยากได้ เมื่ออยากได้ก็แสวงหา เมื่อไม่ได้ตามความต้องการด้วยวิธีสุจริต ก็เป็นเหตุให้ทำอกุศลกรรมอื่นต่อไป เช่น ลักขโมย ปล้น จี้ ฉ้อโกง เป็นต้น นี่จึงเป็นต้นเหตุที่ทำให้มนุษย์ทำกรรมที่เป็นฝ่ายอกุศลขึ้น เมื่อตายไปแล้วย่อมอุบัติในอบาย มี นรก เปรต สัตว์เดรัจฉาน และอสุรกายเป็นที่หวังได้อย่างแน่นอน ดังพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า

พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ความประพฤติไม่สม่าเสมอ คือ ความประพฤติอธรรมทางกาย มี ๓ ประการ คือ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ เป็นผู้ลักทรัพย์ และเป็นผู้ประพฤติผิดในกาม ความประพฤติอธรรมทางวาจามี ๔ ประการ คือ เป็นผู้พูดเท็จ เป็นผู้พูดส่อเสียด เป็นผู้พูดคำหยาบ และเป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ ความประพฤติอธรรมทางใจมี ๓ ประการ คือ เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของเขา เป็นผู้มิจิตพยาบาท และเป็นผู้มิจฉาทิฎฐิ พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย สัตว์บางพวกในโลกนี้หลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะความประพฤติไม่สม่าเสมอ คือ ความประพฤติอธรรมเป็นเหตุอย่างนี้^{๑๔๕}

^{๑๔๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๔๓๑.

^{๑๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๗๒.

^{๑๔๕} ตูรายละเอียดยใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๐/๔๗๓-๔๗๕.

สรุปว่า กรรมเป็นการกระทำของมนุษย์ด้วยความเจตนา ไม่ว่าจะกระทำกรรมดีหรือกรรมไม่ดีก็ตาม ถ้าทำกรรมฝ่ายดี เรียกว่า กุศลกรรม ถ้าทำกรรมฝ่ายไม่ดี เรียกว่า อकुศลกรรม กรรมเหล่านี้เกิดขึ้นจากกิเลส ๓ คือ โลภะ โทสะ และโมหะ เป็นตัวการสำคัญที่จะนำมนุษย์ไปอุบัติในสุคติและทุคติ ถ้าทำกรรมที่ดีก็นำไปสู่สุคติ มีพรหมโลก เป็นต้น ถ้าทำกรรมไม่ดีก็ไปอุบัติในทุคติ มีอบายเป็นที่ตั้ง

๓.๕ วิบากกรรม

พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อเรื่องกรรม เรื่องกฎแห่งกรรม คนเราเกิดมาก็เพราะมีกรรมเป็นของ ๆ ตน ไม่ใช่เกิดมาลอย ๆ ก็ไม่ใช่ คนที่ร่ำรวยเป็นเศรษฐีก็เพราะในชาติที่แล้วได้ทำบุญกุศลให้ทานมีดี คนที่ยากจน ลำบากเข็ญใจก็เพราะไม่เคยทำบุญกุศลให้ทานมาเลย คนที่พิกลพิการมาในชาตินี้ก็เพราะชาติที่แล้วทำร้ายสัตว์ เป็นต้น ความเชื่อดังกล่าวนี้ฝังอยู่ในจิตใจของพุทธศาสนิกชนจวบจนถึงปัจจุบันนี้

ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม”^{๑๔๖} “คนทำกรรมใดไว้ย่อมเห็นกรรมนั้นโดย มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งที่อาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้ดีและเลวต่างกัน”^{๑๔๗} “คนทำกรรมใดไว้ย่อมเห็นกรรมในตน คนทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี คนทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว คนหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น”^{๑๔๘}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายว่า วิบากกรรม หมายถึง ผลแห่งกรรม ผลโดยตรงของกรรม ผลดีผลร้ายที่เกิดแก่ตน คือ เกิดขึ้นในกระแสสืบต่อแห่งชีวิตของตน (ชีวิตสันตติ) อันเป็นไปตามกรรมดีกรรมชั่วที่ตนได้ทำไว้ มีความต่างจากผลที่เรียกชื่ออย่างอื่น เช่น ผลพวง ผลพลอยได้ ผลข้างเคียง หรือผลสืบเนื่อง เช่น นิสสันต์และอานิสงส์ เป็นต้น^{๑๔๙}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) อธิบายว่า วิบากโดยทั่วไป แปลว่า ผล ผลิตผล ผลที่เกิดขึ้น ผลที่เกิดขึ้นจากเหตุ แต่ในคำวัด วิบาก หมายถึง ผลกรรม ผลที่เกิดจากกรรมที่ทำไว้ก่อน ไม่ว่าจะป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วล้วนมีวิบาก คือ ผลทั้งสิ้น โดยกรรมดีมีวิบากเป็นสุข กรรมชั่วมีวิบากเป็นทุกข์^{๑๕๐}

พระอินทรีย์ อตถยุตโต (กันทะวงค์) อธิบายว่า วิบากกรรม หมายถึง ผลของการกระทำกรรมดีกรรมชั่วที่ทำไว้ในอดีตหรือปัจจุบันก็ตาม ย่อมมีผลสืบเนื่องติดต่อกันไปทุก ๆ ภพ ทุก ๆ ชาติ จนกว่าวิบากกรรมเหล่านั้นจะหมดสิ้นไปตามแต่การกระทำของแต่ละบุคคล^{๑๕๑}

^{๑๔๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๖๐/๒๗๓.

^{๑๔๗} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

^{๑๔๘} ชุ.ชา.ทุก. (ไทย) ๒๗/๑๔๔/๑๐๓.

^{๑๔๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๓๗๓.

^{๑๕๐} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด*, หน้า ๙๐๖.

^{๑๕๑} พระอินทรีย์ อตถยุตโต (กันทะวงค์), “การศึกษาเรื่องวิบากในพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๙.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายว่า วิบาก หมายถึง ผล ผลแห่งกรรมดีกรรมชั่วที่ทำไว้ตั้งแต่ในอดีต เช่น กุศลกรรม กรรมวิบาก เป็นต้น^{๑๕๒}

จักรเรศ อภิภูรัตน์ อธิบายว่า คำว่า “ผล” ตรงกับความหมายของคำว่า “วิบาก” หมายถึง ผลที่บุคคลที่ทำกรรมจะได้รับ^{๑๕๓}

สรุปว่า วิบากกรรม หมายถึง ผลจากการกระทำกรรมไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมไม่ดีที่ได้กระทำไว้ตั้งแต่อดีตจะมีผลเกิดขึ้นหรือสืบต่อเนื่องกันมาหรือเป็นกระแสสืบต่อจากทุก ๆ ทุก ๆ ชาติส่งมาถึงปัจจุบันชาติ

ในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนว่า กรรมนั้นเกิดขึ้นจากเจตนาเป็นตัวกระทำที่เราเรียกว่า กรรม กรรมนั้นเกิดขึ้นได้ทางทวารทั้ง ๓ คือ กายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม ถ้าทำกรรมดี เรียกว่า กุศลกรรมหรือบุญกรรม ถ้าทำกรรมชั่วหรือกรรมไม่ดี เรียกว่าอกุศลกรรมหรือบาปกรรม กรรมดีเกิดขึ้นจากกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ส่วนกรรมชั่วนั้นเกิดขึ้นจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ เมื่อทำกรรมลงไปแล้วย่อมจะได้ผลคือวิบากอย่างแน่นอนดังที่ได้อธิบายไว้แล้วใน กรรม ๑๒ และสาเหตุและต้นกำเนิดการเกิดกรรม

วิบากหรือผลแห่ง มีปรากฏหลายแห่งในคัมภีร์พระไตรปิฎก แต่ในวิชัยฉบับนี้ผู้วิจัยขอยกมาแสดงเพื่อประกอบการศึกษาในครั้งนี้ ๒ พระสูตร คือ ผลแห่งกรรมตามนัยของจุฬกัมมวิภังคสูตร และมหากัมมวิภังคสูตร ที่ปรากฏในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย อุปปริปฏินสาส์ก ดังนี้

คัมภีร์มัชฌิมนิกาย อุปปริปฏินสาส์ก จุฬกัมมวิภังคสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสกับสุภมานพโตทยบุตร ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี กรุงสาวัตถี ถึงเหตุที่บุคคลและสัตว์ทั้งหลายต่างกันเพราะกรรมของตน ๆ ดังนี้

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า “มาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยกรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน”^{๑๕๔} แต่ด้วยเนื้อความนี้ย่อมาก เป็นเหตุทำให้สุภมานพไม่เข้าใจจึงทูลขอให้พระองค์ขยายความอธิบายอย่างพิสดารเพื่อความเข้าใจต่อไป

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสแสดงโดยพิสดาร ว่า

๑) บุคคลบางคน เป็นผู้มิใช่ใจในการฆ่าสัตว์ มีใจทารุณโหดร้าย เมื่อตายไปจากโลกนี้แล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมตกอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ บุคคลผู้นั้นก็จะเป็นผู้มีอายุสั้น

^{๑๕๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๗๗.

^{๑๕๓} จักรเรศ อภิภูรัตน์, “กรรมที่ทำตามหน้าที่มีวิบากหรือไม่”, วารสารพุทธศาสนศึกษา, ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

^{๑๕๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๒๕๐.

๒) บุคคลบางคน เป็นผู้มิมีใจในการเว้นจากการฆ่าสัตว์ มีความละเอียด มีความเอ็นดูกรุณาต่อสัตว์ เมื่อตายไปจากโลกนี้แล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมไปสู่สุคติโลกสวรรค์ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ บุคคลผู้นั้นก็จะเป็นผู้มีอายุยืน

๓) บุคคลบางคน เป็นผู้ชอบไปในทางเบียดเบียนสัตว์ให้เดือดร้อนลำบาก ด้วยมือ ด้วยก้อนดิน ด้วยท่อนหิน ด้วยศาสตราวุธ เมื่อตายไปจากโลกนี้แล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมตกอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ บุคคลผู้นั้นจะเป็นผู้มีโรคมาก

๔) บุคคลบางคน เป็นผู้ไม่ชอบเบียดเบียนสัตว์ให้เดือดร้อนลำบาก ด้วยมือ ด้วยก้อนดิน ด้วยท่อนหิน ด้วยศาสตราวุธ เมื่อตายไปจากโลกนี้แล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมไปสู่สุคติโลกสวรรค์ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ บุคคลผู้นั้นจะเป็นผู้มีโรคน้อย

๕) บุคคลบางคน เป็นผู้มักโกรธ มากไปด้วยความแค้นใจ ชัดใจ พยาบาท เมื่อตายไปจากโลกนี้แล้ว ย่อมตกอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ บุคคลผู้นั้นจะเป็นผู้มีผิวพรรณทราม คือ ผิวไม่สวยงาม

๖) บุคคลบางคน เป็นผู้มักไม่โกรธ ไม่มากไปด้วยความแค้นใจ ชัดใจ พยาบาท เมื่อตายไปจากโลกนี้ไปแล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมไปสู่สุคติโลกสวรรค์ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ บุคคลผู้นั้นจะเป็นผู้มีผิวพรรณผ่องใส คือ ผิวสวยงาม

๗) บุคคลบางคน เป็นผู้มิมีใจไปในทางริษยาผู้อื่น มีใจคิดประทุษร้าย ออกรังแกให้สมบัติของผู้อื่นพินาศ เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมตกอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ บุคคลผู้นั้นจะเป็นผู้มีศักดิ์น้อย มีอำนาจน้อย

๘) บุคคลบางคน เป็นผู้ไม่ริษยาในลาภสักการะ ให้ความนับถือ ไม่คิดประทุษร้ายผู้อื่น ไม่ออกรังแกให้สมบัติของผู้อื่นพินาศ เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมไปสุคติโลกสวรรค์ เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ บุคคลผู้นั้นจะเป็นผู้มีศักดิ์สูง มีอำนาจมาก

๙) บุคคลบางคน เป็นผู้มิมีจิตใจตระหนี่เหนียวแน่น ไม่ให้ทาน ไม่สงเคราะห์บุคคลที่ควรสงเคราะห์ เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมตกอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ ย่อมเป็นผู้ยากจน มีโรคะน้อย มีสมบัติน้อย

๑๐) บุคคลบางคน เป็นผู้มิมีจิตใจเสียสละ ชอบให้ทานสงเคราะห์ เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมไปสู่สุคติโลกสวรรค์ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ บุคคลผู้นั้นก็เป็นผู้มั่งคั่งพร้อมไปด้วยโภคสมบัติ

๑๑) บุคคลบางคน ถือตัวจัด กระต้าง เย่อหยิ่ง เคารพผู้ควรเคารพ ลูกรับผู้ควรลูกรับ บูชาผู้ควรบูชา เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมตกอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ บุคคลผู้นั้นย่อมไปเกิดในตระกูลต่ำ

๑๒) บุคคลบางคน ไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ไม่ลูกรับผู้ควรลูกรับ ไม่บูชาผู้ควรบูชา ไม่เคารพผู้ควรเคารพ เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมสู่โลกสวรรค์ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ บุคคลผู้นั้นย่อมไปเกิดในตระกูลสูง

๑๓) บุคคลบางคน ไม่ชอบสอบถามความสงสัยของตนกับท่านผู้รู้ผู้ฉลาด ไม่ไต่ถามว่าอะไรเป็นกุศล อกุศล อะไรควรประพฤติ อะไรไม่ควรประพฤติ อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่ทำไปแล้วจะเป็นไปเพื่อไม่ใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ทำไปแล้วจะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมตกอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ บุคคลผู้นั้นย่อมเป็นผู้โง่เขลาหรือปัญญาทึบ

๑๔) บุคคลบางคน ชอบสอบถามความสงสัยของตนกับท่านผู้รู้ผู้ฉลาด ไต่ถามว่าอะไรเป็นกุศล อกุศล อะไรควรประพฤติ อะไรไม่ควรประพฤติ อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่ทำไปแล้วจะเป็นไปเพื่อไม่ใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ทำไปแล้วจะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้ว บุคคลผู้นั้นย่อมสู่โลกสวรรค์ เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ บุคคลผู้นั้นย่อมเป็นผู้ฉลาด รอบรู้ แหวมคม และมีปัญญา^{๑๕๕}

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสท่ายพระสูตรนี้ต่อไปอีกว่า

มานพ รวมความว่า ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีอายุน้อยก็นำไปสู่ความเป็นผู้มีอายุน้อย. . . ปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามากย่อมนำไปสู่ความมีปัญญามาก สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน^{๑๕๖}

จากพุทธพจน์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า บุคคลสั่งสมกรรมอย่างใดย่อมได้รับผลแห่งกรรมอย่างนั้นของผู้กระทำการกรรม ประกอบกรรมอันนำไปสู่ความเป็นอย่างไร ย่อมได้รับความเป็นอย่างนั้น ตามหลักที่ว่า ทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว

คัมภีร์มัชฌิมนิกาย อุปปริปฏินาสก มหากัมมวิภังคสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสกับพระอานนท์ถึงเรื่องของกรรมและผลของกรรม ณ พระเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ พระองค์ทรงตรัสกับพระอานนท์ ว่า

อานนท์ บุคคล ๔ จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก บุคคล ๔ จำพวก คือ

๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติในกาม พุดเท็จ พุดคำหยาบ พุดส่อเสียด พุดเพื่อเจ้อ เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น มีจิตคิดพยาบาท เป็นมิถิฉาทิฎฐิ หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

^{๑๕๕} ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๐-๒๙๖/๓๕๐-๓๕๖.

^{๑๕๖} ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๗/๓๕๖.

๒) บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพื่อเจ้อ เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของเขา เป็นผู้มิจิตพยายามเป็นมิจฉาทิฎฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วเขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๓) บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม เว้นขาดจากการพุดเท็จ เว้นขาดจากการพุดส่อเสียด เว้นขาดจากการพุดคำหยาบ เว้นขาดจากการพุดเพื่อเจ้อ เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของเขา เป็นผู้มิจิตไม่พยายาม เป็นสัมมาทิฎฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วเขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๔) บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม เว้นขาดจากการพุดเท็จ เว้นขาดจากการพุดส่อเสียด เว้นขาดจากการพุดคำหยาบ เว้นขาดจากการพุดเพื่อเจ้อ เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของเขา เป็นผู้มิจิตไม่พยายาม เป็นสัมมาทิฎฐิในโลกนี้ หลังจากตายแล้วเขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก^{๑๕๗}

จากพุทธพจน์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า บุคคลที่เจตนากระทำความผิดด้วยกายกรรม ๓ วิจิตรกรรม ๔ และมโนกรรม ๓ แล้ว จิตดวงสุดท้ายย่อมนำผู้กระทำทางทวารทั้ง ๓ ไปได้ทั้งสุคติโลกสวรรค์และอบาย ทุกติ วินิบาต และนรก ได้ทั้งนั้น กรรมย่อมส่งผลแห่งกรรมให้ผู้กระทำได้ทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดี

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) อธิบายในหนังสือ “กรรมที่ปิณี” ว่า กรรมวิบาก คือ ผลแห่งกรรม กล่าวคือผลแห่งกุศลกรรมย่อมทำให้สัตว์ทั้งหลายได้รับทุกข์ ส่วนวิบาก คือ ผลแห่งกรรมย่อมทำให้สัตว์ทั้งหลายได้รับความสุข กรรมวิบากหรือผลแห่งกรรมนั้น ย่อมมีพฤติการณ์แตกต่างกันไปเป็นหลายประเภท สุดแต่ว่าจักบังเกิดขึ้นมาจากกรรมอะไร หมายความว่า ถ้าเป็นกรรมที่เกิดจากกรรมฝ่ายอกุศล ก็ย่อมจักมีพฤติการณ์ยังบุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมให้ได้รับแต่ความทุกข์ความเดือดร้อนตรงกันข้าม คือ ถ้าเป็นกรรมวิบากที่เกิดขึ้นจากกรรมฝ่ายกุศลก็ย่อมจักมีพฤติการณ์ยังบุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมให้ได้รับความสุขความเจริญ

กรรมและวิบากนี้นั้นเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออกเลย หากจะยกเอากรรมวิบากมากล่าวแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยไม่กล่าวถึงตัวกรรม ก็จะเป็นการยากที่จะเข้าใจได้ ตัวกรรมที่เป็นตัวการให้เกิดกรรมวิบากหรือผลแห่งกรรมได้นั้น มีชื่อเรียกตามคำศัพท์ว่า ปากฐานจตุกกะ แปลว่า กรรมที่ว่าโดยฐานะที่ยังกรรมวิบากให้เกิดขึ้น ก็ปากฐานจตุกกะหรือกรรมที่ว่าโดยฐานะที่ยังกรรมวิบากให้เกิดขึ้น มีอยู่ทั้งหมด ๔ กรรม คือ

๑) อกุศลกรรม กรรมชนิดนี้เป็นกรรมฝ่ายบาป เป็นตัวการบังเกิดกรรมวิบากประเภทที่มีพฤติการณ์เป็นความทุกข์ความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นแก่เจ้าของกรรม

๒) กามมาวจรกุศลกรรม กรรมชนิดนี้เป็นกรรมฝ่ายบุญ เป็นตัวการบังเกิดกรรมวิบากประเภทที่มีพฤติการณ์เป็นความสุขในกามสุคติภูมิให้เกิดขึ้นแก่เจ้าของกรรม

^{๑๕๗} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๐๐/๓๖๐-๓๖๑.

๓) รูปาวจรกุศลกรรม กรรมชนิดนี้เป็นกรรมฝ่ายบุญอีกเหมือนกัน เป็นตัวการบันดาลกรรมวิบาก ประเภทที่มีพฤติกรรมเป็นความสุขในรูปภูมิให้เกิดขึ้นแก่เจ้าของกรรม

๔) อรูปาวจรกุศลกรรม กรรมชนิดนี้เป็นกรรมฝ่ายบุญอีกเช่นกัน เป็นตัวการบันดาลกรรมวิบาก ประเภทที่มีพฤติกรรมเป็นความสุขในอรูปภูมิให้บังเกิดขึ้นแก่เจ้าของกรรม

ปากฐานจตุกกะหรือกรรมที่ว่าโดยฐานะที่ยังวิบากกรรมให้บังเกิดขึ้นมีอยู่ทั้งหมด ๔ กรรม ดังที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่ากรรมทั้ง ๔ จะทำหน้าที่ของตัวกรรมของมันเอง โดยจะเกิดขึ้นกับผู้กระทำกรรมที่เป็นเจ้าของกรรมทั้งฝ่ายดีและฝ่ายร้าย^{๑๕๘}

วคิน อินทสระ อธิบายว่า กรรมและผลของกรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในมหากัมมวิภังคสูตร ว่ามีใจความย่อ ๆ ว่า บุคคลมี ๔ จำพวก ดังนี้

๑) ผู้ทำชั่วทั้งทางกาย วาจา ใจ ตายไปแล้วไปตกนรกก็มี ทั้งนี้เพราะบุคคลพวกนี้ได้ทำกรรมชั่วต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตชาติจนถึงปัจจุบันชาติ

๒) ผู้ทำชั่วทั้งทางกาย วาจา ใจ ตายแล้วไปขึ้นสวรรค์ก็มี เพราะบุคคลพวกนี้ได้ทำกุศลกรรมไว้มากในชาติก่อน ๆ กุศลกรรมนั้นยังมีแรงให้ผลอยู่ ส่วนกรรมชั่วที่เขาทำใหม่ ยังไม่ทันให้ผล

๓) ผู้ทำทุจริตทั้งทางกาย วาจา ใจ เมื่อสิ้นชีพแล้วไปสวรรค์ก็มี เพราะคนพวกนี้ได้ทำความชั่วไว้มากในชาติก่อน ๆ อกุศลกรรมนั้นยังมีแรงให้ผลอยู่ กุศลกรรมที่เขาทำใหม่ยังไม่มีโอกาสให้ผล

๔) ผู้ทำความดีทางกาย วาจา ใจ ตายแล้วไปนรกก็มี เพราะบุคคลพวกนี้ได้ทำกรรมชั่วไว้มากในชาติก่อน ๆ อกุศลกรรมนั้นยังมีแรงให้ผลอยู่ กุศลกรรมที่เขาทำใหม่ยังไม่มีโอกาสให้ผล

นอกจากเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว ขณะจิตที่จวนจะตาย ยังมีส่วนประกอบอีก คือ ในขณะที่จวนจะตาย ถ้าจิตของผู้ใดยึดมั่นอยู่ในกุศลกรรม ผู้นั้นย่อมไปสู่สุคติสวรรค์ จิตของผู้ใดยึดมั่นอยู่ในอกุศลกรรม ผู้นั้นย่อมไปนรกก่อน ตามอิทธิพลของอาสันนกรรม^{๑๕๙}

มีหลักฐานยืนยันในเรื่องจิตก่อนจะตาย ดังปรากฏข้อความวัตถุอุปมัสสูตร ว่า “จิตเต สงกิลิฏฺเฐ ทุกฺคตี ปาฏิกงฺขา, จิตเต อสงกิลิฏฺเฐ สุคฺตี ปาฏิกงฺขา”^{๑๖๐} แปลว่า เมื่อจิตเศร้าหมองเป็นอันหวังทุกฺคตีได้ เมื่อจิตไม่เศร้าหมองเป็นหวังสุคฺตีได้ หมายความว่า บุคคลจะไปสุคติหรือทุกฺคตีก็สุดแล้วแต่จิตของตนเศร้าหมองหรือผ่องแผ้ว^{๑๖๑} แม้ชีวิตปัจจุบันก็มองเห็นความจริงข้อนี้ได้

สุนทร ณ รั้งซี่ อธิบายไว้ในหนังสือ “พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก ว่า กรรมดีกรรม นอกจากจะกำหนดด้วยเจตนาในการกระทำแล้วกำหนดผลที่เกิดขึ้นแก่ตนเองและผู้อื่น ในบางกรณี กำหนดด้วยผลที่เกิดขึ้นแก่ตนเองเพียงอย่างเดียว แต่ในบางกรณีกำหนดด้วยผลทั้งที่เกิดขึ้นแก่ตนเอง

^{๑๕๘} ดูรายละเอียดใน พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), **กรรมที่ปณี เล่ม ๑**, หน้า ๕๐๙-๕๑๑.

^{๑๕๙} วคิน อินทสระ, **หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด**, หน้า ๗๑.

^{๑๖๐} ม.ม. (บาลี) ๑๒/๙๒/๖๔.

^{๑๖๑} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๐-๗๑/๖๒-๖๓.

และผู้อื่น เช่น ขับฝ่าไฟแดงในกรณีที่ถนนว่าง ถือว่าเป็นความเดือดร้อนแก่ตนเอง แต่ผู้อื่นไม่เดือดร้อนเพราะตนเองทำผิดกฎจราจร ผิดกฎหมาย แต่ไม่ไปชนกับรถคันอื่นก็ไม่มีอุบัติเหตุ แต่ถ้าไปขับไปชนคันอื่นก็เป็นเหตุให้เดือดร้อนกันทั้งสองฝ่ายทั้งเขาและเรา กรรมและผลขอ

กรรมที่กระทำลงไปนี้สามารถดูจากผลการกระทำ คือ ผลชั้นในของกรรม เป็นผลที่เกิดขึ้นทันทีทันใดที่ได้กระทำกรรมนั้นเสร็จสิ้นลงไป ส่วนผลชั้นนอกนั้น คือ ผลที่เกิดขึ้นด้วยความสุขและความทุกข์ ความเจริญหรือความเสื่อม สมบัติหรือวิบัติ ที่เกิดขึ้นในภายหลังสืบเนื่องมาจากการกระทำนั้น ๆ การให้ผลของกรรมนั้นเกิดขึ้นที่มีต่อจิตใจของผู้กระทำในลักษณะที่จิตใจของผู้กระทำนั้นสูงส่งขึ้นเมื่อกระทำความดีหรือตกต่ำลงเมื่อกระทำความชั่ว ผลชั้นในนั้นไม่ค่อยมีปัญหาเพราะผู้กระทำนั้นได้รับทันที จะมีปัญหาก็ผลชั้นนอกของกรรมที่ปรากฏต่อวิถีชีวิตทางสังคมของผู้กระทำ ซึ่งมีความสลับซับซ้อนอย่างยิ่งและยากที่จะกำหนดได้ แต่เมื่อกระทำกรรมอะไรลงไปแล้วจะต้องรับผลกรรมนั้นอย่างแน่นอน^{๑๖๒}

วัชร งามจิตรเจริญ อธิบายไว้ในหนังสือ “พุทธศาสนาเถรวาท” ว่า กรรมต่าง ๆ ให้ผล โดยเฉพาะวิบากภายนอกตามเงื่อนไขโดยมีองค์ประกอบ ๔ อย่างคือ สถานที่ ร่างกาย เวลา และความสมบูรณ์ของการกระทำ ถ้าองค์ประกอบสมบูรณ์ก็จะส่งเสริมให้กรรมนั้นมีโอกาสมาก จึงกล่าวสรุปได้ว่า ผลของกรรมเกิดขึ้นจาก ๓ อย่าง คือ

๑) กำลังของกรรม คือ น้ำหนักหรือความรุนแรงมากน้อยของกรรม ถ้ากรรมมีกำลังมากก็ย่อมมีโอกาสให้ผลมากและให้ผลเร็ว เช่น ฆราวาสกรรมเวทนิยกรรมและครุกรรม คือ

(๑) กำลังที่เกิดจากเจตนา ถ้าผู้กระทำกรรมมีความตั้งใจมากน้อยเพียงใด เช่น ถ้าเต็มใจที่จะกระทำกรรมนั้นโดยไม่ต้องมีคนชักจูง เจตนา ก็จะมีกำลังมากกว่ากรณีไม่ค่อยเต็มใจแต่มีคนมาชักจูงหรือบังคับ

(๒) พื้นฐานของจิตใจและจริยธรรมของผู้กระทำ คือ สภาพจิตใจหรือระดับคุณธรรมที่ต่างกันของผู้กระทำกรรมมากน้อยเพียงไร เช่น ปกติผู้กระทำกรรมเป็นคนมีคุณธรรมมาก กรรมชั่วที่ทำก็มีกำลังน้อย เพราะไม่เต็มใจทำ ส่วนกรรมดีจะมีกำลังมากเพราะมีความพอใจที่จะกระทำเป็นพื้นอยู่แล้ว

(๓) คุณลักษณะของผู้รับการกระทำ คือ เป็นผู้ที่มีคุณธรรมมากน้อยเพียงไร เช่น เป็นบิดา มารดาหรือศัตรู เป็นคนดีหรือเป็นคนเลว ถ้าทำกับผู้ที่มีคุณธรรมหรือผู้มีพระคุณต่อผู้กระทำ กรรมก็จะมีกำลังมาก ถ้าทำกับคนชั่วหรือผู้ไม่มีพระคุณต่อตนเองก็จะมีกำลังน้อย ดังจะเห็นได้จากครุกรรม เป็นต้น

(๔) ลักษณะของการกระทำ คือ เป็นการกระทำที่มีความหนักเบาเพียงไร เช่น เป็นการเสียสละทรัพย์สิน อวัยวะหรือชีวิต เป็นการฆ่าหรือแค่ทำร้ายให้บาดเจ็บ การกระทำที่มีความรุนแรงหรือทำได้ยากกว่าก็ย่อมเป็นกรรมที่มีกำลังมากกว่ากรรมที่มีความรุนแรงหรือทำได้ง่ายกว่า

^{๑๖๒} ดูรายละเอียดใน สุนทร ฌ รังษี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, หน้า ๑๗๒-๑๗๖.

๒) การให้ผลของกรรมอื่น หมายความว่า ถ้ามีกรรมอื่นที่มีกำลังมากกว่าหรือใกล้เคียงกัน ให้ผลอยู่ กรรมอื่นที่มีกำลังน้อยกว่าหรือใกล้เคียงกันก็ยังไม่มีโอกาสให้ผล หรือถ้ามีกรรมที่มีกำลังมากกว่าเข้ามาเบียดเบียนหรือตัดรอนก็ทำให้กรรมอื่นไม่มีโอกาสให้ผล

๓) ความสมบูรณ์บกพร่องขององค์ประกอบ คือ สมบัติ ๔ กับ วิบัติ ๔ นั้นก็คือ

(๑) สมบัติ ๔ หมายถึง ข้อดีหรือความสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบที่จะสนับสนุนส่งเสริม การให้ผลของกรรมดีไม่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดง ๔ ประการ คือ คติสมบัติ (ภพที่เกิด) อุปธิสมบัติ (รูปร่างหน้าตาที่ หรือร่างกายที่แข็งแรง) กาลสมบัติ (ความสมบูรณ์ของเวลาหรือโอกาส) และปโยคสมบัติ (ความสมบูรณ์แห่งความถูกต้องเหมาะสมของการกระทำในเรื่องต่าง ๆ)

(๒) วิบัติ ๔ หมายถึง ข้อบกพร่อง หรือข้อเสีย หรือความไม่สมบูรณ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่ตรงกันข้ามกับสมบัติ ๔ นั้นเอง คือ คติวิบัติ (ความบกพร่องของภพหรือสถานที่) อุปธิวิบัติ (ความบกพร่องของร่างกายที่ไม่แข็งแรง) กาลวิบัติ (ความบกพร่องของเวลาหรือโอกาส) และปโยควิบัติ (ความบกพร่องของการกระทำ)

อย่างไรก็ตามสมบัติและวิบัติที่เป็นเงื่อนไขของการให้ผลของกรรม นั้นก็คือกรรมที่เราทำไว้ในอดีตและปัจจุบันนั่นเอง ชนกรรมที่ทำไว้ในอดีตน่าจะเป็นตัวกำหนดคติ อุปธิและกาลว่าเป็นสมบัติหรือวิบัติ ส่วนกรรมในปัจจุบันจะเป็นตัวกำหนดปโยคสมบัติหรือปโยควิบัติเพราะเกี่ยวข้องกับการกระทำในปัจจุบันมากกว่า ดังนั้น การที่กรรมแต่ละอย่างจะให้ผลหรือไม่ และจะให้ได้เมื่อไรจึงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายอย่าง ทำให้มีความซับซ้อน จึงมีแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าที่จะเข้าใจและรู้อย่างแจ่มแจ้ง^{๑๖๓}

เนื่องจากเรื่องชีวิตและกรรม มีความสลับซับซ้อนมากจึงยากที่จะเข้าใจ ถึงแม้จะมีผู้ที่ได้ญาณสามารถระลึกชาติได้ก็ตามยังซับซ้อน การระลึกชาติได้ก็ได้เพียง ๒ ชาติสิ้น ๆ เท่านั้น แต่ก็ยังทำให้หลงผิดไปได้เช่นกัน เพราะผู้ประกอบกรรมซ้ำมีมาก ประกอบกรรมดีนั้นมีน้อยมาก ผู้ทำความดีบางคนยังต้องตกนรกก็มีเพราะผลของกรรมในอดีตที่ได้กระทำกรรมชั่วไว้ ผลกรรมจึงส่งผลมาทันในชาตินั้น ๆ มีตัวอย่างเรื่องของกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามากมาย ดังตัวอย่างในคัมภีร์อุปทาน (อันเป็นประวัติที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสเล่าเรื่องในอดีตของพระองค์) ที่ได้ทรงเปิดเผยถึงอดีตกรรมของพระองค์ อันเป็นเหตุบันดาลให้เกิดกรรมแก่พระองค์ในปัจจุบันมาเรื่องด้วยกัน ผู้วิจัยนำมาแสดงเป็นเพียงย่อมนย่อเรื่องราวบางส่วนเพื่อใช้ประกอบเพิ่มเติมในการศึกษาเรื่องวิบากกรรมหรือผลของกรรมเท่านั้น ดังนี้

๑) ชาติหนึ่ง พระองค์เป็นนักเลง ชื่อ ปุณาลี ได้กล่าวความพระปัจเจกพุทธเจ้าพระนามว่า สุรภี ผู้ไม่ประทุษร้ายพระองค์เลยแม้แต่น้อย ผลของกรรมนั้นทำให้พระองค์ต้องตกนรก ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่นาน เสวยทุกข์เวทนาหลายพันปี ในพระชาติสุดท้ายถูกนางสุนทรใส่ความพระองค์ว่าได้เสียกับนาง^{๑๖๔} เป็นเรื่องอื้อฉาวมากเรื่องหนึ่งในพุทธกาล

^{๑๖๓} ดูรายละเอียดใน วัชระ งามจิตรเจริญ, พุทธศาสนาเถรวาท, หน้า ๓๑๑-๓๑๘.

^{๑๖๔} ชู.อป. (ไทย) ๓๒/๖๗-๖๘/๕๗๕.

๒)ชาติหนึ่ง พระองค์ได้ใส่ความสาวกของพระพุทธเจ้าพระนามว่าสัพพาพิณู (พระนามของพระพุทธเจ้าไม่ใช่ชื่อสาวก) สาวกนั้นชื่อ นันทะ พระองค์ต้องตกนรกเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในนรกเป็นเวลานานถึง ๑๐๐,๐๐๐ ปี ในพระชาติสุดท้ายที่เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว จึงถูกนางจัญจมาณวิกาใส่ความว่าได้เสียบางในพระคันธกุฎีจนนางมีครรภ์^{๑๖๕} เป็นเรื่องอื้อฉาวสุดในพุทธกาล

๓)ชาติหนึ่ง พระองค์ทรงฆ่าน้องชายต่างมารดาเพราะอยากได้ทรัพย์เพียงผู้เดียว โดยปลั๊กน้องชายลงชอกเขาเอาหินทุ่ม ด้วยผลแห่งกรรมนั้น ในพระชาติสุดท้ายที่เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว จึงถูกพระเทวทัตปองร้ายเอาศิลาทุ่ม แต่เพราะกรรมนั้นเบาบางแล้วจึงไม่ถูกอย่างจัง ถูกเพียงสะเก็ดเล็กน้อยที่นิ้วพระบาทเท่านั้น^{๑๖๖}

๔)ชาติหนึ่ง พระองค์เกิดเป็นนายควาญช้างได้ใส่ช้างไล่พระปัจเจกพุทธเจ้าผู้เป็นพระมุนีสูงสุดซึ่งกำลังเที่ยวบิณฑบาต ด้วยผลกรรมนั้น ในพระชาติสุดท้ายที่เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ช้างนาฬาคีรีเชือกดुर้ายจึงวิ่งไล่พระองค์ในกรุงราชคฤห์^{๑๖๗}

สรุปว่า วิชากรรมหรือผลของกรรมนั้นเกิดขึ้นกับบุคคลที่ทำความกรรมนั้น ไม่ว่าจะกรรมที่ทำนั้นจะด้วยกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ซึ่งการกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจากเจตนาทั้งนั้นจะมากน้อยเพียงใดก็แล้วแต่ เมื่อเกิดขึ้นทางทวารทั้ง ๓ ได้แก่ กายทวาร วจิวทวาร และมนทวาร ก็ตามเกิดขึ้นจากกุศลมูลและอกุศลมูลทั้งนั้นนั้น ย่อมจะส่งผลให้กรรมที่กระทำนั้นสืบต่อไปยังภพใหม่อย่างแน่นอน ดังที่ได้นำเรื่องราวพุทธประวัติของพระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อครั้งอดีตกรรม ก่อนที่จะเสด็จมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาแสดงให้ทราบ

๓.๖ สรุป

กรรม หมายถึง การ กิจ การงาน หรือการกระทำ ที่เกิดขึ้นจากการกระทำตนเองที่เกิดขึ้นมาจากความโลภ ความโกรธ และความหลง โดยตัวเจตนาเป็นตัวหลักในการกระทำ การกระทำมีทั้งการกระทำที่ดีและชั่ว ถ้าการกระทำนั้นเกิดจากความโลภ (ความอยากได้) โทสะ (ความโกรธ) และโมหะ (ความหลง) ถือว่าเป็นกรรมไม่ดี เรียกว่า อกุศลกรรม ส่วนการกระทำที่เกิดปราศจากความโลภ (คือ ไม่อยากได้) โทสะ (คือ ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่อาฆาต ไม่คิดประทุษร้ายผู้อื่น) และไม่มีโมหะ (คือ ไม่หลง) ถือว่าเป็นกรรมดี เรียกว่า กุศลกรรม

กรรม โดยทั่ว ๆ ไปด้วยการแบ่งตามมูลเหตุแล้ว มี ๒ ประเภท คือ อกุศลกรรม และกุศลกรรม ที่เราเรียกว่า อกุศลมูล และ กุศลมูล คือ รากเหง้าแห่งกรรมหรือการกระทำ ถ้าเป็นอกุศลมูล คือ รากเหง้าแห่งกรรมชั่ว มี ๓ อย่าง ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ ถ้าเป็นกุศลมูล คือ รากเหง้าแห่งกรรมดี มี ๓ อย่าง ได้แก่ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ ที่ตรงข้ามกับอกุศลมูล

^{๑๖๕} พุ.อป. (ไทย) ๓๒/๗๐-๗๒/๕๗๕.

^{๑๖๖} พุ.อป. (ไทย) ๓๒/๗๘-๗๙/๕๗๖.

^{๑๖๗} พุ.อป. (ไทย) ๓๒/๘๒-๘๓/๕๗๖.

กรรม มีหลายประเภทแล้วแต่เหตุปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

๑) กรรม แบ่งตามทางแห่งการกระทำ (กรรมบถ) ได้ ๓ ทาง คือ กายกรรม วจีกรรม และ มโนกรรม ทั้ง ๓ ทางนี้ มีองค์ประกอบ ๑๐ อย่าง ที่เราเรียกว่า กรรมบถ ๑๐ (มีทั้งฝ่ายกุศลและอกุศล อย่างละ ๑๐) ซึ่งประกอบด้วย

(๑) ถ้าเป็นกรรมดี เรียกว่า กุศลกรรมบถ ๑๐ คือ กายกรรม ๓ ได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ และเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม วจีกรรม ๔ ได้แก่ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ และเว้นจากการพูดส่อเสียด มโนกรรม ๓ ได้แก่ ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น ความไม่คิดพยาบาท และความเห็นชอบ

(๒) ถ้าเป็นกรรมชั่ว เรียกว่า อกุศลกรรมบถ ๑๐ คือ กายกรรม ๓ ได้แก่ การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ และประพฤติดิฉินในกาม วจีกรรม ๔ ได้แก่ การพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ และพูดส่อเสียด มโนกรรม ๓ ได้แก่ เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น จิตคิดพยาบาท และเห็นผิดคลองธรรม

๒) กรรม แบ่งตามหลักเกณฑ์การให้ผล

(๑) แบ่งตามยุคที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ได้แก่ กรรมดำ มีวิบากดำ กรรมขาว มีวิบากขาว กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว และกรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว

(๒) แบ่งตามยุคหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอรธเถรเถรจารย์ ได้นำมาเรียบเรียงใหม่ มี ๑๒ อย่าง โดยแบ่งออกเป็น ๓ หมวด ๆ ละ ๔ ชนิด ได้แก่

- หมวดที่ ๑ แบ่งตามหน้าที่ (กิจจตุกกะ) มี ๔ ชนิด ได้แก่ ชนกรรม (กรรมนำไปเกิด) อุปัตถัมภกรรม (กรรมสนับสนุนชนกรรม) อุปปีฬกรรม (กรรมบีบคั้น) และอุปฆาตกรรม (กรรมตัดรอน)

- หมวดที่ ๒ แบ่งตามลำดับการให้ผลความรุนแรง (ปากทานปริยายจตุกกะ) มี ๔ ชนิด ได้แก่ คุกรกรรม (กรรมหนัก) อาจิณณกรรมหรือพหุลกรรม (กรรมที่ทำไว้มาก กรรมที่ทำเป็นประจำ) อาสันนกรรม (กรรมที่บุคคลทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต) และกัตตตกรรมหรือกัตตตาวาปนกรรม (กรรมสักแต่ว่าทำ คือ ทำโดยไม่เจตนา)

- หมวดที่ ๓ แบ่งตามกาลเวลาที่ให้ผล (ปากกาลจตุกกะ) มี ๔ ชนิด ได้แก่ ทิฏฐธรรม-เวทนิยกรรม (กรรมที่ให้ผลปัจจุบัน) อุปัชชเวทนิยกรรม (กรรมที่ให้ผลในอนาคตต่อไปถัดจากชาติปัจจุบัน) อปราปรเวทนิยกรรม (กรรมที่ให้ผลหลังจากอุปัชชเวทนิยกรรม) และอโหสิกรรม (กรรมที่ไม่ให้ผลเลิกแล้วต่อกัน)

กรรมมีบทบาทและหน้าที่ ๔ ประการ ได้แก่

๑) มีกรรมเป็นของตน คือ เราเป็นเจ้าของกรรม ทรัพย์สมบัติเป็นของภายนอก หามาแล้ว ใช้เพียงในภพนี้ชาตินี้ เมื่อตายแล้วทรัพย์สมบัติก็ตกเป็นของลูกหลานต่อไป แต่กรรมที่เราจะต้องนำติดตัวไป คือ กรรมดีและกรรมชั่วที่เราทำเท่านั้น กรรมที่เราทำนั้นจะติดตัวเราไปทุกภพทุกชาติ ไม่มีใครจะมารับผลของกรรมที่เรากระทำแทนเราไปได้เลย

๒) มีกรรมเป็นแดนเกิด คือ ไม่ว่าจะป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม กรรมนี้จะเป็นตัวนำไปให้เราเกิดในภพภูมิใหม่ ถ้าทำกรรมดีก็จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้าทำกรรมชั่วก็จะไปเกิดในสุคติอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก จึงกล่าวได้ว่า กรรมเป็นแดนเกิดของเราในภพใหม่ชาติใหม่

๓) มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พี่น้อง คือ กรรมที่เรากระทำนั้นจะเป็นกรรมดีก็ตาม กรรมชั่วก็ตาม จะคอยติดตามเราไปตลอด เมื่อพี่น้องพ่อแม่ที่เกิดร่วมกันมาจะติดตามเราไปไม่ได้ทุกภพทุกชาติ แต่กรรมที่เราทำนั้นจะติดตามเราไปทุกภพทุกชาติจนกว่าจะหมดกรรมกันไป

๔) มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย คือ ไม่ว่าจะป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม กรรมนี้จะเป็นตัวที่พึ่งให้เราอยู่สุขสบายหรือเสวยทุกข์เวทนาอย่างไร ตัวกรรมนี้จะเป็นสิ่งที่เราพึ่งอาศัยได้ในภพใหม่ชาติใหม่ต่อไป

กรรมมีสาเหตุและต้นกำเนิดเกิดขึ้นมาจากอกุศลมูลและกุศลมูล คือ ถ้าเป็นอกุศลกรรม (กรรมชั่ว) ก็เกิดจากอกุศลมูล ได้แก่ โลภะ (ความอยาก) โทสะ (ความโกรธ พยาบาท อาฆาต) และโมหะ (ความหลง) ส่วนกุศลกรรม (กรรมดี) ก็เกิดจากกุศลมูลที่ตรงกันข้ามกับอกุศลมูล ได้แก่ อโลภะ (ไม่อยากได้) อโทสะ (ไม่โกรธ พยาบาท อาฆาต) และอโมหะ (ไม่ลุ่มหลง) รากแห่งนี้เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้มนุษย์ได้ทำกรรมต่าง ๆ นานานับไม่ถ้วน จึงเป็นเหตุให้มนุษย์จะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่อย่างนี้ไม่รู้จบรู้อุติน

กรรมเมื่อกระทำแล้วย่อมให้ผลของกรรมหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิบาก กรรมที่มนุษย์กระทำนั้นไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ผู้กระทำนั้นจะต้องได้รับอย่างแน่นอน ขึ้นอยู่กับว่าจิตดวงสุดท้ายจะนำไปปฏิสนธิจิตอย่างไร ชนกรรมจะนำไปเกิดเป็นอะไร ตามผลของอาสันนกรรม ถ้าไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ก็ดีไป แต่ถ้าไปเกิดในอบายภูมิก็น่าเสียดายที่เกิดมาเป็นมนุษย์ทุกอย่าง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสสอนให้เราทำแต่กรรมดี ละเว้นกรรมชั่ว ผู้ใดจะหลีกเลี่ยงผลกรรมที่กระทำไว้ไม่ได้ แม้แต่พระองค์ยังหลีกเลี่ยงผลกรรมที่พระองค์ได้กระทำไว้ตั้งแต่อดีตไม่ได้เลย นอกจากเสียจากผู้ที่ต้องหลีกเลี่ยงกรรมได้ด้วยการเจริญกรรมฐานจนบรรลุเป็นพระอรหันต์เท่านั้นจึงจะหมดกรรม

บทที่ ๔

วิเคราะห์สาเหตุของกรรมที่ปรากฏในกัมมนิทานสูตร

กรรมเกิดขึ้นจากการเจตนาเป็นเครื่องกระทำบุคคลต่าง ๆ ได้กระทำความกรรมแต่ละอย่าง ทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดี การศึกษาสาเหตุของกรรมที่ปรากฏในกัมมนิทานสูตรในบทนี้ผู้วิจัยเสนอประเด็นในการศึกษาตามลำดับ ดังนี้

๔.๑ หลักของกรรมและผลของกรรม

๔.๑.๑ หลักของกรรม

คำว่า “กรรม” แปลว่า การกระทำ มีความหมายกลาง ๆ ใช้ได้ทั้งในทางดีและทางไม่ดี ถ้าเป็นกรรมดี เรียกว่า กุศลกรรม กรรมไม่ดี เรียกว่า อกุศลกรรม แต่ในความรู้สึกของคนไทยทั่วไปแล้ว คำว่า “กรรม” มักจะหมายถึง การกระทำไม่ดี และผลของการกระทำไม่ดี พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่า เรากล่าวว่าเจตนาเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้วจึงกระทำด้วยกาย วาจา และใจ”^๑ ดังพระบาลีที่ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กมมํ วทามิ เจตยิตวา กมมํ กโรติ กาเยน วาจาเย มนสา ฯ”^๒

การกระทำที่ประกอบด้วยความตั้งใจใจจึงจัดได้ว่าเป็นกรรม ในพระพุทธศาสนามีลักษณะเด่นก็คือ เจตนา เป็นหลักสำคัญ เจตนาจึงมุ่งเน้นไปในทางความคิด จิตใจหรือความรู้สึกนึกคิดในการที่จะกระทำหรือเรียกว่า มโนกรรม มโนกรรมเป็นเรื่องสำคัญที่ก่อให้เกิดกรรม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วแต่ใจ บุคคลกล่าวอยู่ที่ดี กระทำอยู่ที่ดีด้วยใจที่ประทุษร้ายแล้ว ความทุกข์ย่อมติดตามบุคคลนั้นไป เปรียบดังล้อรถตามรอยเท้าโคตัวที่เข็นภาระไป ฉะนั้น”^๓ หมายถึง ต้องมีเจตนาที่เป็นกุศลธรรมหรืออกุศลธรรมเข้ามาประกอบจึงจัดว่าเป็นกรรม^๔

ตามหลักสังสารวัฏเราจะเห็นได้ว่า กิเลสเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดกรรมและกรรมจะให้ผล ทำให้สัตว์โลกผู้ก่อกรรมนั้นต้องพบกับผลของกรรมที่ตนเองได้กระทำความ^๕ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า กิเลสเป็นเหตุให้เกิดกรรมและทรงแสดงเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดกิเลสที่เป็นเหตุทำให้เกิดกรรมขึ้น ทั้งที่เป็นกุศลมูลและอกุศลมูล กล่าวคือฝ่ายกุศลกรรม ได้แก่ อโลภะ (ความไม่욕ได้) โอทสะ (ความ

^๑ อัง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

^๒ อัง.ฉก.ก. (บาลี) ๒๒/๓๓๔/๔๖๔, อภิ.ก. (บาลี) ๓๗/๑๒๘๑/๔๒๑.

^๓ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

^๔ อัง.ฉก.ก.อ. (ไทย) ๓๖/๓๓๔/๗๗๕.

^๕ อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๕-๒๗๙.

ไม่คิดประทุษร้าย) และอโมหะ (ความไม่หลง) ส่วนฝ่ายอกุศลกรรม ได้แก่ โลภะ (ความอยากได้) โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) และโมหะ (ความหลง)^๖

หากพิจารณาให้ดีแล้วเราจะเห็นได้ว่า กิเลสเหล่านี้เกิดเองโดยปราศจากเหตุปัจจัยไม่ได้ ดังที่ปรากฏในปฎิจจสมุปบาทที่ได้อธิบายว่า การเกิดขึ้นขึ้นเกิดขึ้นจากสิ่งที่มีกระทบกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น อายตนะภายในกระทบกับอายตนะภายนอก เช่น ตากระทบกับของมีค่า ใจก็มีความต้องการอยากได้ขึ้นมา เป็นต้น นี่คือกิเลสตัวโลภะอยากได้ขึ้นมาทันที ซึ่งกิเลสตัวนี้จัดอยู่ในอกุศลมูล โลภะจะตรงกับตัณหา ๓ ตัว ได้แก่ ภวตัณหา จึงทำให้มีการแสวงหาอยากได้ อุปาทานเกิดขึ้น จึงเป็นเหตุให้ทำกรรมในสังสารวัฏ คือ ภพ เมื่อภพเกิดชาติก็เกิดตามมา และมีชาติขรามรณะ ความทุกข์ก็เกิดขึ้นมาเรื่อย ๆ ไม่รู้จบ

ในพระพุทธศาสนาจะมีลักษณะการสอนเรื่องกรรมไว้อย่างถูกต้อง เหมาะสม และชัดเจน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายวิธีการที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงใช้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ไว้ ๔ รูปแบบ คือ แบบสากัจฉาหรือสนทนา แบบการบรรยาย แบบการตอบปัญหา และแบบวางกฎข้อบังคับ^๗

๑) แบบสากัจฉา หรือ สนทนา พระองค์จะทรงใช้มากเพราะเรื่องกรรมนี้เป็นเรื่องที่มีคนพูดคุยกเถียงกันมากในสมัยนั้น ดังจะเห็นได้จากเจ้าลัทธิต่าง ๆ เช่น การตรัสถามและได้ตอบกับอุบาลีคหบดี ซึ่งในขณะนั้นเป็นสาวกของนิครนถ์นาถบุตร และมีความเห็นผิดในเรื่องกรรม^๘ กับอีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องของนายปุณณะโกสิยบุตรผู้ประพฤติกิวัตรตรัสสนทนากับพระผู้มีพระภาคเจ้าในเรื่องความเชื่อเรื่องกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา^๙

๒) แบบบรรยาย วิธีนี้พระองค์ทรงใช้น้อยมาก เป็นการบรรยายโดยตรง เช่น เรื่องที่ปรากฏในกัมมนิโรธสูตร^{๑๐} พระองค์ทรงแสดงเรื่องกรรมเก่าและกรรมใหม่ การปฏิบัติเพื่อให้ถึงการดับกรรมแบบบรรยายให้พระภิกษุฟัง สำหรับวิธีนี้พระผู้มีพระภาคเจ้ามักจะไม่ค่อยใช้วิธีสอนแบบบรรยายโดยตรง แต่จะทรงสอนเมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้นกับบุคคล สัตว์ และสิ่งของต่าง ๆ

๓) แบบตอบปัญหา วิธีนี้พระองค์ทรงใช้การย้อนถามกลับแล้วจึงทรงแสดงด้วยการแยกแยะแล้วตอบ ดังตัวอย่างในจุฬกัมมวิงคสูตร^{๑๑} ที่ทรงแสดงกับสุภมานพโตเทพบุตร สุภมานพถาม แล้วพระองค์ทรงตอบแบบแยกแยะตอบ โดยไม่มีการถามย้อนกลับ ทรงแสดงเรื่องผลกรรม

^๖ วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๓/๔๔๙.

^๗ คุรยละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๗), หน้า ๔๗-๕๑.

^๘ คุรยละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๖-๗๗/๕๓-๗๕.

^๙ คุรยละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๘-๘๒/๗๕-๘๓.

^{๑๐} คุรยละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๘/๑๔๖/๑๗๙-๑๘๐.

^{๑๑} คุรยละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙-๒๙๗/๓๔๙-๓๕๗.

ออกเป็น ๒ นัย คือ ผลที่จะเกิดในปัจจุบันและผลที่จะเกิดในภายภาคหน้า ส่วนในอุปาติวาหสูตร^{๑๒} พระองค์ทรงใช้วิธีสนทนาธรรมด้วยการถามตอบปัญหาแบบโต้กันไปมากับนิครนถ์ ชื่อ ตปัสสี และ อุบาลีคหบดี จนทั้งสองยอมรับเหตุผลของพระผู้มีพระภาคเจ้าและในกุกกุรวตติกสูตร^{๑๓} เรื่องกรรมดำ กรรมขาว ก็ทรงใช้วิธีนี้เช่นเดียวกัน

๔) แบบวางกฎข้อบังคับ พระองค์ทรงสั่งสอนให้ภิกษุสงฆ์ประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบ และข้อบังคับที่ได้ทรงบัญญัติไว้ในสิกขาบทต่าง ๆ เพื่อไม่ประสงค์จะให้ภิกษุสงฆ์ได้กระทำผิดวินัยที่ได้บัญญัติและเพื่อให้ใช้เป็นตัวแทนของพระองค์

ในพระสูตรได้แสดงสถานการณ์และแนวคิดเรื่องกรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า “อะไร เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สัตว์มีการเกิดเป็นมนุษย์ เป็นคนเลว และเป็นคนดี มีอายุสั้น มีอายุยาว มีโรคนาน มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณดี มีอำนาจน้อย มีอำนาจมาก มีโศคน้อย มีโศกมาก เกิดใน ตระกูลต่ำ เกิดในตระกูลสูง มีปัญญาน้อย มีปัญญามาก”^{๑๔}

พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์) อธิบายว่า ปัญหา มี ๒ ส่วน^{๑๕} คือ

ส่วนที่ ๑ ว่าด้วยหลักการทั่วไป ด้วยกรรมและการให้ผลของกรรม นั่นก็คือปัญหาที่ว่า อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สัตว์ที่เกิดเป็นมนุษย์เป็นคนเลวและคนดี

ส่วนที่ ๒ ว่าด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับประเภทของกรรมและการให้ผลของกรรมแต่ละประเภท นั่นคือปัญหาว่า อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้คนเกิดมาเป็นมนุษย์มีอายุสั้น เป็นต้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ปัญหาที่ ๑ ที่ว่าด้วย “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน (กัมมัสสกะ) มีกรรมเป็นทายาท (กัมมทายาท) มีกรรมเป็นกำเนิด (กัมมโยนิ) มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ (กัมมพันธุ์) มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย (กัมมปฏิสนธิ) กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน”^{๑๖}

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบปัญหาในส่วนที่ ๒ สรุปใจความสำคัญได้ ดังนี้

๑) เหตุที่บุคคลเกิดมีอายุสั้น เพราะชอบฆ่าสัตว์ ขาดความกรุณา และเหตุที่บุคคลเกิดมา มีอายุยืน เพราะเว้นจากการฆ่าสัตว์และมีความเอ็นดู

๒) เหตุที่บุคคลเกิดมามีโรคนาน เพราะมีนิสัยชอบเบียดเบียนสัตว์ และเหตุที่บุคคลเกิดมา มีโรคน้อย เพราะไม่มีนิสัยชอบเบียดเบียนสัตว์

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๖-๗๗/๕๓-๗๕.

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๙-๘๒/๗๕-๘๓.

^{๑๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๔๙.

^{๑๕} พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์), **จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา**, (พระนครศรีอยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๗๑-๗๒.

^{๑๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

๓) เหตุที่บุคคลเกิดมามีผิวพรรณทราม เพราะเป็นคนมักโกรธ มีความพยายามป้องกัน และเหตุที่บุคคลเกิดมามีผิวพรรณทราม เพราะเป็นคนไม่มักโกรธ ไม่มีคามพยายาม ไม่ป้องกัน

๔) เหตุที่บุคคลเกิดมามีอำนาจน้อยเพราะมีจิตริษยา และเหตุที่บุคคลเกิดมามีอำนาจมาก เพราะมีจิตไม่ริษยา

๕) เหตุที่บุคคลเกิดมามีโภคทรัพย์น้อย เพราะไม่ทำทานแก่สมณะหรือพราหมณ์ และเหตุที่บุคคลเกิดมามีโภคทรัพย์มาก เพราะให้ทานแก่สมณะหรือพราหมณ์

๖) เหตุที่บุคคลเกิดมาในตระกูลต่ำ เพราะเป็นคนกระด้าง เย่อหยิ่ง ไม่อ่อนน้อม และเหตุที่บุคคลเกิดมาในตระกูลสูง เพราะเป็นคนไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง อ่อนน้อมถ่อมตน

๗) เหตุที่บุคคลเกิดมาเป็นคนโง่ เพราะไม่ชอบแสวงหาความรู้หรือเมื่อไม่รู้สิ่งใดก็ไม่เข้าไปสอบถามจากผู้รู้ และเหตุที่บุคคลเกิดมาเป็นคนฉลาด เพราะเป็นคนชอบแสวงหาความรู้ เมื่อไม่รู้สิ่งใด ก็สอบถามจากผู้รู้^{๑๗}

จากเนื้อหาดังกล่าวจึงพอสรุปได้ว่า การแสดงออกทางกาย วาจา และใจ ที่เป็นความดีและความชั่ว ถ้าเป็นความดีก็จะได้รับผลดี ถ้าเป็นความชั่วมักจะได้รับผลไม่ดีเป็นการตอบแทน ซึ่งเป็นตามกฎแห่งกรรม ตามหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ เป็นกฎแห่งกรรม ถ้ามองอีกแง่หนึ่งจะพบว่า คำถามที่สุภมานพได้ทูลถามพระพุทธเจ้าในจุฬามวิภังคสูตรนั้น สรุปได้เป็น ๒ ประเด็น คือ

๑) ปรากฎการณ์ที่เป็นปัญหาทางสังคมหรือปัญหาทางจริยธรรมในสังคมที่เกิดขึ้นในหมู่พุทธบริษัท ทั้ง ๆ ที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้เชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม เรื่องโลกหน้าก็ยังมีปัญหาทางจริยธรรมอย่างนี้เกิดขึ้น การสอบถามเช่นนี้เพื่อต้องการให้มีการแสดงตัวอย่างของการทำดีกับการทำชั่วเพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้คนละชั่วทำดี ซึ่งจะทำให้ปัญหาทางสังคมนั้นหมดไป

๒) ความแตกต่างหลากหลายของคนในสังคม เช่น คนเกิดมาในตระกูลเดียวกัน กลับมีรูปร่างหน้าตาผิวพรรณหรือนิสัยใจคอไม่เหมือนกัน ทำงานขยันขันแข็งเหมือนกันกลับได้โภคทรัพย์มามากน้อยแตกต่างกัน ความแตกต่างเหล่านี้บางครั้งก็กลายเป็นสาเหตุของปัญหาในสังคมเพราะธรรมชาติของมนุษย์เหมือนกัน คือ รักสุขเกลียดทุกข์ อยากได้มากกว่าเสีย ชอบอภิธรรมณ์ ไม่ชอบอนิธรรมณ์ เป็นต้น เพราะปัจจัยเหล่านี้เอง เรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมล้วนแต่เป็นปัญหาทางจริยธรรมและทางสังคมทั้งสิ้น วิธีการที่จะแก้ไขปัญญาก็คือการสร้างบัพพัญญุตินิยามขึ้นมา แล้วก็ทำการอบรมสั่งสอนให้คนในสังคมปฏิบัติ

^{๑๗} พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์), จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา, หน้า ๗๓-๗๔.

เมื่อวิเคราะห์หลักของกรรมแล้ว เราพบว่ามิมมอง ๒ ทาง คือ

๑) เรื่องหลักของกรรมในทางจริยธรรม

หลักของกรรม คือ กฎธรรมชาติที่ทำหน้าที่ดูแลการกระทำที่แฝงค่าทางจริยธรรมของมนุษย์ จะมีการบันทึกการกระทำของแต่ละบุคคลและคอยโอกาสที่จะให้ผลตอบแทน^{๑๘} เป็นการมองกรรมในแง่ที่ว่า กรรมที่บุคคลนั้นทำย่อมส่งผลอย่างแน่นอน เป็นการประยุกต์เอาเรื่องกฎแห่งกรรมมาเป็นหลักในการพัฒนาชีวิต ในขณะที่เดียวกันก็จะเป็นแนวทางสอนให้ผู้อื่นได้ปฏิบัติตามไปด้วย คือ ถ้าต้องการมีโรคน้อย ร่างกายแข็งแรง ก็ต้องไม่ฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ถ้าต้องการให้หน้าตาดี หล่อเหลามีผิวพรรณงาม ก็ต้องหมั่นทำบุญ รักษาศีลให้บริสุทธิ์ ประพฤติทางกาย วาจา ใจสงบเรียบร้อย ถ้าต้องการให้เกิดมีร่ำรวยอยู่ในตระกูลสูงก็ต่อหมั่นให้ทานแก่สมณหรือพราหมณ์อยู่เสมอ ถ้าต้องการเป็นผู้มีอำนาจวาสนาต้องหมั่นให้ทานด้วยจิตและกิริยาที่อ่อนน้อมถ่อมตนและถ้าต้องการเป็นผู้มีสติปัญญามากเป็นบัณฑิตก็ต่อหมั่นเข้าไปหาสมณะชีพราหมณ์ บัณฑิตผู้รู้อย่างสม่ำเสมอ

๒) เรื่องหลักของกรรมในแง่ของกฎธรรมชาติ

พระพุทธศาสนาสอนหลักความจริงที่ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตล้วนเป็นไปตามธรรมชาติแห่งเหตุปัจจัย ที่เราเรียกว่า กฎแห่งธรรมชาติหรือนิยาม^{๑๙} แปลว่า กำหนดอันแน่นอน ทำนอง หรือแนวทางที่แน่นอน หรือความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอนเพราะปรากฏให้เห็นว่า เมื่อมีเหตุปัจจัยอย่างนั้น ๆ แล้ว ก็จะมีความเป็นไปอย่างนั้นแน่นอน กฎธรรมชาติหรือนิยามนั้น แม้จะมีลักษณะทั่วไปอย่างเดียวกันทั้งหมด มีความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย แต่ก็อาจแยกประเภทออกไปเป็น ๕ ประเภท คือ

(๑) อุตุนิยาม เป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้นจากธรรมชาติเอง หรือจากการกระทำของมนุษย์ก็ได้ เช่น เรื่องอุณหภูมิจนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ กฎเกณฑ์เกี่ยวกับดินฟ้าอากาศ เช่น อากาศร้อนขึ้นเราก็เหงื่อออก อากาศเย็นลงถ้าเย็นมากน้ำก็จะกลายเป็นน้ำแข็ง หรือถ้าร้อนมากขึ้นน้ำก็จะเดือดเป็นน้ำร้อนและเป็นไอน้ำได้ในที่สุด อย่างนี้เรียกว่า อุตุนิยาม

(๒) พีชนิยาม เป็นกฎธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการดำรงเผ่าพันธุ์ เช่น ผลข้าวสาธีย่อมเป็นผลจากพืชข้าวสาธิต่างเดียว เป็นต้น พีชนิยามจึงมีอิทธิพลต่อการให้ผลกรรมเช่นเดียวกัน

(๓) จิตตนิยาม ธรรม คือ จิตและเจตสิกดวงก่อนที่เป็นปัจจัย โดยทั่วไปแล้วอุปนิสัย ธรรมชาติของจิตและเจตสิกนั้นเป็นปัจจัยให้เกิดกรรม กฎเกณฑ์การทำงานของจิตนั้นจะมีเจตสิก

^{๑๘} ดูรายละเอียดใน สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓๑๑-๓๑๒.

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๒.

เกิดขึ้นร่วมด้วย เมื่อจิตจะขึ้นสู่วิวถ้อกรับอารมณ์ มันจะดำเนินไปก่อนออกจากภวังค์ แล้วจึงเข้าสู่ชวันจิต แล้วก็ตกลงสู่ภวังค์อย่างเดิมอีก อย่างนี้เรียกว่า เป็นกฎธรรมชาติที่ทำงานของจิต ที่เรียกว่า จิตตนิยาม

(๔) กรรมนิยาม เป็นการกล่าวถึงความแน่นอนในการให้ผลของกรรมโดยอัตโนมัติ เป็นกฎแห่งธรรมชาติ ซึ่งกฎธรรมชาตินี้มีความแตกต่างกับกฎเกณฑ์ทั่ว ๆ ไป เพราะกฎเกณฑ์ทั่วไปเป็นการตั้งขึ้นของมนุษย์เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขสงบ ส่วนกฎธรรมชาตินั้นเป็นการเกิดขึ้นตามธรรมชาติ จะแก้ไขไม่ได้ กรรมนิยามจึงขึ้นอยู่กับผลกรรมที่ตนเองได้ก่อขึ้นเอง แล้วกรรมนั้นจะเสริมหรือลดทอนกรรมอื่น ๆ ตามคุณสมบัติของกรรมนั้น ๆ

(๕) ธรรมนิยาม จะคอยครอบคลุมถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นเหตุผลและปัจจัยกัน ธรรมนิยาม กฎแห่งธรรม คือ ความเป็นเหตุเป็นผลกันของสิ่งทั้งหลาย คือ ความเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย เช่น คนเกิดมาแล้วก็ต้องแก่ เจ็บ และตาย สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปตามกฎของไตรลักษณ์ เป็นต้น^{๒๐}

นิยามทั้ง ๕ ล้วนแล้วแต่เป็นกฎทางธรรมชาติทั้งนั้น เพราะเกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรง มนุษย์มีสิทธิที่จะเลือกทำกรรมตามความพอใจของตนเอง แล้วกรรมนั้นก็จะเป็นผู้ลิขิตอนาคตของบุคคลผู้ทำกรรมนั้น ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะทำกรรมดีหรือชั่วก็ตามขึ้นอยู่กับกรรมนิยามเป็นสำคัญ^{๒๑} ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งที่อาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้ทราบและประณีต”^{๒๒}

กรรมที่เป็นกฎธรรมชาติซึ่งเป็นหลักความจริงที่มีอยู่ก่อนแล้ว มีความหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปมาแน่นอน เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป เป็นกฎไตรลักษณ์ ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “อุปปาทา วา ภิกขเว ตถาคตานิ อนุอุปปาทา วา ตถาคตานิ” แปลความว่า ตถาคตทั้งหลายจะอุบัติหรือไม่อุบัติก็ตาม หลักความจริงนั้นมันก็ต้องเป็นความจริงอยู่อย่างนั้น แม้พระพุทธเจ้าไม่อุบัติ มันก็เป็นความจริงของมัน”^{๒๓}

ด้วยเหตุนี้กรรมจึงเป็นกฎอย่างหนึ่งหรือเป็นกฎเกณฑ์แห่งเหตุและผลอย่างหนึ่งใน ๕ กฎที่สามารถจะวิเคราะห์พิจารณาสิ่งทั้งหลายนั้นว่า อย่าไปยึดถือว่าทุกอย่างต้องเป็นกรรมทั้งนั้นเพราะกฎธรรมชาติ มี ๕ อย่าง กรรมนิยามเป็นเพียงกฎที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อย่าด่วนสรุปว่าเป็นกรรมเสมอไป ถ้าเข้าใจในเรื่องของนิยาม ๕ แล้ว ก็จะช่วยให้เข้าใจได้มากยิ่งขึ้น จากกฎนิยาม ๕ มีประเด็นที่น่าสนใจและสังเกตได้ดังนี้

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), เชื้อกรรม ฐักรกรรม แก้วกรรม, (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๘.

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน ธัมมวชาโฆ ภิกขุ, กรรมลิขิต, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เซเว่นพรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑-๒.

^{๒๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๘๑/๓๒๓.

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), กรรม นรก สวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๒๔.

๑) เป็นการเน้นย้ำแนวคิดแบบชาวพุทธ นอกจากเรื่องของกฎธรรมชาตินี้แล้ว ที่มองเห็นความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามธรรมดาของเหตุปัจจัยแล้ว ยังเป็นไปตามกฎแห่งกรรมอีกกฎหนึ่งด้วย ไม่ใช่พรหมลิขิตหรือพระเจ้าลิขิต และสามารถแก้ไขหรือกำหนดชีวิตใหม่ได้ ทำให้มนุษย์มีสถานภาพสูงส่งเพราะสามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเองว่าจะให้เป็นไปอย่างไร ซึ่งหลักพระพุทธศาสนาไม่มีลักษณะบังคับตายตัว^{๒๔}

๒) ความจริงปรากฏการอย่างเดียวกันอาจเกิดเหตุปัจจัยที่เป็นไปต่าง ๆ หรือเนื่องด้วยหลายกฎรวมกันก็ได้ เช่น การที่ดอกบัวบานกลางวันและหุบกลางคืน ก็ไม่ใช่เพราะอุตุนิยามเหล่านั้น แต่ต้องเนื่องด้วยพินนิยามด้วย การที่มนุษย์มีน้ำตาไหล อาจเป็นเพราะจิตตนิยามเป็นตัวเด่น เช่น ดีใจหรือเสียใจก็ได้ แต่อาจจะเป็นเพราะอุตุนิยาม เช่น ถูกควั่นรศมาก็ได้ หรือเมื่อมีน้ำไหลออกจากตาอาจเป็นเพราะอุตุนิยามก็ได้ เช่น อากาศร้อน เป็นต้น

๓) ในบรรดากฎธรรมชาตินี้ทั้งหลายนั้น มีกรรมนิยามเป็นกฎสำคัญที่สุด เพราะเป็นเรื่องของมนุษย์โดยตรง มนุษย์เป็นผู้แต่งกรรม และกรรมก็เป็นเครื่องปรุงแต่งวิถีชีวิตของมนุษย์ กรรมนิยามจะเป็นสิ่งที่สร้างสังคมและสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ของมนุษย์ขึ้น สารหรือตัวแทนของกรรมที่สำคัญก็คือ เจตนา หรือ เจตจำนง ดังนั้น กรรมนิยามจึงเป็นกฎที่ครอบคลุมโลกแห่งเจตจำนง หรือโลกแห่งความนึกคิดปรุงแต่ง สร้างสรรค์ และทำลายทั้งหมด

สรุปว่า หลักของกรรมนั้นในทางพระพุทธศาสนาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสสอนไว้นั้น เป็นแนวทางในด้านจริยธรรมและเป็นของกฎธรรมชาตินี้ที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยที่อิงอาศัยซึ่งกันและกัน เหตุที่ทำให้มนุษย์เกิดกรรมนั้นก็คือ การกระทำ เมื่อกระทำลงไปแล้วจะด้วยเจตนาดีหรือเจตนาไม่ดีก็ตาม ธรรมชาติเหล่านั้นจะเป็นเครื่องกระตุ้นและผลักดันให้ผลของการกระทำไปในทิศทางนั้น ๆ เช่น ถ้าทำกรรมดีด้วยการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาแล้ว มนุษย์จะเกิดความสำนึกได้ในคุณค่าแห่งการที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ เมื่อใดธรรมชาติแห่งกรรมชั่วเข้าผลักดัน เราก็ต้องยอมรับสภาพนั้นและสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นให้ไปในทางที่ดีได้

๔.๑.๒ ผลของกรรม

สภาวะความเป็นไปของมนุษย์ที่ได้กระทำความดีและกระทำความชั่วนั้นก็เนื่องมาจากการทำกรรมของตนเองทั้งสิ้น และกรรมนั้นย่อมส่งผลตอนแทนผู้กระทำนั้นเสมอ กรรมสามารถบ่งบอกถึงคุณภาพชีวิตที่เกิดมา โดยสามารถแสดงให้เห็นกรรมนิมิตด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

^{๒๔} ดูรายละเอียดใน วัชระ งามจิตรเจริญ, *พุทธศาสนาเถรวาท*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดา, ๒๕๕๖), หน้า ๒๖๖-๒๖๗.

๑) ด้านบุคคลและอกุศล

การที่บุคคลเป็นผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์ เบียดเบียนสัตว์ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์แก่อกุลสัตว์ นี่เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอายุยืน ข้อนี้แสดงให้เห็นว่าเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการรักษาศีลในข้อปาณาติบาต และเป็นผลของการรักษาจิตไม่ให้คิดพยาบาทเบียดเบียนในทำนองเดียวกัน ถ้าเป็นผู้ฆ่าสัตว์ก็จะเป็นผู้ที่ไม่รักษาศีลข้อปาณาติบาตก็จะเป็นคนอายุสั้น ถ้าเบียดเบียนสัตว์ ก็จะเป็นผู้มีโรคมาก เพราะไม่รักษาจิตคิดแต่จะเบียดเบียนผู้อื่น และเป็นผู้มักโกรธมากด้วยความคับแค้นใจ ก็จะเป็นผู้ที่มีวิพวพรรณทราม เป็นผลมาจากการไม่รักษาจิตให้ระงับจากความโกรธหรือไม่ระงับจากอำนาจของโทสะ

จากหลักการนี้แสดงให้เห็นว่า คุณค่าของจริยธรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่จะต้องครองตนให้อยู่ในฐานะภาวะปกติไม่เบียดเบียนสัตว์ หรือการทำร้ายร่างกายและการทรมานสัตว์ ซึ่งจะทำให้เกิดความสอดคล้องกับหลักธรรม คือ ความเมตตากรุณา ที่แสดงออกด้วยความเป็นมิตรแก่กัน ความปรารถนาดีต่อกัน ในมหาชาดกโลวาหสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนพระราหุลในเรื่องของอานิสงส์ของการเจริญภาวนาว่า “การเจริญเมตตาภาวนาอยู่ จักละพยาบาทได้ และการเจริญกรุณาภาวนาอยู่ จักละการเบียดเบียนได้”^{๒๕}

๒) ด้านผลของการให้ทาน

การที่บุคคลให้ปัจจัย ๔ แก่สมณะหรือพราหมณ์ นี่เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีโภคะมาก^{๒๖} ในเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ผลของการให้ทานและเรื่องการให้ทานนั้นถือว่าเป็นหลักของการทำบุญ ที่เรียกว่า ทานมัยบุญกิริยา การกระทำบุญอันสำเร็จด้วยการให้ทาน คือ การให้ นี้ได้ชื่อว่า เป็นบุญที่หมายถึงบุญด้วยเหตุ คือ เป็นเครื่องชำระพอกล้างจิตในให้บริสุทธิ์ สะอาดจากโลภะ จากความตระหนี่ เป็นบุญโดยผล เป็นชื่อของความสุข และกรรมดีที่ได้ทำทานนี้จะให้ผล คือ จะได้เกิดในสวรรค์ หากไม่ได้เกิดในสวรรค์ จะมาเกิดเป็นมนุษย์เป็นผู้มีทรัพย์ อย่างไรก็ตามการให้ทานในผู้รับก็ให้ผลที่แตกต่างกันไป^{๒๗} เช่น ผู้ที่ให้ทาน รักษาศีล เมื่อให้แก่พระภิกษุสงฆ์หรือผู้ทรงศีลแล้วตั้งอธิษฐานปรารถนาภูมิที่จะไปเกิดไว้อย่างใด ผลย่อมเป็นไปตามปรารถนานั้น ๆ ดังปรากฏข้อความใน ทานูปัตติสูตรว่าด้วย ผลของทาน คือ ได้ไปเกิดในตระกูลสูง^{๒๘}

^{๒๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๐/๑๓๐.

^{๒๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๕/๓๕๔.

^{๒๗} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก, กฎแห่งกรรม บุญเป็นหลักใหญ่ของโลก, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๕๗.

^{๒๘} ดุราลละเอียดใน อัง.อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๕๒/๒๙๒-๒๙๔.

๓) ด้านภาวนา

ในด้านภาวนานี้มีหลักธรรมที่จะอธิบายให้เห็นได้ หลายเรื่อง ดังนี้

การที่บุคคลเป็นผู้ไม่โกรธ ไม่มากด้วยความคับแค้น ถูกผู้อื่นว่ากล่าวแหม่มาก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธ ไม่พยายาบาท ไม่ปองร้าย ไม่แสดงความโกรธ ความปองร้ายและโทษเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้ปรากฏ นี่เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีผิวพรรณผ่องใส^{๒๙} ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า เป็นผลสืบเนื่องมาจากการรักษาจิตใจให้ระงับความโกรธหรือระงับจากอำนาจของโทสะ

การที่บุคคลเป็นผู้มีใจไม่ริษยา ย่อมไม่ริษยา ไม่ประทุษร้าย ไม่ผูกความริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การกราบไหว้ และการบูชาของบุคคลอื่น นี่ก็เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีอำนาจมาก^{๓๐} ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า เป็นผลของการไม่มีมุทิตาจิต ยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีหรือประสบความสำเร็จในชีวิตและหน้าที่การงาน

การที่บุคคลเป็นผู้ไม่เป็นผู้กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ลูกรับผู้ที่ควรลูกรับ ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรให้อาสนะ ให้ทางผู้อื่นที่ควรให้ทาง สักการะผู้ที่ควรสักการะ เคารพผู้ที่ควรเคารพ นับถือผู้ที่ควรนับถือ บูชาผู้ที่ควรบูชา นี่เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้เกิดในตระกูลสูง^{๓๑} ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า เป็นผลของการมีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อบุคคลผู้มีคุณธรรม

การที่บุคคลเข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วสอบถามเรื่องที่เป็นกุศลบ้าง เรื่องที่เป็นอกุศลบ้าง อะโรมิคุณ อะโรมิโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่ทำให้เกิดทุกข์ กรรมอะไรที่นำไปแล้วเกื้อกูลประโยชน์ เพื่อความสุขตลอดกาล นี่เป็นข้อปฏิบัติเพื่อความเป็นผู้มีปัญญา^{๓๒} ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า เป็นผลของการตั้งใจศึกษาเล่าเรียนด้วยความเคารพในครูและอาจารย์ผู้ให้ความรู้วิชาการ

นอกจากที่ได้วิเคราะห์ผลของกรรมที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น เรายังพบอีกว่า ยังมีโทษที่ทำให้วิบัติหรือบกพร่องของการเป็นผู้ทุกศีล โทษของการประพฤติดีตถาทาย ทางวาจา และทางใจ ดังนี้

๑) โทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุกศีล

การที่บุคคลเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ประหารสัตว์ เปียดเบียนสัตว์ และการที่บุคคลเป็นผู้มีมักโกรธมากด้วยความคับแค้น ย่อมแสดงให้เห็นโทษ ดังนี้

- (๑) บุคคลผู้ทุกศีล มีศีลวิบัติในโลกนี้ ย่อมถึงความเสื่อมโลกทรัพย์เป็นอันมาก
- (๒) กิตติศัพท์อันชั่วของบุคคลผู้ทุกศีล มีศีลวิบัติ ย่อมกระฉ่อนไป

^{๒๙} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๒/๓๕๒.

^{๓๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๓/๓๕๓.

^{๓๑} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๕/๓๕๔.

^{๓๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๕/๓๕๖.

๔.๒ สาเหตุของกรรมที่ปรากฏในกัมมนิทานสูตร

กัมมนิทานสูตร เป็นพระสูตรที่ปรากฏในอังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ว่าด้วย ต้นเหตุแห่งกรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเหตุแห่งกรรมว่า “ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉฉาจาร มุสาวาท ปิสุณาวาจา ผรุสวาจา สัมผัสปลลาปะ อภิขมา พยาบาท และมิฉฉาภิภูฐิ คือ มีโลภะ มีโทสะ มีโมหะ เป็นเหตุเกิดแห่งกรรม เพราะโลภะ โทสะ โมหะสิ้นไป เหตุเกิดแห่งกรรมจึงสิ้นไปด้วย”^{๓๖} จากพุทธพจน์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เหตุที่ทำให้เกิดกรรมได้นั้นก็คือ กิเลส ๓ ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ ซึ่งกิเลสทั้ง ๓ อย่างจัดอยู่ในอกุศลกรรม (กรรมฝ่ายชั่ว)

อกุศลกรรมบถ แปลตามตัวได้ว่า ทางแห่งกรรมที่เป็นอกุศล คือ การกระทำอันเป็นทางนำไปสู่ทุกข์ มี ๑๐ อย่าง แยกได้เป็น ๓ หมวด คือ

๑) กายกรรม ๓ ได้แก่ ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) อทินนาทาน (การลักทรัพย์) กาเมสุมิฉฉาจาร (การประพฤติผิดทางกาม)

๒) วจีกรรม ๔ ได้แก่ มุสาวาท (การพูดปด พูดเท็จ โกหก หลอกลวง) ปิสุณาวาจา (พูดส่อเสียด คือ พูดยุยงให้เขาแตกแยกกัน) ผรุสวาจา (พูดคำหยาบ) สัมผัสปลลาปะ (พูดเพ้อเจ้อ)

๓) มโนกรรม ๓ ได้แก่ อภิขมา (ละโมภ พงส์แยงอยากได้ของของผู้อื่นมาเป็นของตนอย่าง ไม่ถูกทำนองคลองธรรม เป็นโลภะ (ความโลภ) ขันรุนแรง) พยาบาท (คิดร้าย ปองร้าย มุ่งร้ายต่อผู้อื่น มีความปรารถนาที่จะทำลายประโยชน์ และความสุขของผู้อื่นให้เสียหายไป เป็นโทสะ (ความโกรธ) ขันรุนแรง) และมิฉฉาภิภูฐิ (เห็นผิดจากคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี มารดาบิดาไม่มีบุญคุณ ไม่เชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรม ไม่เชื่อเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ ฯลฯ เป็นโมหะ (ความหลง ไม่รู้สิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง) ขันรุนแรง^{๓๗})

กรรมทั้ง ๓ ถือว่าเป็นทุจริต ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นกิจชั่วร้ายเสียหายด้วยกัน ถ้าหากพิจารณาให้ดีและละเอียดถี่ถ้วนแล้ว พบว่า มโนทุจริต เป็นความเสียหายร้ายแรงที่สุด เพราะคนเรานี้มีใจเป็นสำคัญที่สุด เมื่อใจชั่วเพราะคิดเห็นผิดจากทำนองคลองธรรมแล้ว การทำทางกาย การพูดทางวาจาก็ย่อมชั่วตามไปด้วย ก่อความเดือดร้อนใจแก่ตนก่อนแล้ว ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนด้วยการทำ การพูด ภายหลัง ฉะนั้น ทุจริตทั้ง ๓ อย่างนี้ เป็นกิจไม่ควรทำ ควรจะละเสีย ทรงตั้งเตือนสั่งสอนให้เว้นจากทุจริต หมายความว่า ให้เว้นจากความประพฤติชั่ว ให้เว้นจากการทำบาป ให้เว้นจากการทำความไม่ดี

ในพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๕ ได้กล่าวถึงอกุศลกรรมบถ ๑๐ ได้แก่ การกระทำที่เป็นหนทางไปสู่ความเสื่อม ๑๐ ประการด้วยกัน บางครั้งเรียกว่า ทุจริต ๑๐ อย่าง ข้อบัญญัติในอกุศลกรรมบถ ๑๐ ดังกล่าว มีสาระสำคัญคล้ายศีล ๕ แต่มีความละเอียดยิ่งกว่ามาก เพราะได้กล่าวครอบคลุมการกระทำทุจริตทางใจอีกด้วย

^{๓๖} ตูรายละเอียดใน อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๔/๓๑๖-๓๑๗.

^{๓๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๒๗.

อกุศลกรรมบถ ๑๐ แบ่งออกเป็น ๓ ทาง คือ ทางกาย วาจา และใจ ได้แก่ อกุศลกายกรรม ๓ มี ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) อทินนาทาน (การลักทรัพย์) กาเมสุมิฉฉาจาร (การประพฤตินอกใจ) อกุศลวจีกรรม ๔ มี มุสาวาท (การพูดปด) ปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด) ผรุสวาจา (การพูดคำหยาบ) สัมผัสปลลาปะ (การพูดเพื่อจ้อ) และอกุศลมโนกรรม ๓ มี อภิชฌา (เพ็งเล็งอยากได้ของคนอื่น) พยาปาทะ (คิดมุ่งร้ายต่อคนอื่น) และมิจฉาทิฏฐิ (มีความเห็นผิด)

อกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ประการนี้ให้ผลแก่ผู้กระทำความผิด ผลที่จะได้รับมีทั้งในปฏิสนธิกาล และปวัตติกาล คำว่า “ปฏิสนธิกาล” คือ ให้ผลในการปฏิสนธิ เช่น ไปเกิดเป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย หรือสัตว์เดรัจฉาน ส่วนคำว่า “ปวัตติกาล” คือ ผู้นั้นมีกุศลนำเกิดเป็นมนุษย์ก็จะให้ผลภายหลังการเกิด ผลที่ได้รับภายหลังการเกิดคนส่วนมากไม่รู้ว่า ผลของการผิดศีล ๕ หรือการทำบาปตามที่ได้กำหนดไว้ในอกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นอย่างไร เมื่อไม่รู้ผลของบาป ก็มักมีความประมาท คือ กล้าเสี่ยงในการทำชั่ว มีชีวิตอย่างขาดสติ หลงมัวเมาไปกับกิเลสตัณหา คิดว่า ไม่เป็นไร ทำชั่วไปแล้วใครจะรู้ ใครเป็นผู้จัดบันทึก แท้ที่จริงแล้วกรรมดีและกรรมชั่วที่เกิดขึ้น เราเป็นผู้บันทึกไว้เองทั้งสิ้น ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “หว่านพืชเช่นใด ได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำดี ได้ดี ผู้ทำ ชั่ว ได้ชั่ว”^{๓๘}

อกุศลกรรมทั้ง ๑๐ ตั้งแต่ ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) อทินนาทาน (การลักทรัพย์) กาเมสุมิฉฉาจาร (การประพฤตินอกใจ) มุสาวาท (การพูดปด พูดเท็จ โกหก หลอกลวง) ปิสุณาวาจา (พูดส่อเสียด คือ พูดยุยงให้เขาแตกแยกกัน) ผรุสวาจา (พูดคำหยาบ) สัมผัสปลลาปะ (พูดเพื่อจ้อ) อภิชฌา (ละโมภะ เพ็งเล็งอยากได้ของของผู้อื่นมาเป็นของตนอย่างไม่ถูกทำนองคลองธรรม เป็นโลภะ (ความโลภ) ขันรุนแรง) พยาปาทะ (คิดร้าย ปองร้าย มุ่งร้ายต่อผู้อื่น มีความปรารถนาที่จะทำลายประโยชน์ และความสุขของผู้อื่นให้เสียหายไป เป็นโทสะ (ความโกรธ) ขันรุนแรง) และมิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิดจากคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี มารดาบิดาไม่มีบุญคุณ ไม่เชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรม ไม่เชื่อเรื่องบาป บุญคุณ โทษ ฯลฯ เป็นโมหะ (ความหลงไม่รู้สิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง) ล้วนแล้วแต่การเกิดขึ้นจากจิตที่มี โลภะ (ความต้องการ) เป็นตัวการทั้งสิ้น แล้วตามมาด้วยโทสะ (ความโกรธ) เมื่อไม่ได้ดังใจที่ปรารถนา และสุดท้ายก็เป็นโมหะ (ความหลง) ความหลงนี้เองที่ทำให้คนเราต้องการอยากจะได้ เมื่อได้แล้วก็หลงกับในสิ่งที่ได้นั้น

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างเรื่องของปาณาติบาต เพื่อประกอบการศึกษา

ปาณาติบาต คือ การกระทำที่ทำให้สัตว์นั้นตายก่อนจะถึงกำหนดอายุ หลักตัดสินว่าได้ฆ่าสัตว์นั้นหรือไม่ต้องประกอบด้วยองค์ ๕ คือ สัตว์นั้นมีชีวิต รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต มีจิตคิดจะฆ่า (คือ มีเจตนา) มีความพยายามฆ่าและสัตว์นั้นได้ตายลง การฆ่าสัตว์ที่ครบ ๕ ประการนี้ชื่อว่า เป็นการทำบาปที่ครบองค์ปาณาติบาต การทำให้ชีวิตของบุคคลอื่นและสัตว์อื่นสูญสิ้นไป ถือเป็นบาปทั้งสิ้น ผู้ที่เคยฆ่าสัตว์ เมื่อใกล้จะตายถ้าคิดถึงบาปนั้น ผลของบาปก็จะนำไปเกิดในอบายภูมิ ถ้าบาปนี้ไม่มีกำลัง

^{๓๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๗๔.

ส่งผลตอนนำไปเกิด ก็จะสามารถส่งผลได้ตอนหลังจากเกิดแล้ว โดยส่งผลให้ได้รับวิบากที่ไม่ดี มีการเห็นไม่ดี ได้กลิ่นไม่ดี เป็นต้น

ผลของการฆ่าไม่ว่าสัตว์เล็กหรือสัตว์ใหญ่ บาปเหมือนกันหมด แต่การฆ่าสัตว์ใหญ่ต้องใช้ความพยายามมากกว่า จึงบาปมากกว่าการฆ่าสัตว์เล็ก อย่างไรก็ตาม แม้การฆ่าสัตว์เล็กจะบาปน้อยกว่า แต่ถ้าทำบ่อยๆ นานเข้าเกิดความสันตติ ย่อมสามารถฆ่าสัตว์ใหญ่ได้ แม้กระทั่งการฆ่าคน ฆ่าพ่อแม่ตัวเอง และฆ่าตัวเองได้ในที่สุด

ผลของปาณาติบาตที่จะได้รับในปวัตติกาล มี ๙ ข้อ คือ เป็นคนทุพพลภาพ มีรูปร่างหน้าตาไม่งาม มีกัลลกายอ่อนแอ มีกัลลกายเฉื่อยชา กาลังปัญญาไม่ว่องไว เป็นคนขลาด ทวาดกลัวง่าย มีความกล้าฆ่าตัวเองได้หรือถูกฆ่า มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนอยู่เสมอ มีความพินาศในบิรवार เช่น บิรवारไม่ซื้อ อยู่ไม่ทน และมีอายุสั้น

ถ้าไม่ได้ฆ่าสัตว์ แต่เบียดเบียนสัตว์ด้วยอาวุธ ด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนดิน ด้วยท่อนไม้ ด้วยการกักขัง ทรมานต่าง ๆ เป็นต้น เช่นนี้ไม่เป็นปาณาติบาต แต่การกระทำนี้เป็นบาปอกุศลกรรม ถ้าส่งผลในปฏิสนธิกาล ก็ส่งผลให้ไปเกิดในอบายภูมิ ๔ เมื่อสิ้นกรรมจากอบาย ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นคนไม่แข็งแรง มีโรคภัยไข้เจ็บมาก มีอันตรายต่าง ๆ มีการทำให้ทรัพย์หมดไป เป็นต้น ฉะนั้น การที่จะไม่ต้องเป็นคนมีโรคภัยไข้เจ็บมากก็ต้องงดเว้นจากการเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย

การคิดที่จะฆ่าหรือทำปาณาติบาตนั้นก็คือ เจตนา ไม่ว่าจะทำกับสัตว์เล็กหรือสัตว์ใหญ่ก็ตาม ก่อนการฆ่าจิตของผู้นั้นย่อมมีโลภะมาก่อนจึงเป็นเหตุให้มีการฆ่าเกิดขึ้น ฆ่าเขาหรือเบียดเบียนเขาเพื่อสนองความต้องการของตนจึงได้ลงมือกระทำ เมื่อลงมือกระทำแล้ว ผลการกระทำนั้นเป็นกรรม นอกจากลงมือกระทำตามเจตนาตามโลภะแล้ว บางครั้งมีโทสะแอบแฝงเข้ามาด้วยความต้องการนั้นอาจมีความพยาบาท อาฆาต เคียดแค้นอยู่ด้วยก็มี และโมหะแอบแฝงเข้ามาด้วยก็เป็นได้ ฉะนั้นการกระทำที่ต้องการให้เขาเป็นไปอย่างไรนั้นก็ต้องเกิดจากจิตที่ต้องการ (โลภะ) ให้เขาเป็นไปเสียก่อน

ในการทำงานเดียวกัน การลักทรัพย์ การล่วงเกินบุคคลที่ไม่ควรล่วงเกินหรือการประพฤตินิดในกาม การพูดไม่ตรงกับความเป็นจริง การพูดที่ทำให้แตกแยก การพูดคำหยาบ การด่าทอ การสาปแช่ง การพูดเพื่อเจ้อ การเพ่งเล็งในทรัพย์ของผู้อื่นและอยากได้ทรัพย์ของผู้อื่น ความมุ่งร้ายคิดทำลายประโยชน์และความสุขของผู้อื่นและการเห็นผิดจากความเป็นจริง ล้วนแล้วเกิดขึ้นมาจากจิตเจตนาทั้งนั้น การเกิดขึ้นดังกล่าวเริ่มต้นมาจากตัวโลภะ (ความต้องการ) เป็นเหตุ นอกจากนี้ในระหว่างที่ได้กระทำการแต่ละครั้งนั้นยังมีตัวโทสะ (ความโกรธ ความพยาบาท) และโมหะ (ความหลง) เข้าร่วมอีกด้วย โลภะ โทสะ และโมหะ นี้จึงเป็นเหตุที่ทำให้เกิดกรรม เมื่อสิ้นโลภะ โทสะ โมหะแล้วก็สิ้นกรรม ดังพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงต้นเหตุแห่งกรรมในกัมมนิทาสสูตร ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร มุสาวาท ปิสุณาวาจา ผรุสวาจา สัมผัสปลลาปะ อภิขณา พยาบาท มิจฉาทิฎฐิ มีโลภะ โทสะ โมหะเป็นเหตุ

ภิกษุทั้งหลาย โลภะเป็นเหตุเกิดแห่งกรรม โทสะเป็นเหตุเกิดแห่งกรรม โมหะ เป็นเหตุเกิดแห่งกรรม เพราะโลภะสิ้นไป เหตุเกิดแห่งกรรมจึงสิ้นไป เพราะโทสะสิ้นไป เหตุเกิดแห่งกรรมจึงสิ้นไป เพราะโมหะสิ้นไป เหตุเกิดแห่งกรรมจึงสิ้นไป^{๓๙}

อกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ประการนี้นั้น สำเร็จได้เพราะเจตนาที่ประกอบในอกุศลจิต ๑๒ คือ โลกมุขจิต ๘ โสสมุขจิต ๒ โมหมุขจิต ๒ อกุศลกรรมนี้เมื่อส่งผลจะสามารถส่งผลได้ ๒ กาล คือส่งผลนำไปเกิด (ปฏิสนธิกาล) จะนำไปเกิดในอบายภูมิ ๔ คือ นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน และส่งผลขณะดำรงชีวิตหลังจากเกิดแล้ว (ปวัตติกาล) คือ ส่งผลให้ได้เห็นได้ยิน ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส ได้รับสัมผัส ได้รับอารมณ์ และพิจารณาอารมณ์ที่ไม่ดี กล่าวคือจะส่งผลให้ได้รับวิบากที่ไม่ดี ๗ ประการนี้เป็นพื้นฐานและภายหลังจะไปรับทุกข์โทษในอบายภูมิมาแล้วเศษกรรมที่เหลือจะตามส่งผลในด้านอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น ถ้าฆ่าสัตว์ วิบากกรรมที่จะได้รับในปวัตติกาล คือ ถูกฆ่า ถูกทำร้าย เป็นต้น ความพยายามในการฆ่าทำได้ ๖ ประการ คือ ฆ่าด้วยตนเอง ใช้คนอื่นฆ่า ปลอ่ยอาวุธ ใช้อาวุธต่าง ๆ เช่น มีด ปืน เป็นต้น หรือขุดหลุมพราง ใช้วิชาอาคม หรือไสยศาสตร์ต่าง ๆ และใช้ฤทธิ์

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนเรื่องกรรมว่า สัตว์ทั้งหลายล้วนเป็นไปตามกรรม หมายความว่า กรรมนั้นสามารถที่จะทำให้สัตว์โดยเฉพาะมนุษย์เรากลายสภาพเป็นอะไรก็ได้ คือ ทำให้ไปสู่ทุกคติ ได้แก่ ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นเปรต เป็นสัตว์นรก เป็นอสุรกายก็ได้ ทำให้ไปสู่สุคติคือ ไปเกิดเป็นมนุษย์ เทวดา พรหม จนถึงเป็นพระอรหันต์ก็ได้ ดังนั้น เรื่องของกรรมจึงเป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนจำเป็นจะต้องศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจเพื่อจะได้พัฒนาตนเองให้พ้นจากทุกคติและดำเนินไปสู่สุคติซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนต่างปรารถนากรรมที่จะนำไปสู่ทุกคติและสุคตินั้น ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า กรรมบถ ซึ่งมีทั้งกุศลกรรมบถ ๑๐ (กรรมฝ่ายดี) และ อกุศลกรรมบถ ๑๐ (กรรมฝ่ายไม่ดี) กรรมเหล่านี้ล้วนแล้วมีเหตุเกิดขึ้นมาจากกิเลส ๓ คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ทั้งสิ้น

๑) โลภะเป็นเหตุทำให้อกุศลกรรมเกิด

โลภะ คือ ความต้องการ ความทะยานอยาก ความติดข้อง ซึ่งเป็นสภาพจิตของคนทุกคน ในขณะนี้ ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาพระธรรมอย่างละเอียดจะไม่ทราบเลยว่า การดำเนินชีวิตปกติในชีวิตประจำวัน เช่น รับประทานอาหาร อาบน้ำ แต่งตัว พุดคุย ดูหนัง ฟังเพลง ซึ่งเป็นเหตุการณ์ปกติในชีวิตประจำวัน ก็เป็นโลภะประเภทที่ไม่ได้ทำให้คนอื่นเดือดร้อน เสียหาย หรือเสียประโยชน์ แต่เป็นโลภะโดยสภาวะ คือ เป็นความติดข้อง ต้องการที่จะกระทำ เป็นโลภะขั้นละเอียด ถ้าพระพุทธองค์ไม่ทรงแสดงความจริงนี้เราจะไม่ทราบเลยว่าแท้จริงแล้วจิตของเราเป็นไปกับโลภะแทบตลอดเวลา เราทราบลักษณะของโลภะต่อเมื่อโลภะมีกำลังแล้วเท่านั้น เช่น อยากได้อะไรมาก ๆ ก็จะมีระลึกถึงความรุ่มร้อน ทุนทุราย อยาก

^{๓๙} ดูรายละเอียดใน อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๔/๓๑๖-๓๑๗.

ได้มาเป็นของตน เพราะมีความเป็นตัวตน ทุกคนแสวงหาสิ่งที่ตนพอใจ ถ้ามีความต้องการในสิ่งใดและสิ่งนั้นเกินกำลังของตนที่จะได้มาด้วยวิธีที่สุจริต ผู้ที่โลภะมีกำลังมากก็จะคิดหาวิธีเพื่อให้ได้มาด้วยวิธีทุจริต หรือบางคนรวมมากแล้วก็ยังไม่รู้จักพอ ยังต้องการต่อไปอีกเรื่อย ๆ ไม่รู้จัก ความไม่รู้จักพอนี้เองเป็นเหตุให้ทำทุจริตทางกาย (ลักขโมย) ทุจริต (คอร์รัปชัน ปล้นจี้) ทุจริตทางวาจา (พูดโกหก) ทุจริตทางใจ (คิดอยากได้วางแผนปล้น วางแผนทุจริต วางแผนคอร์รัปชัน)

มีใครบ้างที่เห็นโลภะของตนเองบ้าง ทุกคนรู้จักโลภะแต่เพียงชื่อ แต่ไม่รู้จักตัวจริงของโลภะ เป็นเพราะเรามีความคุ้นเคยและชอบที่จะโลภะ เรามีความอยากที่ไม่รู้จักจบสิ้น อยากได้สิ่งนั้น อยากได้สิ่งนี้ อยากเป็นคนรวย อยากมีอำนาจ トラบไต่ที่ยังมีลมหายใจอยู่ก็จะสะสมเพิ่มพูนแต่ความอยาก (โลภะ) ไว้ในจิต แม้กำลังจะตายก็ยังอยากจะไปสวรรค์ จึงเป็นการยากเหลือเกินที่จะละโลภะ พระพุทธองค์ตรัสว่า “โลภะนี้เองเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ (สมุทัยสังข์)”^{๑๐} โลภะนี้เองเป็นเหตุให้สัตว์โลกทั้งหลายต้องเวียนว่าย ตาย เกิด อยู่ในสังสารวัฏ

๒) โทสะเป็นเหตุทำให้อกุศลกรรมเกิด

โทสะ เป็นสภาพธรรมที่หยาบกระด้าง ดุร้าย โทสะมีหลายระดับ โทสะอ่อน ๆ ได้แก่ ความรู้สึกหงุดหงิดขุ่นเคืองใจ รำคาญ หมั่นไส้ โทสะมากก็จะร้องไห้ แสดงอาการจะประทุษร้าย โทสะรุนแรงก็จะทำร้ายตนเองหรือผู้อื่นได้ ขณะที่เกิดโทสะ ภายวาทจะหยาบกระด้าง จะแสดงกิริยาที่ไม่น่าดู เช่น กระแทกกระทั้น มีสีหน้าบึ้งตึง ถ้ามีโทสะที่รุนแรงมากก็อาจจะประทุษร้าย ทุตีผู้อื่นหรือฆ่าได้

โลภะเป็นเหตุให้เกิดโทสะ กล่าวคือเมื่อไม่ได้ในสิ่งที่ตนต้องการจึงเกิดโทสะ หลายคนเห็นโทสะของโทสะ รู้ว่าโทสะไม่ดี ไม่อยากให้ตนเองมีโทสะ ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้เลยเพราะการจะละโทสะได้ก็ต่อเมื่อละโลภะในสิ่งต่าง ๆ แล้วเท่านั้น เพราะโลภะเป็นแดนเกิดของโทสะ ละโลภะเมื่อใดก็ละโทสะได้เมื่อนั้น มีใครคิดจะละโลภะบ้าง มีใครไม่ยอมอยากได้เงินทองบ้าง มีใครไม่ยอมอยากได้ยศตำแหน่งบ้าง มีใครไม่ยอมอยากได้รถยนต์บ้าง ไม่มี จะเห็นว่าเป็นไปไม่ได้เลยที่บุคคลธรรมดาเช่นพวกเราจะละโลภะได้ เมื่อละโลภะไม่ได้ ก็ย่อมละโทสะไม่ได้เช่นกัน ผู้ที่สามารถละโทสะได้ต้องบรรลุนิพพานชั้นพระอนาคามีแล้วเท่านั้น

ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดโทสะ คือ โมหะ ความไม่รู้ ความไม่เข้าใจในธรรม ถ้าไม่มีใครรู้เรื่องของกรรม วิบาก เหตุและผล โทสะอาจเกิดได้ง่าย ๆ เมื่อกระทบกับอารมณ์ที่ไม่ดี ไม่น่าพอใจ เช่น เห็นคนที่เราไม่ชอบ การกระทำบางอย่างของเขาหรือได้ยินเสียงแตรที่รบกวนคันอื่นบีบไล่อหลัง หรือรับประทานอาหารที่รสชาติไม่อร่อย เหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้เกิดขึ้นเสมอในชีวิตประจำวัน ทำให้เราเกิดความรู้สึกหงุดหงิดรำคาญใจ บางคนก็อาจจะจับโทสะไว้ไม่ได้ อาจจะแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่งทางกายหรือวาจา อันจะเป็นเหตุให้เกิดเรื่องราวที่ใหญ่โตตามมาในภายหลังได้

^{๑๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๑/๒๑.

๓) โมหะเป็นเหตุทำให้ออกุศลกรรมเกิด

โมหะ คือ ความไม่รู้ ความหลงเข้าใจผิด ไม่รู้สภาพธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง โมหะ เป็นสภาพธรรมที่เกิดร่วมกับอกุศลจิตทุกประเภท เพราะไม่รู้ความจริงจึงติดข้องต้องการ เพราะไม่รู้ความจริงจึงเกิดโทสะ เพราะไม่รู้ความจริงจึงทำอกุศลกรรมซึ่งได้แก่ทุจริตต่าง ๆ เพราะไม่รู้ความจริงจึงทำอกุศลกรรมต่าง ๆ เพราะไม่รู้ความจริงจึงทำให้ยึดถือสภาพต่าง ๆ ว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เมื่อมีความเป็นตนก็มีความรักตน มีความเห็นแก่ตัวในตน ก็ยอมทำกรรมนานาประการเพื่อบำรุงบำเรอตนให้ได้รับความสุข ย่อมทำทุจริตต่าง ๆ เพื่อหาความสุขใส่ตนโดยไม่รู้สภาพความจริงเลยว่าสุขที่ได้นั้นมีเพียงน้อยนิด ซึ่งเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ความรู้สึกเป็นสุขนั้นเกิดขึ้นและดับไปตามเหตุปัจจัย แต่ใจนั้นต้องทรมานทวยกระวนกระวายด้วยโลภะอันไม่มีที่สิ้นสุดของตนเอง

ผู้ที่ตกเป็นทาสของโลภะ ย่อมชวนชวายเป็นทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินทอง ยศตำแหน่ง และบันดาศักดิ์ สิ่งของต่าง ๆ เมื่อได้ตามที่ตนเองพอใจแล้วก็ทรมานทวยอีกได้ต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด ยามที่ได้มาสมใจก็พอใจ ลำพองใจ เมื่อไม่ได้อย่างใจที่ปรารถนาก็เกิดโทสะ เป็นทุกข์เดือดร้อน トラบไตที่ยังไม่รู้ (โมหะ) ตามสภาพที่เป็นจริงแล้ว ยังมีความเป็นตัวเป็นตนฝังแน่นอยู่เช่นนี้ ก็ไม่มีทางที่จะละโลภะ โทสะ และโมหะไปได้ ปัญญาเท่านั้นที่จะเป็นเครื่องรู้ในการละโลภะ โทสะ และโมหะได้ จะสิ้นกรรมนั้นได้ก็จะต้องสิ้นโลภะ โทสะ และโมหะ

สรุปว่า กัมมนิทานสูตร เป็นพระสูตรที่ว่าด้วย ต้นเหตุแห่งกรรม ที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ซึ่งเป็นเรื่องการกระทำความผิดที่ประกอบด้วยอกุศลกรรม ๑๐ ทาง ไตรทวาร ได้แก่ กายกรรม ๓ (การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจ) วจีกรรม ๔ (พูดเท็จ พูดเพื่อเจ้า พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด) และมโนกรรม ๓ (อภิชฌา พยาบาท มิจฉาทิฎฐิ) กรรมที่เกิดขึ้นจาก ไตรทวารดังกล่าว เกิดจากกิเลส ๓ คือ โลภะ (ความอยากได้) โทสะ (ความโกรธ) และโมหะ (ความหลง) เป็นเหตุให้เกิดกรรม ผลที่ได้รับจากกรรมที่กระทำไม่ดีหรืออกุศลกรรม คือ นำไปเกิดในทุกข์ ได้แก่ อบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เป็นที่ผู้กระทำได้รับอย่างแน่นอน จะสิ้นกรรมนั้นได้ก็ต้องสิ้นโลภะ (ความอยาก) สิ้นโทสะ (ความโกรธ) และสิ้นโมหะ (ความหลง) จึงเห็นได้ว่ากรรมในกัมมนิทานสูตรนั้นเป็นกรรมที่เป็นทั้งกุศลและอกุศล เป็นพระสูตรที่สอนในคนเรามีความเชื่อในเรื่องของกรรมที่เกิดขึ้นจากการกระทำของบุคคลนั้น ๆ ไม่ว่าจะป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วจะต้องประกอบไปด้วยกิเลส ๓ หากจะดับกิเลสเพื่อให้สิ้นกรรมก็ต้องดับกิเลสเหล่านั้นเสีย

๔.๓ กรรมกับการดำเนินชีวิต

กรรมเป็นหลักสำคัญในทางพระพุทธศาสนาเพราะมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตและความเป็นอยู่อย่างใกล้ชิดมากที่สุด การที่มนุษย์เกิดมาแล้วมีความแตกต่างกัน เช่น อายุสั้น อายุยาว มีโรคมาก มีโรคน้อย ร่ำรวย ยากจน เป็นต้น ผลของกรรมเหล่านี้สืบเนื่องมาจากการกระทำของบุคคลนั้น ๆ ในอดีตชาติที่ผ่านมา ซึ่งแต่ละคนย่อมจะได้รับผลกรรมนั้นไม่เท่ากันและไม่เหมือนกัน เป็นไปตามเหตุ

ปัจจัย เรื่องของกรรมจึงเป็นประเด็นปัญหาทางสังคมชาวพุทธมาโดยตลอด แม้แต่ครั้งพุทธกาลก็เช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาและวิเคราะห์ว่ากรรมนั้นมีผลต่อการดำเนินชีวิตได้อย่างไร

๔.๓.๑ กรรมกับความเชื่อในเรื่องบุญและบาป

ความเชื่อ หมายถึง ความมั่นใจต่อสิ่งนั้น ๆ ว่าเป็นความจริง ซึ่งความเชื่อบางอย่างอาจสืบทอดกันมาเป็นเวลานานหรือการเห็นตามด้วย^{๔๑}

บาป หมายถึง ความชั่ว ความร้าย ความชั่วร้าย กรรมชั่ว กรรมลามก อกุศลกรรมที่ส่งผลถึงความเดือดร้อน สภาพที่ทำให้ถึงคติอันชั่วสิ่งที่ทำให้จิตให้ตกสู่ที่ชั่ว คือ ทำให้เลวลง ให้เสื่อมลง^{๔๒} กรรมทำให้สัตว์ถึงทุกคติ กรรมอันเป็นเหตุให้ไปอบาย ความชั่ว ความผิด ความมัวหมอง กรรมชั่ว กรรมไม่ดีซึ่งเมื่อทำไปแล้วเป็นเหตุให้ได้รับความมัวหมอง ตกต่ำ ได้รับความเดือดร้อนจนถึงเป็นเหตุให้ถึงทุกคติภูมิ เป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับบุญ ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐^{๔๓}

บุญ หมายถึง เครื่องชำระสันดาน ความดี กรรมดี ความประพฤติชอบทางกาย วาจา และใจ กุศลกรรม ความสุข กุศลธรรม^{๔๔} สิ่งชำระจิตสันดานให้หมดจด บุญเป็นความดี ความถูกต้อง ความสะอาด กรรมดี กรรมงาม ความเจริญก้าวหน้า ความบริสุทธิ์ ความหมดจดผ่องใส จึงเป็นเหตุให้ถึงสุคติภูมิ และให้ถึงความสิ้นกิเลสได้ มีความหมายตรงข้ามกับบาป การกระทำที่จัดเป็นบุญ ได้แก่ การทำกุศลกรรม คือ กรรมดี คือ ทาน ศีล ภาวนา และความดีอื่น ๆ รวม ๑๐ ประการ (บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ)^{๔๕}

สังคมปัจจุบันท่ามกลางความเจริญทางวิทยาการ การสื่อสารที่ไร้พรมแดน การไหลเข้ามาทางศาสนาและวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย อาจมีความเห็นว่า ผลของกรรมไม่มี บุญไม่มี บาปไม่มี บางกลุ่มก็มีความลังเลสงสัยไม่แน่ใจ บางกลุ่มก็มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนไขว้เขว ทำให้การนับถือพระพุทธศาสนาจึงมีลักษณะผิวเผิน อาจอยู่ห่างไกลจากความจริง ทั้งที่พระพุทธเจ้าได้สั่งสอนไว้อย่างมากมาย เพื่อให้ผู้ปฏิบัติหลุดพ้นจากความชั่วมาสู่ความดี^{๔๖}

ความเชื่อเรื่องบุญบาปเป็นสิ่งที่มียุทธพลสูงสุดต่อจิตในของสังคม สิ่งเหล่านี้ได้ปรากฏถึงผลของความดีและบาป ซึ่งผลการทำบาปนั้นจะส่งผลให้ไปชดใช้กรรมในอบายภูมิหรือแดนชั่วที่เราทราบโดยทั่วกัน คือ นรก โดยสิ่งเหล่านี้เป็นตัวควบคุมทำให้ผู้คนเกรงกลัวต่อบาปไม่กล้าที่จะประพฤติปฏิบัติกรรมชั่ว และในทางตรงกันข้ามถ้าผู้ใดที่ประพฤติปฏิบัติชอบสร้างแต่กรรมดี สิ่งเหล่านี้ก็จะ

^{๔๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นติ้ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๓๙๐.

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๘๐.

^{๔๓} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด, หน้า ๔๕๕.

^{๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๘๒.

^{๔๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด, หน้า ๔๖๖.

^{๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), เรื่องที่คนไทยควรเข้าใจให้ถูกต้อง, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๗, หน้า ๑๐.

ส่งผลให้ชีวิตดำเนินไปอย่างราบรื่น แม้ถึงเวลาที่ล่วงลับไปแล้ว วิญญาณนั้นก็จะได้ไปสู่สุคติภูมิอันเป็นดินแดนที่เป็นสุขโลกสวรรค์

หากมองอีกมุมหนึ่งความเชื่อเรื่องบุญบาปที่ให้ทั้งคุณและโทษ มีทั้งสิ่งที่ดีและสิ่งที่ไม่ดี ถูกและไม่ถูกซึ่งอยู่ที่ดุลพินิจของแต่ละบุคคลที่จะตัดสินใจ มนุษย์สามารถมีความเชื่อหรือไม่เชื่อก็ได้ ซึ่งในเรื่องนี้มีความสอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า ศรัทธา คือ ความเชื่อ เป็นสิ่งที่อยู่ในความนึกคิดของมนุษย์และมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่แสดงออก ศรัทธาหรือความเชื่อจะเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์มีพฤติกรรมต่าง ๆ อันจะนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งใจไว้ ดังนั้น ศรัทธาหรือความเชื่อจึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดวิถีชีวิตของแต่ละบุคคลและสังคม^{๔๗}

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า ความเชื่อของสังคมจึงมีลักษณะ ๒ ประเด็นหลัก ๆ คือ

๑) ความเชื่อแบบมหาย

สังคมส่วนใหญ่ในปัจจุบันนี้มีความเชื่อที่สับสนหรือไขว้เขว ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ความเชื่อในลักษณะแบบนี้มีปรากฏมานานแล้ว ทั้งช่วงก่อนพุทธศาสนาจะเข้ามาและสังคมที่มีความเชื่อไปในทิศทางเรื่องผีสังนางไม้ เชื่อเรื่องอำนาจลึกลับอยู่ตามภูเขา แม่น้ำ อากาศ ท้องฟ้า โดยเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีพระเจ้าเป็นผู้สร้าง เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของมนุษย์ ถ้าไม่ปฏิบัติตามจะเกิดสิ่งที่ไม่ดีหรือเป็นบาปลงโทษได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นความเชื่อไม่ประกอบด้วยปัญญา

หากมองแง่มุมอีกด้านหนึ่ง ปัจจุบันสังคมไทยได้มีค่านิยมที่เปลี่ยนไป การให้ความสำคัญเรื่องกรรมน้อยลง สาเหตุเพราะสังคมไทยไปรับเอาวัฒนธรรมของชาวตะวันตกเข้ามา ยอมให้เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทเพื่ออำนวยความสะดวกสบายต่อวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยในทุก ๆ เรื่องจนส่งผลให้ความเชื่อและค่านิยมของคนไทยเปลี่ยนไปเป็นสังคมบริโภคนิยมและวัตถุนิยม ซึ่งมีความสอดคล้องกับทัศนะของพุทธทาสภิกขุที่ได้กล่าวว่า “สังคมปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุเป็นอย่างมาก แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวหาได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขที่แท้จริงของคนไทยไม่ คนไทยนิยมวัตถุหรือวัตถุนิยมมากไป มีกิเลสมากขึ้นและสิ่งขาด คือ ศีลธรรม สภาพสังคมที่ฟอนเฟะเพราะรับอิทธิพลอารยธรรมตะวันตก”^{๔๘}

ดังนั้น ท่าทีทางสังคมแสดงให้เห็นถึงผลกระทบของความเชื่อเรื่องกรรมในสังคมไทย คลอนแคลน สังคมเกิดความเข้าใจเรื่องกรรมคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงและไม่เชื่อกฎแห่งกรรมว่ากรรมมีจริง ความเชื่อเหล่านี้ไม่ได้มีผลเฉพาะผู้ใหญ่เท่านั้น แต่ได้ส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างมากกับเด็กและวัยรุ่นที่จะเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศชาติ ทำให้เกิดความเชื่อเรื่องกรรมคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริง ไม่เชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมว่ามีจริง สาเหตุมาจาก

^{๔๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๘๘.

^{๔๘} พุทธทาสภิกขุ, ท่านพุทธทาสกับการศึกษา, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓.

เห็นการกระทำของผู้ใหญ่ที่กระทำตัวอย่างที่ไม่ดีไว้ และกฎแห่งกรรมก็ไม่ได้ลงโทษผู้กระทำความผิดให้เห็นทันตา

๒) ความเชื่อแบบมีเหตุผล

ความเชื่อแบบมีเหตุผล จะมีลักษณะความเชื่อ ๔ ประการ ที่ขาดไปไม่ได้ ได้แก่ กัมมสัทธา วิปากสัทธา กัมมัสสกกตาสัทธา และตถาคตโพธิสัทธา

(๑) กัมมสัทธา คือ ความเชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดี มีขึ้นในตนเป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วย การกระทำ มีด้วยอ้อนวอนหรือนอนคอยโชค เป็นต้น

(๒) วิปากสัทธา คือ เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผลและผลต้องมีเหตุ ผลดีจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

(๓) กัมมัสสกกตาสัทธา คือ เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรม จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

(๔) ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๙ ประการ ตรัสธรรมบัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ทุกคนนี้หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง^{๔๙}

ความเชื่อแบบมีเหตุผลตามลักษณะนี้เป็นพื้นฐานแห่งศาสนา คือ คำสอน เป็นการสอนให้มีความเชื่อในพระพุทธเจ้า ความเชื่อเรื่องบาปบุญที่ก่อให้เกิดเป็นอกุศลหรือกุศล กรรมและผลของกรรมเป็นของมีจริง เช่น มีรอยก็ต้องมีจัน เป็นสิ่งที่ปรากฏและสอนให้มนุษย์ละชั่ว ทำความดี เพื่อขจัดทุกข์ให้ประสบความสุขอย่างถูกต้องและการใช้ปัญญาในการพิจารณาอย่างมีเหตุผลกับสิ่งที่กระทำ ไม่ใช่เพราะการกระทำตามความเชื่อที่งมงาย ซึ่งมีความสอดคล้องกับทัศนะของพระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณโณ) ที่กล่าวไว้ว่า “กัมมสัทธา เชื่อกรรม คือ เชื่อว่ากรรมดีมีจริง กรรมชั่ว มีจริง ไม่เชื่ออำนาจพระเจ้า ไม่เชื่ออำนาจดวงดาว ไม่เชื่ออำนาจสิ่งภายนอกว่า จะมาดลบันดาลในชีวิตของตนให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แต่เชื่อว่าสิ่งที่มาดลบันดาลชีวิตของตนมากที่สุด คือ กรรม”^{๕๐}

^{๔๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๔๐.

^{๕๐} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณโณ), *กฎแห่งกรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๐.

แม้ในพุทธกาลก็ยังมีผู้ยืนยันความเชื่อเรื่องกรรมไว้ ดังที่สุภมานพโตเทยบุตรได้เข้าไปหา พระพุทธองค์แล้วทูลถามได้ทราบถึงคำตอบเข้าใจแจ่มแจ้งในที่สุด แล้วได้ทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า

ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาชิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระภาชิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตมทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของคว่ำเปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทางหรือตามประทีปในที่มืด ด้วยตั้งใจว่าคนมีตาดีจักเห็นรูปได้ ข้าพระองค์นี้ ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมโปรดทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต^{๕๑}

จากคำกล่าวข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า กรรมกับความเชื่อเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนาแบบ มีเหตุผล และสามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตและสังคมให้ไปสู่จุดหมายที่ดีร่วมกันได้

สรุปว่า กรรมกับความเชื่อที่ปรากฏในสังคมมนุษย์ เกิดจากสาเหตุที่สังคมไทยไปปรับ วัฒนธรรมของชาวตะวันตกเข้ามา ค่านิยมของคนไทยเปลี่ยนไปเป็นสังคมบริโภคนิยมและวัตถุนิยม มากขึ้น ความเชื่อในเรื่องบุญบาปจึงมองเห็นเป็นเรื่องงมงายและสังคมหนึ่งมีความเข้าใจหลักธรรม คำสอนก็มีการกระทำตามความเชื่อที่มีเหตุผลด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิสูจน์ว่าบุญบาปที่ก่อขึ้นเป็น อกุศลและกุศลนั้นมีจริง กรรมและผลของกรรมมีจริงดังจะเห็นจากคนมีทั้งร่ำรวยและยากจนปรากฏให้เห็น

๔.๓.๒ กรรมกับความเป็นมงคล

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อธิบายความหมายของคำว่า “มงคล” หมายถึง ธรรมอันนำมาซึ่ง ความสุข ความเจริญ สิ่งที่ทำให้มีโชคดี เหตุให้ถึงความดีความเจริญมั่งคั่ง หมายความว่า เหตุแห่ง ความสุข ความก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต ซึ่งการกระทำในสิ่งที่เป็นมงคลทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า มงคล ๓๘ ประการ^{๕๒}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายว่า คำว่า “มงคล” หมายถึง สิ่งที่ทำให้มีโชคดี ตามหลักพระพุทธศาสนา หมายถึง ธรรมที่นำมาซึ่งความสุขความเจริญ มงคล ๓๘ ประการ เรียกเต็ม ๆ ว่า อุดมมงคล (มงคลอันสูงสุด ๓๘ ประการ) ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมงคลสูตร^{๕๓}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) อธิบายว่า คำว่า “มงคล” แปลว่า เหตุนำความสุข ความเจริญมาให้ คือ สิ่งที่น่าความโชคดี ความสวัสดิ และความสุขมาให้ตามที่ปรารถนา มงคล มี ๒ อย่าง คือ มงคลทางโลก กับ มงคลทางธรรม กล่าวคือมงคลทางโลก คือ สิ่งที่เป็นวัตถุซึ่งชาวโลกถือว่าเป็นมงคล ได้แก่ สิ่งของ สัตว์ และต้นไม้ บางชนิด เช่น มงคลแฝด ของขลัง ช้างเผือก ไบเงิน ไบทอง รวมถึงชื่อ อักษร กาลเวลาหรือฤกษ์ยาม เป็นต้น เรียกอย่างหนึ่งว่า มงคลนอก ส่วนมงคลทางธรรม

^{๕๑} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๔๗/๓๕๖.

^{๕๒} ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๑๗/๓๗๖.

^{๕๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๗๔.

คือ มงคลที่เป็นข้อปฏิบัติต้องทำ ต้องปฏิบัติให้ได้จริงจึงจะเป็นมงคล มี ๓๘ ประการ เช่น ไม่คบคนพาล คบแต่บัณฑิต การให้ทาน การประพฤติธรรม ความกตัญญู เป็นต้น เรียกอีกอย่างหนึ่ง มงคลใน^{๕๔}

สรุปว่า คำว่า “มงคล” หมายถึง ธรรมอันนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ สิ่งที่ทำให้มีโชคดี เหตุให้ถึงความดีความเจริญมั่งคั่ง หมายความว่า เหตุแห่งความสุข ความก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต เหตุนำความสุขความเจริญมาให้ คือ สิ่งที่น่าความโชคดี ความสวัสดิและความสุขมาให้ตามที่ปรารถนา

หลักธรรมคำสอนถือว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและเป็นที่พักพิงใจให้กับสังคมมนุษย์ เป็นแบบแผนและแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและมีความสุข เป็นคุณธรรม หากยึดปฏิบัติแล้วจะส่งผลให้ชีวิตพบเจอแต่สิ่งดีงาม ความสุข ความเจริญ ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอมงคล ๓๘ ย่อ ๆ โดยนำมงคลที่ ๑๖ ว่าด้วย การประพฤติธรรม มาอธิบายเพื่อประกอบการทำความเข้าใจในเรื่องกรรม ซึ่งในมงคลที่ ๑๖ จะกล่าวถึงเรื่องความประพฤติที่มีความสอดคล้องกับเรื่องกรรม

ความประพฤติ หมายถึง ความดำรงอยู่ในศีลธรรมยึดมั่นถือปฏิบัติตามกฎระเบียบของบ้านเมืองและศาสนา รวมทั้งจารีตประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของสังคม^{๕๕} เพื่อการปฏิบัติให้เป็นไปตามไตรทวารที่แบ่งออกเป็น ๓ อย่าง ได้แก่ กายสุจริต ๓ วจีสุจริต ๔ และมโนสุจริต ๓

๑) กายสุจริต ๓ ได้แก่

- (๑) การไม่ฆ่าสัตว์ หมายถึงรวมทั้งหมดตั้งแต่สัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่ และมนุษย์
- (๒) การไม่ลักทรัพย์ หมายถึงรวมถึงการคอร์รัปชัน หลอกหลวง ปล้นจี้ชิงทรัพย์ชาวบ้านด้วย
- (๓) การไม่ประพฤติผิดในกาม หมายถึงรวมถึงการคบชู้ นอกใจภรรยาและการข่มขืนด้วย

๒) วจีสุจริต ได้แก่

- (๑) การไม่พูดเท็จ คือ การพูดแต่ความจริง ไม่หลอกหลวง
- (๒) การไม่พูดคำหยาบ คือ คำที่ฟังแล้วไม่รื่นหู คำพูดที่ทำให้เกิดความรู้สึกไม่สบายใจ
- (๓) การไม่พูดส่อเสียด การนินทาว่าร้าย
- (๔) การไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหล คือ การพูดที่ไม่เป็นสาระ หาประโยชน์อันใดมิได้

๓) มโนสุจริต ได้แก่

- (๑) การไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น คือ การนี้กอยากได้ของเขามาเป็นของเรา
- (๒) การไม่คิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น คือ การนี้กอยากให้คนอื่นประสบเคราะห์กรรม คิดทำร้ายผู้อื่น
- (๓) การเห็นชอบ คือ มีความเชื่อความเข้าใจในความเป็นจริง ความถูกต้องตามหลักคำสอนตามแนวทางพระพุทธศาสนา

^{๕๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัต, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๗๓๕.

^{๕๕} พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์), จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา, หน้า ๑๙๙.

ความประพฤติที่ได้อธิบายมาข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า เจตนารมณ์ของกุศลกรรมบถนี้ ต้องการให้คนเรามีพื้นฐานทางจิตใจที่ดี มีมาตรฐานทางด้านความคิดที่ถูกต้อง ยึดถือค่านิยมที่ถูกต้อง วินิจฉัยถูกต้อง มีหลักการและแนวคิดที่ถูกต้อง ส่งผลให้ถูกต้องในเรื่องอื่น ๆ ได้ถูกต้องไปด้วย เพราะฉะนั้นการกระทำกรรมมงคลเป็นสิ่งจำเป็นต่อบุคคลและสังคมที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะเป็นแนวทางที่เกื้อกูลทั้งครอบครัวถึงหลักคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรมของส่วนรวมทั้งหมด เพื่อเป็นเป้าหมายระดับวิถีชีวิตและระดับอุดมคติ คือ ถึงวิชา วิมุตติ มรรค ผล และนิพพาน^{๕๖}

หากมองอีกมุมจะเห็นว่า เจตนารมณ์แห่งหลักธรรมทั้ง ๑๐ ประการที่กล่าวไว้แล้วใน กุศลกรรมบถ ๑๐ นั้น ชี้ให้เห็นว่า ต้องการให้สังคมมนุษย์มีพื้นฐานแห่งจิตใจที่ดีงาม มีมาตรฐานทางความคิดที่ถูกต้อง ยึดถือค่านิยมที่ถูกต้อง มีวินัยถูกต้อง และมีหลักการที่ถูกต้องตามไปด้วย ซึ่งจะเป็นพื้นฐานการปฏิบัติแห่งสัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) ในเบื้องต้นและต่อ ๆ ไป ดังพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า

บุคคลผู้เป็นเอกคือใคร คือ บุคคลผู้เป็นสัมมาทิฐิมีความเห็นไม่วิปริต บุคคลนั้นทำให้คน
หมู่มาออกจากอสัทธรรม ให้ตั้งอยู่ในสัทธรรม บุคคลผู้เป็นเอกนี้แล เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อม
เกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มา เพื่อสุขแก่คนหมู่มา เพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มา เพื่อเกื้อกูล
เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^{๕๗}

ดังนั้น จึงจำเป็นต้องพัฒนาชีวิตโดยอาศัยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือ คุณธรรม
ทั้ง ๑๐ ประการในกุศลกรรมบถ ๑๐ นี้ มนุษย์จึงจำเป็นต้องทำการฝึกฝนให้มีในตนหรือผู้ที่
บำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม จะต้องฝึกให้มีในตนอย่างเต็มที่จึงจะทำให้ได้ผลดี

สรุปว่า กรรมกับความเป็นมงคล โดยมงคลสูตรนั้น เป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมมนุษย์
เพื่อให้อยู่ในกรอบของความถูกต้องและความดี ครอบครัวถึงหลักคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรม
ของส่วนรวมทั้งที่เป็นการปรับปรุงพฤติกรรมให้พร้อมที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างผาสุก ไม่นำความ
เดือดร้อนมาสู่ตนเองและผู้อื่น และเพื่อเป็นเป้าหมายระดับวิถีชีวิตและระดับอุดมคติ

๔.๓.๓ กรรมกับความประสงค์ในผลสำเร็จ

การกระทำที่ทำให้ประสบความสำเร็จได้นั้น ทางพระพุทธศาสนาสอนให้เข้าใจในเรื่องของ
อิทธิบาท ๔^{๕๘} อิทธิบาท มีรูปศัพท์วิเคราะห์ว่า “อิทธิ เอว ปาโท อิทธิปาโท”^{๕๙} แปลความว่า คุณเครื่อง
ให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วยหลักธรรม ๔ ประการ
ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา^{๖๐}

^{๕๖} พระศรีศัชมภีรญาณ (สมจินต์ วันจันทร์), จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา, หน้า ๒๐๕.

^{๕๗} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๒/๔๐.

^{๕๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๗.

^{๕๙} ส.ม. (บาลี) ๑๙/๑๑๕๔/๓๔๖.

^{๖๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๗.

๑) ฉันทะ คือ ความพอใจ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักที่จะทำในสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป การมีใฝ่ใจในสิ่งที่ทำ ใจที่รักเกิดจากศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ทำ หากเวลาและสถานที่ปรากฏ ความพอใจแก่บุคคลในสังคมที่ใดที่มีความปรารถนาอันแรงกล้า ที่นั่นย่อมมีหนทางเสมอ ขอเพียงแต่ให้มีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะประสบความสำเร็จในเรื่องนั้น ไปให้ได้อย่างมุ่งมั่น ไม่ท้อถอย ย่อมมีหนทางนำไปสู่ความสำเร็จได้ ความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะทำ คือ ต้องการทำหรืออยากทำ ได้แก่ ความมีปรารถนาดีต่อสิ่งทุกอย่างที่พบเห็นเกี่ยวข้องและอยากจะทำในสิ่งนั้น ๆ ดิغامสมบุรณ์เต็มภาวะที่ดีที่สุดของมัน ฉันทะเป็นธรรมที่พัฒนาโดยอาศัยปัญญาประกอบ

๒) วิริยะ คือ ความเพียรพยายาม ขยันหมั่นเพียรสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน ไม่ท้อถอย ความเพียรพยายามมุ่งมั่น ทุ่มเททั้งกายและใจที่จะเรียนรู้และทำให้เข้าถึงแก่นแท้ของสิ่งนั้น เรื่องนั้น ถ้าหากกระทำก็จะทำงานเชี่ยวชาญจนเป็นผู้รู้ ถ้าหากศึกษาก็จะศึกษาให้รู้จนถึงรากเหง้าของเรื่องราวนั้น ๆ วิริยะเกิดจากศรัทธาหรือฉันทะนั้นเอง และเป็นศรัทธาที่มั่นคงด้วย ไม่ว่าจะมียุบสรรคใด ๆ มากกระทบก็ตามก็จะไม่เปลี่ยนแปลง แต่อาจปล่อยวางหรือวางเฉยในบางเวลา บางสถานการณ์บ้าง เพื่อรอสถานะที่เหมาะสมกว่า ความวิริยะไม่ใช่ความดุดันอย่างเอาเป็นเอาตายหรือต้องให้ได้เสมอ แต่มันคือ ความแยบยลและเลือกที่จะทำบางอย่างเพื่อรักษาศรัทธาไว้หรือเพื่อรอภาวะที่เหมาะสมอันหมายถึง การบรรลุผลแห่งศรัทธา

๓) จิตตะ คือ ความคิดมุ่งไป ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ กล่าวคือการกระทำด้วยความจดจ่อและรับผิดชอบ เมื่อบุคคลในสังคมที่ใจจดจ่อแล้วก็จะเกิดความรอบคอบตามมา เมื่อมีความรอบคอบแล้ว การตัดสินใจทำอะไรก็จะเกิดความผิดพลาดน้อยตามไปด้วย ทำให้วิเคราะห์เนื้อแท้ของเรื่องราวนั้น ๆ ออกมาสู่การตัดสินใจด้วยความรอบรู้ตามสภาพจริงของมัน อันเป็นแนวปฏิบัติที่ต้องสร้างให้เกิดเป็นนิสัยแก่บุคคลในสังคม และอาศัยความดิغامเป็นเครื่องเตือนสติด้วย ถ้าจะสามารถใช้จิตพิจารณาในเนื้อแท้ของสิ่งต่าง ๆ นั้นอย่างเหมาะสม

๔) วิมังสา คือ การไตร่ตรองหรือทดลอง หมั่นใจในปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง การพิจารณาหาเหตุและผล เป็นการทบทวนในสิ่งที่ได้คิดได้ทำมา อันเกิดจากการมีใจรัก (ฉันทะ) แล้วทำด้วยความมุ่งมั่น (วิริยะ) อย่างใจจดใจจ่อและรับผิดชอบ (จิตตะ) โดยใช้วิจาร์ณญาณอย่างรอบรู้และรอบคอบ จึงนำไปสู่การทบทวนไปในตน หรือทบทวนขบวนการในสิ่งที่ได้ คิดสิ่งได้ทำผ่านมาว่าเกิดผลดีผลเสียอย่างไร ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนบุคคลและเรื่องที่เป็นส่วนรวมกับผู้อื่น เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น การทบทวนเรื่องราวเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะเป็นตัวบ่งชี้ว่าการกระทำของบุคคลในสังคมนั้นจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการสร้างสรรค์ที่งดงามได้

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ภิกษุในธรรมวินัยนี้เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา (สมาธิที่เกิดจากฉันทะ วิริยะ จิตตะ สมาธิและความเพียรสร้างสรรค์) เพราะเจริญอิทธิบาท ๔ ประการ นั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งภิกษุญาและภิกษุญาบารมีอยู่”^{๖๑}

อิทธิบาท ๔ เป็นธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงความสำเร็จและเป็นไปเพื่อความรู้อย่างยิ่ง จึงมีความหมายกับบุคคลในสังคมที่ต้องการจะเดินทางไปสู่ความสำเร็จในชีวิตและการงาน เพราะหากทำได้ตามกระบวนการแล้ว สังคม ชุมชน ก็สามารถก่อให้เกิดความรู้และการพัฒนาอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่ได้อธิบายว่า อิทธิบาทเป็นปัจจัยเกื้อหนุนในกิจการงานที่ทำนั้น ให้สำเร็จตามประสงค์ เพราะเมื่อคนเรามีฉันทะ ย่อมทำให้เกิดความต้องการ มนุษย์เมื่อมีการแนะนำยอมทำให้เกิดความต้องการที่จะทำงาน มีใจรักที่จะทำในสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาที่จะทำสิ่งนั้นให้ดียิ่งขึ้นไป วิริยะ ทำให้คนเรามีความเข้มแข็ง อดทน และลงมือทำงานด้วยความพยายามอย่างต่อเนื่อง ไม่ท้อถอย จิตตะ ทำให้จิตของผู้ลงมือทำงานมีความมั่นคง มุ่งมั่นทำงานที่ไม่เลือนลหาย ไม่ฟุ้งซ่าน และวิมังสา ทำให้ความรอบรู้ รู้จักใช้ปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรอง หาเหตุผลและวิธีต่าง ๆ ในการทำงาน เพื่อให้งานนั้นสำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย

สรุปว่า กรรมกับการความประสงค์ในการประสบความสำเร็จนั้น หลักธรรมที่ใช้ในการทำงานการงานให้ประสบความสำเร็จนั้นก็คือ อิทธิบาท ๔ ได้แก่ ฉันทะ (ความพึงพอใจ) วิริยะ (ความเพียรพยายาม) จิตตะ (ความมั่นคง) และวิมังสา (ความรอบรู้) เป็นข้อธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงความสำเร็จด้านความสามารถและเป็นไปเพื่อความรู้อย่างยิ่งด้วยปัญญา เป็นกระบวนการขั้นตอนที่บุคคลต้องกระทำต่อเนื่องเพื่อสนับสนุนส่งเสริมและเชื่อมโยงกันในการประกอบกิจการงาน สามารถทำให้บุคคลสังคมเกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง และสามารถนำไปเชื่อมโยงกับหลักธรรมข้ออื่นให้ไปถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตนั้นได้

๔.๓.๔ กรรมกับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา

การกระทำที่มีเป้าหมายหรืออุดมคติทางพระพุทธศาสนา คือ การบรรลุธรรม การบรรลุธรรมเป็นสภาวะแห่งความหลุดพ้น ความรู้แจ้ง ความตรัสรู้ที่เป็นแดนอันเกษม^{๖๒} ความถึงพร้อมความสำเร็จหรือความเข้าใจในธรรมของพระพุทธเจ้าในระดับมรรค ผล นิพพาน คือ ระดับโลกุตระเพื่อความ เป็นอรหัญบุคคลระดับใดระดับหนึ่ง^{๖๓} การบรรลุธรรมจะเกิดขึ้นได้นอกจากสามารถละกิเลส คือ สังโยชน์ในแต่ละระดับได้แล้ว ยังมีธรรมข้ออื่นที่สนับสนุน ธรรมที่สนับสนุนนี้ เรียกว่า

^{๖๑} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๔๗/๒๕๒.

^{๖๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๘๙/๒๐๓.

^{๖๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗๕.

โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โภชนังค์ ๗ และอริยมรรคมีองค์ ๘^{๖๔}

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างเรื่องของกรรมที่เกิดขึ้นกับผู้ที่บรรลุนิพพานแล้วประกอบการศึกษา คือ เรื่องบุพกรรมของพระโมคคัลลานะที่ทุบตีบิดามารดา

สมัยหนึ่งเจ้าลัทธิตีเจ้าลัทธิตีทั้งหลายมีมิถิชาทิฏฐิ เริ่มได้รับผลกระทบ เรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ ของที่เคยได้รับบริจาศก็เสื่อมถอยจนหมด ไม่มีใครนับถืออีก จึงรวมหัวกันจ้างโจรเพื่อไป ฆ่าพระโมคคัลลานะ ฝ่ายพระโมคคัลลานะ นั่งสมาธิอยู่ที่ถ้ำกาฬศิลา ใกล้กรุงราชคฤห์ ครั้นกลุ่มโจรเล็งอาวุธ หมายถึงหารพระโมคคัลลานะ แต่พลาดเป้าเนื่องจากท่านใช้อิทธิญาหายตัวไป โจรเกิดอาการงงวยเป็นอย่างมาก และไม่ลดละยังคงไล่ล่าพระโมคคัลลานะ จนถึงครั้งที่สาม ท่านเกิดความสงสัย จึงพิจารณาถึงบุพกรรมเก่าที่เคยได้ทำไว้อดีตชาติ

อดีตท่านได้เกิดในครอบครัวที่พ่อแม่ของท่านดาบอดสนิททั้งสองคน ต่อมาพ่อแม่ก็ได้ไปสู่ออกหญิงสาวที่มีชาติตระกูลให้แก่ท่าน โดยที่ท่านเองก็ไม่เต็มใจนัก เพราะคิดว่าตนเพียงคนเดียวก็หาเลี้ยงพ่อแม่ทั้งสองได้ เมื่อแต่งงานแล้วชีวิตในช่วงแรกก็ราบรื่นดี ต่อมาลูกสะใภ้เกิดความรังเกียจที่พ่อแม่ของท่านดาบอด จึงออกอุบายยุยงว่า พ่อแม่แกลี้บ้างอะไรบ้าง นานวันเข้า ทนคำยุแหย่ไม่ไหว ก็ตกลงกับหญิงสาวว่าจะจัดการให้ ครั้นมาถึงที่เปลี่ยวก็จอดเกวียนและร้องตะโกนว่ามีโจรมาปล้น พ่อแม่ของท่านก็ร้องให้ท่านหนีไป แต่ท่านหิบบนไม้ขึ้นมากุบตีพ่อแม่ทั้งสองจนถึงแก่ความตาย

พระโมคคัลลานะรับรู้อดีตชาติของตน จึงปลงใจยอมรับกรรมที่ท่านก่อไว้ รู้ว่าครั้งนี้แม่เหาะหนีไปก็ไม่พ้นกรรมเก่า จึงยอมนั่งนิ่งหลับตากรรมให้โจรนำไม้มาทุบตีท่านจนกระดูกแตก เหลวป่นปีไม่มีขึ้นดี^{๖๕}

จากตัวอย่างของพระโมคคัลลานะ แสดงให้เห็นว่าแม้แต่ในผู้ที่บรรลุนิพพานขั้นสูงสุดก็ยังมีเจ้ากรรมนายเวรคอยตามอาฆาตอยู่ทั้งนี้เนื่องจากผลกรรมที่ตนเองได้ทำไว้ ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ ทางแก้ของท่านคือปลงใจยอมรับแต่โดยดีเพื่อให้เจ้ากรรมนายเวรหายแค้น แต่ทว่าผลของกรรมอันหนักก็ต้องตกกับผู้ที่เจ้ากรรมนายเวร คือ เหล่าโจร ต่อไป

สรุปว่า กรรมกับการบรรลุนิพพานในพระพุทธศาสนา ย่อมจะส่งผลให้กับผู้กระทำความผิดนั้นอย่างหลีกเลี่ยงหรือหลีกเลี่ยงหนีไม่พ้น ผู้กระทำความผิดนั้นจะต้องได้รับผลของกรรม ใครจะรับแทนไม่ได้ไม่ว่าท่านเหล่านั้นจะบรรลุนิพพานถึงระดับไหนก็ตาม อาทิเช่น พระโมคคัลลานะ เป็นต้น เมื่อรับกรรมนั้นแล้วผลกรรมก็ถือว่าได้หมดสิ้นกันไปหรือกลายเป็นอโหสิกรรมต่อไป

^{๖๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๕/๔๕.

^{๖๕} พระนภดล สิริวิโส (๒๑ ตุลาคม ๕๗), “บุพกรรมของพระโมคคัลลานะที่ทุบตีพ่อแม่จนตาย”, [ออนไลน์], ๒ ย่อหน้า, แหล่งที่มา: www.facebook.com/nop072/photos/บุพกรรมของพระโมคคัลลานะที่ทุบตีพ่อแม่จนตาย ก็ในสมัยหนึ่ง-เจ้าลัทธิตีทั้งหลายมีมิถิชาทิฏฐิ/319347954941490/ [๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

๔.๓.๕ กรรมกับการดำเนินชีวิต

การดำเนินชีวิตที่ดีของคนเรานั้น เราจะต้องรู้จักชีวิตที่ดั่งาม รู้จักชีวิตที่พัฒนาเจริญก้าวหน้า ประสบประโยชน์สูงสุด แต่ถาดำเนินชีวิตไม่เป็น ก็มีแต่จะขาดทุนและประสบกับความทุกข์และความเสื่อม ฉะนั้นเราจะต้องดำเนินชีวิตหรือดำเนินชีวิตนั้นให้เป็น การที่เราได้เกิดมานั้นก็เพราะกรรมที่นำให้เรามาเกิด ไม่ว่าจะเกิดเป็นมนุษย์ เป็นสัตว์เดรัจฉานก็ตาม กรรมเป็นตัวนำมาเกิดทั้งสิ้น เกิดขึ้นจากผลของกรรมที่ได้กระทำ ดังนั้น เมื่อเกิดมาแล้วจะต้องดำเนินชีวิตต่อไปให้ได้ จะดำเนินชีวิตนั้นอย่างไรไปในหนทางที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง ตัวเราเองเป็นผู้ที่จะเลือกกระทำทั้งนั้น เพราะฉะนั้นในการดำเนินชีวิตของเรา ๆ จึงจำเป็นที่จะต้องมีความรู้เรื่องของกรรม ว่ากรรมนั้นมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตได้อย่างไร

การมีความรู้เรื่องของกรรม เป็นผู้ที่ได้เข้าใจความจริงอันประเสริฐยิ่ง ความจริงที่แม้ยากที่จะรู้ตามเห็นตามได้ แต่ก็สามารถจะพิจารณาและไตร่ตรองให้เข้าใจตามหลักของเหตุและผลได้ การรู้เรื่องกรรมทำให้เรารู้ความจริงว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับเรา ไม่ว่าจะดีหรือร้ายก็ตาม ไม่เกิดขึ้นโดยบังเอิญหรือเกิดขึ้นเพราะผู้อื่นกระทำ แต่เกิดขึ้นเพราะตัวเราเองเป็นผู้กระทำเหตุไว้แล้วในชาติปัจจุบัน และในอดีตทั้งนั้น เมื่อความจริงเป็นเช่นนี้ ผู้ที่ค้นพบความจริงที่ยิ่งใหญ่นั้นก็คือ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงเป็นการสมควรหรือไม่ที่เราผู้ซึ่งประกาศตนเองว่านับถือพระพุทธศาสนาจะไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของพระองค์ แต่เพราะด้วยความโง่เขลาเบาปัญญาของเรานี้เองจึงทำให้เราประสบทุกข์เดือดร้อนอยู่ล่ำไป มีสุขบ้าง มีทุกข์บ้างอยู่ในชีวิตประจำวัน

พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงผลดีผลร้าย ๗ คู่ อันเนื่องมาจากกรรมที่ได้กระทำไว้แล้ว ดังนี้

- ๑) มีอายุสั้น เพราะฆ่าสัตว์ มีอายุยืน เพราะไม่ฆ่าสัตว์
- ๒) มีโรครมาก เพราะเบียดเบียนสัตว์ มีโรคน้อย เพราะไม่เบียดเบียนสัตว์
- ๓) มีผิวพรรณทราม เพราะมักโกรธ มีผิวพรรณดี เพราะไม่มักโกรธ
- ๔) มีศักดาน้อย เพราะริษยา มีศักดามาก เพราะไม่ริษยา
- ๕) มีโรคทรัพย์น้อย เพราะไม่ให้ทาน มีโรคทรัพย์มาก เพราะให้ทาน
- ๖) เกิดในตระกูลต่ำ เพราะกระด้าง ถือตัว ไม่อ่อนน้อม เกิดในตระกูลสูง เพราะไม่กระด้าง ถือตัว แต่รู้จักอ่อนน้อม
- ๗) มีปัญญาทราม เพราะไม่เข้าไปหาสมณพราหมณ์ ไต่ถามเรื่องกุศล อกุศล เป็นต้น มีปัญญาดี เพราะเข้าไปหาสมณพราหมณ์ ไต่ถามเรื่องกุศล อกุศล เป็นต้น^{๖๖}

^{๖๖} ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๔๙-๓๕๗.

นอกจากนี้ ประโยชน์ที่ได้จากการศึกษาเรื่องของกรรม ยังทำให้เราได้เข้าใจและสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ คือ

๑) ต้องมีความกระตือรือร้นในการทำแต่กรรมดี

การที่เกิดมาในชาตินี้ถือว่าเป็นลาภอันประเสริฐแล้ว ยิ่งได้พบพระพุทธศาสนาด้วยถือว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐยิ่ง เนื่องจากกรรมดีในอดีตส่งผล แต่การให้ผลของกรรมดีนั้นมีวันหมดสิ้นไป จึงต้องสร้างกรรมดีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อมิให้กรรมดีคือบุญที่สะสมอยู่ในใจมาตั้งแต่อดีตต้องขาดพร่องไป หรือลดลง ส่วนผู้เกิดมาโชคร้ายก็อย่าท้อแท้สิ้นหวัง เพราะเมื่อรู้ว่าอะไรคือกรรมดี กราบข้าว ก็ควรชวนชวยทำแต่กรรมดีกระทำต่อนอย่างต่อเนื่อง เพราะการทำวันนี้ให้ดีที่สุดก็คือการทำอนาคตให้ดี

๒) ไม่กระทำความไม่ดีเพิ่ม

การตระหนักถึงผลร้ายที่จะติดตามมาส่งผลให้กับตนเอง เพื่อนร่วมโลก และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่เราจะต้องพิจารณาให้ดีของผลดีและผลร้ายที่จะติดตามมาในภายภาคหน้า

๓) ไม่หยุดนิ่งในการทำความดี

การที่เราไม่คิดที่จะทำความไม่ดี คิดถึงแต่การทำความดีอยู่เสมอ ๆ อะไรที่เป็นความดีกระทำแล้วไม่ให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม และไม่ผิดกฎหมายบ้านเมืองแล้ว สิ่งนั้นถือว่าเป็นความดี เราควรมีจิตคิดคำนึงถึงอยู่เสมอไม่หยุดนิ่งทุกขณะจิต

๔) ใช้ร่างกายให้เหมาะสมและคุ้มค่าที่สุด

ในการทำความดีเราจะต้องใช้กาย วาจาและใจ ร่างกายที่สมบูรณ์ แข็งแรง ไม่พิการสามารถทำความดีได้มากกว่าร่างกายที่ไม่สมบูรณ์ คนต่างจากสัตว์เดรัจฉานในการสร้างกรรมดี เพราะคนเราเกิดมามีอาการครบ ๓๒ ประการ ฉะนั้น เราพึงควรนำร่างกายและจิตใจไปในการทำความดีให้ได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมและสมบูรณ์ อย่าให้เสียชาติเกิดที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ คนเรามีโอกาสมากกว่าสัตว์เดรัจฉานมาก เราจึงจำเป็นที่จะต้องควบคุมกาย วาจา และใจของเราให้สูงส่ง ไม่ตกต่ำไปตามอำนาจกิเลส

๕) มีศรัทธาและเชื่อมั่นในเรื่องกรรม

ธรรมชาติของคนเรามีศรัทธาที่คลอนแคลนจึงสามารถทำได้ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาเรื่องกฎแห่งกรรม หากได้ศึกษาเรื่องกฎแห่งกรรมได้อย่างถ่องแท้แล้วเราจะพบว่ากฎแห่งกรรมนั้นจะสอนให้เรารู้ในทุก ๆ เรื่องที่เกิดมา ไม่ใช่เกิดมาโดยบังเอิญ เกิดขึ้นมาด้วยเหตุและปัจจัยที่เกื้อกูลกัน ทำกรรมดี ผลที่ได้ก็เป็นสิ่งที่ดี ทำให้มีความสุข ทำกรรมไม่ดี ผลที่ได้ก็เป็นสิ่งที่ไม่ดี ทำให้เกิดความทุกข์เดือดร้อน คนทุกคนจึงจำเป็นที่จะต้องมีความเชื่อและศรัทธาในเรื่องของกรรมเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

๖) กรรมเป็นเครื่องมือช่วยให้เราออกแบบชีวิตของเราได้ทั้งโลกนี้และโลกหน้า

เราสามารถเลือกได้เลยว่าจะมีชีวิตในโลกนี้และโลกหน้าอย่างไร กรรมดีก็จะส่งผลให้เราสุขสบายในโลกนี้ ตายไปแล้วก็ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ ทำกรรมชั่วก็จะส่งผลให้ทุกข์ร้อนใจ ตายไปแล้วก็ไปสู่ทุคติ อบาย วินิบาต นรก เราสามารถเลือกได้ว่าจะทำกรรมดีหรือกรรมไม่ดี

๗) กรรมสามารถกำหนดเป้าหมายให้กับชีวิตได้อย่างถูกต้อง

การเลือกทำกรรมไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมไม่ดีก็ตาม กรรมเหล่านี้เองสามารถช่วยกำหนดเป้าหมายแห่งชีวิตของเราได้ ทำกรรมดีก็จะได้สิ่งที่ดี เช่น ช่วยเหลือคนแก่ข้ามถนน คนเห็นก็กล่าวสรรเสริญ ชื่นชอบ เป็นต้น ในทำนองเดียวกันผู้ที่ทำกรรมไม่ดีก็จะได้ผลที่ไม่ดี เช่น ลักขโมย จี้ปล้น ถูกตำรวจจับก็ติดคุกติดตาราง เป็นต้น

๘) สามารถนำไปตัดเตือนตนเองและผู้อื่นให้ประพฤติปฏิบัติชอบ

จิตเดิมแท้ของคนเรานั้นเป็นประภัสสร คือ สว่าง สดใส งดงาม เมื่อรับฟังสิ่งที่ดีงาม สิ่งที่ดีที่ฟังได้ เมื่อมีกำลังใจในการทำความดี ก็อยากจะทำตนเองให้ดีและอยากจะทำกับคนอื่นและนำบอกกล่าวให้คนอื่นทำตาม นั่นก็คือการทำหน้าที่ของกัลยาณมิตรและนำประโยชน์ให้กับเพื่อนมนุษย์ เป็นมิตรแท้กับทุก ๆ คน

๙) ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต

เป็นผู้ที่เห็นภัย แม้จะเป็นเพียงเล็กน้อยก็ตามในพระพุทธศาสนาจะสอนให้เราทำทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาเพื่อให้เกิดปัญญา เพราะปัญญาเปรียบประดุจแสงส่องสว่างซึ่งนำทางสัตว์โลกให้ดำเนินชีวิตไปในทิศทางที่ถูกต้อง

๑๐) สร้างภูมิคุ้มกันกับความบกพร่องทางความคิดผิด ๆ

คนเรามักนึกคิดและจินตนาการในเรื่องราวต่าง ๆ นานาประการ จริงบ้างไม่จริงบ้าง สมมติเอาเองบ้าง การนึกคิดและจินตนาการเหล่านี้ทำให้มีความเสี่ยงต่อการเข้าใจผิดต่อความจริงของโลกและชีวิตที่เป็นธรรมชาติเป็นอย่างมาก เช่น ร่างกายของคนเราจะต้องแก่และตายลงในที่สุด แต่มีผู้ที่คิดค้นหาอายุวัฒนะมารับประทานเพื่อไม่ให้แก่ตาย เพื่อให้คงอยู่เป็นอมตะ เป็นต้น เรื่องอย่างนี้ถือว่าเข้าใจผิด เชื่อว่าโลกนี้คงอยู่ไม่เสื่อมสลาย ตายแล้วสูญ ชีวิตหลังความตายไม่มี เรื่องเหล่านี้ถือว่าเป็นการเข้าใจผิดและเป็นอันตราย เพราะทำให้ผู้ที่คิดเช่นนั้นยึดติดในภพ ไม่คิดออกนอกกรอบ คือ หลุดพ้นจากสังสารวัฏ

การที่เรามีความรู้และมีความเข้าใจเรื่องของกรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎกแล้วนั้น เราจะเห็นได้ว่ากรรมมีประโยชน์ทำให้เรารู้และเข้าใจต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน พอสรุปสังเขปได้ดังนี้

- ๑) มีความมั่นคงในการทำความดีต่อผู้อื่น ทั้งกาย วาจา ใจ
- ๒) มีความเพียรที่จะละเว้นการทำชั่ว ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทั้งทางกาย วาจา ใจ
- ๓) ให้อภัยผู้กระทำให้เราเดือดร้อน
- ๔) คลายความคับแค้นใจเมื่อได้รับการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม
- ๕) มีความอดทนที่จะไม่โกรธผู้ที่ทำให้เราเดือดร้อน
- ๖) มีความเมตตาแม้กับผู้ประพฤตินิชอบ
- ๗) ไม่ประมาทในการใช้ชีวิต โดยหมั่นเจริญกุศลและเพียรพยายามละอกุศล
- ๘) ไม่มีศัตรู
- ๙) มีมิตรมาก

สรุปว่า กรรมให้ผลต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะป็นกรรมดีหรือกรรมไม่ดีก็ตาม กรรมเกิดขึ้นจากเจตนาในการกระทำทั้งนั้น ทำดี ผลกรรมดีที่ทำก็จะส่งผลให้สุขสบาย ทำกรรมชั่ว ผลกรรมที่ชั่วก็ส่งผลให้เป็นทุกข์เดือดร้อน ผลของกรรมทั้งดีและไม่ดีจะส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตไม่ว่าจะเป็นโลกนี้และโลกหน้าก็ตาม ผลกรรมนั้นจะติดตามเราไปทุกภพและทุกชาติ เราสามารถเลือกและกำหนดเป้าหมายของชีวิตได้

๔.๔ ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลกรรม

ปัจจัย หมายถึง ลักษณะหรืออาการแห่งความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย สิ่งหนึ่งหรือสภาวะธรรมอย่างหนึ่ง เป็นองค์ประกอบที่ช่วยเอื้อ เกื้อหนุน คำจุน เป็นเหตุ หรือเป็นเงื่อนไขให้สิ่งอื่นหรือสภาวะธรรมอย่างอื่นเกิดขึ้น คงอยู่ หรือเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง^{๖๗} ในทางพระพุทธศาสนามี ๒๔ ปัจจัย เรื่องกรรมนี้มีปัจจัยที่จัดอยู่ในปัจจัย ๒๔ คือ กัมมปัจจัย ซึ่งหมายถึง กรรมที่เป็นกุศลและอกุศลเป็นปัจจัยแก่ขั้นที่เป็นวิบาก^{๖๘}

กรรมเกิดขึ้นจากเจตนาในการกระทำ ไม่ว่าจะป็นกรรมดีหรือกรรมไม่ดีก็ตาม ผลที่ได้รับ นั้นคือ วิบาก วิบากของแต่ละบุคคลที่ทำกรรมนั้นแตกต่างกันไป ทำกรรมดีผลที่ได้รับก็เป็นสิ่งที่ดี ทำกรรมไม่ดีผลที่จะได้รับก็เป็นสิ่งที่ไม่ดี ทุกคนจะหลีกเลี่ยงผลกระทบนี้ไปไม่ได้ตนเองที่ทำกรรมนั้นจะต้องรับผลของกรรม กรรมเกิดขึ้นจากปัจจัยหลาย ๆ อย่างขึ้นอยู่กับลักษณะที่กระทำกรรมนั้น ๆ ไม่ว่าจะป็นการกระทำที่มีความหนักเบาเล็กน้อยเพียงไร เช่น เสียทรัพย์สิน อวัยวะหรือชีวิต เป็นต้น ผลของกรรมที่ได้รับเกิดขึ้นจากองค์ประกอบที่คอยสนับสนุนส่งผลต่อกรรมทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดี มีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ สมบัติ ๔ และวิบัติ ๔^{๖๙}

^{๖๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๖๙.

^{๖๘} อภิ.ป. (ไทย) ๔๐/๑๓/๑๐.

^{๖๙} วัชร ขามจิตตเจริญ, พุทธศาสนาเถรวาท, หน้า ๓๑๔.

๑) สมบัติ ๔

คำว่า “สมบัติ” หมายถึง ความถึงพร้อม ความครบถ้วน ความสมบูรณ์ หรือสิ่งที่ได้ ที่ถึง ด้วยดี สิ่งที่มีอยู่ในสิทธิอำนาจของตน หรือความพร้อมพร้อมสมบูรณ์^{๗๐} และยังหมายถึง ข้อดีหรือ ความสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบที่ส่งเสริมการให้ผลของกรรมดีและไม่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล มีอยู่ ๔ อย่าง คือ คติสมบัติ อุปธิสมบัติ กาลสมบัติ และปโยคสมบัติ^{๗๑}

(๑) คติสมบัติ หมายถึง ความสมบูรณ์ของภพที่เกิด ซึ่งรวมถึงสถานที่ที่อยู่อาศัย สภาพแวดล้อมที่ทำการกรรมนั้น ๆ เช่น ถ้าเราเกิดในภพที่ดีอย่างสวรรค์กรรมดีต่าง ๆ ก็มีโอกาสให้ผล อย่างเต็มที่ และกรรมชั่วก็ไม่ค่อยมีโอกาสให้ผล หรือเกิดในตระกูลที่มั่งคั่งมีอำนาจทางสังคมหรืออยู่ใน ตำแหน่งที่มีอำนาจ กรรมดีก็มีโอกาสให้ผลมาก ทำให้ประสบความสำเร็จและความสุขได้ง่าย กรรมชั่ว ไม่มีโอกาสส่งผล เป็นต้น เรียกว่า ทำถูกที่

(๒) อุปธิสมบัติ หมายถึง ความสมบูรณ์ของร่างกาย คือถ้าร่างกายแข็งแรง รูปร่าง หน้าตาดี บุคลิกภาพดี เช่น ถ้าร่างกายแข็งแรงมีโอกาสเสวยสุขมากกว่าคนพิการหรือคนไม่แข็งแรง กรรมดีจึงมีโอกาสให้ผลคือความสุขมากขึ้น หรือรูปร่างหน้าตาและบุคลิกภาพดี โอกาสที่จะได้รับความนิยมนและการสนับสนุนในเรื่องต่าง ๆ มีอาชีพการงานเป็นต้นก็จะมามากขึ้น เช่น พวกดารา นักแสดง เป็นต้น

(๓) กาลสมบัติ หมายถึง ความสมบูรณ์ของเวลาหรือโอกาส คือเป็นเวลาหรือยุคสมัยที่ นิยมและส่งเสริมการทำความดี เช่น ในสมัยปัจจุบันเป็นยุคที่นิยมและส่งเสริมการทำความดี เมื่อมีการ ทำความดีอย่างเก็บเงินที่มีผู้ทำหล่นไว้แล้วคืนเจ้าของก็ย่อมจะได้รับการยกย่องและได้รับรางวัล เป็น ต้น เรียกว่า ทำถูกเวลา

(๔) ปโยคสมบัติ หมายถึง ความสมบูรณ์ของการประกอบ คือถูกต้องเหมาะสมของ การกระทำในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งหมายรวมถึงการกระทำแต่ความดีเป็นประจำ การทำกิจกรรมหรืออาชีพะ อย่างขยันเอาจริงเอาจังจึงไม่ให้เกิดพร่อง การทำการอย่างชาญฉลาด เช่น คนที่หมั่นประกอบแต่ความดี คนทั่วไปก็ย่อมรู้จักและยกย่องความเป็นคนดีของเขา ความดีก็ย่อมมีโอกาสให้ผลมากกว่าคนที่ นาน ๆ จะทำความดีสักครั้ง เหมือนคนที่ปกติพูดแต่ความจริง ก็ย่อมจะได้รับการยอมรับและเชื่อถือจากคน ทั่วไป ส่วนคนที่นาน ๆ จะพูดความจริงสักครั้ง การพูดความจริงของเขายากที่จะทำให้คนอื่นเชื่อถือได้

^{๗๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๙๙.

^{๗๑} วัชร งามจิตรเจริญ, พระพุทธศาสนาเถรวาท, หน้า ๓๑๔.

๒) วิบัติ ๔

คำว่า “วิบัติ” หมายถึง ข้อเสีย ข้อบกพร่อง ความไม่สมบูรณ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการให้ผลของกรรมดี และเปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล ได้แก่ ลักษณะตรงกันข้ามกับองค์ประกอบ ๔ อย่างของสมบัติ ๔^{๗๒} ดังนี้

(๑) คติวิบัติ คือ ความบกพร่องของภพหรือสถานที่ เช่น การเกิดในนรกทำให้กรรมดีไม่สามารถให้ผลได้ และการเกิดในสถานที่อันไม่เจริญทำให้คนที่เกิดมาเป็นอัจฉริยะไม่สามารถพัฒนาความสามารถของตนซึ่งทำให้ไม่ได้รับชื่อเสียงเงินทองจากความสามารถนั้น ๆ ได้ หมายถึงการกระทำที่ไม่เหมาะสมกับสถานที่หรือสภาพแวดล้อม ซึ่งอาจเรียกได้ว่าทำไม่ถูกที่ เช่น การนั่งสวดมนต์หรือเดินจงกรมในสถานที่ที่มีคนพลุกพล่านอย่างในตลาดหรือห้างสรรพสินค้า นอกจากจะทำให้ไม่เกิดสมาธิแล้วยังทำให้คนทั่วไปตำหนิอีกด้วย

(๒) อุปวิบัติ คือ ความบกพร่องทางด้านร่างกายหรือรูปร่างหน้าตา เช่น คนที่ร่างกายไม่สมประกอบหรือไม่แข็งแรงไม่ค่อยได้ความสุขจากการเดินทางท่องเที่ยว คนตาบอดก็ไม่มีโอกาสหาความสุขจากการชมสิ่งที่สวยงาม ชมภาพยนตร์ คนหน้าตาอัปลักษณ์จะไม่ใช่ที่ชื่นชมของคนทั่วไป ทำให้ไม่มีโอกาสได้รับการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ มีอาชีพและตำแหน่งหน้าที่การงานน้อย กุศลกรรมที่จะส่งผลให้ได้รับความสุขความสำเร็จต่าง ๆ จึงให้ได้ไม่เต็มที่

(๓) กาลวิบัติ คือ ความบกพร่องของเวลาหรือโอกาส เช่น การเกิดในยุคที่คนไม่ส่งเสริมคนทำความดี คนที่ทำความดีก็ไม่ค่อยได้รับยกย่องสนับสนุนหรือการให้รางวัล หรือการทำการกรรมที่ไม่เหมาะสมกับจังหวะหรือเวลาที่เรียกว่า ทำไม่ถูกเวลา ก็จะไม่ค่อยได้รับผลดี เช่น การช่วยบิดามารดากวาดบ้านเป็นการทำความดี แต่หากไปกวาดบ้านในขณะที่คนอื่นกำลังนั่งรับประทานอาหารกันย่อมจะได้รับการตำหนิจากคนเหล่านั้น

(๔) ปโยควิบัติ คือ ความบกพร่องของการกระทำ หมายถึง การทำความดีอย่างไม่เต็มที่คือทำแบบไม่เอาจริงหรือทำไม่ต่อเนื่อง ความดีนั้นก็ค่อยให้ผลหรือผลที่ได้น้อยไปด้วย เช่น คนที่คิดจะพูดแต่ความจริง แต่ทำได้เป็นครั้งคราวยังอดพูดคำเท็จไม่ได้ ทำให้คนอื่นยังไม่เชื่อถือคำพูดของบุคคลนั้น จึงยากที่จะให้ใครมายกย่องส่งเสริมเขา

แต่อย่างไรก็ตามสมบัติและวิบัติที่เป็นเงื่อนไขของการให้ผลกรรมนั้นจะต้องพิจารณากรรมที่เราทำในอดีตและปัจจุบันด้วย ชนกรรมที่ทำไว้ในอดีตน่าจะเป็นตัวกำหนดคติ อุปธิ และกาลว่าเป็นสมบัติหรือวิบัติ เพราะเกี่ยวเนื่องกับการกระทำในปัจจุบันมากกว่า ดังนั้น การที่กรรมแต่ละอย่างจะให้ผลหรือไม่และจะให้ได้ดีเมื่อไรจึงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายอย่างจึงทำให้ซับซ้อน แต่มีผู้ที่เข้าใจคือพระพุทธเจ้าจะเข้าใจและรู้อย่างแจ่มแจ้ง

^{๗๒} วัชระ งามจิตรเจริญ, พระพุทธศาสนาเถรวาท, หน้า ๓๑๖.

๔.๕ สรุป

กรรม แปลว่า การกระทำ มีความหมายกลาง ๆ ใช้ได้ทั้งในทางดีและทางไม่ดี ถ้าเป็นกรรมดี เรียกว่า กุศลกรรม กรรมไม่ดี เรียกว่า อกุศลกรรม การกระทำที่ประกอบด้วยความตั้งใจ จงใจ จึงจัดได้ว่าเป็นกรรม ในพระพุทธศาสนานั้นก็คือ เจตนา เป็นหลักสำคัญ เจตนาจึงมุ่งเน้นไปในทางความคิด จิตใจหรือความรู้สึกนึกคิดในการที่จะกระทำหรือเรียกว่า มโนกรรม มโนกรรมเป็นเรื่องสำคัญที่ก่อให้เกิดกรรม เปรียบดังล้อรถตามรอยเท้าโคตัวที่เข็นภาระไปฉะนั้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงใช้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ไว้ ๔ รูปแบบ คือ แบบสากัจฉาหรือสนทนา แบบการบรรยาย แบบการตอบปัญหา และแบบวางกฎข้อบังคับ

หลักกรรมสามารถมองได้ ๒ ทาง คือ เรื่องหลักของกรรมในทางจริยธรรม และ หลักกรรมในแง่ของกฎธรรมชาติ ตามหลักนิยาม ๕ ได้แก่ อุตินิยาม (ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากอตุ) พีชนิยาม (ผลกระทบที่เกิดจากการดำรงเผ่าพันธุ์) จิตตนิยาม (ผลกระทบที่เกิดจากกรรมโดยอัตโนมัติ) กรรมนิยาม (ผลกระทบที่เกิดจากกรรม) และธรรมนิยาม (ผลกระทบที่เกิดจากธรรมชาติ)

ผลของกรรม เป็นสภาวะความเป็นไปของมนุษย์ที่ได้กระทำความดีและความชั่ว สามารถแสดงให้ภาพนิมิต ได้แก่ ด้านกุศลและอกุศล ด้านผลการให้ทาน และด้านภavana ซึ่งผลของกรรมสามารถแสดงให้เห็นถึงโทษที่เกิดจากการประพฤติดิถีในศีล การประพฤติดิถีทางกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต

สาเหตุของกรรมที่ปรากฏในกัมมนิทานสูตรที่เป็นต้นเหตุแห่งกรรมนั้นก็คือการล่วงละเมิดในไตรทวาร คือ กายกรรม ๓ ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ และการประพฤติดิถีในกาม วจีกรรม ๔ ได้แก่ การพูดปด พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ และมโนกรรม ๓ ได้แก่ อภิชฌา พยาบาท และมีจฉาที่ภูฏิ การล่วงละเมิดทางไตรทวารนี้เป็นอกุศลกรรม ที่ประกอบด้วย โลภะ (ความอยาก) โทสะ (ความโกรธ) และโมหะ (ความหลงที่ไม่รู้จริง) เป็นต้นเหตุที่มนุษย์หลงทำกรรมชั่ว ผลจากการกระทำกรรมนี้เองจึงเป็นผลให้คนเราได้รับผลของกรรมไปทางทุกคติ อบาย วินิบาต นรก การจะสิ้นกรรมนั้นได้ก็ต้องสิ้นโลภะ (ความอยาก) สิ้นโทสะ (ความโกรธ) และสิ้นโมหะ (ความหลง)

เมื่อวิเคราะห์กรรมกับการดำเนินชีวิตแล้ว พบว่า กรรมหลัก ๆ ที่สำคัญที่ปรากฏในพระพุทธศาสนานั้นเกิดจากความเชื่อเรื่องบุญบาป กรรมกับความเชื่อที่เป็นมงคลในมงคล ๓๘ ประการ กรรมกับความประสงค์ในผลสำเร็จด้วยหลักธรรมในอิทธิบาท ๔ ได้แก่ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียรพยายาม) จิตตะ (ความตั้งมั่นแห่งจิต) และวิมังสา (ความพิจารณาไตร่ตรอง) กรรมกับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา กรรมกับการดำเนินชีวิตด้วยหลักธรรมที่เป็นประโยชน์จากการที่ได้ศึกษาในเรื่องของกรรมและผลของกรรม

แต่กรรมจะส่งผลได้ขึ้นก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งทางที่ดีและทางที่ไม่ดี คือ สมบัติ ๔ ได้แก่ คติสมบัติ อุภิสสมบัติ กาลสมบัติ และปโยคสมบัติ ที่จะส่งผลให้ในทางที่ดี แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าเป็นทางที่ไม่ดี ก็คือ วิบัติ ๔ ได้แก่ คติวิบัติ อุภริวิบัติ กาลวิบัติ และปโยควิบัติ กรรมว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมไม่ที่จะส่งผลให้กับบุคคลต่าง ๆ นั้นขึ้นอยู่กับชนกกรรมที่ส่งผลตั้งแต่อดีตไปจนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันก็จะส่งผลไปในอนาคต

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาของกัมมนิทานสูตร ๒) เพื่อศึกษากรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สาเหตุของกรรมที่ปรากฏในกัมมนิทานสูตร

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) ด้วยการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสารในเรื่องกรรมและสาเหตุการเกิดกรรมในกัมมนิทานสูตรที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พร้อมทั้งอรรถกถา รวมทั้งหนังสือตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนา และงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาเรียบเรียง บรรยายเชิงพรรณนา การวิจัยในครั้งนี้ ทำให้ได้ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทำให้ได้พบประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกรรมและสาเหตุแห่งการเกิดกรรมในกัมมนิทานสูตรที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ดังนี้

๑) จากการศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาของกัมมนิทานสูตร พบว่า กัมมนิทานสูตร เป็นพระสูตรที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อังคุตตนิกาย ทสกนิบาต เล่ม ๒๔ ข้อ ๑๗๔ หน้า ๓๑๖ โดยกัมมนิทานสูตร เป็นพระสูตรลำดับที่ ๘ ของ ๑๐ พระสูตรของชาณุสโสณินวรรค เนื้อหาสาระที่สำคัญของกัมมนิทานสูตร จะกล่าวถึงเรื่องของกรรมของแต่ละบุคคลว่า กรรมนั้นเกิดขึ้นจากสาเหตุจากการกระทำด้วย การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจ การกล่าวคำเท็จ การพูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ความโลภอยากได้ของคนอื่นหรือคิดเพ่งเล็งจ้องจะเอาของคนอื่น ความพยาบาทอาฆาต และความเห็นผิดตามทำนองคลองธรรม สาเหตุแห่งกรรมหลัก ๆ นี้ล้วนแล้วแต่เกิดมาจากกิเลส ๓ ประการ คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ที่เป็นฝ่ายอกุศลกรรมเป็นต้นเหตุทั้งสิ้น การกระทำเหล่านี้จึงเป็นเหตุให้ทำกรรม หลักกรรมที่ทำให้เกิดกรรม ได้แก่ วัฏฏะ ๓ หรือไตรวัฏฏ์ (กิเลส กรรม และวิบาก) กุศลกรรมและอกุศลกรรม

กิเลส มี ๓ อย่าง คือ โลภะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นจากตัณหา ความทะยานอยากหรือความต้องการปรารถนาในสิ่งนั้น ๆ การเกิดขึ้นของตัณหาขึ้นจากใจของบุคคลคนนั้น หากได้มาตามที่ต้องการก็ดีใจจนหลงในสิ่งที่ได้นั้น ถ้าไม่ได้ดังใจก็เป็นการโกรธที่ไม่ได้หรือเมื่อเสียสลายแตกหักไปเสียใจเป็นความโกรธ ผลจากการกระทำนี้ก็จะส่งผลไปเรื่อยมีทั้งดีบ้าง ทั้งไม่ดีบ้าง จึงเป็นเหตุทุกข์

เมื่อทุกข์แล้วก็ทำกรรมใหม่เพื่อให้พ้นทุกข์ ทำกรรมอย่างนี้วนอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ เป็นเหมือนกับวังวนกันอย่างนี้ในกิเลส กรรมและวิบาก การกระทำกรรมนี้เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยและผลเช่นเดียวกับปฏิจสุมุปาทนนั่นเอง

กรรมที่บุคคลได้กระทำไปแล้วต่างก็มีทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดี ถ้าเป็นกรรมฝ่ายดี เราก็เรียกว่า กุศลกรรม ถ้าเป็นกรรมฝ่ายไม่ดี เราก็เรียกว่า อกุศลกรรม ทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรมที่บุคคลสามารถกระทำออกได้ ๓ ทาง คือ ทางกายที่เรียกว่า กรรม ทางวาจา เรียกว่า วจีกรรม และทางใจ เรียกว่า มโนกรรม

กุศลกรรมหรือกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นทางแห่งกุศลกรรม มีมูลเหตุเกิดขึ้นได้ ๓ ทาง ได้แก่

๑) กายกรรม ความประพฤติดีงามทางกาย มี ๓ ประการ ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์หรือบีบคั้นเบียดเบียนสัตว์ (มนุษย์และสัตว์) การไม่ลักทรัพย์และการเอาไรต์เอาเปรียบผู้อื่น และการไม่ประพฤติผิดในลุกเมียของผู้อื่น

๒) วจีกรรม ความประพฤติดีงามทางใจ มี ๔ ประการ ได้แก่ การไม่พูดโกหกหลอกลวง การไม่พูดส่อเสียด การไม่พูดคำหยาบคายด่าทอ และการไม่พูดเพื่อเจ้อประโยชน์ผู้อื่น

๓) มโนกรรม ความประพฤติดีงามทางใจ มี ๓ ประการ ได้แก่ การไม่คิดโลภอยากได้ของคนอื่น ไม่คิดพยาบาทอาฆาตปองร้ายผู้อื่น และการมีจิตคิดเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

อกุศลกรรม หรือ อกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นทางแห่งอกุศลกรรม มี ๓ ทาง ได้แก่

๑) กายกรรม ความประพฤติไม่ดีงามทางกาย มี ๓ ประการ ได้แก่ การคิดที่จะฆ่าสัตว์หรือบีบคั้นเบียดเบียนสัตว์ (มนุษย์และสัตว์) การคิดจะลักทรัพย์ของผู้อื่น การคิดที่จะเอาไรต์เอาเปรียบผู้อื่น และการคิดที่ประพฤติผิดในลุกเมียของผู้อื่น

๒) วจีกรรม ความประพฤติไม่ดีงามทางใจ มี ๔ ประการ ได้แก่ การคิดที่จะพูดโกหกหลอกลวง การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบคายด่าทอ และการพูดเพื่อเจ้อประโยชน์ผู้อื่น เตือดร้อน

๓) มโนกรรม ความประพฤติไม่ดีงามทางใจ มี ๓ ประการ ได้แก่ การคิดโลภอยากได้ของคนอื่น คิดพยาบาทอาฆาตปองร้ายผู้อื่น และการมีจิตคิดเห็นไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

การที่จะกระทำกรรมดีเพื่อละอกุศลกรรมได้นั้น บุคคลพึงพิจารณาไตร่ตรองและลงมือประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดบุญเป็นกุศลด้วยหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ได้แก่ การให้ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา การอ่อนน้อมถ่อมตน การชวนชววยในการทำความดี การอุทิศส่วนบุญกุศล การแสดงธรรม การฟังธรรม และการทำความเห็นให้ถูกต้องและตรงตามหลักธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผลที่ได้รับจากการบำเพ็ญบุญกุศลในกิริยาทั้ง ๑๐ ประการ เป็นเหตุให้บุคคลนั้นมีความสุขความเจริญรุ่งเรืองในภพปัจจุบัน หากตายไปก็ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ ในทางตรงกันข้ามบุคคลที่กระทำในฝ่ายอกุศลกรรมผลที่ได้ในภพปัจจุบันก็จะพบกับความทุกข์กายและใจ ตายไปแล้วก็ลงสู่

อบายภูมิจึงได้แก่อบายทุกติวิบาตรนรกกรรมทุกอย่างล้วนแล้วเกิดจากมูลเหตุที่ทำให้เกิดกรรมดี (กุศลกรรม) และกรรมไม่ดี (อกุศลกรรม) ก็คือ กิเลส ที่เป็นมูลเหตุแห่งที่ตั้งทั้งหลายทั้งปวง แต่กรรมที่ได้กระทำลงไปนั้นก็ด้วยเจตนาจงใจในการกระทำทั้งสิ้น

แต่การที่จะกระทำกรรมที่เกิดขึ้นจากเจตนานั้นก็เกิดขึ้นมาจากความเชื่อความศรัทธา นั่นเอง บุคคลที่มีความเชื่อเรื่องกรรม ในพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนว่ามี ๔ อย่าง ได้แก่

๑) กัมมสัทธา เป็นความเชื่อในเรื่องของกรรม เชื่อการกระทำ เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง เชื่อว่าเมื่ออะไรโดยมีเจตนาหรือจงใจทำทั้งที่รู้ย่อมเป็นกรรมทั้งความดีและความชั่วก็ตาม จึงเป็นเหตุเป็นปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อกันมา การกระทำไม่ว่าสงเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จลงได้ด้วยการกระทำไม่ใช่ได้มาด้วยการวิงวอนขอหรืออนอนคอยโชคความสนา

๒) วิปากสัทธา เป็นความเชื่อวิบากหรือผลกรรมที่จริง เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วจะต้องมีผลอย่างแน่นอน และผลที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องมีจากเหตุ ผลดีเกิดขึ้นจากกรรมดี ผลชั่วเกิดขึ้นจากกรรมชั่ว

๓) กัมมัสสกตาสัทธา เป็นความเชื่อที่เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรมนั้น ผู้กระทำกรรมจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน บุคคลทุกคนย่อมมีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกรรม มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งที่อาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้ตีเลวต่างกัน

๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระคุณ ๙ ประการ ตรัสสอนธรรมและทรงบัญญัติพระวินัยไว้เพื่อให้สาวกทั้งหลายได้ประพฤติปฏิบัติตามเป็นแบบอย่างเพื่อความพ้นทุกข์และหลุดพ้น

เราจะเห็นได้ว่า กรรมย่อมเกิดขึ้นจากเจตนาที่แต่ละบุคคลได้กระทำลงไปจะต้องประกอบไปด้วยเหตุปัจจัยและผลที่เกิดขึ้นที่แต่ละบุคคลที่กระทำนั้นทำลงไปไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมไม่ดีก็ตาม กรรมที่ปรากฏในกัมมนิทานสูตรนี้จะเป็นการบันทึกเรื่องราวของกรรมว่าเกิดขึ้นจากต้นเหตุแห่งกรรม คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ที่จะอยู่ในอกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นมูลเหตุทั้งสิ้น แต่จะสิ้นกรรมนั้นได้ก็จะต้องสิ้นโลภะ (ความอยาก) สิ้นโทสะ (ความโกรธ) และสิ้นโมหะ (ความหลง) กรรมนั้นจึงจะไม่มี

๒) จากการศึกษากรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พบว่า กรรม หมายถึง การ กิจ การงานหรือการกระทำ ที่เกิดขึ้นจากการกระทำตนเอง เกิดขึ้นมาจากความโลภ ความโกรธ และความหลง โดยมีเจตนาเป็นตัวหลักในการกระทำ ๆ มีทั้งกระทำที่ดีและชั่ว ถ้ากระทำนั้นเกิดจากโลภะ (ความอยากได้) โทสะ (ความโกรธ) และโมหะ (ความหลง) ถือว่าเป็นกรรมไม่ดี เรียกว่า อกุศลกรรม ส่วนการกระทำที่เกิดขึ้นโดยปราศจากความโลภ (คือ ไม่อยากได้) โทสะ (คือ ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่อาฆาต ไม่คิดประทุษร้ายผู้อื่น) และไม่มีโมหะ (คือ ไม่หลง) ถือว่าเป็นกรรมดี เรียกว่า กุศลกรรม

กรรม โดยทั่วไป แบ่งตามมูลเหตุได้ ๒ ประเภท คือ อกุศลกรรมและกุศลกรรม ที่เรียกว่า อกุศลมูลและกุศลมูล คือ รากเหง้าแห่งกรรมหรือการกระทำ ถ้าเป็นอกุศลมูล (รากเหง้าแห่งกรรมชั่ว) มี ๓ อย่าง ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ ถ้าเป็นกุศลมูล (รากเหง้าแห่งกรรมดี) มี ๓ อย่าง ได้แก่ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ

กรรม มีหลายประเภทแล้วแต่เหตุปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

๑) กรรม แบ่งตามทางแห่งการกระทำ (กรรมบถ) ได้ ๓ ทาง คือ กายกรรม วจีกรรม และ มโนกรรม ทั้ง ๓ ทางนี้ มีองค์ประกอบ ๑๐ อย่าง ที่เรียกว่า กรรมบถ ๑๐ (มีทั้งฝ่ายกุศลและอกุศล อย่างละ ๑๐) ซึ่งประกอบด้วย

(๑) ถ้าเป็นกรรมดี เรียกว่า กุศลกรรมบถ ๑๐ คือ กายกรรม ๓ ได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ และเว้นจากการประพฤตินอกใจในกาม วจีกรรม ๔ ได้แก่ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ และเว้นจากการพูดส่อเสียด มโนกรรม ๓ ได้แก่ ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น ความไม่คิดพยาบาท และความเห็นชอบ

(๒) ถ้าเป็นกรรมชั่ว เรียกว่า อกุศลกรรมบถ ๑๐ คือ กายกรรม ๓ ได้แก่ การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ และประพฤตินอกใจในกาม วจีกรรม ๔ ได้แก่ การพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ และพูดส่อเสียด มโนกรรม ๓ ได้แก่ เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น จิตคิดพยาบาท และเห็นผิดคลองธรรม

๒) กรรม แบ่งตามหลักเกณฑ์การให้ผล

(๑) แบ่งตามยุคที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ได้แก่ กรรมดำ มีวิบากดำ กรรมขาว มีวิบากขาว กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว และกรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว

(๒) แบ่งตามยุคหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอรรถกถาจารย์ ได้นำมาเรียบเรียงใหม่ มี ๑๒ อย่าง โดยแบ่งออกเป็น ๓ หมวด ๆ ละ ๔ ชนิด ได้แก่

- หมวดที่ ๑ แบ่งตามหน้าที่ (กิจจตุกกะ) มี ๔ ชนิด ได้แก่ ชนกกรรม (กรรมนำไปเกิด) อุปัตถัมภกกรรม (กรรมสนับสนุนชนกกรรม) อุปปีฬกกรรม (กรรมบีบคั้น) และอุปฆาตกรรม (กรรมตัดรอน)

- หมวดที่ ๒ แบ่งตามลำดับการให้ผลความรุนแรง (ปากทานปริยายจตุกกะ) มี ๔ ชนิด ได้แก่ ครุกรรม (กรรมหนัก) อาจิณณกรรมหรือพหุกรรม (กรรมที่ทำไว้มาก กรรมที่ทําเป็นประจำ) อาสันนกรรม (กรรมที่บุคคลทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต) และกตัตตากรรมหรือกตัตตาวาปนกรรม (กรรมสักแต่ว่าทำ คือ ทำโดยไม่เจตนา)

- หมวดที่ ๓ แบ่งตามกาลเวลาที่ให้ผล (ปากกาลจตุกกะ) มี ๔ ชนิด ได้แก่ ทิฏฐธรรม-เวทนิยกรรม (กรรมที่ให้ผลปัจจุบัน) อุปัชชเวทนิยกรรม (กรรมที่ให้ผลในอนาคตต่อไปถัดจากชาติปัจจุบัน) อปราปรเวทนิยกรรม (กรรมที่ให้ผลหลังจากอุปัชชเวทนิยกรรม) และอโหสิกรรม (กรรมที่ไม่ให้ผลเลิกแล้วต่อกัน)

กรรมมีบทบาทและหน้าที่ ๔ ประการ ได้แก่

๑) มีกรรมเป็นของตน คือ เราเป็นเจ้าของกรรม ทรัพย์สมบัติเป็นของภายนอก หามาแล้วใช้เพียงในภพนี้ชาตินี้ เมื่อตายแล้วทรัพย์สมบัติก็ตกเป็นของลูกหลานต่อไป แต่กรรมที่เราจะต้องนำติดตัวไป คือ กรรมดีและกรรมชั่วที่เราทำเท่านั้น กรรมที่เราทำนั้นจะติดตัวเราไปทุกภพทุกชาติ ไม่มีใครจะมารับผลของกรรมที่เรากระทำแทนเราไปได้เลย

๒) มีกรรมเป็นแดนเกิด คือ ไม่ว่าจะป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม กรรมนี้จะเป็นตัวนำไปให้เราเกิดในภพภูมิใหม่ ถ้าทำกรรมดีก็จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้าทำกรรมชั่วก็จะไปเกิดในสุคติอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก จึงกล่าวได้ว่า กรรมเป็นแดนเกิดของเราในภพใหม่ชาติใหม่

๓) มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์พี่น้อง คือ กรรมที่เรากระทำนั้นจะเป็นกรรมดีก็ตาม กรรมชั่วก็ตาม จะคอยติดตามเราไปตลอด เมื่อพี่น้องพ่อแม่ที่เกิดร่วมกันมาจะติดตามเราไปไม่ได้ทุกภพทุกชาติ แต่กรรมที่เราทำนั้นจะติดตามเราไปทุกภพทุกชาติจนกว่าจะหมดกรรมกันไป

๔) มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย คือ ไม่ว่าจะป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม กรรมนี้จะเป็นตัวที่พึ่งให้เราอยู่สุขสบายหรือเสวยทุกข์เวทนาอย่างไร ตัวกรรมนี้จะเป็สิ่งที่เราพึ่งอาศัยได้ในภพใหม่ชาติใหม่ต่อไป

กรรมมีสาเหตุและต้นกำเนิดเกิดขึ้นมาจากอกุศลมูลและกุศลมูล คือ ถ้าเป็นอกุศลกรรม (กรรมชั่ว) ก็เกิดจากอกุศลมูล ได้แก่ โลภะ (ความอยาก) โทสะ (ความโกรธ พยาบาท อาฆาต) และโมหะ (ความหลง) ส่วนกุศลกรรม (กรรมดี) ก็เกิดจากกุศลมูลที่ตรงกันข้ามกับอกุศลมูล ได้แก่ อโลภะ (ไม่อยากได้) อโทสะ (ไม่โกรธ พยาบาท อาฆาต) และอโมหะ (ไม่ลุ่มหลง) รากแห่งนี้เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้มนุษย์ได้ทำกรรมต่าง ๆ นานานับไม่ถ้วน จึงเป็นเหตุให้มนุษย์จะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่อย่างนี้ไม่รู้จบรู้อุติน

กรรมเมื่อกระทำแล้วย่อมให้ผลของกรรมหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิบาก กรรมที่มนุษย์กระทำนั้น ไม่ว่าจะป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ผู้กระทำนั้นจะต้องได้รับอย่างแน่นอน ขึ้นอยู่กับว่าจิตดวงสุดท้ายจะนำไปปฏิสนธิจิตอย่างไร ชนกรรมจะนำไปเกิดเป็นอะไร ตามผลของอาสันนกรรม ถ้าไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ก็ดีไป แต่ถ้าไปเกิดในอบายภูมิก็น่าเสียดายที่เกิดมาเป็นมนุษย์ทุกอย่าง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสสอนให้เราทำแต่กรรมดี ละเว้นกรรมชั่ว ผู้ใดจะหลีกเลี่ยงผลกรรมที่กระทำไว้ไม่ได้ แม้แต่พระองค์ยังหลีกเลี่ยงผลกรรมที่พระองค์ได้กระทำไว้ตั้งแต่อดีตไม่ได้เลย นอกจากเสียจากผู้ที่ต้องหลีกเลี่ยงกรรมได้ด้วยการเจริญกรรมฐานจนบรรลุเป็นพระอรหันต์เท่านั้นจึงจะหมดกรรม

๓) จากการศึกษาวิเคราะห์สาเหตุของกรรมที่ปรากฏในกัมมนิทานสูตร พบว่า กรรม แปลว่าการกระทำ มีความหมายกลาง ๆ ใช้ได้ทั้งในทางดีและทางไม่ดี ถ้าเป็นกรรมดี เรียกว่า กุศลกรรมกรรมไม่ดีเรียกว่า อกุศลกรรม การกระทำที่ประกอบด้วยความตั้งใจ จงใจ จึงจัดได้ว่าเป็นกรรมในพระพุทธศาสนา นั่นก็คือ เจตนา เป็นหลักสำคัญ เจตนาจึงมุ่งเน้นไปในทางความคิด จิตใจหรือความรู้สึกนึกคิดในการที่จะ

กระทำหรือเรียกว่า มโนกรรม มโนกรรมเป็นเรื่องสำคัญที่ก่อให้เกิดกรรม เปรียบดังล้อรถตามรอยเท้า โคตัวที่เข็นภาระไปฉะนั้น

ในศาสนาพุทธ พระพุทธเจ้าทรงใช้เผยแผ่พระพุทธศาสนา มี ๔ รูปแบบ คือ แบบสากัจฉา หรือสนทนา แบบการบรรยาย แบบการตอบปัญหา และแบบวางกฎข้อบังคับ แต่ละรูปแบบนั้น พระองค์พิจารณาใช้ให้เหมาะสมกับบุคคล เหตุการณ์ และสถานที่ในขณะนั้น

หลักกรรมสามารถมองได้ ๒ ทาง คือ เรื่องหลักของกรรมในทางจริยธรรม และ หลักกรรมในแง่ของกฎธรรมชาติ ตามหลักนิยาม ๕ ได้แก่ อุตุนิยาม (ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากอตุ) พีชนิยาม (ผลกระทบที่เกิดจากการดำรงเผ่าพันธุ์) จิตตนิยาม (ผลกระทบที่เกิดจากกรรมโดยอัตโนมัติ) กรรมนิยาม (ผลกระทบที่เกิดจากกรรม) และธรรมนิยาม (ผลกระทบที่เกิดจากธรรมชาติ)

ผลของกรรม เป็นสภาวะความเป็นไปของมนุษย์ที่ได้กระทำความดีและความชั่ว สามารถแสดงให้ภาพนิมิต ได้แก่ ด้านกุศลและอกุศล ด้านผลกำไรให้ทาน และด้านภาวนา ซึ่งผลของกรรมสามารถแสดงให้เห็นถึงโทษที่เกิดจากการประพฤติดีในศีล การประพฤติดีทางกายทุจริต วาจาทุจริต และมโนทุจริต

กัมมนิทานสูตร เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยต้นเหตุแห่งกรรม ต้นเหตุแห่งกรรมนั้นก็คือการล่วงละเมิดในไตรทวาร คือ กายกรรม ๓ ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ และการประพฤติดีในกาม วาจากรรม ๔ คือ การพูดปด พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ และมโนกรรม ๓ คือ อภิชฌา พยาบาท และมิจฉาทิฎฐิ การล่วงละเมิดทางไตรทวารนี้เป็นอกุศลกรรม ที่ประกอบด้วย โลภะ (ความอยาก) โทสะ (ความโกรธ) และโมหะ (ความหลงที่ไม่รู้จักจริง) เป็นต้นเหตุที่มนุษย์หลงทำกรรมชั่ว ผลจากการกระทำกรรมนี้เองจึงเป็นผลให้คนเราได้รับผลของกรรมไปทางทุคติ อปาย วินิบาต นรก

เมื่อวิเคราะห์กรรมกับการดำเนินชีวิตแล้ว พบว่า กรรมหลัก ๆ ที่สำคัญที่ปรากฏในพระพุทธศาสนานั้นเกิดจากความเชื่อเรื่องบุญบาป กรรมกับความเชื่อที่เป็นมงคลในมงคล ๓๘ ประการ กรรมกับความประสงค์ในผลสำเร็จด้วยหลักกรรมในอิทธิบาท ๔ ได้แก่ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียรพยายาม) จิตตะ (ความตั้งมั่นแห่งจิต) และวิมังสา (ความพิจารณาไตร่ตรอง) กรรมกับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาและกรรมกับการดำเนินชีวิตด้วยหลักกรรมที่เป็นประโยชน์จากการที่ได้ศึกษาในเรื่องของกรรมและผลของกรรม แต่กรรมจะส่งผลก็ด้วยปัจจัยที่เกิดขึ้นจากสมบัติ ๔ และวิบัติ ๔ ที่เป็นเหตุให้ชนกรรมนำไปเกิดนั่นเอง

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การอธิบายการศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้ศึกษา และพุทธศาสนิกชน เพราะว่ากรรมและต้นเหตุแห่งกรรมนั้นเป็นแนวทางในการศึกษาและหลักการสอนเรื่องของกรรมในทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปสู่ความพ้นทุกข์ แต่อย่างไรก็ดีการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นเกี่ยวกับกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะต้นเหตุแห่งกรรมในกัมมนิทานสูตร ซึ่งประเด็นและรายละเอียด

ต่าง ๆ อาจจะไม่ครบถ้วน หรือเพียงพอต่อการศึกษาของผู้ที่ต้องการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น หรือต้องการความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะเกี่ยวกับการทำวิจัยในครั้งนี้ไว้ ๒ ประเด็น คือ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการวิจัยในครั้งนี้และข้อเสนอแนะการทำวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกรรมและต้นเหตุแห่งกรรม ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในกัมนิทานสูตรเท่านั้น โดยเฉพาะเนื้อหาเกี่ยวกับกรรมที่มีปรากฏในคัมภีร์อื่น ๆ หรือในคัมภีร์วิสุทธิมรรคของพระพุทธโฆสาจารย์ และในคัมภีร์วิมุตติมรรค ได้อธิบายหลักของกรรม ผลของกรรมและต้นเหตุแห่งการเกิดกรรม เพื่อใช้เป็นหลักในการเปรียบเทียบต่อไป ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับงานวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

๑) การวิจัยในครั้งนี้ สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องกรรมได้เป็นอย่างดี เนื่องจากผู้วิจัยได้ค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาที่มีความชัดเจนในการศึกษามากยิ่งขึ้น ทำให้การศึกษาดำเนินไปอย่างถูกต้องและเหมาะสม

๒) สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบผลการทำกรรมในแต่ละประเภทได้ถึงแม้เนื้อหาและรายละเอียดอาจจะไม่ครบถ้วนทุกประเด็น แต่ก็ช่วยให้ผู้ศึกษาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาต่อไปได้ เพราะเนื้อหาและรายละเอียดที่ผู้วิจัยได้ค้นคว้านั้นมาจากแนวทางและหลักคำสอนของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาที่มีความชำนาญในเรื่องกรรมเป็นอย่างดี

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยพิจารณาแล้วเห็นว่าการวิจัยเรื่องกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาสมควรจะได้รับการศึกษาในรายละเอียดที่ปรากฏในฎีกาและอนุฎีกาที่มีการอธิบายรายละเอียดเพิ่มเติมมากขึ้น เพื่อความชัดเจนนอกเหนือจากปรากฏเนื้อหาในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะเชิงวิชาการเกี่ยวกับประเด็นที่น่าสนใจและนำไปศึกษาไว้ ๓ ประเด็น คือ

๑) ศึกษาวิเคราะห์กรรมที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า มีแนวการสอนและหลักธรรมอะไรบ้างที่เหมือนหรือแตกต่างจากคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางที่จะประยุกต์นำมาใช้ในการดำเนินชีวิต

๒) ศึกษาวิเคราะห์กรรมที่ปรากฏในคัมภีร์วิมุตติมรรค มีแนวการสอนและหลักธรรมอะไรบ้างที่เหมือนและแตกต่างจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต

๓) ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องของกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์วิมุตติมรรค ว่ามีส่วนใดที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร เพื่อใช้เป็นแนวทางและขั้นตอนในการดำเนินชีวิตต่อไปอย่างไร

บรรณานุกรม

ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐสวดปิฎก. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. อรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือทั่วไป:

คณะสหทัยธรรม. กรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. ฟรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. ฟรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

_____. พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๗.

_____. เชื้อกรรม ฐักรรม แก่กรรม. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๕๑.

พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร). กรรมที่ปณี. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.

_____. กรรมที่ปณี เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.

_____. กรรมที่ปณี เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ คำวัด. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธีม, ๒๕๕๖.

- _____ . **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- _____ . **เรื่องที่คนไทยควรเข้าใจให้ถูกต้อง**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๗.
- พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ จิตฺตมโ). **กรรมฐานแก้กรรม สำหรับผู้นำ นักธุรกิจและนักบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กัณฺฑมอร์นิง, ๒๕๔๘.
- พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตฺตวณฺโณ). **กฎแห่งกรรม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๙.
- _____ . **กฎแห่งกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระราชสุทธินาถมคฺ (จรัญ จิตฺตมโ). **กฎแห่งกรรมธรรมปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: หอรัตนชัย การพิมพ์, ๒๕๓๙.
- พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี). **วิปัสสนาภาวนาที่ไม่ถูกเขียนไว้ในพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๘.
- พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดศัพท์วิเคราะห์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๕๘.
- พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์). **จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา**. พระนครศรีอยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- พุทธทาสภิกขุ. **โอสารถ์ธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๘.
- _____ . **ท่านพุทธทาสกับการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๕.
- พุทธมานิกา (นามแฝง). **กรรมและผลแห่งกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๔.
- ธงชัย แสงรัตน์. **กรรมและวิบาก**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๙.
- ธัมมวัฑฒ โภกิกขุ. **กรรมลิขิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เซเว่น พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๒.
- บรรจบ บรรณรุจิ. **ปฏิจสมุปาบท**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: พรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘.
- บุญมี รุ่งเรืองวงศ์. **กิเลสต้นหา**. กรุงเทพมหานคร: เอส ซี การพิมพ์, ม.ป.ป..
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.
- _____ . **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.
- วัชระ งามจิตรเจริญ. **พุทธศาสนาเถรวาท**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖.
- วศิน อินทสระ. **หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เม็ดยุทธ, ๒๕๔๓.

- _____ . **หลักการและการเวียนว่ายตายเกิด**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เรือนธรรม, ๒๕๔๖.
- _____ . **สวรรค์ นรก บุญ บาปในพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: เม็ดทราย, ๒๕๔๕.
- สมภาร พรหมทา. **พุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- สุนทร ณ รังสี. **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **ธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **ญาณสังวรธรรม ศึกษาพระพุทธศาสนาจากพระสูตร**. นครปฐม: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สาละพิมพ์การ, ๒๕๕๖.
- _____ . **ความเข้าใจเรื่องจิต**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ปัญญาฉัตร บุ๊คส์ บายดีง จำกัด, ๒๕๕๖.
- _____ . **หลักการในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- _____ . **กฎแห่งกรรม บุญเป็นหลักใหญ่ของโลก**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.ป..
- แสง จันทร์งาม. **พุทธศาสนวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: ธีระการพิมพ์, ๒๕๔๕.

(๒) วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

- ชะบา อ่อนนาค. “การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา: ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- ประพันธ์ ศุภษร. “การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการแห่งการตอบปัญหาเรื่องกรรมกับอนัตตาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระมหาพิเชษฐ์ ธีรวีโส (ดอกรัก). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- พระมหาทวี ฐานวโร (อ่อนปัสสา). “ปาณาติบาตกับปัญหาจริยธรรมในพุทธปรัชญา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- พระมหาธีระพล สุขแสง. “การศึกษาคำสอนเรื่องกิเลสในพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.
- พระมหารังสรรค์ ฆมมโร (แสงสีสม). “ความสัมพันธ์ของกรรมและการเกิดใหม่ที่มีอิทธิพลต่อการระลึกชาติ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระมหาสุพร รกขิตธมโม (ปวงกลาง). “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อกฎแห่งกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระวิวัฒน์ อดตเปโม (เอี่ยมเปรมจิต). “การศึกษาวิเคราะห์หลักกรรมและการให้ผลของกรรมใน คัมภีร์อรรถกถาธรรมบท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระอินทรีย์ อดตยุตโต (กันทะวงศ์). “การศึกษาเรื่องวิบากในพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระอุทัย จิรธมโม (เอกสะพัง). “ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธานุชาดกและปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

สุจริต พรศิริประสาท. “การศึกษาวิเคราะห์กฎแห่งกรรม : ศึกษาเฉพาะงานเขียนของ ท.เลียงพิบูลย์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

อัมพร หุตสิงห์. “กรรม ๑๒ และการให้ผล”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. โครงการบัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๖.

๓) บทความ:

จักรเรศ อภิรัตน์. “กรรมที่ทำตามหน้าที่มีวิบากหรือไม่”. **วารสารพุทธศาสนศึกษา**. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๐).

๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

พระนภดล สิริวิโส (๒๑ ตุลาคม ๒๐๑๔), “บุพกรรมของพระโมคคัลลานะที่ทุบตีพ่อแม่จนตาย”, [ออนไลน์], ๒ ย่อหน้า, แหล่งที่มา: www.facebook.com/nop072/photos/บุพกรรมของพระโมคคัลลานะที่ทุบตีพ่อแม่จนตายก็ในสมัยหนึ่ง-เจ้าลัทธิทั้งหลายมีมีจฉาภิภูมิจุ/319347954941490/ [๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒].

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ/นามสกุล : นายเทวินทร์ เหล็งศักดิ์ดา
ว/ด/ป/ เกิด : วันที่ ๙ ตุลาคม ๒๕๐๐
ภูมิลำเนาที่เกิด : จังหวัด ชัยภูมิ
- การศึกษา
พ.ศ.๒๕๖๐ : พุทธศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ประสบการณ์การทำงาน : อาจารย์สอนโรงเรียนเอกชนระดับมัธยมศึกษา - ปวช.
- ประสบการณ์การปฏิบัติธรรม
พ.ศ.๒๕๕๖ - ๒๕๖๐ : ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ปีที่เข้าศึกษา : ปีการศึกษา ๒๕๖๐
ปีที่สำเร็จการศึกษา : ปีการศึกษา ๒๕๖๑
ที่อยู่ปัจจุบัน : ๑๒๔๒ หมู่ ๓ ตำบล ตงนูน อำเภอ เมือง จังหวัด ปทุมธานี